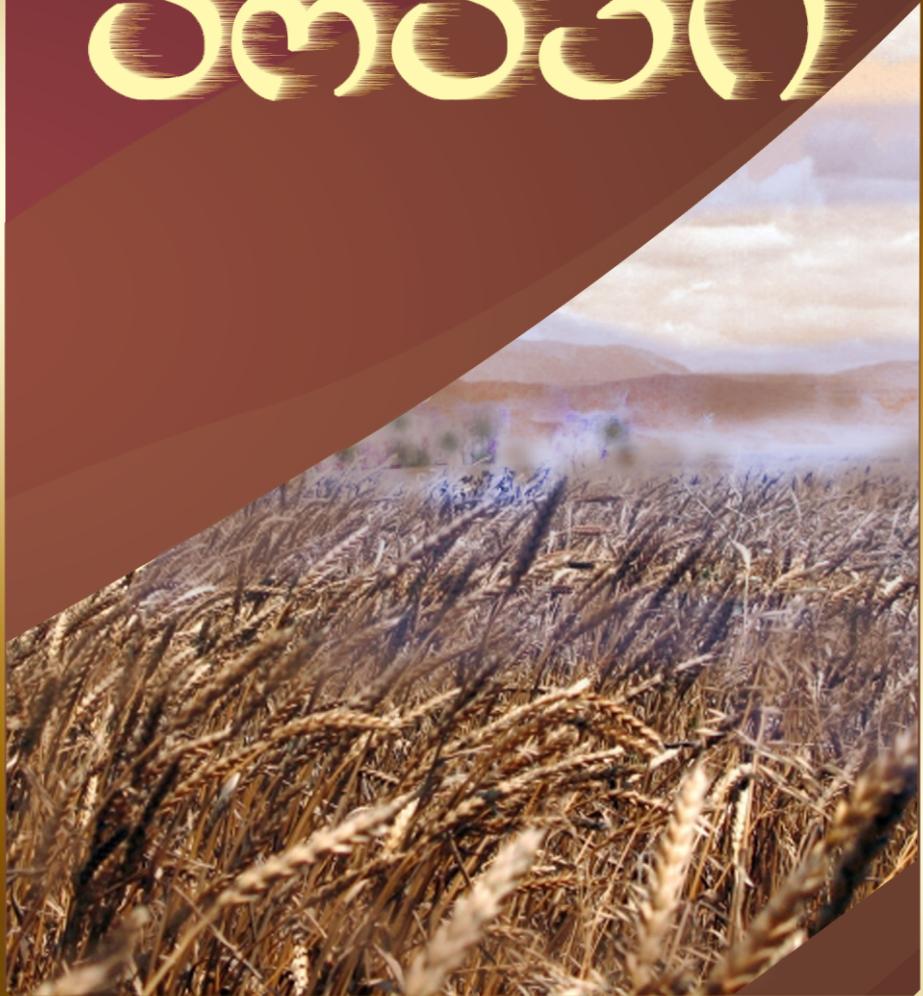

№1(13)-2017

ରତ୍ନବଜ୍ର

ლიტერატურული, სამეცნიერო-პოპულარული
და საზოგადოებრივი ჟურნალი

ჟურნალი გამოდის

2016 წლის იანვრიდან,

გამოსკემის სამწერ-

ჭავახეთის სახელმწიფო

უნივერსიტეტი

არაზ

№1 (13) - 2017

რედაქტორი - მერაბ ბერიძე

მოადგილე - მაკა კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე

სარედაქციო საბჭო: გიორგი ბუცხრიკიძე

ლია ზაზაშვილი
ვახტანგ ინაური
მალხაზ ლომსაძე
ვასილ მამულაშვილი
ლერი ნოზაძე
ირინა ჯიშკარიანი

ირაკლი ვაშაყმაძე, თბილისი
რეზო შეროზია, ზუგდიდი
ზაირა კელოშვილი, ათენი

უცხოეთთან თანამშრომლობის

**ბიურო: ლალი ბერიძე
მაია ქუქჩიშვილი**

მხატვრები: ბექა კოპაძე

**ლელა ფერაძე
ნანა ყორანაშვილი**

მდივანი - ზაირა გელაძე

მენეჯერი - ნონა საანიშვილი

საგამომცემლო ჯგუფი: ლია ზედგინიძე

ლარისა გურგენიძე

რედაქციის მისამართი: ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106

© სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2017

ISSN 2346-836X

ნოვილი

რევაზ მიშველაძე

ჯალათი

ჩეკას პირველი იზოლიატორის რეინის კარებთან ერმილე ხაზვილს შაშხანიანმა მორიგემ საშვი მოსთხოვა.

ერმილემ საშვი გაუწოდა.

- შენ ჩვენთან მუშაობ? - მორიგემ საშვი ცალი ხელით გაშალა.

- კი, ახალი ვარ.

- ?

- დაწიე თავი, ყურში გეტყვი.

მორიგემ ყური ტუჩთან მიუტანა.

- ჯალათად ვმუშაობ.

- ჰომ...

მორიგემ საშვი დაუბრუნა.

- მეც არა ვთქვი, აქ „საგანგებო დავალებათა შემსრულებელი“ წერია.

- ალბათ, ასეა საჭირო და შენ, საერთოდ, რაც ნაკლებს ილაპარაკებ, უკეთესია.

ერმილე კიბეს ჩაუყვა.

ქვემოთ გვირაბის დასაწყისში ერთადერთი ნათურა ბუუტავდა.

ერმილე ჩეკაში, კაცმა რომ თქვას, ყველაზე პატარა კაცი იყო.

ვოროშილოვის მსროლელთა მუშფაკის კურსებიდან პირდაპირ აქ გამოანაწილეს.

ეგონა, უმცროს გამომძიებლად დანიშნავდნენ, მაგრამ თავი-სუფალი ადგილი არ აღმოჩნდა და სავიცკიმ შესთავაზა: ჯერ ჩვენი მუშაობის სპეციფიკას გაეცანი, სტაჟიორად გაგაფორმებ, აქ იქნები, აქ იტრიალებ, შიგადაშიგ დაკითხვაზე დასწრების უფლებასაც მოგცემთ, რაკი ცოლ-შვილის პატრონი ყოფილხარ, თუ გინდა, ცოტა ხანს ჯალათად იმუშავე. ანაზღაურება მაღალია და არც ძნელი საქმეა. სწორედ ორი დღეა, რაც ჯალათის ადგილი გაგვითავისუფლდაო.

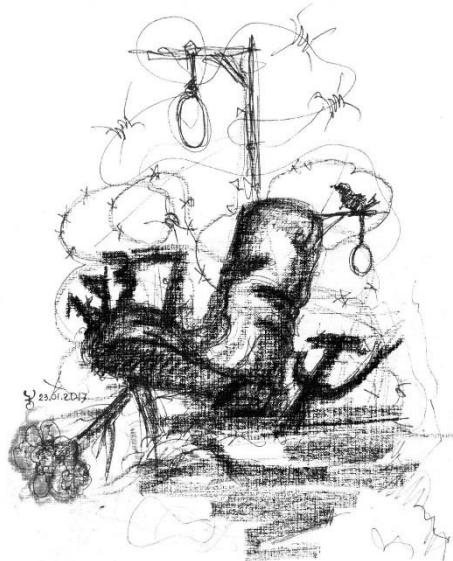
დათანხმდა ერმილე.

„ცოტა ხანი“ ბარე ორ წელიწადს გაგრძელდა.

ერმილეს თავიდან უჭირდა, მაგრამ ნელ-ნელა მიეჩვია ჯალათის, მეტი რომ არ ვთქვა, საჩითირო საქმეს.

ცოლ-შვილმა, რასაკვირველია, არ იცოდა, რომ ჩეკას იზოლია-ტორში ერმილეს ჯალათის ფრიად მოკრძალებული თანამდებობა ეჭირა.

კიდევ კარგი, რომ პირადობის მოწმობაში „საგანგებო დავალებათა შემსრულებელი“ ენერა.

მხატვარი - ბექა კოპაძე

1937 წლის ივლის-სექტემბერში საქართველოს მწერალთა კავშირმა სამი თავმჯდომარე გამოიცვალა.

ჯერ მალაქია ტოროშელიძე დახვრიტეს, მერე აკაკი თათარიშვილი უძლვებოდა მწერალთა ორგანიზაციის წმენდის ურთულეს საქმეს და რაკიდა აკაკი თათარიშვილიც „ხალხის მტერი“ აღმოჩნდა, პარტიამ მწერალთა წინამდლოლად ოცდათოოდე წლის გრძელთმიანი და მხარბეჭიანი უურნალისტი დავით დემეტრაძე დანიშნა.

დავით დემეტრაძე ელვის სისწრაფით მიიწევდა „ლიტერატურული კარიერის“ კიბეზე. ერთიმეორის მოყოლებით ჯერ პრეზიდიუმში შეიყვანეს, მერე უურნალ „ჩვენი თაობის“ რედაქტორობა ანდვეს და „მნათობის“ რედაქტორობაც დაავალეს. ესეც არ აკმარეს და „ლიტერატურული საქართველოს“ ხელმძღვანელად აირჩიეს მალე, ყველაფერთან ერთად, მწერალთა კავშირის, ხელმძღვანელობაც დააწვამხრებზე.

ისე ჩქარ-ჩქარა გვინინაურებენ, რომ ვერ უნდა იყოს მთლად კარგად ამ ბიჭის საქმეო, ყურში უთქვამს ერთ-ერთი დაკითხვა-პრეზიდიუმის შემდეგ გერონტი ქიქოძეს კონსტანტინე გამსახურდიასთვის: კონსტანტინეს ეს ნათქვამი, აქაოდა, ვითომ, არ გამიგონიაო, ყურიდან ყურში გაუტარებია, თუმცა იმავე წყაროს ცნობით, ვინც ეს ჩურჩული გაიგონა, ვეფხვის ფიტულს მოფარებული გამსახურდია, თურმე, კარგახანს კონსპირაციულად იღიმებოდა.

იმ პრეზიდიუმზე თურმე ისეთი „სახელმწიფოებრივი“ საკითხი იხილებოდა, როგორიც გახლდათ, სანდრო შანშიაშვილის ბინაზე ნიკოლო მიწიშვილის, ტიციან ტაბიძის და გიორგი ლეონიძის პურობა და ამ მეგობრულ სადილზე დედმამიშვილების სადლეგრძელოს შემდეგ ნიკოლო მიწიშვილის უწყინარი ხუმრობა: „თუ შეგიმჩნევიათ, როგორ ჰგავს ჭოტი ლაგონენტი ბერიას. იმ დღეს ბავშვი ზოოპარკში მყავდა და რამდენჯერაც გავიხედე ჭოტისკენ, წელში გამაცია, ეს უწყინარი ფრინველი ბერიას თვალებით მიყურებდა.“

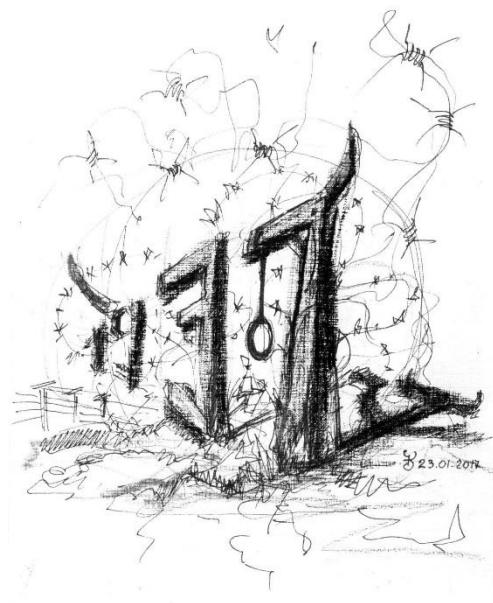
დღესაც უცნობია, იმ შესანიშნავი ოთხეულიდან რომელმა მიაწოდა ეს არც თუ ძალიან ბოროტი ხუმრობა ბერიას. თუმცა იმდღევანდელ კახურ ტრაპეზს ორი კაცის (ტიციანი, ნიკოლო მიწიშვილი) განადგურება და ლეონიძე-შანშიაშვილის ყურის ახევა მოჰყვა. ისტორიისთვის უნდა ვთქვა, რომ დავით დემეტრაძის ხელმძღვანელობით გამართულ პრეზიდიუმის სხდომაზე, დავით დემეტრაძე იხვეწებოდა: გამოტყდით, ბიჭებო, რომელმა შეადარეთ ბერია ბუს. ნუ იწვალებთ

თავს და ნუ გვაწვალებთ ჩვენც. სულერთია, ჩეკამ მაინც ყველაფერი კაკალ-კაკალ იცის. თქვით, თქვით, თქვე კაი ხალხო, რომელმა შეადარეთ ლავრენტი პავლოვიჩი ჭოტსო.

ოთხეული პირმტკუცე აღმოჩნდა და პრეზიდიუმის იმ სხდომაზე ერთმანეთი არ გასცეს (თუმცა სხვა დროსა და სხვა ადგილზე რა ილაპარაკეს, ამ ბნელ საკითხში ამ ნოველის ავტორი დიდად გაცნობიერებული არ გახლავთ).

ერთი კია, ვინც მწერალთა კავშირის იმ სხდომის ამბავი ბერიას მოახსენა (როგორ დავუკარგავ), აღნიშნა, რომ გარეგნულად თავმჯდომარე დავით დემეტრაძე კომუნისტური სიფხიზლით და გამჭრიახობით მიუდგა საკითხს, მაგრამ, იმდენჯერ გაიმეორა, „თქვით, რომელმა შეადარეთ ბერია ჭოტსო“, რომ „ჭოტის“ თქმის დროს შიგადაშიგ ირონიულად ჩაიღიმებდა და შეიძლება ითქვას, გემოს ატანდა რესპუბლიკის ხელმძღვანლის ბუსთან შედარებასო.

ვინ იცის, შეიძლება მსტოვრის ეს დასმენაც იყო ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ 1937 წლის 13 ოქტომბერს დავით დემეტრაძე დააპატიმრეს.

23.01.2017

მხატვარი - ბექა კოპაძე

- 6 -

„მრავალი“. 2017. 1 (13)

დაკითხვას კრიმინი, ხაზანი და სავიცე წარმართავდნენ. დავით დემეტრაძეს თავიდან ეს ყველაფერი ხუმრობა ეგონა და ბერიას ფხიზელ სამეულს შინაურულად ელაპარაკებოდა. მერე, როცა ერთო-ორჯერ კბილები გაუკრაჭუნეს, შეცბა და შეძრნუნდა: როგორ, მე, რომელმაც დაუძინებელი ხალხის მტრები, იმპერიალიზმის დაქირავებული დამქაშები ტოროშელიძე და თათარიშვილი ვამხილე, მე, რომელიც აგერ, ა, ოთხი თვე გათავდება, რაც ცერბერივით ვდარა-ჯობ კომუნისტურ სულისკვეთებას მწერლებს შორის, მე მიწყობთ და-კითხვასო? ჯერ ყველაფერს უარყოფდა, როცა კარგა მაგრად შემოუ-ლანუნეს და ცხვირიდან ძმარი აღინეს, წახდა ეს ამხელა ვაჟაცი, ნუ მომკლავთ, საკანში დამაბრუნეთ და ხვალ დაგინეროთ ყველაფერსო. გეტყვით, ვინ ჩამაბა ძირგამომთხრელ საქმიანობაში და ჩემის მხრივ, ვისი განევრიანება მოვახერხე ანტისაბჭოთა ორგანიზაციაში.

როგორაც უნდა გაგიკვირდეთ, დაკითხვას ზემოთხსენებულ გამ-ომძიებლებთან ერთად ერმილე ხაზაშვილიც ესწრებოდა.

ერმილეს საქმე აქაც იოლი იყო: ცემით გულშელონებული დავით დემეტრაძისთვის ვედრით ცივი წყალი უნდა გადაესხა, რასაც, როგორც მოსალოდნელი იყო, ჩეკას ახალბედა თანამშრომელი კეთილსინდისიერად ასრულებდა.

დავით დემეტრაძის დაპატიმრების მესამე დღეს ერმილეს სამსახურიდან გამოსვლა შეაგვიანდა. უფასო სადილის ტალონების რიგში იდგა. ოთხშაბათი გახლდათ. ხუთშაბათი დახვრეტების დღე იყო და გამთენის ოთხ საათზე უკან უნდა მობრუნებულიყო.

კომუნარების ქუჩაზე რომ ჩამოუხვია, ჭადართან დავით დემეტრაძე შენიშნა. ცალ ხელში შავი პორთფელი ეჭირა და ჩინური ონანიდან წყალს სვამდა.

ერმილე ახლოს მივიდა, ხომ არ მეჩვენებაო. არა, ნამდვილად ის იყო.

რაც ამას გუშინ ურტყეს, ან ფეხზე როგორ დგას და საერთოდ დასახვრეტად გამზადებული კაცი, რომელმაც შვიდფურცლიანი ალი-არება დაწერა, ვინ გამოუშვა გარეთ. გადარევას იყო ერმილე ხა-ზაშვილი.

გამობრუნდა და სირბილით ჩაირბინა ჩეკას სარდაფის კიბეები.

გული ამოვარდნაზე ჰქონდა.

ჯერ კრიმიანთან შევიდა, ახლა, ამ წუთას პატიმარი დავით დემე-
ტრაძე კომუნარების ასახვევთან წყალს სვამდაო.

კრიმიანს გაეცინა.

ისე დალია წყალი შენმა დამანყევარმა. აგერ მაქვს მისი დაკითხვის
ოქმები, დაჭედილია ოთხივე ფეხით. მოგჩვენებია, წადი დაიძინეო, –
კრიმიანმა.

თავიდან მეც მოჩვენება მეგონა, ოციოდე წუთი გულდასმით ვათ-
ვალიერე, დასახვრეტად დავდებ თავს, შეცდომის ალბათობა ერთი
პროცენტიც არ არსებობსო, – ერმილებ.

კრიმიანმა დავით დემეტრაძის საქმე აიღო და გამომყევიო, ანიშნა.

სახანი ადგილზე არ აღმოჩნდა. სავიცყის კაბინეტის კარიც
საიმედოდ იყო დაგმანული.

კრიმიანმა პაპიროსს მოუკიდა და სახანძრო ურნაში ჩააფერფლა.
მერე კიდევ ერთხელ შეხედა სტაუიორს გამჭოლი მზერით.

- საით წავიდა?

- ზევითკენ აუყვა ქუჩას.

- წადი, აპა, დაენიე და აქ მოიყვანე. სანამ წამოიყვან, კიდევ
ერთხელ ჰქონდე, რა გვარია.

თხუთმეტ-ოც წუთში დემეტრაძე კრიმიანის წინ იჯდა.

- დემეტრაძე, ქუჩაში რა გინდოდა?

- აპა, სად უნდა ვყოფილიყვავი. ასე გვიანობამდე შემოვრჩი სამ-
სახურში.

კრიმიანმა მორიგეს უხმო და დემეტრაძე №4 კამერაში შეაგდეს.

დილით ყველაფერი გაირკვა.

ახალი პატიმარი, მართლაც, დემეტრაძე იყო, მართლაც, გიორგის
ძე ბრძანდებოდა, მაგრამ დავითი კი არა, კონსტანტინე ერქვა, თანაც
მწერალთა კავშირთან საერთო არაფერი ჰქონდა, არც მეტი, არც
ნაკლები, თბილისის კომიტეტის პროპაგანდის განყოფილების გამგე
იყო – დავითის ტყუპის ცალი.

სამივე გამომძიებელი დილის 11 საათზე თავდახრილი ერთიმეო-
რეს მიყოლებით შელაგდნენ ბერიასთან.

- ესა ხართ, ბიჭო, სულ? ასე აპირებთ მუშაობას? ეს რა გააკეთეთ,
მთელი ქალაქი იცინის.

- იმ სტაუიორმა ბიჭმა შეგვაცდინა. ჯალათის შემცვლელად რომ
მუშაობს, რა გვარია, ხაზაშვილი.

- მერე ხაზაშვილის ჭკუაზე გაიარეთ ამხელა ოპერებმა? რა გიყოთ
ახლა მე თქვენ?

- დამნაშავე ვართ, პავლოვიჩ, - თავი ჩაქინდრა ხაზანმა.
- მომისმინეთ კარგად, გაუშვით და ბოდიში მოუხადეთ, თანაც პატიოსანი მუშაკი ყოფილა. თქვენ უკანასკნელ გაფრთხილებას და საყვედურებს ჩამოგირიგებთ. შენ არ იცოდი, სავიცკი, დათიკოს რომ ტყუპის ცალი ჰყავდა?
- როგორ არ ვიცოდი, პავლოვიჩ, მაგრამ დამის პირველ საათზე ასე გამოგვეცხადებოდა ეს ოჯახქორი ქუჩაში, ვის ეგონა.
- წადით ახლა, - ბერიამ ტყავის ჩექმაძე სახაზავი გაიტყაპუნა.
- სხვები გავიდნენ, სავიცკი დარჩა.
- პავლოვიჩ, თქვენ უფრო იცით, მაგრამ, მე ვფიქრობ, არ იქნება სწორი კონსტანტინეს გაშვება, ჯერ ერთი – დაგვცინებენ და მეორეც, მთელი მოსკოვი გაიგებს.
- ეგ კია მართალი. თვითონ რა ფიზიონომიის კაცია? – ლავრენტი ბერიამ ფანჯარაში გაიხედა.
- არი რა ... - სავიცკი თავის თითებს დასცექეროდა.
- შეგიძლიათ, ფრთხილად შეუდგინოთ საქმე?
- რა შედგენა უნდა. არ შეიძლება, ძმას ძმასთან კავშირი არ ჰქონდა.
- წადი აბა... მოიცა... დაკითხვის შედეგი მომახსენეთ.

ორი კვირის შემდეგ, რუსთავის გზაზე, არც მეტი და არც ნაკლები, მეოთხე კილომეტრზე „სამშობლოს სხვა გამყიდველებთან“ ერთად ტყუპი ძმები დახვრიტეს: დავით დემეტრაძე და კონსტანტინე დემეტრაძე.

27 ოქტომბერი იყო.

თბილისთან უდაბნოს ცივი ქარი ქროდა.

**5 იანვარი, 2017
თბილისი**

ინტერვიუ

ნარდგენილია ნოპელის პრემიაზე (საუბარი რევაზ მიშველაძესთან)

- ბატონი რევაზ, ჩვენი დღევანდელი ინტერვიუ მინდა იყოს მრავლისმომცველი. ქართული საზოგადოება იცნობს რევაზ მიშველაძეს, როგორც მწერალს და როგორც მეცნიერს. მოდით, აქედან დავიწყოთ. თქვენ გინოდებენ ცოცხალ კლასიკოსს. კონსტანტინე გამსახურდიას აქვს ნათქამი: ზოგისთვის კლასიკოსია ის, ვისი წიგნებიც თაროზე აწყვია და არავინ კითხულობსო. ეს იყო მეოცე საუკუნის შუა საუკუნის რეალობა თუ კომუნისტური შეფასება. თქვენ როგორ გრძნობთ თავს ამ მხრივ?

- ღმერთი, რჯული, მე არ მიზრუნია იმისათვის, რომ ჩემთვის კლასიკოსი ეწოდებინათ. მით უმეტეს, ჩემი ზოგისთვის შემთხვევაში არაფერი გამოვიდოდა. კლასიკოსს არ ბადებს ლიტერატურული პროდუქტულობა. მაგალითად, უფრო გახმირებით დაიწყეს კლასიკოსის ტიტულის ხშირი გამეორება ჩემი მისამართით იმის შემდეგ, რაც ოცდახუთტომეული გამოვეცი. მე მაინც ვფიქრობ, რომ ოცდახუთტომეული აქ არაფერ შუაშია, უბრალოდ, უნდა გამოსატავდე მწერალი, უპირველეს ყოვლისა, შენი ერის სატკივარს, უნდა ეუბნებოდე ხალხს, როგორც ილია ჭავჭავაძე ბრძანებს, გულისმოსაფხან სიტყვას. არ უნდა იყო წაჯექ-უკუჯექა მწერალი. წაჯექ-უკუჯექობაში ვგულისხმობ იმას, დღეს რომ ერთს ამბობ და ხვალ — მეორეს. საითაც ქარი დაუბრავს, იქით რომ შებრუნდები, ან ღმერთმა დაიფაროს ყველა სინდისიანი მწერალი, მთავრობის დაკრულზე რომ აროკდები. მყითხველი ყველაფერს გრძნობს და ყველაფერს ხედავს. არ გაპატივებს იგი ყველაზე მთავარს - სამშობლოს სატკივარისთვის ზურგის შექცევას. შეიძლება პატარ-პატარა შეცდომები გაპატიოს იმიტომ, რომ ყველანი ადამიანები ვართ, მაგრამ რაკი მწერლობა ჯერ კიდევ დარჩა იმ თითქმის ერთადერთ ტრიბუნად, რისიც ხალხს სწამს და სჯერა, ამიტომ კალამს რომ ხელს მოჰკიდებ, შენ უფლება არა გაქვს, გადაუხვიო იმ გზიდან, რომელიც ერთხელ და სამუდამოდ აირჩიე. აი, გაბედულება, მოქალაქეობრივი პოზიცია და ამას დამატებული, რა თქმა უნდა, ნიჭი და თანაც ნიჭის მოვლის უნარი! მწერალთა კავშირში რომ მოდიან

დებიუტანტები, მოაქვთ თავიანთი რვეულები, მათ ვეუბნები: ეს არის უმძიმესი და ურთულესი ტვირთი, ეს ეროვნული ტვირთია. საზოგადოებრივ ასპარეზზე თითქმის ყველა პარტია (პოლიტიკურ-იდეოლოგიურ პარტიებზე მოგახსენებთ) ჩაიჭრა ბევრ რამეში ხალხის წინაშე. ზოგმა ტყუილი დანაპირები მისცა, ზოგმა არჩევნების შემდეგ ხალხის გასაჭირო ფეხებზე დაიკიდა. ერთადერთი მწერლობაა-მეთქი, შვილო, – ვეუბნები, – ის სფერო, რომელსაც არასოდეს თავი არ შეურცხვენია ერისა და ხალხის წინაშე. შენ თუ მზადა ხარ, ეს ტვირთი ზიდო, კი ბატონო, ასპარეზი შენთვის გახსნილია. ოლონდ ყოველთვის გახსოვდეს, რომ ლიტერატურა არ არის სათამაშო რამ! არც ის, რომ იყო, ცუდი უურნალისტური ენით რომ ვთქვა, პროდუქტული. პროდუქტულობა ლიტერატურაში არაფერს არ ნიშნავს და ერთ რამეს გთხოვთ: თუ შეგიძლია, არ დაწერო, ნუ დაწერ! უნდა დაწერო მაშინ, როდესაც შენი საწერი ძალიან შეგანუებს. მე ტრაბახში არ ჩამომართვათ და მთელი ჩემი ცხოვრების მანძილზე ყოველთვის ვცდილობდი, თუ არ მეწერებოდა, არ დამეწერა. როგორც ჩანს, ბევრი მეწერებოდა და ვერც კი გავიგე, როგორ გაჩნდა ჩემს მაგიდაზე თქვენთვის ცნობილი ოცდახუთომეული.

- **თქვენ გიცნობენ როგორც ნოველისტს. ერთ-ერთ წერილში, რომელიც ეპიკური ნაწარმოების შეფასებას ეხება, ალნიშნავთ: „უპირველეს ყოვლისა, უნდა გავარჩიოთ, რა ჟანრის ნაწარმოებია — არის პოემა, მოთხოვბა, რომანი თუ ნოველა... ამისათვის საჭიროა, ჩვენ თვითონ კარგად ვიცნობდეთ ჟანრებს და მათ ერთმანეთისგან ვასხვავებდეთ... ყველანი ადვილად განვასხვავებთ ერთმანეთისაგან პოემასა და მოთხოვბას, მაგრამ მოთხოვბისა და ნოველის განსხვავება შეიძლება გაგვიჭირდეს“. რას იტყვით, რა არის ნოველა, გვაინტერესებს ლიტერატურამცოდნებითი შეფასება უნივერსიტეტის პროფესორისა და შეფასება მწერლისა, ვინც თავისი შესაძლებლობების რეალიზება ნოველით შეძლო.**

- ღმერთმა დამიფაროს იმისაგან, რომ მე ჩემი ნოველები შევაფასო. საქმე ის არის, რომ, ალბათ, ვერც ერთი პროფესიონალი მწერალი თავისი ადგილის შეფასებას, თავისი ადგილის გამოყოფას ლიტერატურის ისტორიაში ვერ შეძლებს. მე მიმაჩნია, რომ ჩემი უმთავრესი საქმე ლიტერატურაში ნოველაა. ალბათ, სხვა დროსა და ვითარებაში დავფიქრდებოდი კიდეც მის ჟანრულ სტრუქტურაზე, ჟანრულ თავისებურებზე. ექსასამდე ნოველა მაქვს დაწერილი. ისინი შესულია ჩემს ოცდახუთომეულში, რომლის გამოცემა სამი

წლის წინ დამთავრდა. იმის შემდეგ გამოვეცი ნოველების ახალი კიდევ ორი ტომი და მესამე ტომი უკვე მზად მაქვს. ძალიან კი ვფრთხილობ. ერთ-ერთი ტომის წინასიტყვაობაში დავწერე, რომ 75 წლის კაცი ვარ, ძვირფასო მკითხველო და მაპატიეთ, ჯერჯერობით ვერც იმის პირობას ვიძლევი, რომ მეტს აღარ ვიზამ-მეთქი. მართლა ძალიან ხომ არ შევანუხე მკითხველი, ვფიქრობ ამის შესახებაც.

ახლა რატომ მიმაჩინა მე თვითონ, გარედან, მკითხველის თვალით თუ შევხედავ, ჩემი ნაწერები ნოველებად და არა მოთხოვებად? ნოველას თავისი განსაკუთრებული სპეციფიკა აქვს. ნოველა ურთულესი უანრია ლიტერატურის, პირდაპირ შეიძლება ითქვას. ნოველაში გადმოცემულია არა ადამიანის, პერსონაჟის ცხოვრება საერთოდ, არამედ მისი ცხოვრების ერთი ეპიზოდი, ერთი შემთხვევაა განათებული. მეორე განსაკუთრებული თავისებურება ნოველისა ის გახლაგთ, რომ არასოდეს არ იცის მკითხველმა, როგორ დამთავრდება, როგორი იქნება ფინალი, ხოლო მოულოდნელი ფინალის, მოულოდნელობის ეფექტის შექმნა ძალიან ძნელია. ხანდახან ვკითხულობ მოთხოვებს, ვკითხულობ რომანებს... მოჰკიდებს მწერალი ხელს თავის პერსონაჟს, დაატარებს აღმა-დაღმა, ხან აქეთ წაიყვანს, ხან იქით წამოიყვანს, ვიღაცას შეაყვარებს, ვიღაცას შეაძულებს, რაღაცა ჩხუბში ძოახვედრებს, იქით, აქით... ივსება გვერდები, გვერდები, გვერდები... მერე ისე გადაეპარება თავისი ნაწერი მწერალს (მე გრაფომანზე მოგახსენებთ) რომანში, რომ თვითონვე ვერ გებულობს. მოსჯილი გაქვს შენ - ან შენი მდგომარეობის გამო, რომ რედაქტორი ხარ, ან სხვა რამის გამო, რომ უსათუოდ უნდა წაიკითხო. ხომ ვერ მოატყუებ კაცს, წავიკითხეო და ვარდები უხერხულ მდგომარეობაში. რატომ მთავრდება აქ და რატომ არ დამთავრდა 50 გვერდის წინ, ან რა არის ეს უსაშველო გლახა ჭრიალაშვილივით გაგრძელება და გაგრძელება?! აი, ასეთმა მსუბუქმა დამოკიდებულებამ ლიტერატურის მიმართ ბევრ ჩევენს მწერალს მკითხველი დააკარგვინა, საერთოდ ლიტერატურას დააკარგვინა მკითხველი. როცა წერ, აი, მე, მაგალითად, ასეთი გრძნობა მეუფლება (მე შეიძლება, ვინ ოხერი ვარ, მაგრამ ასეთი გრძნობა მეუფლება), ხომ არ მოვაბეზრე თავი მკითხველს. სამ გვერდს რომ დავწერ, სულ მიმყავს ფინიშისკენ საქმე, მაგრამ ეს ფინიში თუ თავიდან შენს გონიერაში არა გაქვს გამჯდარი, ისე ნოველის წერა არ უნდა დაიწყო. ასეთი შემთხვევაც მქონია, წერ და სხვანაირი ფინალი მაქვს მოფიქრებული გონიერაში და უეცრად ლოგიკა თვითონ მოქმედებისა, სხვა მიმართულებით

წამიყვანს. ის სხვა მიმართულება უფრო მომენტობება ხოლმე და აი, ასე ვამთავრებ. რომ იცოდეთ, ხანდახან დამიწყია და ვერ დამიმთავრებია იმიტომ, რომ ჩემ მიერ მოფიქრებული ფინალი არ მომწონებია და ახალი, უკეთესი აღარ მომსვლია თავში. დევს აგერ, ჩემს სკივრში შეიძლება 20-მდე ნოველაც კი, რომელიც ვერ დავამთავრე. ეს უდიდესი პასუხისმგებლობის გრძნობაა. სხვათა შორის, თქვენს უურნალს ეტყობა (ამის შესახებ უურნალის რედაქტორს, ბატონ მერაბსაც ვეუბნებოდი სატელეფონო საუბარში) ძალიან ფაქტზე ლიტერატურული ხელი. აუცილებლად ყოველი სიტყვა, ყოველი ფრაზა უნდა ანინო და დაწონო. მერე მსოფლიოში რამდენიმე თითოთ საჩვენებელი ნოველისტთა რაოდენობა, ცნობილებზე მოგახსენებთ, 50-საც კი არ შორდება. ეს ყველაფერი მწერალს წაკითხული უნდა ჰქონდეს, მით უმეტეს, შენი ნაწერები ხომ წაკითხული გაქვს და წაკითხული გაქვს. რაც დრო გადის, უფრო და უფრო კრიტიკულად ვიწყებ ახალი ნოველის წერას. საიდან მოდის, იცით, ეს კრიტიკულობა? ღმერთო, - დავფიქრდები, - ვინმეს, ჩემს ცნობილ კლასიკოს ნოველისტთაგან ხომ არა აქვს დაწერილი მსგავსი სიუჟეტი. ამ სიუჟეტთა კონგლომერატში შეიძლება აგერიოს და მეორე, მე ახლა 77 წლისა ვარ, მაგრამ სანამ 77-ის გავხდებოდი, ხომ ვიყავი 30 წლის? მაშინაც ეს დამოკიდებულება მქონდა, ან მე თვითონ ხომ არ მაქვს იმავე თემაზე დაწერილი? სიუჟეტს თავი დავანებოთ, თემაზეც კი! მწერალმა არ უნდა გაიმეორო შენი თავი, შენ მიერ ერთხელ და სამუდამოდ დაყენებული პრობლემები, არ უნდა გაიმეორო თემები, არ უნდა გაიმეორო სიუჟეტები, არ უნდა გაიმეორო პერსონაჟები! მაშინ შეგიძლია უწოდო შენს თავს ის სახელი, რაც თქვენ ბრძანეთ - კლასიკოსისა, მაგრამ ღმერთმა დაიფაროს მწერალი, თავის თავს თვითონ უწოდოს. მე პირველად რომ მიწოდეს კრიტიკოსებმა, ძალიან მეხამუშებოდა. მერე ისე მოიტანა ცხოვრებამ, რომ ნელ-ნელა რაღაცამ დასძლია ჩემს თავში ეს უხერხულობა, მაგრამ დღესაც, კონსტანტინე გამსახურდიას თქმისა არ იყოს, კლასიკოსის სახელს კუბოზე შეფენილი ყვავილებივით ვხედავ, ოღონდ მიჩვევით კი მივეჩვიე. სიმართლე რომ გითხრათ, კლასიკოსის სახელსაც, რომ იცოდეთ, სახალხო მწერლის ტიტულსაც და რუსთაველის პრემიის ლაურეატობასაც კი, კიდევ რაღაც-რაღაცებს ეჩვევი ხოლმე კაცი... ერთადერთი, პირობას გაძლევთ, რომ სიკვდილს ვერაფრით ვერ

მივეჩვევი, მიუხედავად იმისა, რომ ყურთან ვგრძნობ სიკედილის მოახლოებულ სუნთქვას.

- სიუჟეტი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია მხატვრული ნაწარმოებისა. მას ყოველთვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ცნობილია შუასაუკუნეების მოარული სიუჟეტები, შექსპირმა თავის ნაწარმოებებში ანტიკური პერიოდის სიუჟეტები გააცოცხლა. ცნობილია ისიც, რომ მწერლები ქირაობდნენ ამბის მთხოვნელებს, რათა სიუჟეტები ეპოვათ მათ ნაამბობში. საგულისხმოა ჩეხოვის ნათქვამი, რომ კედელზე შეიძლება იყოს ბზარი და ჭეშმარიტმა შემოქმედმა აქედან შექმნას სიუჟეტი. თქვენ ეხმიანებით მეოცე საუკუნეში ეგზისტენციალისტებისა და მოდური ლიტერატურის სხვა წარმომადგენლების მიერ მკითხველისადმი უსიუჟეტობის ანუ დედრამატიზაციის თეორიას, რომლის მიხედვითაც სიუჟეტი ნაწარმოებს არ სჭირდება, უმჯობესად ჩათვლიალია ცხოვრების ნაკადით აზროვნება... „წარმოიდგინეთ, უსიუჟეტო „ვეფხისტყაოსანი“, ჰიუგოს „პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარი“ან ტოლსტოის „ანა კარენინა“... თავისი სიუჟეტით გენიალურია დავით კლდიშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“. მსოფლიო ლიტერატურაში არ არსებობს კაცი, რომელიც თავის საკუთარ მამას უდგებოდეს მაჭანკლად, რათა შერთოს მას ორნაქმარევი უშვილო ქალი, რომ მამულს გამყოფი, ანუ ძმა, არ გაუჩნდეს“, – ამბობთ თქვენ. რევაზ მიშველაძის ნოველებში უამრავი სიუჟეტი ცოცხლდება, თითოეული მათგანი ორიგინალური, საინტერესო და დასამახსოვრებელია. რა უდევს საფუძვლად თქვენი სიუჟეტების მრავალფეროვნებას, საიდან იბადება და რამდენად რეალურია თითოეული მათგანი?

- ისე საინტერესოდ ილაპარაკეთ, რომ ამ თქვენს დამოკიდებულებას სიუჟეტების მიმართ არ სჭირდება დამატება და ახსნა-განმარტება. მე თვითონაც არ ვიცი, როგორ მოდის სიუჟეტები. ხომ გითხარით, სიუჟეტი არის ხერხემალი ნაწარმოებისა, თანაც სანოველო სიუჟეტი სულ სხვა სიუჟეტია. ცხოვრება ყოველი ფეხის ნაბიჯზე გაძლევს, გჩრის, რომ იტყვიან, ცხვირში თემებს, ამბებს. ზოგი მათგანი საინტერესოა, ზოგი ნაკლებად საინტერესო. აი, ამ გროვაში ამბებისა, შენ უნდა გამოარჩიო განსაკუთრებული და ორიგინალური. თქვენ ვერ წარმოიდგენთ, გელაპარაკებით ახლა და თავში რაღაცა სიუჟეტი ამოტივტივდება, მერე ისევ ჩაიძირება მორევში თემებისა და ასე შემდეგ... ზუსტად ისეა, პაოლო იაშვილი რომ წერს:

„დადის ქალაქში ბევრის მსგავსი ჩემი სხეული,
ჩემზე ამბობენ, ეს კაცია ლექსის მწერალი,
მაგრამ ვინ იცის, რა ცეცხლშია გამოხვეული,
ეს ჩემი ტვინი, დასაქცევი ტვინი ვერანი“.

საღამოს გაუშევებ ამ დასაწვავ კალამს ხელს, დაიღლები წერით, დაიღლები კითხვით და გგონია, რომ, აი, დაისვენებ ორი-სამი საათი, გგონია, რომ... და, უცებ, თოფნაკრავივით წამოგაგდებს ის, რაც ძილის წინ გიფიქრია და იტყვი: ევრიკა, აი, ეს დასასრული ნოველისთვის კარგი იქნება! მოვქები ქალალდს ჩემს საწოლთან და ჩავინიშნავ ამ სიუჟეტს. ახლა თქვენ მეკითხებით: ცხოვრებისეულია თუ არაო. ჩემი უახლოესი მეგობარი იყო, ბატონი ლევან სანიკიძე და ჩვენ ყოველთვის ერთად ვიყავით. შეხვედრებზეც ერთად გვეძახდნენ, ღონისძიებებიც რომ ტარდებოდა, იქაც ერთად მივდიოდით. ბატონი ლევანი ჩემზე უფროსი კაცი იყო და, შეიძლება ითქვას, მისი დიდებული მაგალითი ცხოვრების წესისა, ჩემთვის გადამდები აღმოჩნდა. აი, რა: ჯერ არ მქონია მეშემთხვევა (გითხარით, ბატონი ლევანისგან მაქვს ეს ნასწავლი-მეთქი), რომ ვინმეს დაეძახოს, რეზო, აი, აქ წავიდეთ, ანდა სანადიროდ წავიდეთ, ანდა გვეპატიუჟებიან ამა და ამ რაიონში და მე თუნდაც ყველაზე კრიტიკულ მომენტში წერისა, რომ სადაც არის, უნდა გადავტეხო ნოველის ხერხები, ესე იგი კომპოზიცია უნდა შევკრა, თავი არ გამენებებინოს და არ მეთქვას: ჩავიცვამ და მოვდივარ ამ წუთში. არსად, არასდროს, ქუთაისში რომ იტყვანან ხოლმე „თავპაიჯი არ გამიდვია“, ესე იგი, არ მითქვამს უარი (უკადრისობა არაფერ შუაშია), არ დამიზარებია ხალხში ყოფნა. უდიდეს სიამოვნებას მანიჭებს ურთიერთობა, უდიდეს სიამოვნებას მანიჭებს საზოგადოებაში ყოფნა, უდიდეს სიამოვნებას მანიჭებს სხვისი მოსმენა. ამ ბოლო დროს ისე მიდის საქმე, რომ დაჯდები ერთ ათ კაცთან ერთად და ყველა შენ შემოგაჩერდება. არადა, ბედნიერი ვარ მაშინ, როდესაც მე ვუსმენ სხვებს. ვისმენ იმათ საუბრებს, იმათ სადღეგრძელოებს, იმათ ნათქვამს და უბის წიგნაკი არ მჭირდება. გონება კალეიდოსკოპივით აღნუსხავს, კარგი კომპიუტერივით, ნათქვამს. ყველაფერს იწერს და სახლში რომ მოვდივარ, ან გზაში რომ ვბრუნდები, წელ-წელა ამოტივტივდება: იმან ეს თქვა, ამან ეს თქვა, აი, თურმე რა უჭირს ხალხს. ასე იჭერ უამრავ ფრაზას. ჩნდება შენს გონებაში ისევ იმ ადამიანებთან ურთიერთობის გამო პასაჟები, ჩნდება პორტრეტის ჩანახატები. აი, ის ასეთია, ის ისეთია. კი, რა თქმა უნდა, ჩემს ნოველებში 90 პროცენტი გამონაგონია,

მაგრამ იმ გამონაგონს, დამერწმუნეთ, აქვს რეალური საფანელი ისე, რომ შენ თვითონაც არ იცი, როგორ გადაკეთდა, როგორ ჩამოყალიბდა მერე სიუჟეტად შენს გონებაში. აი, ასეთი რთული ამბავია.

- ნოველის ფესვები ძველ ქართულ მწერლობაშია. „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ გიორგი მერჩილევმ მშვენიერი ნოველები ჩაურთო თავის შესანიშნავ სასულიერო რომანს. ცეკირის ეპიზოდი, აშოტ კურაპალატის სიყვარულის ისტორია და სხვანი ამის შესანიშნავი მაგალითებია. რას იტყვით, რა დოზით ასაზრდოებს თქვენს შემოქმედებას ნინამორბედ მწერალთა ნაღვანი?

- ამის შესახებ უფრო კომპეტენტურად და უფრო სრულად ისინი მსჯელობენ, ვისაც ჩემს შემოქმედებაზე წიგნები აქვს დაწერილი და ტრაბახში თუ არ ჩამომართმევთ, რევაზ მიშველაძეზე, როგორც მწერალზე, დაწერილი არის 15-მდე სქელტანიანი წიგნი, დაცულია შვიდილე დისერტაცია. მწერალი, რა თქმა უნდა, ვერასოდეს ვერ იპოვო ამ ლიტერატურათმცოდნების ნაწერებში, რისთვისაც მე მათ საოცრად ვუმაღლი, ახსნას, შენი მიმართებისას ამა თუ იმ ლიტერატურული თუ ცხოვრებისეული მოვლენისადმი. რაც შეეხება კლასიკას, ჩემთვის ლიტერატურა არის განსაკუთრებულის, დასამახსოვრებლის, იმ მრავალ შემთხვევათა შორის ისეთის გამოყოფა, რომელმაც შენ არ დაგტოვა და მთელი ცხოვრების მანძილზე გამოგყვა. აი, სწორედ ეს არის ნოველური პასაჟი, ანუ ნოველური სიუჟეტი. მაგალითად, ასეთი ნოველური სიუჟეტი ქართულფოლკლორშიც არაერთი გვხვდება და, თქვენ წარმოიდგინეთ, არსებობს ქართული ფოლკლორული ნოველა. „ლარიბი და ქილა ერბო“ - ეს ბრძყინვალე ნოველაა ანდა, „სამი ყრუ“, ეს იუმორით სავსე საოცარი ხალხური ნოველაა. აქეთ რომ მოვდივართ, ჩვენი კლასიკური ლიტერატურა - ეს ხომ სამაგალითოზე სამაგალითოა. თქვენ რომ სასულიერიო მწერლობის ნიმუშები ახსენეთ „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებიდან“, არ ევალებოდა არც გიორგი მერჩილეს, არც მასზე ადრე, აღნერათ პასაჟები ცხოვრებისეული მოვლენებისა „შუმანიკის წამების“ ავტორს ან სხვა „წამებათა“ ავტორებს. საერთოდ სხვა უანრია ჰაგიოგრაფია. ქრისტე არასოდეს არ იცინის, ქრისტესთან თქვენ იუმორს ვერ იპოვით. საბანმინდის ლავრაში გადაწერილ ერთ ტექსტში წერია პირდაპირ: „სიცილი უხმარ არს და უსარგებლო, რომელმან მონაზონმან გაიღიმოს, წარწყდეს“. პირდაპირ წერია! მონაზონები მოწყენილი, სერიოზული სახეებით ცხოვრობენ, მაგრამ რაკი ჰერსონაჟები ხდებიან, ავტორები დიდი მწერლები არიან, მე

გეტყვით პირდაპირ, გენიალური მწერლები არიან ჩვენი ჰაგიოგრაფი ავტორები! მათ ხელი კი არ გაექცევათ, არამედ არ შეუძლიათ, არ დაწერონ ის, რაც შეიძლება რელიგიური სქოლასტიკიდან ცოტა განზე დგას და უეცრად რომ შეეჯახები „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ ამ საერო ეპიზოდს სიყვარულისას და უკეთური კაცის მიერ ზენონის დის შეცდენის ამბებს და სხვათა და სხვათა, რაღაცნაირი სითბოთო გაგევსება გული, რადგანაც შენ იცი: ესაა, რაც პირდაპირ აკავშირებს მეოცე და ოცდამეერთე საუკუნეების მკითხველთან იმ კლასიკოსს. მე ნაშრომი მაქვს დაწერილი „სატირა და იუმორი „ვეფხისტყაოსანში“. აი, ნოველურ-სატირული ამბები, სხვაგან რომ არ გვხვდება იმდროინდელ და თუნდაც ადრინ-დელდროინდელ სარაინდო თხზულებებში, არც ფირდოუსთან და არც ნიზამი განჯელთან, სასაცილო სიუჟეტური (იქ მხოლოდ ტრაგიკულ-სიუჟეტური ამბები არსებობს), ცხოვრებისეული ნოველისებური იუმორით სავსეს ვერ ნააწყდები მათთან, რუსთაველთან სავსეა. თუნდაც მარტო ეს ერთი რად ლირს, რომელიც არავის არა აქვს არც იმდროინდელ მსოფლიო ლიტერატურაში და არც შემდეგ დროინ-დელში. რუსთაველთან ვხვდებით პირველად იმ ცნობილ იგავს:

„ყმამან უთხრა ეგე საქმე ამას ჰეგავსო არა სხვასა,

ორნი კაცნი მიდიოდეს სადაურნი სადმე გზასა,

უკანამან ნინა ნახა ჩავარდნილი შიგან ჭასა,

ზედ მიადგა ჩაჰყიოდა, ტირს იძახის ვაგლას ვასა.

ეგრე უთხრა, ამხანაგო, იყავ მანდა, მომიცდიდე,

ნავალ თოკთა მოსახმელად მწარდსო, თუცა ამოგზიდე,

მას ქუეშეთსა გაეცინა, გაუკვირდა მეტად კიდე;

შემოჰყივლა, არ გელოდე სად გაექცე, სად ნავიდე“.

ორმოშია კაცი და მეორე ეუბნება, თოქს მოვიტან, მომიცადე მანდო. ასეთი გენიოსია რუსთაველი. ამითაც მოლის დღესაც ჩვენამდე. ასე რომ, ლიტერატურაში, ჭეშმარიტ მწერლებზე მოგახსენებთ, თოკებით არიან გადაბმულები ერთმანეთზე კლასიკოსი მწერლები, ნამდვილი მწერლები, ჭეშმარიტი მწერლები!

- „არის წყება და წყება პოეტებისა, პატრიოტულ ლექსებს რომ თითქმის ალარ წერენ, - წერთ თქვენ - მარად დაჭიმული ქართული ეროვნული ნერვი ამგვარი ლიტერატორების გონებაში კარგა ხანია, მოშვებულია და რაღაც ყრუ, ამორფულ, არაქართულ ხმას გამოსცემს“. ძნელია, არ დაგეთანხმოთ. ახალგაზრდა მწერლები ხშირად თითქოს

შეგნებულად ემიჯნებიან ეროვნულს. როგორ ახსნით ამას — ეს საკუთარი თავის ძიებაა, მოდაა, დროის მოთხოვნაა თუ...

- არსებობს ერთი უმთავრესი სატკივარი და მთავარი თემა ლიტერატურისა. ფოლკორის უხსოვარი დროიდან დაწყებული, მთელი ეს ჰაგიოგრაფია, კლასიკური ლიტერატურა თავისი რომანტიზმებით და თავისი რეალიზმებით, ერთ თემას უტრიალებს ძირითადად — ეს არის სამშობლო. რაც შეეხება ჩემს შეხედულებას ახალგაზრდა მწერლების დამოკიდებულებისადმი კლასიკური ლიტერატურის მიმართ, მეშინია, მკვახე შეძახილი არ გამომივიდეს ჩემი უმრწმესი მეგობრებისადმი. უკვე აღარა ვარ იმ ასაკში, რომ მათ ვეკეკლუცო და თავი მოვაწონო. მე მთელი ჩემი სიცოცხლე ახალგაზრდებთან ურთიერთობას შევწირე. მთელი ცხოვრება ვრედაქტორობდი უნივერსიტეტში (ჭავახიშვილის უნივერსიტეტზე ლაპარაკი) ახალგაზრდა მწერალთა უურნალს. ვიყავი სულ, რაც თავი მახსოვს, ახალგაზრდა მწერალთა წრის ხელმძღვანელი. მერე მწერალთა კავშირშიც ათეული წლების განმავლობაში ამ ახალგაზრდულ ფრთას ვხელმძღვანელობდი ახალგაზრდა მწერლებისას და დღესაც ჩემი მდგომარეობით, როგორც პროფესორი და როგორც ერთ-ერთი ხელმძღვანელი მწერალთა კავშირისა, სულ ახალგაზრდებთან ვტრიალებ. საწუნონო მათთან, ენაცვალოთ ჩემი თავი, არაფერი მაქვს. ბევრი ძალიან ნიჭიერია, ძალიან გამოირჩა, მაქვს ორი უმთავრესი შენიშვნა. პირველი: ნუ მოვწყდებით ფესვებს! არადა, ფესვების მოწყვეტა, თქვენც მინდა ეს ჩემი სათხოვარი თქვენს უნივერსიტეტში ახალგაზრდა მწერლებს გადასცეთ, ფესვების მოწყვეტა, იმ ფესვებისა, საიდანაც ჩენენ ამოვიზარდეთ, სიკვდილს ნიშნავს! ნიშნავს გადავარდნას ურბანიზაციის ანეულში, საიდანაც ამოსვლა მერე ძალიან გაჭირდება, რაც ბევრ ახალგაზრდა მწერალს ღამურას როლში აყენებს. თავის თავს ფილოსოფოსს უწოდებს, ერთი ტელეფილოსოფოსი (არსებობს ასეთი, არ მინდა მისი გვარის დასახელება). მე თანდათანობით მომიპრუნდა გული მასზე იმიტომ, რომ მეოცე საუკუნის პერიპეტიებზე აკეთებს ტელეგადაცემას და ზოგიერთი რამ იქ დასაფიქრებელიც კია. მაგრამ მეღიმება ხოლმე, თავის თავს ფილოსოფოსს რომ უწოდებს, რად უნდა ამას ფილოსოფოსობა... ეს ფილოსოფოსი, როცა ახალგაზრდა ბიჭი იყო, როგორც ჩანს, ევროპიდან განსწავლული რომ ჩამოვიდა, ზის ტელეეკრანთან (მე დედამისაც ვიცნობდი, უნივერსიტეტის პროფესორი იყო, საერთოდ კარგად ვიყავი განწყობილი ამ ოჯახისადმი) და უცებ

მომესმა ამ ახალგაზრდა ბიჭის ბაგეთაგან: სულ სხვა დონეა ევროპული კულტურა, სულ სხვა დონეა ევროპული ფილოსოფია, ახლა ხომ წარმოგიდგნიათ, მე აქ ვაჟა-ფშაველას ციტატებით რომ დაგინყოთ ლაპარაკიო. მოვკიდე ტელეფონს ხელი და ვერ გავედი, მეორე დღეს შევხვდი დედამისს და დაველაპარაკე. გადაეცი შენს შვილს, - ვუთხარი, - თუ ვაჟა-ფშაველას (ციტატებით დაიწყებ ლაპარაკს, შე კაი კაცო (შე ტუტუცო, კინალამ წამომცდა), უკეთესს რას გააკეთებ-მეთქი. აი, ასეთი დაშორება თანდათანობით იგრძნობა ჩემი მეგობარი ახალგაზრდა მწერლების შემოქმედებში. მოაქვთ ყურით მოთრული ამბები, ამას ჰქვია „ლიტერატურმწინა“. ესე იგი, წაიკითხავენ, ამოკითხავენ უცხოურ მოთხოვნაში, უცხოურ რომანში რაღაცას და უნდათ, მერე ეს ამბავი გადმორგონ ქართულ სინამდვილეში. უცხოური ქურქი მის ტანზე რომ არ არის შეკერილი და იმ წუთში რომ ეტყობა, ნათხოვარია, ან ძალით ჩამოცმული ქურქია თავზე, აი, ასეთ დღეში არიან ისინი, როდესაც წერენ ქართულ სინამდვილეზე. გულს არ ხვდება მათი ნაწერები ძალიან ხშირ შემთხვევაში. არ ვიცი, რატომ შეატყვეს თავისთავს, რომ ქართულ სინამდვილეზე, აგერ, ახალციხის, მესხეთ-ჯავახეთის, იმერეთის, კახეთის, საერთოდ საქართველოს სოფელსა და ქალაქზე უფრო ადვილად ეწერებათ სხვებზე, უადვილდებათ თანამედროვე ბროდვეისა და ელისეს მინდვრების ირგვლივ მორიალე ადამიანებზე წერა. იცოდნენ მათ, მე ანდერძად შემიძლია დავუტოვო: არაფერი აქედან ლიტერატურას არ შერჩება! მწერალი იმის მიხედვით კი არ არის, რომ ერთ, დამწყებ დებიუტანტს მეორე დამწყები კრიტიკოსი მწერალი ხარო, უწოდებს! მწერლის სახელის თამამად ხსენება დღესაც მერიდება და მრცხვენია. რა პროფესიის ხართო, რომ მეკითხებიან (ხანდახან ხომ არის, რომ, რაც დრო გადის თანა-დათანობით შორდები შენს იერსახეს, რომელიც გქონდა და შეიძლება, ვერ გიცნოს კაცმა), მე ვეუბნები, არაფერი, მე მასწავლებელი ვარ, ლექციებს ვკითხულობ-მეთქი ხანდახან. ძალინ დიდი გაბე-დულებაა შენს თაგს უწოდო მწერალი. ისე არ უწდა გამოვიდეს, იმ აღმოსავლურ იუმორში რომ არის: მე აღა დამიძახე, შენ აღას დაგიძახებ და ორივე აღები ვიქნებითო. არა, ჩემო ძვირფასო, შენ რომ ერთხელ დაგიძახებს შენი მეგობარი მწერალს და შენ იმას მწერალს დაუძახებ, ამით ორივენი მწერლები ვერ გახდებით. მწერლობა ეს სიზიფეს შრომაა, ეს არის საკუთარი ჯვარის ატანა გოლგოთაზე, ეს ხანდახან ტანჯვას უდრის! იცით, რა ძნელია, რომ

გამოხატო ათას სიტყვათა გროვაში ის ერთი მთავარი, ის ათქმევინო შენს პერსონაჟს, ან ის ფერი დაადო, რაც აუცილებელია იქ. მკითხველი იმწუთშივე იგრძნობს ამას, იმწუთშივე. აი, გენიოსებმა როგორ იციან: ერთ ადგილზე „ვეფხისტყაოსანში“ ჯერ ავთანდილი მივიდა ვაზირთან და სთხოვა, დაუჩიქა, შედი და გააგებინე, რომ მე უნდა წავიდე ტარიელის საძებრადო. ვაზირი, როგორც იქნა, შევიდა როსტყევან მეფესთან, გაბედა, გააგებინა, რომ ავთანდილი გაიპარაო, თუმცა, კარგად იცოდა, როგორ დამთავრდებოდა ეს დიალოგი. რუსთაველი წერს: „**მზე აღარ მზეობს ჩვენთანა, დარი არ დარობს დარულად**“. როგორია?! ფრაზა როგორია, გაგაურიალებს! როგორო, ამის თქმა როგორ გამიბედეო, - მეფემ უთხრა. ჯერ სკამი ესროლა, მერე რაც კი სალანდლავი სიტყვა იყო, დააფრქვია თავზე და ორი სიტყვით ხატავს ვაზირის მდგომარეობას რუსთაველი: „**გამოძურნდა, გამომელდა**“. მელიასავით გამოვიდაო - „**გამომელდა**“. აი, გენიოსი რას ნიშნავს! არ გამაგრძელებინოთ რუსთაველზე ლაპარაკი. სანდახან იცით, რა მემართება? აგერ, სასთუმალთან მიდევს მუდმივად. ახლა ჩვენც გამოვეცით ჩვენი გამოცემა, „ვეფხისტყაოსნის“ სრული ტექსტი მურმან თავდიშვილის რედაქტორობით, ჩვენი მეგობრის და მეც ვარ იქ ერთ-ერთი დამდგენელი ამ ტექსტისა. სასთუმალთან მიდევს და ვკითხულობ სამ-ოთხ სტროფს ყოველ სალამოს და იქ მთავრდება ჩემი დამოკიდებულება მწერლობის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ თითქოს, რეზო მიშველაძევ, ყველა-ფერი გაქვს, რაც წოდებებს შეეხება - პრემიები და აგერ, ნობელის პრემიაზეც კი წარმადგინეს, მაინც შევიკეცავ საბანს ფეხებში და ვიტყვი, მივიხედ-მოვიხედავ შიძნეულად, მეც თავს ვუწოდებ მწერალს და რუსთაველიც მწერალია-მეთქი? ესე იგი მრცხვენია ჩვენი დიდი პაპისა, რომ კალამს ვეჯაჯგურები. აი, ასეა საქმე ლიტერატურაში, ჩემი კარგო.

- გავაგრძელოთ საუბარი „**ვეფხისტყაოსანსა**“ და რუსთველზე. 2016 წელი საიუბილეო წელი იყო. ჩვენს უნივერსიტეტში ჩატარდა „**ვეფხისტყაოსნის**“ ზეპირად მცოდნეთა კონკურსი, ჩავატარეთ სამეცნიერო კონფერენცია. თქვენს წერილში „**კულტურა და ეროვნული ფენომენი**“ მოგყავთ დიდებული მეცნიერის შალვა ნუცუბიძის სიტყვები: „**მსოფლიო წარლვნა რომ მოხდეს და მხოლოდ ორი ქართველი გადარჩეს, იმ გალიას, რომელშიც ორი ქართველი ეყოლებათ იშვიათ ეგზემპლარებად, წარწერა უნდა გაუკეთდეს:** „**აქ „ვეფხისტყაოსნის“ შემქმნელი ერის უკანასკნელი ნაშიერნი არიან**“.

ბევრი დაგინერიათ, ბევრი გითქვამთ. თქვენ არაერთგზის ჩაბმულხართ ლიტერატურულ პოლემიკაში. ცნობილია რუსთაველის თემაზე თქვენი მოსაზრებანი. რას იტყვით ამის შესახებ?

- თავის უპირველეს მორალურ მოვალეობად უნდა მიაჩნდეს თანამედროვე საქართველოში ყველა მოქალაქეს საერთოდ და განსაკუთრებით მწერალს, მეცნიერს რუსთაველის პატრონობა. მე წამდაუწუმ ვიმეორებ, სანამ პირში სული მიდგას, ჩემი ბოლო სიტყვებიც ეს იქნება: მოუარეთ რუსთაველს! ქართველ ერს შოთა რუსთაველზე დიდი განძი არ გააჩნია. „ვეფხისტყაოსანი“ ჩვენი ეროვნული პასპორტია. მე მაქვს პატივი, ვიცნობდე მსოფლიო ლიტერატურის მწვერვალებს. წაკითხული მქონდეს ისინი ზოგი დედანში და ზოგი თარგმანში. ჩემი თავისითვის არ დამიბრალებია ლიტერატორობა, მე მგონი, ცუდი მკითხველი არ უნდა ვიყო. მთელი პასუხისმგებლობით მიმაჩნია, რუსთაველი რომ ღრმად შეიცნო და გაიგო, ქართველი უნდა იყო, შენთვის ქართული ენა დედის ძუძუსთან ერთად უნდა იყოს შესისხლხორცებული. თუ ოდნავი გაგება მაინც გაქვს ლიტერატურისა და შენს სასთუმალთან ლირიკას, მუზას, მხატვრულ შემოქმედებას სიზმარში მაინც დაუვანია და ახლოს გქონია, არ შეიძლება რუსთაველი არ გიყვარდეს. ახლა რასაც გეტყვით, ჩემთვის სამწუხაროა ამის თქმა. მთელი ცხოვრების 50 წელი რუსთაველის პოემის ტექსტის დადგენას შევალიე. ბრძოლას იმ ჯგუფებთან, რომლებიც ხელს ურევდნენ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტში. საშინელი ამბები ხდებოდა ათეული წლების განმავლობაში, განსაკუთრებით 70-იანი წლების ბოლოდან. ეს საშინელება ჩვენს დრომდე მოვიდა. როგორ მოაღწია ჩვენს დრომდე, ამას მოგახსენებთ. შექმნილი იყო რამდენიმე კომისია რამდენიმე ინსტიტუტთან, რომლებიც თავის თავს უწოდებდნენ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენ კომისიებს. მე უნივერსიტეტის პროფესორი გახლდით, ჩემი ორი თანამებრძოლი კიდევ – მურმან თავდიშვილი და სოსო სიგუა, ერთად ვმუშაობდით ჯავახიშვილის უნივერსიტეტში ისე, როგორც ჩვენი უახლოესი მეგობარი და ძალიან ნიჭიერი მეცნიერი, სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტის რექტორი ბატონი მერაბ ბერიძე. ერთად ვიყავით ეს ოთხი, ხუთიოდე კაცი და ვუყურებდით, ვკითხულობდით, გვაინტერესებდა ბედი „ვეფხისტყაოსნისა“. სავალალო მიმართულებით მიდიოდა „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის სწორების საქმე. ეს სწორება კი არა, უხეში სიტყვით რომ ვთქვათ, ჯიჯგვნა იყო „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტისა. ჯერ ამოიღეს უამრავი სტროფი.

სრულიად უსამართლოდ და გაუგებრად. აი, თქვენ წარმოიდგინეთ, ამოიღეს „ვეფხისტყაოსიდან“:

„კარვის კალთა ჩახლართული, ჩავჭერ, ჩავაკარაბაკე...“ - ეს ხომ საოცრება იყო! მღერის სტროფი, სუნთქავს საოცრად, რას ჰქვია ამოღება!!! ეს შეიძლება, ინტერპოლატორის (რაღაც ამგვარ ტერმინს უწოდებდნენ) ჩამატებული იყოს. ვინ ჩამატებს ამ დიდებულ სტროფს. ერთ მშვენიერ დღეს ვიღვიძებთ, „ვეფხისტყაოსანში“ აღარ არის გენიალური სტროფი, ავთანდილი რომ მიდის, მიიმღერის და უსმენებ:

„კლდით ნადირნი, წყალშიგ თევზნი, ზღვით ნიანგნი, ცით მფრინველნი,

ინდო-არაბ-საბერძნეთით, მაშრიყით და მალრიბელნი,
რუსნი, სპარსნი, მოფრანგენი და მისრეთით მეგვიპტელნი“.

ამოიღო ეს სტროფი „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის დამდგენმა კომისიამ. სტროფი, რომელიც, რა თქმა უნდა, სრულიად ბუნებრივად და სწორად დატოვა მეცხრამეტე საუკუნეში ქართველიშვილისეულმა კომისიამ, რომლის წევრი ილია ჭავჭავაძე იყო, გრიგოლ ორბელიანი, აკაკი წერეთელი. მესამე დღეს ჩვენთან შემოვიდა ლექციის წასაკითხად ერთ-ერთი პროფესორი, წევრი იმ ტექსტის დამდგენი კომისიისა. მე ვუთხარიამ სტროფის შესახებ, როგორ შეიძლებოდა ამის ამოღება-მეტქი. მან „განგვიმარტა“: გასაგებია, რომ რუსთაველს, რა თქმა უნდა, ეცოდინებოდა მოფრანგენი, მისრეთით მეგვიპტელნი, მაგრამ რუსნი არ ეცოდინებოდა. მის დროს რუსი პოპულარული გამოთქმა არ იყო. როგორ, პატივცმულო, - ვუთხარი, - თამარ მეფეს ხომ რუსი ჰყავდა პირველი ქმარი-მეტქი. უცებ, ამ კაცს სახეზე ღიმილი შეაცივდა. ახლა გეუბნებით, რამდენი წელი გავიდა, ის პატივცემული პროფესორი ცოცხალი აღარ არის. ამაზე არც დავფიქრებულვართო, - მიპასუხა. აკადემიური უმეცრებიდან გამომდინარე ასეთი „ოპერაციები“ ჩაუტარეს „ვეფხისტყაოსანს“. მე აღარაფერს ვამბობ იმაზე, რომ: „ვგმობ კაცსა აუგიანსა, ცრუსა და ლალატიანსა“ შეცვალეს ასე: „ვგმობ კაცსა უაუგოსა, ცრუსა და ლალატიანსა“. „უაუგო“ კაცს რა გმობა სჭირდება, ჯერ ერთი და მეორე - რუსთაველის სტროფი შინაგანი დინამიზმით ისეა, თითქოს მანქანის ბორბლებია: „ვგმობ კაცსა აუგიანსა, ცრუსა და ლალატიანსა“, ჰარმონიულად ტრიალებს უკანა და წინა ბორბალი. მეორე შემთხვევაში ერთი ბორბალი უკან მიდის და მეორე წინ. ანდა, ასეთი ოპერაცია ჩაუტარდა „ვეფხისტყაოსანს“, მაგალითად:

„რა ვარდმან თვისი ყვავილი გაახმოს, დაამჭნაროსა,

იგი წავა და სხვა მოვა, ტურფასა საბალნაროსა“, - წერს რუსთაველი.

რა ლალი სტრიქონია, თითქოს წავში ნიჩბებს უსვამს ავტორი. გადავშალეთ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტოლოგების (აკადემიკოსი ტექსტოლოგების) მიერ შესწორებული ტექსტი და ვკითხულობთ:

„რა ვარდმან თვისი ყვავილი, გაახმოს, დაამჭნაროსა,

იგი წარხდების, სხვა მოვა ტურფასა საბალნაროსა“.

სამწუხაროდ, ჩვენი უმეცარი გამომცემლები ამ ფრაზას იმეორებენ წამდაუნუმ. რაშია იცით საქმე? გადავშლი „ვეფხისტყაოსნის“ და პირველ რიგში მივადგები ამ სტროფს: „იგი წარხდების“ ვკითხე ერთ რუსთველოლოგს (ლრმად მოაზროვნე რუსთველოლოგს), რამ გაგაკეთებინათ, რას ჰქვია „წარხდების“-მეთქი, რა მითხრა, იცით? სულ გამაგიფა: „წავა“ კუთხური სიტყვაა და რუსთაველს არ ექნებოდა, რუსთაველს ექნებოდაო „იგი წარხდების“. მაშინ „მოვაც“ კუთხური გამოდის-მეთქი. ან კიდევ ერთი:

„მონათა ხელი გამართეს მის ყმისა შესაძყრობელად.

მან, გლახ, იგინი დახადნა მტერთაცა საწყალობელად:

ჰკურა ერთმანერთსა, დახოცნა თავსა ხელ-ალუპყრობელად,

ზოგსა გადაჰკურის მათრახი მკერდამდის გასაპობელად“.

უნდა გენახათ ჩემი გაგიუბა, როდესაც გასწორებულ ტექსტში ამოვიკითხე: „ზოგსა გადაჰკურის მათრახი ქვე მკერდამდის გასაპობელად“. რა უბედურება! რა ენის მოსატებია! რას ერჩით შოთა რუსთაველს! „ქვე მკერდამდის“ რა უბედურება! ასეთი მარაზმით, ასეთი საშინელებებით გაავსეს „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი! კიდევ ერთს ვიტყვი, გაგეცინებათ! წინასწარ ვიხდი ბოდიშს თქვენ წინაშე, ქალი ბრძანდებით.აგერ, ვკითხულობთ ილია ჭავჭავაძის ხელიდან გამოსულ „ვეფხისტყაოსნში“:

„ახლოს მივე, შემომხედნეს, „შმაგიაო“ ესე თქვესა,

მუნ მივმართე მკლავმაგარმან სად უფროსი ჯარი დგესა;

კაცს შუბი ვკარ, ცხენი დავეც, მართ ორნივე მიხდეს მზესა;

შუბი გატყდა, ხელი ჩავყავ „ვაქებ ხმალო ვინცა გლესა“.

კარგი! ახლა გადავშალე „ვეფხისტყაოსნი“ და დღესაც არის რამდენიმე გამოცემაში ეს სიმახინვე ასე „გასწორებული“: „კაცსა შევეც, ცხენი დავეც, მართ ორნივე მიხვდეს მზესა...“. რას ჰქვია „კაცსა შევეც“, ვუთხარი ერთხელ ერთპროფესორს, რომელიც ლიტერატურის ინსტიტუტში მუშაობდა, ახლა, სამწუხაროდ, ცოცხალი აღარ არის. ეს რა უბედურებაა, საიდან მოიტანეთ-მეთქი, - ვუთხარი.

რეზო, შენ რომ გულისხმობ, ის კი არ არის, ეს ხმლის შეცემაზეა ლაპარაკიო. როგორ, ახალგაზრდა მასწავლებელი შევიდეს ახლა სკოლაში და მეთერთმეტეკლასელ ბავშვებს ასწავლოს რუსთაველის ასეთი სტრიქონები? კიდევ რა უნდა გითხრათ. 1937 წელს ლავრენტი ბერიამ სტალინის მითითებით საქართველოში ჩაატარა „ვეფხისტყაოსნის“ იუბილე. 1966 წელს ორაკლი აბაშიძის თაოსნობით საქართველოში ჩატარდა რუსთაველის 800 წლისთავის იუბილე. მე თვითონ მაქვს ნანახი ის დოკუმენტები, 327 უცხოელი მწერალი ჩამოიყანეს საზღვარგარეთიდან, საბჭოთა პერიოდი იყო და მაშინ გადაიხადეს გრანდიოზული იუბილე, ჩატარდა თბილისმიც და მოსკოვშიც. ახლა ჩვენ ვართ მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელები, მე, მაყვალა გონაშვილი, სოსო სიგუა, ბალათერ არაბული და თემურ ჩალაპაშვილი. ყოველ 50 წელიწადში ტარდება რუსთაველის იუბილე, წელსაც 850 წლისთავის იუბილე უნდა ჩაგვეტარებინა. თადარიგი დავიჭირეთ ძალიან ადრე. მე თვითონ ჩემი ხელით გავუგზავნე ხელისუფლებას 10-მდე წერილი, რომ ახლოვდება რუსთაველის იუბილე, აბა, თავი არ შევირცხვინოთ, აბა, საიუბილეო კომისია შევქმნათ. ორი რამ ვთხოვე იმ წერილში ხელისუფლებას: ერთი - რუსთაველის პროსპექტზე გავხსნათ რუსთაველის სახლი, სადაც გამოიფინება „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერები დამთვალიერებლისთვის ხელმისანვდომი. ერთი დიდი განყოფილება იქნება იმ სახლში, სადაც გაიყიდება „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები სხვადასხვა ენაზე. საქართველოში ჩამოსული კაცი რას წაიღებს საქართველოდან უკეთესს, თუ არა, ვთქვათ, ინგლისელი ინგლისურად „ვეფხისტყაოსასნს“, ფრანგი ფრანგულად, ასე შემდეგ და ასე შემდეგ. მეორე - გამოცემა ერთი სასაჩუქრო დიდი „ვეფხისტყაოსასნი“, რომელიც იქნება სრულყოფილი ტექსტის თვალსაზრისით და ტექნიკურადაც. ეს ჩემი ორი სათხოვარი საქართველოს ხელისუფლებამ არ გაითვალისწინა. დუმილით მიპასუხეს, დუმილით უპასუხეს მწერალთა კავშირის თხოვნას. მთელი ქართველი ინტელიგენციის თხოვნას არცერთი პასუხი არ აღირსა კულტურის სამინისტრომ. მაშინ ავდექით და ჩვენ თვითონ, ქართველმა მწერლებმა და ქართველმა მეცნიერებმა, ვინც ვართ უპირველესი მემკვიდრე შოთა რუსთაველისა, დავიწყეთ რუსთაველის იუბილეს აღნიშვნა ჩვენი მოქრძალებული სახსრებით. სექტემბერში, აი, ბატონი მერაბ ბერიძის და ავთო ბერიძის ინიციატივით ჩატარდა მშვენიერი იუბილე

მესხეთში, ჩავატარეთ ახმეტაში, ჩავატარეთ მარტვილში და საქართველოს კიდევ რამდენიმე ქალაქში, თბილისი ისევ დუმს. შოთა რუსთაველი არ ახსოვთ, მე კი თქვენ გითხარით, 327 მწერალი იყო ჩამოსული-მეთქი. მთელი ქართული მწერლობა ერთად რომ შეგროვდეს, იმის სახსარს ვერ გამოძებნი, რომ თუნდაც ორი მწერალი ჩამოვიყვანოთ საზღვარგარეთიდან და სასტუმროში მოვათვავსოთ. კაპიკი ფული არ გასცა საქართველომ რუსთაველის იუბილესთვის. თუ შემხვდებოდნენ ოდესმე რომელიმე ლონისძიებაზე ძლიერნი ამა სოფლისანი, დავუწყებდი ლაპარაკს, რას შვრებით რუსთაველის იუბილეზე-მეთქი, შემომხედავდნენდა: რა დროს რუსთაველია, ბატონო რეზო, არჩევნები გვაქვს ჩვენ ახლაო. კარგი! ეს არჩევნები დამთავრდა ოქტომბერში. ისევ განვაახლეთ ჩვენ პატარ-ჰატარა იუბილეები. ამ დროს მირეკავდნენ უცხოეთიდან, როდის ატარებთ რუსთაველის 850 წლისთავის იუბილეს. აბა, არ გამოგვაპაროთ, ჩვენი სახსრებით ჩამოვალთ, ოლონდ ხომ ატარებთ, ხომ ტარდებაო. გაცნობებთ კონკრეტულად, - ვწერ აქედან. იუბილე ჩატარდა პარიზში, რუსთაველის 850 წლისთავი აღინიშნა ინგლისში, ჩატარდა რუსეთში, მოსკოვში, პეტერბურგსა და სტავროპოლში, ჩატარდა იუბილე რუსთაველისა შვედეთში, ჩატარდა ნორვეგიაში, სადაც კი ქართული სათვისტომოებია, ყველგან ჩაატარეს იუბილეები და ცენტრალური იუბილე უნდა იყოს თბილისში. ჩვენ უკვე მომზადებული გვაქვს მთელი იუბილე, მომზადებული გვაქვს სია გამომსვლელებისა. გამოვიდოდნენ მწერლები, მეცნიერები, სამღვდელოების წარმომადგენელი და დაამშვენებდა ბოლო აკორდად ამ იუბილეს პანტომიმის თეატრის მიერ დადგმული „ვეფხისტყაოსანი“. სპეციალურად ვაჩქარებდი თეატრს, რომ როგორმე მოესწრო და დეკემბრისთვის ეს ყველაფერი მზად იყო. მივმართე საქართველოს ხელისუფლებას, რომ გამზადებულია რუსთაველის იუბილე, გამოვლენ ცნობილი მეცნიერები, თქვენ შორის რომელიმემ გახსნას, ახლა ხომ არჩევნები დამთავრებულია, ვნებათაღელვა დამთავრებულია. დეკემბრის 20-დან 30-მდე ოპერის თეატრში მოგვეცით სამი საათი და ჩატარდება დიდი, გრანდიოზული იუბილე, რომელიც უკვე მზად გვაქვს-მეთქი. დღეს-ხვალ, დღეს-ხვალ... გვითხრა კულტურის სამინისტრომ. ისე ჩამთავრდა 2016 წელი, რომ მომზადებული საიუბილეო საღამო ხელში შეგვრჩა და მთელი მსოფლიოს წინაშე სირცხვილი ვჭამეთ.

გარდა ზემოთჩამოთვლილი მოვლენებისა, ერთადერთი ნათელი აკორდი ის გახლავთ, რომ სექტემბრის ბოლოს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში, ფეხს ითრევენ რუსთაველის იუბილეს ჩატარებაზე და „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის გამოცემაზე-მეთქი, რომ შევჩივლე ტექნიკური უნივერსიტეტის რექტორს, აკადემიკოს არჩილ ფრანგიშვილს, დიდი პატრიოტი აღმოჩნდა და გულთან მიიტანა ეს საკითხი (ჩემთვის მოულოდნელი არ იყო. მისი ოჯახიდან, მისი პატრიოტიციდან და მისი სწავლა-განათლებიდან გამომდინარე, რა თქმა უნდა, რუსთაველის მცოდნე და გამგები უნდა ყოფილიყო და ასეც აღმოჩნდა). დღეს ქონი თავზე არავის გადასდის, მოგეხსენებათ, მოიძია სახსრები ბატონმა არჩილმა და ჩავატარეთ დიდი საერთაშორისო კონფერენცია შოთა რუსთაველის 850 წლისთავისადმი მიძღვნილი საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში, ეს იყო გრანდიოზული კონფერენცია, ტელევიზიით რამდენჯერმე გადაიცა, უცხოელი მეცნიერებიც მონაწილეობდნენ და, რაც ყველაზე სასიამოვნოა, ბატონი არჩილის ფინანსური თანადგომით დავბეჭდეთ „ვეფხისტყაოსნის“ უნიკალური გამოცემა. მურმან თავდიშვილის რედაქცია - ასე შევა სამუდამოდ რუსთაველოლოგიაში. ახლა მე ამ წუთში ხელთ მიჭირავს და სასთუმალონ მიდევს. როგორც გითხარით, მურმან თავდიშვილის რედაქტორიპით არის გამოცემული და სარედაქციო კოლეგიაში არიან: არჩილ ფრანგიშვილი, რევაზ მიშველაძე, იგორ კვესელავა და სოსო სიგუა. ეს დიდი საქმე რუსთაველის 850 წლის იუბილეზე გაკეთდა.

მე მიყვარს თქვენი უნივერსიტეტი. თქვენ რომ იცოდეთ, სათავეებთანაც ვიდექი მისი დაარსებისა, ყოველთვის გულთან მიმქონდა და მიმაქვს უნივერსიტეტთან და მის მესვეურთან დაკავშირებული მოვლენები. ვეუბნებოდი რექტორს, რომ სანთელ-საკმეველი თავის გზას არ დაკარგავს-მეთქი და ვამაყობ, რომ არსებობს ერთი დიდი, ლონიერი უნივერსიტეტი თქვენი სახით. ეს „ვეფხისტყაოსნის“ უნიკალური გამოცემა, სადაც დავაბრუნეთ ყველა სტროფი, სადაც გავასწორეთ ყველა სტრიქონი, რომელზეც მე თქვენ გესაუბრეთ (უნიკალური ინდო-ხატაელთა ამბავიც დაბრუნებიულია) და სრული „ვეფხისტყაოსნის“ უნდა გქონდეთ ხელთ, რომ სტუდენტებს დამახინჯებული „ვეფხისტყაოსნი“ აღარ ასწავლოთ. მე ამ ორი ეგზემპლარიდან ერთს საჩუქრად ვუგზავნი სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტს.

- დიდი მადლობა ამ საჩუქრისთვის. ნება მომეცით, მოგილოცოთ ნობელის პრემიაზე თქვენი რომანის „ციყვი ბორბალში“ წარდგენა. თქვენ ჩაერთეთ მძიმე საკონკურსო მარათონში. გისურვებთ წარმატებებს. ეს უკვე არის მთელი ქართული მწერლობის წარმატება. თქვენი პირველი რომანი „ჩურჩულს გადაჩვეული კაცი“ (2011) წლის საუკეთესო რომანად გამოცხადდა. მეორე რომანს ნობელის პრემიაზე წარდგენის პატივი ხვდა წილად. წანარმოების პროლოგში წერთ: „რა წავილოთ თან ათასწლეულების განმავლობაში დედამიწით დამტვერილმა ადამიანებმა ახალ პლანეტაზე და რა დავტოვოთ აქ — სამუდამოდ გასაქრობად და დასავინყებლად? ამაზე გახლავთ ეს რომანი“. საგულისხმო და დამაფიქრებელია. რით გამოარჩევდით რომანს „ციყვი ბორბალში“?

- იმ ტკივილებმა, რაშიც მოგვინია ჩვენ ცხოვრება 21-ე საუკუნის დასაწყისში, ანუ პირველ ათეულ წელიწადში, დაბადა რომანი, რომელსაც ჰქვია „ციყვი ბორბალში“. მისი სიუჟეტი ორიოდე სიტყვით რომ გითხრათ, ასეთი გახლავთ: ერთ თავგასულ პრეზიდენტს, რომელმაც ხელისუფლება სახელმწიფო კარის შეთქმულებით (და არა რევოლუციით!) ჩაიგდო ხელში ავანტურისტულად, ჰყავდა თავისი პირადი ფოტოგრაფი, რომელიც მას ემსახურებოდა და სურათებს უღებდა. მაგრამ დრო გადიოდა და ამ პრეზიდენტის ნამუდრებალი საქმეები, ფოტოები სულ უფრო ხშირად ჩნდებოდა უცხოური პრესის ფურცლებზე. ერთ დღეს დაიბარა პრეზიდენტმა ფოტოგრაფი და უთხრა: ამას შენ აკეთებ, ხომ?! ავრცელებ ჩემზე მაკომპრომატირებელ ფოტოებს (აი, ხანდახან გორში მიწაზე რომ ხოხავს პრეზიდენტი, ან ვიღაცა გოგოსთვის უხერხულ ადგილზე ხელი აქვს მოქერილი...). - ბატონო, ჩემ გარდა თქვენ სხვა ფოტოგრაფებიც ხომ გიდებენო. - აბა, მაშინ მე, არ გეწყინოს და ასეთ ღონისძიებას უნდა მიემართო, უნდა დაგიჭირო, ციხეში უნდა ჩაგსვაო. არადა, ეს კაცი არის მართალი კაცი. ყოველ ფოტოსურათს აჩვენებს ხოლმე: ეს გავუშვა თუ არა პრესაშიო. მისი ნებართვის გარეშე ნაბიჯს არ დგამს. კაცო, მე რა შუაში ვარ, – გაგიუდა ფოტოგრაფი. - არა, ნუ გეშინია, ციხეში დიდხანს არ გამყოფებენ და, რაც მთავარია, სხვა ფოტოგრაფებს შეეშინდებათ, მე რომ დამცირიან, ასეთ ფოტოებს რომ ბეჭდავენ და გიუს მეძახიან, სხვებს შეეშინდებათო! ჩასვა კაცი. მეორე დღესვე დააპატიმრეს. მოკლედ, ყველამ კარგად იცის, გამომძიებელმაც, მოსამართლემაც, პროკურორმაც, რომ ეს არაფერ შუაში არ არის. ლავრენტი მიქავაა მისი პირობითი სახელი და გვარი.

მაგრამ უბედურება ის არის, რომ სინდისგარეცხილი ეგრეთ-წოდებული პრეზიდენტი, რომელსაც ხალხი თავის პრეზიდენტად არასდროს არ აღიარებდა, აცხადებს: ეს, საშობლოს გამყიდველი აღმოჩნდაო. - კაცო, სამშობლოს გამყიდველობა არავისთვის არ დაუბრალებიათ ათეული წლების განმავლობაში და რა გავყიდეო, - გაგიჟებულია ფოტოგრაფი, - რისი გამყიდველი ვარ, რა დავაშვეო. მერე გამოძიება მიდის თითქოს, დეტექტიური ამბავივით არის, რომ მყითხველი დააინტერესოს: მერე რა მოხდება, რას მიუსჯიან, როგორ განვითარდება მოვლენები. მთავარი ეს კი არ არის, მთავარია, რომ რომანში ნაჩვენებია, როგორ აბუჩად აიგდო მოქალაქის ლირსება, როგორ აბუჩად აიგდო ეროვნული ფენომენი, როგორ დასცინა ქართულ საზოგადოებას ამ თავგასულმა ხელისუფლებამ. როგორ გააუქმა მან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ერთი ბრძანებით სახლში გაუშვა ყველა ეროვნული პროფესორი. როგორ გააუქმა აკადემია, როგორ ჩამოართავა მას ყველა საკვლევი ინსტიტუტი, როგორ დაარბია მწერალთა კავშირი, მწერალთა კავშირის შენობა. მის მიერ გამოგზავნილი ზონდერბრიგადა შეესია საქართველოს მწერალთა კავშირს და ღამის ოთხ საათზე გალაკტიონ ტაბიძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, გიორგი ლეონიძის, ლადო ასათიანის, სიმონ ჩიქოვანის, სხვათა და სხვათა (ყველა სახელმოვანი ქართველის) მემორიალური ნივთები, პირადი ნივთები, პირადი საქმები, მათი ხელით დაწერილი განცხადებები, მათი საწერ-კალამი – ყველაფერი, მათთან რაც იყო დაკავშირებული, ქუჩაში გადაყარეს. ქუჩაში მოისროლეს გალაკტიონ ტაბიძის მხრებით მოტანილი კარადა, ქუჩაში მოისროლეს კონსტანტინე გამსახურდიას სავარძელი, სადაც მწერალთა კავშირის კლუბში მხოლოდ კონსტანტინე გამსახურდია ჯდებოდა. რომ მივედით ღამის ოთხ საათზე ჩვენ, მწერალთა კავშირის თანამშრომლები, ვეუბნები ამ ზონდერბრიგადის პირაკრულ წევრებს: ბიჭებო, ქართველები არა ხართ, რას ჩადიხართ, რას აკეთებთ? ერთმა მითხრა: ბატონო რეზო, ჩვენ გვითხრეს, რომ მწერალთა კავშირში ლტოლვილები შეცვიდნენ, შედით და გამოყარეთ ყველაფერი, რაც იქ არისო. თქვენ წარმოიდგინეთ, ერთი მეუბნება, პირტიტველა პატრული: ბატონო რეზო, რომ წარიკითხე კარებზე თქვენი სახელი და გვარი, მაშინ მივხვდი, რა საქმე გაგვაკეთებინეს, მაგრამ ჩვენ პატარა ხალხი ვართ, ჩვენ ნუ დაგვემდურებით, შეიძლება, თქვენთან სურათი გადავიღოთ? რას ვერჩი ამ პატარა ბიჭს! ასეთი დანაშაულებათა წყება, რაც საქართველოში

მოხდა ცხრა, წლის განმავლობაში და რაც ჯერ კიდევ არ არის გამოძიებული, სამართალს ჯერ კიდევ პური არ უჭამია, მაქვს აღწერილი ჩემს რომანში, რომელიც გამომცემლობა „მაცნემ“ გამოსცა სწრაფად. 2016 წელს არის დაწერილი ეს რომანი და მაშინვე გამოვიდა და, ჩემდა გასაკვირად, გაიყიდა ელვის სისწაფით. გამოსვლიდან ორი თვის თავზე მირეკავს გამომცემლობა „რუსკი კლუბი“, არის ასეთი დიდი გამომცემლობა თბილისში, რომელსაც თავისი ფილიალი და ფესვები მოსკოვში აქვს. მითხრეს, თუ შეიძლება, რომ მობრძანდეთო. მაშინვე დამიდეს ხელშეკრულება, რომ თქვენს ამ რომანს ვთარგმნით რუსულ ენაზე. მე სანინაალმდეგო რა მქონდა. რაც მეტ ენაზე ითარგმნება და რაც მეტი ადამიანი წაიკითხავს საქართველოს უბედურების მაუწყებელ ამ რომანს, მე წინააღმდეგი რატომ ვიქენებოდი. ორი თვე არ იყო გასული, რომ თარგმნება და გამოსცეს რუსულად. თარგმნა ცნობილმა მთარგმნელმა ვლადიმერ სარიშვილმა. ბრწყინვალე გამოცემა და მაშინვე მითხრა რუსულმა გამომცემლობამ: ეს ისეთი რომანია, რომ აუცილებლად ნობელის პრემიაზე უნდა წარადგინოთ. აბა, მე ძალიან დავიმორცხვე, მაგრამ ერთდროულად სამმა უწყებამ - გამომცემლობა „მაცნემ“, საქართველოს მწერალთა კავშირმა (თავმჯდომარე მაყვალა გონაშვილი) და „რუსკი კლუბმა“ წარმადგინეს ნობელის პრემიაზე. რა თქმა უნდა, რუსული თარგმანი, უპირველეს ყოვლისა და სხვა უამრავი საბუთის შეგროვება გახდა საჭირო. გაგზავნეს დეკემბერში და იქიდან ახლასნის მივიღე პასუხი, რომ ჩართულია სანობელო ნომინაციაში ნობელის პრემიისათვის. დღესდღეობით მსოფლიოს 307 სხვადასხვა ქვეყნიდან მონანილეობენ ნობელის საპრემიოდ და, რა ვიცი, ჩემგან ძალიან დიდი კადნიერება იქნება, ხელი წაუპოტინო ნობელის პრემიას იმ სავალალო ფონზე, საქართველოში ამ პრემიას რაც გააჩნია. დღემდე, ჩემამდე წარდგენილი იყო სამი მწერალი: გრიგოლ რობაქიძე, ჭაბუა ამირეჯიბი და ოთარ ჭილაძე. მეოთხე გახლავართ მე. დღემდე ვერცერთი მათგანისთვის ვერ გაიმეტა, საერთ ოდ, ქართული ლიტერატურისთვის ვერ გაიმეტა ნობელის კომიტეტმა ეს მაღალი პრემია. დიდი იმედით ვერც მე დავიკვეხი, მაგრამ თვით ფაქტი იმისა, რომ მსოფლიოს უმაღლეს ლიტერატურულ ჯილდოზე წარდგნილია ქართული ნაწარმოები, მე ძალიან მეამაყება და ძალიან მიხარია. ახლა ასეთი სტრუქტურაა: როგორც სარედაქციო განაწესშია, მარტის ბოლოს, პრილის შუა რიცხვებამდე განიხილავენ. ჯერ ექსპერტებს გადაუგზავნიან. 307 კაციდან შეარჩევენ 50-ს, მერე,

მაისში ამ 50 კანდიდატს დაიყვანენ 20-ზე. სექტემბერში 20 კანდიდატიდან შეარჩევენ 10-ს და ბოლოს, დეკემბერში კენჭს უყრიან, 10 კანდიდატიდან ერთ-ერთს მისცემენ ნობელის პრემიას. პრემიას იძლევა შვედეთის სანობელო კომიტეტი, რომლის წევრი არის 20 აკადემიკოსი. როგორც მეუბნებიან, ამ ოციდან რუსული იცის ექვსმა. საერთოდ, ნობელის პრემიის კომიტეტის ენა არის ინგლისური, გერმანული, ფრანგული და რუსული. ასე რომ, ჩემი რუსული თარგმანიც ჩართულია და ვინახოთ, როგორც მორწმუნე ქართველები იტყოდნენ: ღმერთს ებარებოდეო. ღმერთს ვებარები. მაგრამ მე თქვენს მილოცვას, თქვენი უურნალის მილოცვას და თბილ სიტყვებს ოქროს ფასს ვდებ და პირველი თქვენ დაგირეკავთ, თუ რამე საიმედო იქნა. უნდა გითხრათ, რომ ნელ-ნელა ილვიძებს ახალგაზრდებში გემოვნება. თუ ადრე შევიდოდი და ვიკითხავდი: აბა, რას კითხულობთ, ბავშვებო-მეთქი. დამისახელებდნენ ერთ, სამ ისეთ ქარაჯუცა მწერალს, რომელმაც თავის თავს უწოდა ეგრეთწოდებული „პოსტმოდერნისტი“. პოსტმოდერნიზმი რას ნიშნავს, არა თუ საქართველოში არ იციან, იქაც კი არ იციან, სადაც ამ პოსტმოდერნიზმის აკვანი დაირნა იმიტომ, რომ ეს არის ყურით მოთრეული „იზმი“, რომელსაც არც მოდერნიზმთანა აქვს კავშირი, არც სიმბოლიზმთან, არც ავანგარდიზმთან. მას უკვე მოაზროვნე სტუდენტებმა ზურგი შეაციის.

- გამოვიდა თქვენი დღიურები, რომელიც ეროვნული მოძრაობის ბევრ წახნაგს გვამცნობს. თქვენ ამ დღიურების მიხედვით ეროვნული მოძრაობის სათავეებთან დგახართ. მოგვიანებით თქვენ წერთ: „უკვე გაიარა საქართველოს ე.წ. დამოუკიდებლობის პირველმა წლებმა. დაცხრა ერთპაშად, იერიშით ქვეყნის განახლების ვნებები, წარსულს ჩაბარდა ერთი ხელის დაკვრით დემოკრატიული საზოგადოების აშენების ილუზიები... მაგრამ „თავისუფალი, დემოკრატიული საზოგადოება“ ჯერ მხოლოდ პირველ წაბიჯებს დგამს და მას არც აღტაცება მოუხდება და არც ირონიული ქირქილი ზოგი შეცდომის გამო“. რას ფიქრობთ, რა დაგვემართა ქართველებს? როგორც კი დამოუკიდებლობა მივიღეთ, ყველაზე ცუდად მაშინ წავიდა ჩვენი საქმე. დავკარგეთ ყველაფერი, რისი დაკარგვაც შეიძლებოდა. თქვენ, ვინც ფიქრობს, რომ უკეთესი ცხოვრების დამკვიდრებისათვის ბრძოლას გულშემატკიცრის სიტყვა და საქმე სჭირდება, გვინდა გვითხოთ: არა ვართ ქართველები ღირსი თავისუფლებისა?

- კაცმა რომ თქვას, ჩვენ ისეთი მძიმე ისტორიის პატრონები ვართ, რომ მე ძალიან ცოტა პერიოდი ვიცი (ალბათ ერთი-ორი საუკუნე),

როცა ჩვენ ჭეშმარიტად თავისუფლები ვიყავით. მადლობელი ვარ, რომ თქვენ გამახსენეთ ჩემი წიგნი, რომელსაც ჰქვია „25 მრისხანე წელი“. შესულია ერთ წიგნად ჩემს ოცდახუთტმეულში. აღწერილი მაქვს ყოველი დღე ჩვენი ეროვნული მოძრაობისა 1987 წლიდან იმ სავალადლო პერიოდამდე, როდესაც ჩვენ თავისუფლება დავკარგეთ და ნახევრად დაკარგულ თავისუფლებაში ვცხოვრობთ ახლაც. მე ზეიად გამსახურდიას კურსელი გახლდით, ჩვენ ერთად ვსწავლობდით, ერთ კურსზე ვიყავით, ოღონდ ზეიადი ინგლისურის განხრით და მე გახლდით ქართული ფილოლოგის მიმართულებით. ლექციების უმტესი ნაწილი ერთად გვქონდა. ახალგაზრდა მწერალთა წრე იყო უნივერსიტეტში, ღონიერი და მძლავრი ლიტერატურული წრე, საიდანაც გამოვიდა დიდი ნაწილი შემდეგ ცნობილი ქართველი მწერლებისა. იქაც ყოველ სხდომაზე ვესწრებოდით და სულ გვერდიგვერდ ვისხედით მე და ზეიადი. მერე ლიტერატურულ საღამოებზე ერთად დავდიოდით. სტუდენტები ვიყავით და, სხვათა შორის, 1960-61 წლებში უნივერსიტეტის ახალგაზრდა მწერალთა წრის ეგიდით მთელი საქართველო შემოვიარეთ თითქმის. ვიყავით ახალციხეშიც, აწყურშიც, ყველგან და ყველგან. მაშინ მესხეთში უნივერსიტეტი, რა თქმა უნდა, არ არსებობდა. ნელ-ნელა ვამზადებდით ერთმანეთს და ჩვენს თავსაც დამოუკიდებელი საქართველოსთვის. საქართველოს ბედი, კარგად მოგეხსნებათ, გათამაშდა საკმაოდ ტრივიალურად. ისე, როგორც 1918 წელს, რუსმა არ დაგვანება დამოუკიდებლობის გამოცხადება და სამ წელიწადში დაგვიპყრო (1921 წლის 25 თებერვლის სავალალო ისტორია იცით თქვენ), ზუსტად ისე განმეორდა 1990-92 წლებში. აქაც სამწლიანი დამოუკიდებლობა (ბრჭყალებში ვამბობ) „გვაზეიმა“ რუსეთმა და მერე მუხანათურად თავს დაგვესხა მთელი თავისი სისასტიკით. ასე რომ, ჩემს მახსოვრობაში, რუსეთმა სამი ომი გადაგვახდევინა, პირველი მოგახსენეთ 1921-ში, მეორე ომი იყო 1990-92 წლებში და მესამე იყო 2008 წლის ის სავალალო ომი. სამჯერ ერთი საუკუნის განმავლობაში რომ თავს დაესხმის ამხელა მონსტრი საქართველოს, კიდევ როგორ ვართ დამოუკიდებლები და კიდევ როგორ ვთამაშობთ პატარა დამოუკიდებლობას?! შეენირა საქართველოს ეროვნული მოძრაობა დაწყებული 20-იან წლებში, მერე, უკვე 90-იან წლებში, მერე უკვე 2008 წელს ამ ბრძოლას დამოუკიდებლობისათვის. ახლაც ვერ არის საქართველო სრულფასოვნად დამოუკიდებელი ქვეყანა. ჩვენ კი გვათამაშებენ პარლა-

მეტარობანას, პრემიერ-მინისტრობანას, გვათამაშებენ დამოუკიდებლობანას, ვითომ თავისუფალი ხართო. მაგრამ პოლიტიკურ მოთა-მაშედ მსოფლიოში არავინ არ განგვიხილავს. არ დაიჯეროთ თქვენ ეგ ამბავი! დეკემბრის ბოლოს, დავაკვირდი, საქართველოში არცერთი მინისტრი არ იყო. ყველა მინისტრი თავთავისი დელეგაციით ვიზიტებად იყო წასული საზღვარგარეთ, ზოგი - საფრანგეთში, ზოგი - ინგლისში, ზოგი - უსტონეთში, ზოგი - იტალიაში, ზოგი - ნორვეგიაში. რა იყო, შე კაი კაცო, რას დახვალ იქეთ-აქეთ, საქართველოში ლარი დაცემულია, შიმშილი მძვინვარებს, ხალხს ლუკმაპური უჭირს. ვის ახარპებ შენს მდგომარეობას? რომ დაიკავებ შენს პორტფელს და სერიოზული სახით მიდიხარ საზღვარგარეთ, ჩამოდიხარ იქიდან განბილებული. მერე ჯდები ტელევიზორის ეკრანთან და ამბობ: უდიდეს გამარჯვებას მივაღწიეთ, ააა, უკვე შესული ვართ ნატოში სანახევროდ და ევროკავშირში სულ მთლიანადო. ამ დროს არა თუ ნატოში და ევროკავშირში, კატას რომ გამოუკრავ პატარა ნაჭერს, სატყუარას, იქით-აქით რომ ათამაშებ და კატაც რომ მიჰყება იქით-აქით და ხტუნაობს. სადამდე უნდა იხტუნაოს ამ ტყუილებზე საქართველომ?! ალბათ, ჩვენი ბედი ეს არის! ჩვენ რუსეთს, როგორც მეზობელს, ვერავინ ვერ გამოგვიცვლის და რუსების მიმართ იმ ნაჯახურ პოლიტიკას, რაც ბევრმა ქართველმა ხელისუფალმა დაგვანახა (მათ შორის ბევრი ეროვნული მოძრაობის ნარმომად-გენელიც იყო), საქართველოსთვის სასურველი შედეგი არ მოუტანია. რადგანაც საქმე-საქმეზე რომ მიდგა და 2000 რუსის ტანკი შემოვიდა ჩრდილოეთიდან ოსეთის გავლით საქართველოში, დაიპყრო საბოლოოდ სამაჩაბლო და აფხაზეთი, მსოფლიომ თავი არ გამოიდო. საქართველოს ლარიბი ნათესავით გამოხედეს: ოო, სამწუხაროა ძალიანო! ზოგი პრეზიდენტი ჩამოფრინდა კიდეც. ჯობია, რუსები და ქართველები თვითონ მიუსხდნენ მოლაპარაკების მაგიდასო. ახლა კიდევ რუსეთი ისე დაგვცინის და იმდენად ვერაგულ პოლიტიკას ატარებს საქართველოს მიმართ! - მე არა ვარო წინააღმდეგი, - აცხადებს პუტინი, - დასხედით მოლაპარაკების მაგიდასთან თქვენ და ოსები და თქვენ და აფხაზებით. ვინ გიშვებს მოლაპარაკების მაგიდასთან?! ვინ აძლევს ნებას საცოდავ აფხაზს, არარსებულ აფხაზს და არარსებულ ოსს, მოდი, დაჯექი და ქართველს ელა-პარაკე. ეს ხომ სასაცილოა ყველაფერი! აი, ასე: „ნურც გაფრინდები, ნურც მოფრინდების“ პოლიტიკას ათამაშებენ საქართველოს. ჩვენ თითქმის პოლიტიკურ ჩიხში ვართ შესულები. ძალიან ვეჭვობ,

რომ ჭეშმარიტად თავისუფალ, ჭეშმარიტად დამოუკიდებელ ქვეყნამდე მალე მივიდეთ. ნაცეპისგან ხომ არავითარი სიკეთე არ გამოვიდა, ისინი საქართველოს დაუძინებელი მტრები იყვნენ, გლობალიზაციით აპირებდნენ საქართველოს მოხრიობას, მაგრამ, ღმერთმა ქნას, „ოცნების“ პარტიამ შეძლოს საქართველო გაიყვანოს დამოუკიდებლობის იმ სანუკვარ ნაპირამდე, რისთვისაც ჩვენ ყველანი ვცხოვრობთ. მაგრამ ეს უკვე სხვა თემებია... მწერლის მოვალეობა ის არის, რომ დანეროს ეს ყველაფერი, არ დაუკარგოს შთამომაცვლობას, არ დაუკარგოს ხვალინდელ მკითხველს - რაში ვცხოვრობდით, როგორ ვცხოვრობდით, როგორი შეავი ღრუბლები ტრიალებდა საქართველოს თავზე. მერე ნელ-ნელა კარგი უნივერსიტეტებით, კარგი უურნალით, საქართველოს კარგი მწერლებით, საქართველოს კარგი მეცნიერული საქმიანობით განიმასცვრევა ეს ღრუბელი და ჩვენისთანა პატარა ქვეყნებსაც ეშველება. მთავარია, არ დავიღალოთ! მთავარია, საქართველოსთვის ზრუნვა და რუდუნება რა მოგვწყინდეს!!!

- არ არსებობს ადამიანის სულიერი მდგომარეობა ან ბუნებრივი მოვლენა, რომლის აღნერა ქართულ ენაზე არ შეიძლებოდეს. ქართულ ენას სიბერე ერთი წუთითაც არ დასტყობია, - აღნიშნავთ თქვენ. ვისუბროთ თქვენი თხზულებების ენაზე. სხვა უამრავ თავისებურებასთან ერთად თქვენი შემოქმედების ენა საინტერესოა იმითაც, რომ დიალექტის გამოყენებით საავტორო თუ პერსონაჟთა მეტყველებაში ქმნით გამორჩეულ სტილს. როგორც ლინგვისტს, მაინტერესებს, როგორ მიხვედით აქამდე? თქვენ ხართ იმერული დიალექტის წარმომადგენელი, მშობლიური დიალექტის გარდა შესანიშნავად იყენებთ აღმოსავლურ დიალექტებსაც. ეს ლიტერატურული, მწერლური ალლოს გამოა, თუ სპეციალურად სანავლობთ საჭირო დიალექტებს?

- მოგახსენებთ. სხვათა შორის, წერის დროს მწერალი ენობრივ სტრუქტურაზე, ენობრივ ჩექერთმაზე საერთოდ არ ფიქრობს. მწერალი რომ იჯდეს და ხელოვნურად იგონებდეს ენობრივ ხვეულებს, ალამაზებდეს ფრაზას და ენას თავს ახვევდეს თავის სუბიექტურ დამოკიდებულებას, მისი ნაწარმოები აბსოლუტურად ხელოვნური გამოვა. იგი ხალხისთვის გასაგებად ვერ დაწერს, ამიტომ ამაზე არასოდეს არ მიფიქრია წერის დროს. ჩემი გმირები თვითონ მეტყველებენ. თვითონ ნოველის სტრუქტურა, სიუჟეტი მაძლევდა ჩემი დიალოგებისთვის და ჩემი აღწერებისთვის ენას. თითქოს უფალი მკარნახობდა. რომ დავამთავრებდი და ჩავიკითხავდი ნოველას,

ვფიქრობდი ხოლმე, ეს ასე როგორ ჩამოიქნა, როგორ დაიწერა-მეთქი. ერთობ მძულს მწერლის მიკერძოება რომელიმე დასლექტისადმი და რომელიმე კუთხისადმი. გვყავს ჩვენ ერთი-ორი მწერალი (არცერთი ცოცხალი აღარ არის და ამიტომ სახელებსა და გვარებს არ დავსასახელებ), ბრწყინვალე მწერლები გახლდნენ, მაგრამ ასეთივე ბრწყინველე სტილისტები ვერ იყვნენ. ერთი მათგანი, გინდა თუ არა, იმერულ კილოკაზზე აწყობდა თავის თხზულებებს, მეორე ქართლური დიალექტით გაჯერებულ მშვენიერ ნაწარმოებებს ქმნიდა. ორივენი ჩემთვის სათაყვანებელი მწერლები არიან, მაგრამ მე მეხამუშება, რომ ვინმებ იმერეთის მწერალი, იმერული მწერალი და ქუთასელი მწერალი დამიძახოს. ამიტომ ჩემს პერსონაუებში თქვენ შეხვდებით მთიულურ კილოკავსაც, ფაშურსაც, თქვენ ნაწარმოიდგინეთ, შეხვდებით მესხურ-ჯავახურ კილოკავსაც, ფერეიდნული მოთხრობებიც კი მაქვს დაწერილი და, რა თქმა უნდა, იმერული თავისთავად. პერსონაუები ვინც არიან, რა მასალაზეც ვწერ და როგორც ვწერ, ხელოვნურად კი არა, ვფიქრობ, რომ, ის ენობრივი მასალა მოვარგო ნაწარმოებს, რასაც მოითხოვს თვითონ სათქმელი. ხანდახან არის ხოლმე, დამიმთავრებია ნაწარმოები, მერე ჩამიხედავს განმარტებით ლექსიკონში და ზოგიერთი სიტყვა შემისწორებია. თავში ზის, ის დიალექტი თავში ზის. მწერალი სრულიად საქართველოსი უნდა იყო. სალიტერატურო ენაზე უნდა წერდე, არა გატკილებულ უურნალის-ტურად. მახსოვს, ერთხელ მწერალთა კავშირში ერთი ისტორიული რომანის განხილვა იყო და კონსტანტინე გამსახურდია გამოვიდა, მაშინ იმ რომანზე თქვა: მომენტი ძირითადად, კარგად მიჰყება ისტორიულ ფაქტებს მწერალი, მაგრამ, როგორ შეიძლება, შე კაი კაცო, ქართველი მეფეები ალაპარაკო ჭიათურული უურნალისტური ქართულითო! აი, ასეთია ჩემი დამოკიდებულება ენის მიმართ და მე გაოცებული დავრჩენილვარ, როდესაც მეცნიერებს, ლიტერატურის-მცოდნეებს შეუფასებიათ ჩემი ნაწერების ენა. მაგალითად, რა დამავინებებს, ჩემთვის სრულიად მოულოდნელად პროფესორმა თენგიზ სანიკიძემ (უნივერსიტეტის პროფესორი გახლდათ, ლექსიკოგრაფი, ბრწყინვალე მეცნიერი) გამოსცა წიგნი „რევაზ მიშველაძის ენის ლექსიკა“. მე მაშინ სამოცს ახალი გადაშორებული ვიყავი და გამაოცა ამ წიგნმა. ორი ათასი ახალი სიტყვა ჰქონდა ჩემი ნოველებიდან ამონერილი ბატონ თენგიზს. ის სიტყვები, რომელიც არ იყო შეტანილი არნოლდ ჩიქობავას განმარტებით ლექსიკონში. ის პირდაპირ წერს ამის შესახებ წინასიტყვაობაში. მე რომ ამდენი ახალი

კომპოზიტი შემიქმნია თურმე და შემიქმნია თითქოსდა ახალი სიტყვა, თქვენ ნარმოიდგინეთ, როგორი იქნებოდა კონსტანტინე გამსახურდიას, მიხეილ ჯვახიშვილის ან სხვათა ენის ლექსიკონები რომ შექმნილიყო და მე მგონი, იქმნება კიდეც. ენის რჯულმდებელი მეცნიერი კი არ არის, მეცნიერმა შეიძლება ზოგადი კანონები აღმოჩინოს, ენას ამდიდრებს, ენის შექმნელი, ენის ბურჯი, უპირველეს ყოვლისა, მწერალია და ამ ფონზე განსაკუთრებით მაღიაზიანებს, როცა ჩემს ახალგაზრდა მოკალმეებს ეადვილებათ. გვერდებს წაიკითხავ და ერთი ისეთი სიტყვა არ შეგხვდებათ, რომელიც მისეულია, საკუთარია. „გასისხლმდინარდას“ ვერ მოვთხოვთ, მაინდამაინც. რუსთაველს ეს სამი სიტყვა ერთადა აქვს შეერთებული, მაგრამ ის ხომ მაინც უნდა მოვთხოვოთ, რომ აღნეროს საგანი, დახატოს, რაც შეიძლება ლაკონურად, რაც შეიძლება სადა ფერით და ცოტა იფიქროს ენაზეც. ენობრივი სილარიბე დამღუპველია მწერლისთვის.

- თქვენ, როგორც უნივერსიტეტის პროფესორი, როგორ თვლით, რა მსგავსება-განსხვავებაა თანამედროვე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და იმ უნივერსიტეტს შორის, რომელიც 80-90-იან წლებში არსებობდა, როგორია თქვენი შეხედულება მაშინდელ და ახლანდელ სტუდენტობაზე?

- უნივერსიტეტი სამჭედლო იყო ეროვნული კადრებისა, ეროვნული მოძრაობის ერთგვარი ბუდეც. ყოველი საღი აზრი, მეცნიერულიცა და ეროვნულიც, უნივერსიტეტში ფოკუსირდებოდა და იგი მართლაც იყო საქართველოს უპირველესი ეროვნული უნივერსიტეტი, სადაც საამაყო იყო სწავლა. უნივერსიტეტში დილით რომ შევდიოდი (ჯერ სტუდენტი და მერე ასპირანტი), ლამის 11 საათზე გამოვდიოდი. იმდენი რამ იყო უნივერსიტეტში სინტერესო, სიახლე, შესასწავლი, გასაგები. ყოველდღე იყო შეხვედრები გამორჩენილ ადამიანებთან, მწერლებთან. იქ ვნახე სცენაზე მდგარი გალაკტიონ ტაბიძე, გიორგი ლეონიძე, კონსტანტინე გამსახურდია, სხვანი და სხვანი — ყველანი. მერე იყო საინტერესო მეცნიერებით სავსე! გაიარა, აგერ, შალვა ნუცუბიძემ (შეიძლება, შენთან არ კითხულობს იმ დღეს ლექციას), მაგრამ, როგორ გინდა უკან ჩუმად არ მიჰყვე და არ შეიპარო მის ლექციაზე. მახსოვს, ერთხელ შალვა ნუცუბიძემ თქვა: „ვეფხისტყაოსანი იმ ზეციდან დაშვებულ თოვს ჰგავს, რომელსაც შენკენ ეზიდები, რომ, რაც შეიძლება დაიახლოვო, მაგრამ, უცებ რომ ჩამოიხედავ, თურმე, აუყვანისარ მაღლა, მაღლა, მაღლა ღრუბლებში, საიდანაც ხელი რომ გაუშვა, სავალალო შედეგს მიიღებ,

ამიტომ მაგრად ჭიდებ ხელს იმ ზეციურ თოკს „ვეფხიტყაოსნისას“, რომ, რაც შეიძლება გულთან ახლოს გქონდეს“. ასეთი სიტყვებით ლაპარაკობდა საქართველოს ეს ბრწყინვალე მეცნიერი და როგორ შეიძლება, მისი ლექციები არ მოგვესმინა. როგორ შეიძლება არ მოგვესმინა გიორგი ახვლედიანის, არწოლდ ჩიქობავას, აკაკი მანიძის, შოთა მესხიას, დავით გვრიტიშვილის და სხვათა ლექციები. მერე უნივერსიტეტში, გითხარით, რომ იყო დიდი ლიტერატურული ცხოვრება. ლიტერატურული პაექრობები, გქონდა რედკოლეგიის სხდომები, ვარჩევდით „პირველი სხივის“ მასალებს. მე თვითონ ცოტა შემოქმედებითი არტისტიზმით გატაცებული კაცი ვიყავი და დღის ბოლოს დაღლილი ან დრამწრეს შევუერთდებოდი, ან საესტრადო წრეს, გიტარას ვუკრავდი და ბოლოს თუ დამრჩებოდა დრო და ენერგია, უნივერსიტეტის ბალში გამოვდიოდი და დავჯდებოდი. ასე რომ, დილიდან საღამომდე, სკოლა რასაც ჰქვია, ნამდვილი „ალმა მატერი“ – ეს იყო ჩვენთვის უნივერსიტეტი. ასეთი იყვნენ ჩემი კურსელები, ასეთი იყო ჩემზე რამდენიმე წლით უკან მყოფი ძალიან კარგი სტუდენტები, ძალიან კარგი ახალგაზრდები, რომლებთანაც მთელი ცხოვრების მანძილზე ვმეგობრობ. მათ შორის ჩემი მერაბი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი. სხვა უნივერსიტეტი იყო-მეთქი! ჩვენც ვიყავით ისეთი მონძომებულები და საქვეყნო ფიქრით სავსენი, რომ, რაც შეიძლება მეტი აგველო ჩვენი დიდებული ეროვნული სკოლიდან. მერე მოვიდა ასპირანტურა, დავიცავი საკანდიდატო დისერტაცია 1967 წელს, დავიცავი სადოქტორო დისერტაცია 1973 წელს. ესე იგი, 30-ს ახალი გადაცილებული ვიყავი, რომ უკვე გავხდი დოქტორი. მერე ჩემს კისერზე გადმოვიდა უნივერსიტეტში ლექციების კითხვა, ჩვენ დავდექით იმ დიდი კორიფეულის კათედრებზე. თუმცა ძალიან თავი არ გველირსებოდა, მაგრამ სხვა გზა არ იყო. ისინი წავიდნენ სიცოცხლიდან და ჩვენ დავიკავეთ მათი ადგილები კათედრის გამგისა, ხელმძღვანელებისა, ახალგაზრდა მეცნიერებისა, ლექტორებისა და ასე შემდეგ. რომ იტყვიან, სრულიად მოულოდნელად, მეზივით დაგვეცა თავზე სააკაშვილის ეპოქა. 2003 წელს სააკაშვილმა ავანტიურული გზით ჩაიგდო ძალაუფლება ხელში. მაშინ საქართველოს ამაზე დიდი პროტესტი არ გამოუხატავს, რადგანაც თავს ზევით ძალა არ იყო. ყველა მიხვდა, რომ ეს იყო თავსმოხვეული რევოლუცია. ეს იყო სოროსული რევოლუცია! ამერიკის, გლობალიზაციისა და დასავ-

ლეთის შეთქმულება ქართული ეროვნულობის წინააღმდეგ. ვფიქრობდით, რომ ჩვენ რატომ მოვიკლათ თავი, კაცო, ეს პოლიტიკური საქმეებია და პოლიტიკაში, აღბათ, ამ ახალგაზრდა კაცს მოუნდა, რომ მართოს ქვეყანა და იყოს, მართოს, თუ არ დააქცევს ქვეყანას - ასე ლოიალურად შევხვდით მაშინ ამ რევოლუციას, მაგრამ მაშინ ჩვენ ფიქრშიც არ გვქონდა, რა იმალებოდა ამ ნაციონალთა პარტაშის მოსვლის მიღმა. მალე გამოაჩინეს ბრჭყალები, თქვენ უკვე იცით, რომ ერთბაშად გაყარა უნივერსიტეტიდან სააკადემიურის ბრძანებით სოროსელმა ვინმე ლომაიამ უნივერსიტეტის 1500 მეცნიერ-თანამშრომელი. მთელი დიდი საბჭო თავისი პროფესიურით და არცერთი პროფესორი უნივერსიტეტში არ დატოვა. მერე მიადგა მწერალთა კავშირს, მეცნიერებათა აკადემიას და ასე შემდეგ. დაემხო უნივერსიტეტი! ვისხედით უნივერსიტეტის კიბებზე, გვეჭირა მე და გურამ შარაძეს მეგაფონები და რაც შეიძლება ვყვიროდით, რომ უნივერსიტეტის ნანგრევებზე დგასართ ქართველებო, ივანე ჯავახიშვილის უნივერსიტეტი დაანგრია მიხეილ სააკადემიულმა! არავითარი პასუხი არ მოეთხოვა ამ სახელმწიფო დამნაშავეებს. თქვენ წარმოიდგინეთ, 2006 წელს უნივერსიტეტიდან გამოგვაძევა ერთბაშად უნივერსიტეტის წამყვანი ეროვნული პროფესორები მიხეილ სააკადემიულმა და იმ 257 პროფესორიდან 180 ალარ არის. მერე დღედღეზე ველოდით, რომ მსოფლიო ხმას ამოიღებს, მსოფლიოში ეს არ დარჩება უპასუხოდ, უნივერსიტეტის პირქვე დამხობა არ შერჩება სააკადემიულს. თქვენც არ მომიკვდეთ! არავინ არ დასაჯა დამნაშავეები და მოსწორდა მიწასთან უნივერსიტეტი. მერე ვიღაც კვიტაშვილი დანიშნეს რექტორად. ისიც შავრაზმელი ნაციონალისტი. რომ ვფიქრობდით, სხვა რექტორი მოვიდა და ეს მაინც დაბრუნებს პროფესურას უნივერსიტეტში, მანაც სამი თითის კომბინაცია გვიჩვენა. ჩვენ, უნივერსიტეტიდან გამოძევებული პროფესორები, პანაშვიდებზე დაგდიოდით, რადგანაც დღითიდლე იღუპებოდნენ ისინი, დღითიდლე მიდიოდნენ ცხოვრებიდან. როცა პაპავა მოვიდა რექტორად, ახალგაზრდა კაცი, სხვათა შორის პროგრესულად მოაზროვნე, რა თქმა უნდა, მივედი მასთან და ვუთხარი: ასე დაიხოცა ხალხი. რას შვრებით, დანაშაულის გამოსწორებას არ ფიქრობთ-მეთქი? სამი დღე მაცადე, სამი დღის შემდეგ მოდიო. უნივერსიტეტს ისევ განაგებდა ნაცმოძრაობის მემკვიდრეობა, ნაცმოძრაობის წევრები იყვნენ სხვადასხვა თანამდებობაზე. ერთადერთი ლადონ პაპავა იყო წეიტრა-

ლური კაცი, რომელიც არც ოცნების წევრი იყო და არც ნაც-მოძრაობის. იყო მეცნიერი ნამდვილი და პქონდა სურვილი მას ჩვენი დაბრუნებისა უნივერსიტეტში. რომ მივეღი, მითხრა: ბატონო რეზო, შემიძლია ხუთი კაცი დაგაბრუნო. ოლონდ ვერ დაგაბრუნებთ ლექტორებად. აქედან ორს დაგაბრუნებთ მრჩეველთა საბჭოს წევრად, ერთ-ორ კაცს გამოგიძებნით მეცნიერ-თანამშრომლის ადგილს უნივერსიტეტში. მე ვთქვი, ხუთი კაცი დაგვაბრუნოს, ჯერ მოვიკიდოთ ფეხი უნივერსიტეტში, მერე ვიბრძოლებ მე თვითონ, რომ ივანე ჯავახიშვილის, ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, კონსტანტინე გამსახურდიას გაუქმებული კაბინეტები აღვადგინო. უნივერსიტეტში ისევ დავაარსო ახალგაზრდა მწერალთა წრე, უნივერსიტეტში ისევ აღვადგინო ლიტერატურული და მეცნიერული ცხოვრება. მერე ნელ-ნელა დაგაბრუნებინებ იმ გაძევებულ პროფესორებს-მეთქი. ამის იმედი მქონდა იმიტომ, რომ პაპავა შედარებით ინტელიგენტი და ლოიალური კაცია. უნივერსიტეტის ახალი ხელმძღვანლობის მიმართ ცუდად არ გახლავართ განწყობილი. რეეტორმა გია შარვაშიძემ მოადგილედ დაიყენა შესანიშნავი მეცნიერი მიხეილ ჩხენკველი. სხვათა შორის, დამირეკა და სტუდენტებთან ლექციების ჩასატარებლად მიმიწვია. წლებს თავისი სიმძიმე ახლავს, ამიტომ არ დავთანხმებულვარ და მოსაფიქრებლად გაზაფხულამდე დრო დავიტოვე.

- არ შეიძლება, არ გყითხოთ მწერალთა კავშირის შესახებ. კომუნისტურ პერიოდში მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეობა ქვეყანაში ერთ-ერთი პრესტიული თანამდებობა იყო. დღეს მართვის ახალი პრინციპია. მწერალთა კავშირს რამდენიმე ხელმძღვანელი ჰყავს: თავმჯდომარე და თანათავმჯდომარები. რა აერთიანებთ მწერლებს — იდეური კავშირი თუ მწერალთა კავშირი არის თავშეყრის, თანამედროვე ლიტერატურულ პროცესებზე, გაჭირვებაზე, პოლიტიკაზე მსჯელობის ადგილი?

- მოგახსენებთ მართვის შესახებ. დღეს საქართველოს მწერალთა კავშირი იმართება ესტონური მოდელით, როდესაც ორგანიზაციას ჰყავს არა თავმჯდომარე და მოადგილები, არამედ რამდენიმე ხელმძღვანელი და თითოეული გარკვეული დროით ირჩევა. მაგალითად, მე გამივიდა თავმჯდომარეობის ვადა ოქტომბერში და ოქტომბრიდან ერთი წელი ქალბატონი მაყვალა გონაშვილი იქნება. მერე მორიგეობით ან სოსო სიცუა, ან თემურ ჩალაბაშვილი ან ბალათერ არაბული. იმის მიხედვით, ისურვებენ თუ არა. არავის არა

აქვს დიდი სურვილი, თავმჯდომარეობა გასწიოს იმიტომ, რომ ეს დიდი მოვალეობაა, დასჯის ტოლი საქმეა. აქ არის რაიმე განდიდების განცდა, რომ თავმჯდომარე ვარ! რა თავმჯდომარე! მწერალთა კავშირს სჭირდება ადამიანი, რომელიც არ დაიზარებს მწერლებთან შეხვედრას, მწერლების ცხოვრების გაუმჯობესებას. სავალალო ის არის, რომ 2006 წელს 21 აგვისტოს წართმეული შენობა დღემდე არ დაგვიბრუნეს. უფრო მეტსაც გეტყვით, ჩვენ, მწერალთა კავშირის სასახლეში, რომელიც მემკვიდრეობით დაგვიტოვეს სარაჯიშვილმა და ხოშტარიამ, გვაქს უფლება მარტო კვირაში ორი დღე შევიდეთ და ღონისძიებები ჩავატაროთ. მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელ ბირთვს თუნდაც ერთი მაგიდა რომ ჰქონდეს, სადაც უჯრაში შეინახავდა ავტორთა მასალებს, ლიტერატურულს, ამის უფლებას არ გვაძლევენ. ცინიზმი იქამდე მივიდა, რომ მწერალთა კავშირის ბალში, სადაც ქართველი მწერლები ისხდნენ და მათ შორის მე 1957 წელს პირველად ვნახე კონსტანტინე გამსახურდია და გალაკტიონ ტაბიძე ბალში მსხდომნი, იმ ბალში, რომელიც ერთგვარი აკადემია იყო ქართული მწერლობისა, მწერლის სახლის დღვეანდელმა დირექტორმა, სააკაშვილის მიერ დანიშნულმა ვინმე ნატაშა ლომოურმა, გახსნა რესტორანი. მწერლები ვერ შევდივართ იმიტომ, რომ „ოთხს ბირი“ ლირს ერთი ფინჯანი ყავა. აი, ეს დაგვმართა სააკაშვილის ხელისუფლებამ. ველოდებით და ველოდებით! ისევ მოლოდინის რეუიმში ვართ!

- უურნალ „არავში“, თებერვლის ნომერში დაიბეჭდა თქვენი შესანიშნავი ნოველა „ორმოცდამეთე“, რომელიც 2008 წლის მოვლენებს ეხება. გარდა იმისა, რომ იგრძნობა სიტყვის ნამდვილი ოსტატის ხელი, ნოველის ავტორს დაეჯერება კიდევ ერთი მიზეზის გამო. შევეხებით თქვენთვის ძალიან მტკიცნეულ საკითხს — თქვენ ბრძანდებით მამა, რომლის შვილი აფხაზეთში სამშობლოს ერთიანობისათვის ბრძოლას შეეწირა. მაშინდელი ვაჟკაცების მაგალითზე უნდა იზრდებოდნენ თაობები. ჩვენ დავდუმდით. გავა დრო და ხომ არ დავდგებით საშიში რეალობის ნინაშე — ერთხელაც ქართველი კაცი აღარ მოინდომებს იბრძოლოს სამშობლოსთვის?

- უნდა გითხრათ, რომ მაგ საფრთხის ნინაშე უკვე ვდგავართ. ჩემი შვილი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მესამე კურსის სტუდენტი იყო. 1993 წელს ნავიდა იმში. მე იგი, რომ გითხრათ ახლა, გმირი მამობა გამოვიჩინე და ვუთხარი, ნადი-მეთქი, ასეთი რამ არ ყოფილა, რადგან ვიცოდი, რომ ეს იყო

უთანასწორო ომი და თან ერთადერთი შვილის მამა ვიყავი. თვითონ ჩემი მხრივ ვერ ვუბიძებ აჩიკოს იმში წასვლა, მაგრამ მან ჩემს თვალებში ამოიკითხა და წერილი დატოვა: მამაჩემო, შენ რომ ყოველ-თვის რადიოთი და ტელევიზიით გაჰყვირი, სამშობლო დავიცვათო, მე ვერსად ვერ დავიმალები იმიტომ, რომ შენი შვილი ვარ! წავიდა და დაიღუპა ოცი წლის ბიჭი 1993 წლის 25 სექტემბერს, ზუსტად სოხუმის დაცემის წინა დღეს. მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ არსებობს თბილისში ამ გმირებიდან უმრავლესობის მემორიალი, სკოლაშიც არის საპატიო დაფა, სკოლასაც ჰქვია არჩილ მიშველაძის სახელი, რამდენიმე უმაღლეს სასწავლებელში სტიპენდიაც იყო დანიშნული. ბუმბა სამშობლოს შენირული ეროვნული ბიჭების ხსოვნისამ თითქოსდა ჩაიარა! მე სასაფლაოს კაცი ვარ. მე და ჩემი მეუღლე ყოველთვის მივდიოდით და ახლაც, კვირაში ერთხელ მაინც მივალო და ჩამოვსხდებით ჩვენი შვილის საფლავთან. ამას წინათ ვეუბნებოდით ერთმანეთს: აქამდე ძალიან ხშირად გვხვდებოდა აჩიკო მიშველაძის საფლავთან მიხაკი და ყვავილი, თაიგული, ადამიანის მოსვლის კვალი ეტყობოდა. ხანდახან სკოლიდან მოჰყავდათ მოსწავლეები, ზოგჯერ ამხანაგები მიდიოდნენ, ზოგჯერ თანამებრძოლები. თანდათან შეწყდა ეს ნაბიჯები - გმირების საფლავებისკენ მიმავალი! უკვე სკოლებში აღარ ატარებენ გმირთა გახსენების დღეებს. ეგ კი არა, სკოლებში აღარ შეაქვთ ეროვნული გაზეთები და ამ გმირების უკვდავმყოფი წიგნები. ვინ აკრძალა, როდის აიკრძალა, არავინ იცის. ესე იგი, უნდათ, რომ ბავშვებს ტვინი გამოურეცხონ. სასკოლო სახელმძღვანელოებში პატრიოტული ნაწარმოებები არ ისწავლება. ჩემი აჩიკოს სისხლი აღალი იყოს თავის ქვეყანაზე! მან ისურვა, რომ შენირვოდა თავის ქვეყანას და შეეწირა კიდეც.

- ბატონო რევაზ, დიდი მადლობა საინტერესო ინტერვიუსათვის. საუბრის ბოლოს გვინდა გთხოვთ, გაიხსენოთ თქვენი ბავშვობის წლები, როგორი დამოკიდებულება გაქვთ ბავშვობასთან?

- ბავშვობა არ არის ისეთი რომანტიკული, ცისფერ და ზღაპრულ გაზაფხულის ლამაზ ფერებში გახვეული ცხოვრება ადამიანისა. ბავშვობა ყოველთვის ჩვენთან არის, ჩვენ გვერდითაა. მე მას ერთი დღითაც ვერ ვძორდები ხოლმე. ბავშვობიდან, რაც დრო გადის, თანდათანობით უფრო ცოტა სისულელე მახსენდება. არადა, ასეთი სისულელები, რა თქმა, უნდა, ბევრი იქნებოდა. ადამიანს ხუთ წლამდე შეგნებული დამოკიდებულება ცხოვრებასთან არა აქვს. ეს

არის ბავშვურზე ბავშვური პერიოდი, მაგრამ შემდეგდონდელი პერიოდი ჩვენი, მე 1940 წელს გახლავართ დაბადებული, ომის შემდგომი პერიოდი მახსოვს. დასერიოზულებული ბავშვები ვიყავით. ოში ნასული მამის მომლოდინე ბავშვები, დაკაცებული ბავშვები. ჩვენი თავი მახსოვს პურის რიგებში, ნავთის რიგებში. სულ სხვა ცხოვრება იყო, იცით? ეს არ იყო „არტეკებში“, დასასვენებელ სახლებსა და პიონერთა სახლებში გატარებული ცხოვრება. ასეთი რამ მერე მოვიდა, უკვე 50-იანი წლების შემდგომ. მანამდე იყო, თქვენ წარმოიდგინეთ, საკმაოდ მძიმე ბავშვობა, მაგრამ მე ვიყავი უბედისერები, როცა თითქმის კვართშემოხეული გამოვდერებოდი პურის რიგიდან და სახლში ჩემს და-ძმებს უბესთან გამთბარ ორ „ბუხანკა“ თბილ პურს მოვუტანდი. ამას ჰქონდა თავისი ხიბლი. ჰქონდა თავისი საოცრება. მერე ვერ ვიტყვი, რომ კომუნისტებს არ ჰქონდათ ხელი ჩავლებული ახლგაზრდათა პატრიოტული და კოლექტიური აღზრდისათვის. ახლა ეს მხარე სრულიად მივიწყებულია. არ ტარდება სამშობლოს სიყვარულის საღამოები, პატრიოტული საღამოები. არ ტარდება დრამატული წრების წარმოდგენები. „კაკო ყაჩაღის“ და „კაცია ადამიანის“ ეპიზოდებს სცენაზე ვაცოცხლებდით, ჩვენ სულ სცენაზე ვიდექით, ვიზრდებოდით სამშობლოს სიყვარულისა და ერთიანობის გრძნობით. შეიძლება იყო გადაჭარბებული, პომპეზური, მაგრამ ჩვენ სრულფასოვან მოქალაქეებად აღვიზარდეთ. იყო საზოგადოებრივი დისციპლინა. რას ჰქვია, შენ, სკოლიდან წამოსული, სახლში არ მოსულიყავი? რას ჰქვია, შენ მიგეცა შენი თავისთვის, რაღაცა ისეთი თავისუფლება, რომელზედაც ახლა არც მინდა ლაპარაკი. ამას წინათ მომიტანეს სტატისტიკა, რომ 10 წლიდან ქართველი ბავშვების 40 % უკვე ნარკომანიათ. ნუთუ, შეიძლება ამის დაჯერება, ნუთუ, შეიძლება ამისი გაფიქრება. სადამდე მიუშვი შენ — სკოლავ, მშობელო, მასწავლებელო, რატომ გაგექცა ხელიდან, იცი? სკოლის ზარის დარეკვის შემდეგ ახალგაზრდას არაფერი საქმე აღარა აქვს. ის ერთობა, ის ხელიხელჩიჭიდებული ცხოვრება გოგოებისა და ბიჭებისა, ბადებდა მაშინ ჯანსაღ სიყვარულს, ჯანსაღ ურთიერთობას, ჯანსაღ ცხოვრებას. თავისას ითხოვდა ცხოვრება. სად იყო დრო ნარკომანობისთვის. რას ჰქვია ნარკომანი? ნარკომანი რომ გავიგე პირველად, ასპირანტურის მესამე კურსზე ვიყავი. აი, ასეთი იყო ჩვენი ახალგაზრდობა. იყო მძიმე ეკონომიკურად. ჩვენ ოთხი და-ძმა ვიყავით და ერთმანეთის გამონაცვალი ტანსაცმელი გვეცვა, ერთმანეთის გამონაცვალი ჩანთები და სახელმძღვანელოები გვეჭირა, მაგრამ ვიყავით

ბედნიერნი. იყო ბედნიერება იმაში, რომ ჩვენ ხელჩაჭიდებულნი ერთ-მანეთს ვუთბობდით ხელებს და ისე მივდიოდით დილით სკოლისაკენ. მე მგონი, იმ აღზრდასაც თავისი საოცარი სილამაზე და ხიბლი პქონდა. ეს უნდა ვთხოვო ყველა ლექტორს, საზოგადოებრივ ორგან-იზაციას, თვითმმართველობას — არ მომწონს ზოგი სტუდენტური ჯგუფის ახირება: ჩვენ ნამოვნებით ახლა და ასე ვიქნებით სანამ ჩვენსას არ გავიტანთო, პირიქით, აბა, თავისუფალი დრო არ დაგვრ-ჩეს, ბიჭო, ნამო, საქმე გავაკეთოთ! ზაფხული იყო — ყამირ მიწებზე მივდიოდით, ზამთარი იყო, ჯიბეში კაპიკი არ გვედო, მაგრამ ერთად დავსხდებოდით „კუკუშკაზე“ და ბაკურიანში მივდიოდით. იქ, ფაქტო-ბრივად, მშივრები ვიყავით, მაგრამ, ხომ იყო რაღაც სიცოცხლე. ახლა რომ სურათებს ვნახულობ, მე რა მეცვა ფეხზე, ან როგორ თხილა-მურებზე ვიდექი, სირცხვილით ვიწვები, მაგრამ მაშინ ის მეგონა უკანასკნელი სიტყვა სათხილამური ტექნიკისა. ჩვენ თვითონ ვილა-მაზებდით ცხოვრებას. თავისუფალი დრო ნაკლები მიეცი, შენ, ხელმძღვანელობავ, ახალგაზრდებს! ენერგია ახალგაზრდებისა იმაში კი არ უნდა დაიხარჯოს, რომ ჩვენ ჩვენი უნდა გავიტანოთ, თვით-მმართველობა ვართ! ის თვითმმართველობა უნდა ემსახურებოდეს მართლა თვითმმართველობას. პატივისცემას პროფესურისას, პა-ტივისცემას კოლეგებისადმი, პატივისცემას სპეციალობის მიღები-სადმი, პატივისცემას უნივერსიტეტის თეთრი კედლებისადმი და, რაც მთავარია, სამშობლოს სიყვარულს, სამშობლოსათვის თავის და-დებას.

ინტერვიუერი მაკა კაჭკაჭიშვილი- ბერიძე

პოვიტი

ეკა ბაქრაძე

1976 წელს დავიბადე ხაშურში. 1998 წელს დავამთავრე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ჩემი პირველი კრებული 1986 წელს გამოვიდა. ვარ ხუთი კრებულის ავტორი, ბარათაშვილის პრემიის ლაურეატი, ხაშურის „მუნიციპალიტეტის გაზეთ „ლიტერატურული ხაშურის“ რედაქტორი და ლიტერატურულ-მემეცნიერი ჟურნალ „გზაჯვარედინის“ დამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი

ცისკრის ათინათმა ღამე დაარბია,
მზეშ ჩამოიბერტყყა ოქროს მონეტები...
მზერა აარიდა სარკმლებს დარაბიანს
და... სულის ხლართებში ჩაქვრნენ პოეტები...
მერე, უცაბედად, გაეშვათ ხელი და...
დაეშვა მნათობი, მზით გაიჯირითა...
იმ ღამით პოეტებს გაუტყდათ ძილი და...
მზერით ამოხაპეს მთვარე ცის ძირიდან!

* * *

...და ათას კითხვას მატერის ტვინში, -
გაუზრისიბივარ ცხოვრებას გრძნეულს,
არც სინანული, არყოფის შიში!..
მე კაბასავით გავიძრობ სხეულს...
სივრცე რომ ისევ დამივიწროვდეს,
ტანზე მოვირგებ შიშველ ბილიკებს,
ვიღაც მაშველ რგოლს გამომიწოდებს,
ვიღაც ბოროტად ჩაიქილიკებს, -
ნიშნისმოგებით წამკბენს, უთუოდ,
(ზეცა ლილისფრად უნდა შევღებო),
მერე, ღრუბელი გავაუთოვო
რძისფერ ქაოსში გახამებული...
მთასაც გადავდგამ მთების გადალმა,
სამოთხის ბალში (თუ არ გადახმა),
ხეებს დავუთვლი ფესვის ნაოჭებს,
ვერ დამაოსებს უკვე გადალლა,
არც არაფერი არ გამაოცებს...
იმ ტალღაზე ვარ, მინდა, რომ ახლა
მთელი სამყარო ავანრიალო
და დედამიწა - პატარა სახლი,
ჩემი სულივით დავაკრიალო...
როდესაც სხეულს გავიხდი, მჯერა,
არყოფის შიშიც გავა, უთუოდ...
ზეცას ძონისფრად შევღებავ მერე
და კაბასავით გავაუთოვებ!

* * *

ისევ მოიქუთრა ცა, ისევ გაწვიმდა,
კვლავ უამინდობა დასჩემდა ამინდებს...
ნუთუ, ფენიქსივით, მიმქრალი ნამწვიდან
ალდგება და სულში ნაპერნკალს ამინთებს?!.
უკან ვიხედები, - ნაცნობი ხედები,
დამწვარი ხიდები და სამკუთხედები,
ჭორი და მართალი... კერპები წარმართა,
დრომ კი, დრო წამართვა და თავად წარმართა...
სხვაგვარად დაფერა აბჯარი და ფარი,
ბარტყების ბუდეა ჩვენივე საყდარი,
ამქვეყნად ყველაზე ლამზი ზღაპარი, -
რაც რომ მაბადია, თუ რამ მიხარია...
რა მოხდა, თუ სულში თებერვლის ქარია...
ზამთარი, ჩემსავით, ერთგული დედაა,
ზამთარი, ჩემსავით, დალლილი ქალია...

„თუ თავი შენი თან გახლავს..“
დაჯირითობენ გზადაგზა
საბელახსნილი ცხენები,
ქარები ფაფარაშლილი
ურა კვიცივით გახედნეს
და ორად გაჭრილ ვაშლივით
გვანან ქედმოხრილ სახედრებს -
ქარები ნაავდრალები...
და მაინც, აბრაგებივით
გზისკენ გაურბით თვალები.
ძუადანნილი კუდებით
წვიმები სადღაც გახვეტეს,
და ქათამივით, რომ ხვრიპეს
წყალი, ცას მერე ახედეს...“

ჩადგნენ და საპალნეები
დასცვივდათ, როგორც სახედრებს...
ყველაზე ურჩი ქარები,
გაჯიქებული ჯორები
მიყროყინებენ გზადაგზა,
როგორც ახალი ჭორები.
მიყუჩდნენ შმაგი ქარები
დალლილნი ჭენებ-ჭენებით,
ქარები ნაავდრალები -
ფაფარაშლილი ცხენები...
და გზების დანაბარები
ამოთქვეს სვენებ-სვენებით:
„თუ თავი შენი თან გახლავს,“
სახედრად არ იხსენები...“

* * *

ჩვენში დარჩეს და,
ვისი რა მმართებს?
(ეს ირონია
არ გამამართლებს?)
„დამით“ კი არა,
დანით ვჭრი კარტებს
და ბედისწერას
ხელუკულმა
ვაყრი კამათლებს...
უარს ვუცხადებ
ყველა „ისტ“-ს და
ყოველგვარ კარტელს,
კომფორტს და კარცერს!
დავუგებ ფაცერს, -
ამ ცხოვრების
პოზას და დრამას -
გაჭრილ ვალეტს და
გასაჭრელ „დამას...“
ან რა ჯანდაბად
მინდა ვალეტი?
აღარც კოზირი,
აღარც ტუზი,
აღარც ჯოკერი!
ყოველი ფერის
და ყველაფრის
ექვივალენტი

აღარ მიჭირავს
ხელში და, ამ დროს,
ვეთამაშები
ბედ-ილბალს ბანქოს!..
და მონტე-კარლოს,
ლას-ვეგასს, ბანგკოკს
რას გააკვირვებ
ვისკით?.. და რისკით
ვიგებ და ვაგებ,
ვაგებ და ვიგებ
მე ამ ცხოვრების
დედა-არსს, ის კი...
რაც გააჩნია,
ნულზე ჩამოდის
და ამ ცხოვრების
მიზანსცენიდან
ჩამოდის მშვიდად
ერთი ჩემოდნით....
რა პრობლემაა?
(ვისი რა მმართებს?)
„დამით“ კი არა,
დანით ვჭრი კარტებს,
რის მონტე კარლოს,
ლას-ვეგასს, ბანგკოკს? -
ვეთამაშები ცხოვრებას ბანქოს!

თამარაშენი...
მკვიდრად ნაშენი,
სულს ჩაკირული
თეთრი ტკივილი...
დუმს სამაჩაბლო -
ჩემი და შენი,
წყალს გაყოლილი
ძველი ტივივით...
თამარაშენი...
ყრმობის ნარჩენი,
დედის ხსენივით
გადმოდენილი...
მარადიული
განაჩენივით,
უკურნებელი
სევდადევნილი...
ცხოვრება მიდის,
ვით ბეწვის ხიდი,
ცრუ იმედივით
დაუნდობელი...

და სიყმანვილის
სიზმარი მშვიდი,
მონატრებული,
როგორც მშობელი.
კვლავ მიეხლება
წარსულის ხილვებს
აქაფებული
ზვირთით ლიახვი,
ნაცნობ ოცნებას
მოისურვილებს
და აბორგებულ
ტალღად მახლის...
დგას დაფურცლული
ვარდითნამშვენი,
ცრემლისვუალით
შემობურვილი -
თამარნაშენი...
ჩემი და შენი -
ჯერ არნახული
სიზმრის წყურვილით...

ეს ისე...
წვიმაზე ფიქრიც კი შიგნიდან მასველებს...
მას მერე წვიმებით სავსე ვარ სავსებით.
წვიმები ღრუბლიდან რძიან ცას მასმევენ,
მე და გაზაფხული წვიმაში ვთავსდებით...
ერთ წვეთში ვეტევით მე და ეს სამყარო,
წვიმით და დარებით ერთმანეთს შევავსებთ,
„ვილაც“ ამიხირდა — არავის გავხარო, —
ვის შევედარებით... გაჩუმდი, შენმა მზემ...
წვიმა გამჭვირვალე კაბას შეიკერავს
და თხემით ტერფამდე ურცხვად დამასველებს,
რისი სინანული?! რაიც შეირგე რა...
კმარა, თუ ღმერთი გწამს, ნულარ გამახსენებ...

გზის გასაყართან ბავშვობა იცდის,
 თითქოს ჩაუმქრალ კოცონს ვევლები.
 იცის ბავშვობამ, მხოლოდ მან იცის,
 რატომ ეძებენ ხელებს ხელები.
 ვერ გამოვედი მონუსხულ წრიდან,
 ჯერ კიდევ, ახალ როლს ვიზეპირებ,
 მე, სიყვარულის სახელით მსჯიდა
 დრო... და ამსხვრევდა სულში ჯებირებს...
 გამოგონილი აკვარიუმის
 ბუტაფორიებს ვაბნევდი მძივებს
 და მცდიდა ბედის მიღენიუმი —
 განაჩენივით მჩატე და მძიმე...
 შენ ისევ შენ ხარ... მაოცებ ისევ,
 გიდგას მკათათვე საჭირნახულო,
 ცხოვრება ავი ძალლივით გვისევს
 ეჭვებს და... წარსულს სიზმრად ვნახულობთ...
 გზაჯვარედინზე ბავშვობა სახლობს,
 ხელში მომწყვდეულ თოვლის გუნდებით...
 და, შორიახლოს, ბედის გაკრული
 ხელნაწერების წაშლას ვუნდებით...
 ოდესმე, ერთხელ, იქნება, მკითხო,
 როდესაც ავანსცენიდან გავალ, —
 რას ელოდები, ჩემგან რას ითხოვ,
 იმ გოგოს ოდნავ მაინც თუ ვგავარ?..
 რას მკარნახობდა ქალური ალლო
 პატარა გოგოს უმანკო ვნებით...
 სულში ყინულის ნამსხვრევებს ვალობ
 და ბუნიობის ზენიტში ვდგები!..

პოვიტი

მარიამ მოგელაშვილი

დაიბადა 1986 წლის 2 ნოემბერს ქალაქ გორიში. 2003 წელს დაამთავრა გორის მესამე საჯარო სკოლა, 2009 წელს - გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (სისხლის სამართლის მაგისტრი). ლექსებს წერს ადრეული ასაკიდან. 2005 წლიდან არის გორის ხელოვანთა და ლიტერატორთა კაცშირის წევრი.

სიყვარული იურიდიულად!...

თუკი, როდესმე ბრალს დამდებენ, ისე, უბრალოდ,
მე მსჯავრდებული შევიქმნები შენი გულისთვის.
ცილს დამწამებენ-ნაქურდალი გული სურდაო
და დიდი ცოდვა ჩაიდინა სიყვარულისთვის...

მე, ჩემი თავის ადვოკატი ვიქნები თავად,
მოსამართლედ კი, დავიხმარებ ძალებს ბუნების,
ვიცი, სასჯელად მომისჯიან წამება-ტანჯვას
მეც მივენდობი ბედისწერას, ნებას ცდუნების...
ხვალ გადაწყდება ყველა ძარღვი, ხიდი ბეწვისა,
ლოცვალა დამრჩა მისართმევი ზეცად ღვთისათვის,
დღეს საუკუნის ოცნებები ახდა, მეღირსა -
მასამართლებუნ სიყვარულის მოპარვისათვის...

ბრალის გარეშე, უმიზეზოდ, უშინაარსოდ,
მასამართლებენ, განმკარგველმა ასე ინება,
სიამოვნებით შევიქმნები ტუსალი, თუკი,
საპყრობილე და ციხე შენი გული იქნება!..
და... გავა წლები... დრო გაცვდება, გავუძლებთ რამდენს...
თავისუფლებას გავაჩუქებ შენი გულისთვის,
მთელი ცხოვრება შენს მკლავებში მოვიხდი სასჯელს,
სასჯელს უბრალოდმოპარული სიყვარულისთვის....

გული დამიმდინარე

გული ალარ მიწევს მანდეთ, რალა მესაქმება, აბა?!
მეტი-მეტი - სკამზე დამხვდეს შენი დაკემსილი კაბა...

თითქოს, აღარავინ მელის, ალბათ, შენ ავსებდი ყველას,
ვერა! ვერ გავუძლებ, გესმის - კედელს მინაღვლებულ მზერას?!

სისხამს, შენი უბნის ქალებს, უკვე რახანია ღვიძავთ,
შენც ხომ არ გიყვარდა ძილი, ახლა სამუდამოდ გძინავს...

ან, არ გებრალება - ღამით, როგორ სცივა ხოლმე პაპას?!
შენ რომ უსწორებდი კრძალვით, ვინდა გაუსწორებს საბას?!

ცოტას ვაზვიადებ?! - არა! ვაზვიადებულად მწამხარ!
ვერა, ვერ ვიჯერებ მაინც-ზეცად წახვედი და - არ ხარ...

მოვალ, თუ გამიღებ ჭიშკარს, გეტყვი - გული დამიმძიმდა,
შენი ხელით რომ მიფუკენიდი, ის წითელი ვაშლი მინდა...

სკივრში შენახული ტყლაპი, ქონში დაზელილი ქადა,
გემო აღარაფერს არ აქვს, თუ მე დამეკარგა მადა...

მოვალ, ღუმელთან თუ ისევ, მეტყვი ძველ და ახალ ამბებს,
ერთსა და იმავეს - ასჯერ, მერე...ვიხითხითებთ რამდენს...

შენი იავნანა მინდა, კანკალგამორეულ ხმაზე,
შრომით დაკოურილი ხელი, ისევ გადამისვი თავზე....

მაგ ცას დაჲკარგვია ფერი, გამოცარიელდა ოდა,
ხმა რომ აღარ ისმის შენი, სუნთქვა მიძნელდება, ხოდა-

გული აღარ მიწევს მანდეთ, ალბათ, შენ ავსებდი ყველას,
ვერა! ვერ გავუძლებ გესმის?! - ჩარჩოს გამომწყვდეულ მზერას!..

ეგოისტური სიყვარული გამოვიგონე

ეგოისტური სიყვარული გამოვიგონე,
სული ჩავბერე და შევასხი ოცნების ფრთები,
ცისკრის სიზმრიდან, ღიმილები გამოვიყოლე,
სიგიჟის ზღვართან მივდივარ და პირისპირ გხვდები....

ძარღვებში სისხლი თუხთუხებს და კაპილარები
ტკაცუნით სკედება, წითელფერობს ცა შორიახლო,
კოცნები მიყვარს, ტუჩზე შენი ნაპირალები,
სულს რომ მიშფოთებს, მადიდბავშვებს და ვფორიაქობ...

მსურს, გულთან ერთად გავაჩერო წამზომი დროის,
წუთის წიკნიკი, მაჯისცემას კვლავ რომ ემთხვევა,
გადაკალმულა ბედისწერა საფეთქლებს შორის,
იღბლის ბორბალი ტრიალებს და...თავბრუ მეხვევა...

...დაგიჩემე და სიყვარული გამოვიგონე,
აბსტრაქტულ ძალებს მოვუხდინე ოცნების ფრთები,
ცისკრის სიზმრიდან შენი სუნთქვა გამოვიყოლე,
სიგიჟის ზღვართან მივდივარ დაპირისპირ გხვდები!...

მე გამოვჩნდები გაზაფხულის წვიმასთან ერთად,
ქარს გამოვყვები, მერე... შენი სუნთქვა გავხდები
და, ისე უცებ, გააზრებაც რომ უერ მოასწორო-
მოვალ და გულში უკითხავად ჩაგისახლდები!..

შენ ქმარი და მე ცოლი

წამო, სადმე წავიდეთ, ქოხმახში,
მიტოვებულ, ბუხრიან ოთახში

გრძნობის ცეცხლი დავანთოთ, კოცონი...
შენ ქმარი და მე ცოლი! პო, ცოლი...

ალერსისგან გრძნობები ავლესოთ,
სიყვარული რითმებად გავლექსოთ,

შემომხვივ დიდრონი ხელები,
მიჩურჩულე ფერების ბგერები...

დავიხვიოთ წლები და ბავშვები,
არსად არ ვარ მე შენი გამშვები...

შევეგებოთ ჭალარას დათოვლილს,
შუბლზე ნაოჭს, უამისგან დატოვილს...

მერე? მერე გამიშვი ზეცაში,
შენ მიწაზე, თეთრი თმით, მე - ცაში...

...შენ ქმარი და მე ცოლი პო, ცოლი...
გრძნობის ცეცხლი დავანთოთ, კოცონი...

მიტოვებულ, ბუხრიან ოთახში,
მოდი, სადმე წავიდეთ, ქოხმახში...

მე და ქრიზანთიაშვილს გვენატრები

ვიცი, თებერვალი ისევ მოვა,
შეიმოსებიან თეთრად მთები,
ციდან ამღერდება ურჩი თოვა,
მე და ფიფქებს ერთად გვენატრები...

ვიცი, აპრილის თვეც გაილიმებს,
მზის სხივების მიღმა მელანდები,
გული თუ ეცდება, დაგივიწყოს -
მე და ენძელებს კვლავ გვენატრები.

ვიცი, აგვისტოში, სიცხისაგან
სულს ღმერთს აჩუქებენ ეს სანთლები,
გრძნობაც იღვენთება, იწვის, ალბათ,
მე და სანთლებს მაინც გვენატრები...

ვიცი, შემოდგომაც გაბედავს და
მუდამ ენთებიან კელაპტრები,
ღიმილი კაეშანს წალეკავს და
მე და ქრიზანთემებს გვენატრები!..
...ვიცი...

ნამდვილი მგელი სხვა ხმაზე ყმუის,
ქართველი კაციც გულით მგელია,
სიმართლე უყვარს, არასდროს ტყუის,
უჭირს და - მაინც ბედნიერია!..

ომი მოიგე შენზე ძლიერთან
და არ დაჩაგრო სუსტი, უძლური,
მგლის სული გქონდეს, თორემ, მერწმუნე -
ძაღლმაც კი იცის მგლური ძუნძული!

სიზმრად თუ იხილე უცნობი გოგონა

სიზმრად თუ იხილე უცნობი გოგონა -
დახრილი თვალებით,
გაბუტულ ტუჩებით, ეული მზერით და
სველი წამნამებით,
არ კითხო სახელი, კარგად დააკვირდი,
მართლა არ გეცნობა?!
ჩუმად, ფეხაკრეფით, სიზმარში გენვია,
ცხადში არ გენდობა...
შენი რჩეულია, ზეცით მოვლენილი,
ღმერთისგან რჩეული,
მოსწყინდა, რომ დადის ასე მარტოდ-მარტო,
ასეთი ეული...
შენთან მოვიდა დანუ გაგიკვირდება,
დახუჭე თვალები,
ფართოდ გამოუღე გულის, ოცნების და
სიზმრების კარები.
თორემ ენყინება... გული ეტკინება
ქალია თავნება,
ამაყი არსება - უხმო, უფერული
გახდება ზმანება,
და შენი პატარა, უცნობი გოგონა,
დახრილი თვალებით,
გაბუტულ ტუჩებით, ეული მზერით და
სველი წამნამებით,
სხვასთან გაფრინდება, სხვას დაესიზმრება,
მძინარეს დაგტოვებს,
ჭკუა ეკითხება?! არც დაგეკითხება,
ისე მიგატოვებს...

...ნოე ბატონი, თუ კიდობანს
კვლავაც ააგებთ,
ცხოვრების ნაწილს მასში ჩატევთ,
მოხურავთ კარებს,
სიკეთისაკენ გადასასვლელ
ხიდს თუ დააგებთ,
მომავლის ყვავილთ შეუნაცვლებთ
ეკლიან ნარებს;
თუ „ლვთის ოთახში“ რჩეულთ შორის
ჩემს რჩეულს ჩასვამთ -
ნეტარებაა, განცხრომაა,
ტკბობა ნამდვილი,
მაგრამ, თუ არ გსურთ ჩემი გულის
ქვად გარდასახვა -
მეც გამომიყვეთ კიდობანში
მცირე ადგილი...

შენ მთხოვე - ჩემზეც დაცერეო პატარა ლექსი...

შენ მთხოვე - ჩემზეც დაწერეო პატარა ლექსი,
ამას ვერ მიხვდი, სტრიქონებში როგორ ჩაგტევდი,
თუმცა, სურვილი მოსვენებას არ მაძლევს, გესმის?!
რომ შემძლებოდა, უსასრულოდ შეწე დავწერდი.

და, რომ აგლწერდი, ვარსკვლავები განათდებოდნენ,
გათენდებოდა, მზე ცხელ სხივებს შეგიხამებდა,
მაგრამ, ვიცი, რომ ლექსად ქცეულ მშვენიერებას,
ყველა შორიდან უსათუოდ შეგიყვარებდა...

მეც, დაბნეული და უზომოდ გაკვირვებული,
ეჭვს ავილებდი სტრიქონებზე, რითმის ძალაზე,
და მივხვდებოდი (თუმცა, გეტყვი, რომ ახლაც ვხვდები)
ხარ საოცრება, ერთადერთი, მთელ ქვეყანაზე!..

შენ მთხოვე - ჩემზეც დაწერეო პატარა ლექსი,
სულ ორი სიტყვა მაჩუქეო, არ არის ძნელი,
- რატომ ვერ მიხვდი? - სიყვარულზე რაც მიწერია,
რაც შემიქმნია, ყველა ლექსი შენ მოგიძლვები!..

გემლილი მთვარე

მთვარე მონატრებით შეშლილია,
ძაძით შემოსილა მწუხრი,
შენი დაკარგვისა მეშინია,
წვიმა ემსგავსება წუხილს.
ფიქრებს ამჟღებს კელაპტარი,
სევდა მოჰყენია ოთახს,
გული-მოლოდინის ვერ ამტანი
ისევ გამალებით შფოთავს.
...ახლა, იცი, როგორ მეშინია...
მზარავს იდუმალი ლამე,
ჩემი არ იყოს დაშეშლილია
ცაზე მოკისკისე მთვარე...

ახლა ჰაერივით მარილები....

როგორ გაილია წუთები,
დრო კი უშენობით ჩერდება,
სხივი მეჩვენება ღრუბლებად,
ისე ულიმლამოდ თენდება.
გული მონატრებით აძგერდა,
ლელავს - მარტობას ჩვეული,
დილა უსიზმრებოდ გათენდა,
ფიქრი არ მასვენებს გრძნეული.
როგორ გაფრენილა დღეები,
ვხვდები, მოლოდინით ვილლები,
წვიმამ დამიტოვა ცრემლები,
ახლა ჰაერივით მჭირდები!..

იმიტობის გრანატი

მადონა მატარიძე, საბერძნეთი, ათენი

ტყუპი მყოვი ანაბეჭი

ტყუპი ვნახე თეთრი დათვი,
შექცეოდა კენკრას.
შევთავაზე: დათუნია,
ჩემი უნდა გერქვას.
ტყის შვილი ვარ! შემომძახა,-
შენებრ მე ვერ გავძლებ,
გულს ვერ ვუდებ ბეტონებით
აშენებულ სახლებს.
მომეფერა, მოვეფერე,
მის გაბანჯგვლულ თათებს,

- მართალი ხარ, დათუნია,
ტყუპი მეც ვერ გავძლებ.
ცხოველების თბილი გული,
დღეს მჩუქნიან მზიანს,
მაგრამ მათთვის ჩემი სახლი,
საპყრობილეც კია.
ტყე, ტყის შვილებს ღვაწლს გაუწევს,
მე კი – ჩემი სახლი.
დედამ ქილით დამახვედრა,
მზესუმზირის თაფლი.

ჩემი ფისოს ფართო თვალებს,
თაგუნია ახელებს.
მახესავით უსაფრდება
ყველგან სოროს ნახვრეტებს.
თაგუნიამ თითქოს იგრძნო
კარს ფისოს ჩასაფრება.
მშვიდად სძინავს სოროში ან
ძრნის და ნერვებს აწყდება.
ფისო მე რძით დავაპურე,
თაგუნია გადარჩა.
უკვე დროა დავიძინო
მშვიდი ძილით ამაღამ.

გელოდებით, თოვლის ბაბუ,
მოდი, უნდა გახაროთ;
- ჩვენ ნაძვის ხე უკვე მოვრთეთ,
ფიფქმა - მთელი სამყარო.
მოდი ციდან, როგორც თოვლი,
სიხარული გვათოვე...
ახალი წლის ნაკვალევით,
სულ ხალისი დატოვე.
ჩემი სახლის ნაძვის ხეზე,
ნათურები ციმციმებს,
შენი მოსვლის წუთებს, წამებს,
სიყვარულით მიღვივებს.
მეგობრები შევიკრიბეთ,
ურიამული გამეფდა,
გელოდებით, თოვლის ბაბუ,
საახალწლოდ, კარებთან!

...

აჰა, უკვე შემობრძანდა!
ახალი წლის ღამეა.
ცაზე დიდი ვებერთელა
მარგალიტის მთვარეა.
ფიფქმა უკვე დედამიწა
ფანტელებით შემოსა,
ბედნიერი იყოს მუდამ,
ახალი წლის შემოსვლა!

თბილისი

ხაყანი შირვანელი (XII ს.)

როგაივაზი

ერთ მშვენიერ დღეს გაგეცლება დღე მშვენიერი,
ერთ მშვენიერ დღეს გაფრინდება შენი ფრინველი,
დაემორჩილე შენ ყოველდღე ნებას სატრფოსას,
დაგიმორჩილებს სანამ ერთ დღეს მრისხანე მტერი.

შენ ყვავილი ხარ, მე ბულბული სიყვარულისა,
მონა ვარ შენი სუნთქვისა და შენი გულისა,
ხმას ვეღარ ვიღებ, უსასოო, ვერ გხედავ როცა,
როდესაც გხედავ, მაშინა ხარ ლხენა სულისა.

საიბ თავრიზელი (XVII ს.)

ცალკეული პაითაგი

ხელგაშლილი თუ არა ხარ,
შუბლგახსნილი იყავ მაინც.

საკუთარ სახლში მათხოვარიც მეფეთ-მეფეა,
ნუ გახვალ გარეთ და იყავი მეფეთა მეფე.

თუმც გალიიდან გამოფრენა არ შეგვიძლია,
ეს როდი ნიშნავს, არ შემოვკრათ საფრენად ფრთები.

სიცოცხლე ნიაღვარივით არის,
მიგვერეკება, ვით ნარ-ეკალს, არყოფნის ზღვისკენ.

არ ჩაიტოვო არაფერი არასდროს გულში,
გული ყოველთვის სარკესავით კრიალა გქონდეს.

სამყაროს ბრუნვა აღარ არჩევს აგსა და კეთილს,
ნისქვილის ქვისთვის ერთი არის პური და ქერი.

ჩემს ჭალარაზე, ახალგაზრდავ, ნუ ჩაიღიმებ,
ეს თოვლი ყველა სახურავზე დაეფინება.

სპარსულიდან თარგმნა ნომადი ბართაიაძ

მხატვარი - ლელა ფერაძე

იმიტობის მუნიციპალიტეტი

დავით ბოთერა

ჩანახატები რაპათის ეპრაელთა ყაიდებისა

მოხუცი ბოდოსაძე

... ეკლესიიდან მომავალი, შიმშილით გამხდარი, მაღალი და ოდეს ტანადი, ას წელს დიდხანს გადაცილებული და მაინც, მხნე გამომეტყველების მქონე მოხუცი, მათხოვარი პოლოსაი, რომელსაც მთელი ოჯახი, ჯერ კიდევ საუკუნის დასაწყისს ამოქლეტია და რომელსაც, თვით პირველი მსოფლიო ომის ქარცეცხლიც კი გაევლო ცარისტული რუსეთის სამხედრო სამსახურისას, ჩვენი უბნის გავლით, ყოველ კვირა დღეს, გაღმა უბნისკენ მიემართებოდა მისთვის ჩვეული დინჯი ნაბიჯებითა და ზურგზე გადაკიდებული ტილოს ხურჯინებით, რომლებიც უბნელი ქალების მიერ ზედაბად გაღებული ხმელი ბუხანკა პურებით იყო სავსე... ადრე, უბნის ბავშვები, პოლოს ძიას, მიმავალ გზაზე, ყოველთვის პანლურებით აცილებდნენ, დასცინოდნენ, აბუჩად იგდებდნენ და აუგი სიტყვებით მოიხსენიებდნენ... პოლოს ძიასადმი სიბრალულის გრძნობა ყოველთვის მამოძრავებდა, მაგრამ აუარებელი ბრბოს წინააღმდეგ გალაშქვრას შედეგად საზოგადოებაზე პირადი გავლენის დაქვეითება შეეძლო მოჰყოლოდა, ამიტომ თავს ვიკავებდი, დამეცვა იგი; ერთხელ, მაინც გავბედე და გადაველობე მოღრიცინე უბნის გოგო ბიჭებს... - „გრცხვენოდეთ, ხალხნო! პოლოს ძიაი პაპაჩვენის ტოლი

მოხუცია, ნუთუ ამას გვასწავლიან სკოლაში?! გაგეხარდებოდათ, პაპათქვენსთვის, ვინმეს პანჩური რომ ამოერტყა?!“ მთელი ძალით და ლონით ვცდილობდი დამეცვა მოხუცი პოლოსაი... - „ანდაც ბაბოშენი რახელასთვის, ხო?!", შემცბარი თვალები მომაპყრო ქოსათ კაკომ, ადგილზე შეტოკებულმა. - „ხო, გინდაც ბაბოჩემსთვის, აბა რა“, მივუგე კაკოს! კაკო, მდიდარი ვაჭრის შვილი იყო და გარდა ამისა, წლოვანებითაც სხვებზე გაცილებით უფროსი და ამიტომ ბავშვებში დიდი გავლენით სარგებლობდა; იგი მყისავე მოეგო გონს და მხარის დაჭერის მიზნით ირგვლივ მობობოქრე ბრბოს მანაც შეუტია... მას შემდეგ პოლოს ძიას აღარავინ აღარას ერჩოდა რა და იგი უწყინრად დააბიჯდა რაბათის ლოცვის უბანში...

ერთხელ ჩემი წილი ულუფა პამიდვრიანი, ბიცოლაჩემი ჰაჯიათ თამარას კუთვნილი, მაგრამ ჩემთან შეჩვეული და გაზრდილი ძალის - ჯულბასას ალუმინის ჯამში ჩავაგე და სანამ მოხუცი პოლოსაი მის მიმართ უბნელი ქალების მიერ გაღებულ მოწყალებას, ანუ გამხმარი პურის ბუხანკებს ხურჯინში აწყობდა, ერდოდან ლელის ნაპირთან ჩამოვიტანე და მოკრძალებით მივაწოდე; პოლოს ძიამ კი, შემკრთალი თვალებით უკან დაიხია. - „აიღე პაპა, ეს შენთვისაა; იცი, რა გემრი-ელია?!", ვუთხარი მოხუც პოლოსას; იგი გაოგნებული დასცექროდა სურნელოვან ულუფას, მაგრამ ჯამის ჩამორთმევას მაინც არ ლამობდა... „ეე, შვილო, მაგას გონია, უნდა მონამლო, ეშინია და ამიტომაც არ გართმევს“-ო, შენიშნა ქოსათ მორდეხას ცოლმა, ნათელამ, რომელიც, სეირს, თურმე, მისივე ორსართულიანი სახლის ეზოდან ადევნებდა თვალყურს... მაშინვე, ჩემი ერდოდან წამოძღვანიებულ ფუნთორუშა პურის ყუას ლუკმა მოვატეხე, ჯამში ჩაგებულ პამიდვრიანს ერთი ხეირიანად ამოვუსვი, ჯერ თავადვე შევჭამე და მერე ისევ მოხუც პოლოსას გავუწოდე მომლიმარი პირით. - „აპა, ნუ გემინია, აიღე!“ მოხუცმა დიდი ცნობისმოყვარეობით ჩამომართვა ცხელი პამიდვრიანით გაპიპინებული ალუმინის მათლაფა და ცხელივე პურის ნატეხი და ერთ სანახაობადა ჰელირდა, გენახა კაცს, თუ როგორი მონდომებითა და სიამოვნებით შეექცეოდა მოხუცი პოლოსაი მის მოულოდნელ, უცნაურ და დანატრებულ ულუფას... მსგავსი სისწავეითა და გახელებით მირთმეული საჭმელი ცხოვრებაში დღემდისაც კი არ მინახავს... წყაროს წყალიც ზედ რომ დააყოლა, ცარიელი ჯამი მოაჯირზე ჩამოდო და ნიშნად მადლიერებისა, ორთავე ხელი ზეცას მიაპყრო მოხუცმა პოლოსამ და ყოვლად შეუდარებელი მოახიანი ხმით ლოცვა კურთხევა მიაგო

უფალს... ისეთ ხმაზე გასძახოდა პოლოს პაპაი, რომ მთელი უბნის ქალები ქუჩაში გამოცვივდნენ, რათა ენახათ, თუ რა დაატყდა მათ თავს, ანდაც თუ რა ხდებოდა მათს ირგვლივ; მახსოვს, მათ შორის, შეშფოთებული დედაჩემიც ქუჩაში ზეზეურად გამოსულიყო, რომელიც უმაღვ გაერკვა საქმის ვითარებაში და სიამაყის გრძნობით აღძრულმა, კმაყოფილების ნიშნად ალერსიანი მზერით დამიყვავა: „თავისებურად გლოცავს, შვილო“... ისეთი გატაცებით მლოცვავდა მოხუცი პოლოსაი, რომ, ღმერთი მართლაც რომ არსებულიყო, უსათუოდ შეისმენდა მის ლოცვას, რომელიც მოხუცი პოლოსას ისოდენ ბოზი და თანაც ომახიანი ხმით იყო შევედრებული...

„ჰალა, მოთხარი დათოჯან, თავად არა გაბადათ რა და პოლოსას რითილა ყაბულობ მაგოტოლა ულუფას, ჰა ბალაჯან?! მომმართა ირგვლივ შეკრებილ მეზობელთა გასაგონად ქოსათ მორდეხას ცოლმა, ნათელა დეიდამ. „ჩემი მანა დავუთმე“, - ვუპასუხე მოკრძალებით და თან მივუგე: „აბა, ცოდო არ არი, ამ ხნის მოხუცი, მარტო ცარიელი ხმელი პურით, ვის გაუგია გაძლომა, ესეც ხო ადა-მიანის ნაშიერია, ამასაც ხომ სული უდგია პირში; ჯეკას რო ყო-ველდე შემწვარ-მოხრაკულებით ანებივრებთ, რა იქნება, უბნის მდიდარმა ქალებმა, რიგრიგობით, დღეში ერთი ტალექი საჭმელი, რო აჭამოთ ამ მოხუც გადამთიელ კაცს, ჰა?!”; - „ხო, აი, გამჩენი თუ მწამს, მადლია... ნახე რა მარიფათის პატრონია?“, გადაჰედა ნათელა დეიდამ კაცობათ გაბოს ცოლს, სონიკოს, ჰაიესტანა აგლარიანსა და ყვითელათ აბრამეს ცოლს, კლარას. - „სად ვიყავით, ქალო, აქამდე, ჰა?!, ანჯახ იმას ვიქადნიდით, რო ლეკვები დაპურებული გვყასო...“, გამომესარჩლა აბასთუმნის გზაზე მდებარე ფეხსაცმელების მაღა-ზიის გამგის, კაცობათ გაბოს ცოლი, სონა დეიდა... იმ დღიდან მოყოლებული პოლოს ძიას ჩვენს უბანში ყოველკვირეულად ახალ-ახალი, ცხელ-ცხელი სადილი ელოდებოდა, მისთვის სათადარიგოდ განკუთვნილ მათლაფაზე, რომელსაც პოლოს ძიაი, არსენას გამ-იქაბულისკენ მიმავალ გზაზე არნივების მთის ძირას მდებარე თავის სამყოფელ ნანგრევებში არხეინად შეექცეოდა...

ჩემი მაიკო

ახალციხეში მყისვ პირველი კლასის დამთავრებისა, ქუთაისს მომიწია გადასახლება, სადაც დასრულდა ჩემი ბავშვობაცა და ლალი

ცხოვრებაც და სადაც განსაკუთრებული სიბოროტითა და სისასტიკით გამორჩეული მამინაცვალი ბორის მეიროვიჩი (ცხვირაშვილი) მელოდებოდა, რომელსაც ჩვენი გაცნობის პირველი დღიდანვე, „პაპა“-ს ვეძახდი...

როგორც ბედის ირონიამ და განგებამ ინება, დედაჩემმა მოსკოვში ვაჭრობით დაგროვილი ფულით სწორედ იმ სახლის ნაწილი შეისყიდა ქუთაისში კირვის ქუჩაზე, რომელიც, მთლიანად სამთავე სართული პაპაჩემი დავითოს საკუთრებაში იყო რევოლუციამდე და რომელიც ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ მას ბოლშევიკებმა ჩამოართვეს ახალციხეში გადასახლების ნინ... იქ მალე ჩვენს ოჯახს ჩემი უმცროსი და მაია შეემატა, რომლის მოვლაც ძირითადად მე დამეკისრა; საწყალ ბავშვს, მოსვენებას არ ვაძლევდი; ჯერ ფეხიც კი არ ჰქონდა ადგმული, ტანვარჯიშის გაკვეთილებს უუტარებდი, არ ვაძინებდი და როცა ნანა ჩამოდიოდა, მას ბუასავით ვუჩეჩავდით თმებს და ხოზორას დავძახდით; შტერი, დაელო პირი და სიკრიჭიასავით ჩვენს ჩაბჟირებულ ფიჩინზე თვითონაც იცინოდა....

ერთხელ ბორიას გერი და სვეტლანა მეუღლითურთ გვეწვია სახლში სტუმრად მათი პატარა ჩვილის თანხლებით, რომელსაც აგრეთვე მაიკო ერქვა სახელად და მახსოვს, იგი ხელში რომ დამაკავებინეს, ჩერებიდან სისველემ გამოჟონა და ამ პანაზა მწვანე თვალება გოგონამ, შველივით რომ გაყურსულიყო, ფაქტიურად დამაფსა, ბიჭო, ხელზე; ის გრძნობაც კი მახსოვს, ერთი პირობა, მესამე სართულიდან კინალამ რო მოვათროსიალე და თავდაყირა რომ არ გადავუშვი მოკლე გზით, ისიც გასაკვირი იყო, ის, კიდევ კარგი, ჩემს უკვე გამოცდილ ხელში მონებივრე და ამპარტავანი ფსია ბალანა, თორემ დღეს ალბათ სხვა ქალის გულში მექნებოდა ჩადებული სიყვარულის ღუზა და ნარმოიდგინეთ, რომ, ჩემი ქარიშხალივით მშფოთვარე ცხოვრების გახოვგილ ბილიკებზე, სურათს, რომელშიც ორთავე მაიკო ერთად არიან გადადებულნი, გულის უბით დავატარებდი ყველგან და მთელი ცხოვრების მანძილზე, თვით იმ არაადამიანური სისასტიკით გამორჩეული და საყოველთაოდ ცნობილი ავსტრიის „შტაინი“-ს ციხის ჩაბურულ სარდაფებშიცა და ე. წ. „სიკვდილის საკანძიც“ კი, საიდანაც ცოცხალი ვერავინ ვერ გამოდიოდა და სადაც 19 წლის ასაკში შევეღ სახელმწიფო დავალების შესრულებისას დაკავების გამო და სადაც 7 წელინადზე მეტი გავატარე და რომლის კედლებს შორისაც იაზრებოდა, იბრძმენდებოდა, იხვეწებოდა და ყალიბდებოდა ჩემი ლიტერატურული თუ

მეცნიერული შემოქმედებანის ძირითადი ნარკევები, ივრითსა თუ, ქართულ, ფრანგულ, ინგლისურ, რუსულსა და გერმანულ ენებზე; დიახ, იქ, „შტაინი“-ს ციხის ჩაბურულ სარდაფებში განთავსებულ „სიკვდილის საკანშიც“ კი, სადაც გავთხზე და მივუძღვენი მომავალს ჩემი პოლიტო-ფილოსოფიური პოემა „შენ, მომავალო! ათენეონი“, რომლის ინსპირაციაც სონა ტოტას მცნებარებაში ჩადებულიყო, იქაც კი, გულის უბეში მელაგა ჩემი დის, მაიკოსთან ერთად გადაღებული და ნანულის სურათები და თანაც, ჩემთვის ყოვლად ცხადი იყო, მულამით ვგრძნობდი და მტკიცედა მწამდა, რომ ოდესმე მაიკო ჩემი მეუღლე და ცხოვრების თანამგზავრი იქნებოდა...

ნანულის ქორწილი

ერთი სული მქონდა, თუ როდის დადგებოდა არდადაგები, რათა ახალციხეში ჩავსულიყავი, სადაც ჩემი უფროსი დის, ნანას გარდა, რომელსაც დედაჩემის ბორიაზე დაქონინების შემდეგ არანაკლებ გაუსაძლის პირობებში უწევდა ბაბოჩემ რახელასთან ერთად ახალციხეში ცხოვრება და რომელსაც მეშვიდე კლასში სკოლიდან ასკინკილით დაბრუნებულს ბაბოჩემმა სახლში, ქოსათ სიმხას შეილი, 14 წლით ნანაზე ხნიერი ავტობუსის მძღოლი იაშა დაახვედრა და უთხრა: „აჲა, გოგო! - გაიცანი ჰალა, ეს შენი ქმარი იქნება; შენი ყისმათი და ბედ-მაზალიც ესა ყოფილა“ო და ქოსათ სიმხამ კი, არ დააყოვნა და ადათის წესით შეეგება ნანულის, „შემოვდგით ფეხი, გნეულობდეთ ღმერთი!“, რაც ბოლო სიტყვას განაპირობებდა და რის შედეგადაც, შაქარიაშური იშლებოდა და ალაგზევე კირმიციები იცვლებოდა მხარეთა შორის - სონა ტოტა, მოხუცი პოლოსაი, ჩემი ძმაკაცი ვახო და ჩემივე მეგი მეგულებოდა (სკოლაში ნანული ისე გამოირჩეოდა წარჩინებული სწავლით, კალათბურთში პირველობითა და ქალური სილამაზით, რომ პირველ კლასში განაწილებულს, დირექტორისა და სასწავლო ნაწილის გამგის დასწრებით უუუუნა მასწავლებელი სიას როდესაც კითხულობდა, პატივცემულმა დირექტორმა მიშა უუუუნაძემ მოსწავლების წინაშე მომმართა კითხვით: „ნანა ბოთერაშვილი რა არის შენი? - და არის ჩემი“, ვუპასუხე და მის კმაყოფილებას საზღვარი არა ჰქონდა; მითხრა: „აბა შენ იცი, შენც ისეთივე ბეჯითი და წარჩინებული მოწაფე იქნები, როგორიც შენი და არის“-ო... ნატო მასწავლებელი ყელაწეული

ეხვეწებოდა დედაჩემს, „ქალო, შენ, თუ არ შეგიძლია მაგ ბავშვის მოვლა, მომაშვილე და მე გავზრდი შენს ნანასა“-ო... - კირმიციების სახით, ბე, იქავე გაცვალეს ქოსათ სიმხამა და ბაბიჩემმა გეოთ რახელამ დედაჩემის დაუკითხავად...

ქორწილი ორიოდე თვის თავზე ქვემოთ, მეფურნე ფეფელათ იაყაკობას ფურნის გვერდით, ლოცვის სეფაში გადაიხადეს, რაზეც საქართველოს მრავალი კუთხიდან სამასამდე სტუმარი ჩამოვიდა დიდალი ძღვენით ხელში; ქალებს საქორწილო სამზადისი წინადლითვე დაეკავებინათ და უამრავი კერძის მზადებაში ღამენათევი, სანამ სეფაში მოვიდოდნენ, სხვა და სხვა ნათესავების ოჯახებში, ზოგს იატაკზე, ზოგს დივანზე, ზოგს კი მაგიდაზე ეძინათ ტკბილი სვიბათით ორიოდე საათი; მუსიკოსები თბილისიდან ჩამოსულიყვნენ, ელკოსა და რომას ანსამბლი, რომლებიც სასტუმრო „მესხეთში“ განთავსებულიყვნენ...

...რომას ბალონბიდან ლალოთ უუუუნაი უყვარდა, მაგრამ თბილისში ყოფნისას, ახალგაზრდობაში ტრამვაის ჩავარდნოდა და ორთავე ფეხი მოეკვეთათ მისთვის, რის გამოც ლალო ცოცხალი თავით არ დანებებულა, თავისი ქალიშვილი უუუუნაი ფეხებმოჭრილ მომლერალ რომასთვის ცოლად გაეტანებინა, რომელიც მანამდე ძალზედ ძლიერი აღნაგობის, შეხედული და მოქნილი სპორტმენი ყოფილა; რომას ოჯახი შეუქმნავს, უუუუნაი კი კუსათ დარჩენილა და უნდა გენახათ, თუ როგორ შესციცინებდა რომა თავის ყრმობის სიყვარულს, უუუუნას, სევდიანი ბაიათების სიმღერისას...

თამადა მამაჩემის დის შვილი რაფიკაი იყო, წიწუაშვილი ქარელიდან, რომელსაც ოთხი ხრუსტალის ჭიქა შემოატყდა, სანამ ნეფე დედოფლის სადლევრძელოს წარმოსათქმელად ხალხის ალიაქოთს ჩააჩუმებდა, მას შემდეგ, რაც კაბალურით ბიცოლაჩემმა მარომ გახსნა ქორწილი. წესი იყო ასეთი, სანთლებდანთებული ლეკეხით, დედოფლის ახლო ნათესავი ქალი, ლეკურ მუსიკაზე, ირგვლივ ტაშის კვრითა და „მაზალ ტობ“-ის შეძახილებით გარშემორტყმული მოსეირების შუაში კაბალურის ცეკვით შეიჭრებოდა სანთლებდან-თებული და მაღლა აწეული ლეკეხით ხელში და გარს უვლიდა არენას, სანამ, მანამ შეძახის დაყრა ლეკეხზე არ შეჩერდებოდა, რაც დედოფლისიანების ყაბულს (თანხმობას) იუნებოდა წყვილის შეულლებაზე, რის შედეგადაც, სამაღლობელი ისმებოდა დადიანისა და შოშბინისა, ხოლო დადიანსა და შოშბინს კი ნეფე-პატარძალი

მკლავში ხელმოკიდებულნი, ქეთუბის წასაკითხათ ციციტგადა-ფარებულ სეფაში გამოჰყავდათ, რომელიც ოთხ მამაკაცს გაეჭიმა სეფის შუაგულში; ხოლო, სანამ ნეფე დედოფალი ხუფის ქვეშ შე-ვიდოდა, წინასწარ გამზადებულ ბალიშზე უნდა დაედგათ ფეხი... (ძველი ხალხის გადმოცემით, ვინც ბალიშზე პირველი ავიდოდა, ის იქნებოდა ოჯახში ფაქტიური მმართველი; ამიტომ, დადიანები, რომ-ლებიც, უსათუოდ მდედრობით სქესს მიეკუთვნებოდნენ, ხოლო, შოშბინები კი მამრობითს, მზრაკვრული ზრახვებითა და ცბიერებით, წინასწარ ზრუნავდნენ, ისე გაეცურებინათ შოშბინები, რომ ყოველ-თვის ქალი შემხტარიყო ბალიშზე პირველი...); ჯერ წიწნობის ბეჭედი იცვლებოდა, შემდეგ ხახამი ქეთუბას კითხულობდა, ითანხმებდა დედოფალსა და ხათანს შეუღლებაზე და იმაზე, რომ სიკვდილამდე არ გასცვლიდა მეუღლეს, უპატრონებდა და უზრუნველყოფდა მას და შემდეგ სახუფაო ბეჭედი იცვლებოდა, ხოლო როდესაც სიძე, ლვინის სასმისს იატაკზე დაანარცხებდა და ჭიქა გატყდებოდა, ხახამი ოფი-ციალურად აცხადებდა ნეფე დედოფალს ცოლქმრად... ჭიქა კი აუცილებლად უნდა დამსხვრეულიყო...

ახალციხეს ქორწილის ძირითადი ცერემონია სამშაბათობით ტარ-დებოდა და კვირა დილამდე გრძელდებოდა; ხუთშაბათს, ნამცეცო-ბაზე, მხოლოდ ახლო ნათესავები, ხოლო, ლოცვაზე შაბათ ხათანს კი მთელი ჯამაათი ესწრებოდა...

ბიცოლაჩემმა მარომ მხოლოდ ერთადერთი სიმღერა იცოდა, ისიც თავიდან ბოლომდე, არა! და, სადაც კი მოხვდებოდა, ქელებში იყო თუ ქორწილში, ყველგან იმ იგივე სიმღერას გაშლილი ხელებითა და საკუთარი თავის კმაყოფილებით, რაც ძალა და ღონე ჰქონდა დე მა-ჟორში გაჰკიოდა: „დავდივარ, დაგექებ, გებულბულები, გებულ-ბულები!, სახშიდაც, კარშიდაც შენ მეგულები, შენ მეგულები“ და მერე მისამღერი: თუ ლხინში იყო, მაშინ: „ლაი, ლაი, ლაი, სულ ლაი ლაი ლაი“, თანაც ფეხზე დამდგარი და თუ ქელებში, სკამზე ჩამომჯდარი: „ვაი, ვაი, ვაი, სულ ვაი, ვაი, ვაი...“. მერე მე მეკითხე-ბოდა: „შენ გაზდა-გახარებას დათოჯან, რას იტყვი, კარგათ ვიმღერე, ჰა?“ რას ვეტყოდი ახლა — „გადასარევათ!, იი, კაი ერთი, ხალხი მიც-ქეროდა? თვალს ბილა არ გაშორებდა!“, ვუპასუხებდი და ისიც სიხ-არულსგან გამონაურნ ოფლს მოკუმული მტკაველებით იწმენდა...

ჩილიღ ძია, ფურნეში საშაბათოდა და სადღესასწაულოდ, უბნის ქალების მიერ მოზელილ სანამცხვრე ცომებს, ფურნეში მისულთ, დასტებით ღუმელში უგდებდა ნამცხვრების გამოსაცხობათ; ერთხელ

ბიცოლაჩემი მარო ჩილიღ ძიას შეუჩდა, გინდა თუ არა მეჩქარება და ჯერ მე შემიგდეო. - „ჯერ მე შემიგდე რა, ჩილიღ ძია, შემიგდე რა?!“; ჩილიღ ძიამაც ვეღარ მოუთმინა და უპასუხა: „მოითმინე გოგო, შენ ჯერ ახალი პატარძალი ხარ, ჯერ როზას შეეუგდებ, მერე ნათელას შევუგდებ და მერე გახურებულზე შენც შეგიგდებ, აპა, არ შეგიგდებ!“...

ნანულის ქორწილში მე მახარობელი ვიყავი... მახარობლის მოვალეობაში, სასიძოენთისთვის, სადედოფოლოს მზადყოფნის შესახებ უწყება, სასიძოს ამალის წინგაძლომა სადედოფოლოს სახლის კარებამდე, სადაც თეთრ საქორწინე კაბაში გამოწყობილი სადედოფოლოს ხილვა, მხოლოდ სასიძოს შეეძლო და შემდეგ, მთელი ამალის გაძლოლა შედიოდა სამეჯლისო დარბაზის შესასვლელამდე, რომლის

გვერდშიც დოლ-გარმონითა და კლატინეტით აღჭურვილი მუსიკოსები აცილებდნენ მახარობელს სამახარობლო ცერემონიისას; სამახარობლო გასამრჯელო ჩემმა სიძემ, იაშამ 25 მანეთი ანი, ხოლო ბიძაჩემმა ელკომ, რომელიც ოქროზე ვაჭრობდა მოსკოვში, ხუთთუმნიანი ჩამიყაჭეს ჯიბეში და იქ დაგროვებული ფულით ქუთაისში სვანური ჩოხა ახალუხი შევიკერე, რადგან სკოლის ქართული ფოლკლორული ცეკვების ანსამბლში ვირიცხებოდი და როგორც ყველა მოცეკვავე ანსამბლის წევრი, მეც ვალდებული ვიყავი ჩემივე სახსრებით შემეკერა ჩოხა ახალუხი...

მხატვარი - ნანა ყორანაშვილი

გერმანულის მასწავლებელი

ქუთაისში, სკოლაში, სადაც მე ვსწავლობდი აღმზრდელ მასწავლებელთა შორის 50 წელს გადაცილებული და ჯერ კიდევ მაინც გაუთხოვარი, გერმანულის მასწავლებელიც ერია, რომელთანაც, იდეოლოგიურ მოსაზრებათა საფუძვლებიდან გამომდინარე აზრთა-სხვაობისა და სიტყვიერი შეურაცყოფის ნიადაგზე შექმნილი საბრძოლო განწყობილების გამო, მექვსე კლასის დასასრულისას თანდათანობით ჩემთვის ყოვლად ცხადი შეიქმნა, რომ მასწავლებელი უსათუოდ შეეცდებოდა ჩემს კლასში ჩარჩენას, რადგან, მის-სივე მუქარით, ან მე მნახავდა იგი იგივე კლასში ჩარჩენილს, ანდაც იგი გადადგებოდა მასწავლებლის თანამდებობიდან. მას ჩემთვის გაუგებარი მიზეზების გამო სძულდა ეპრაელები. ერთი ვნახოთ გვეტყოდა: „როდის მიდიხართ ურიებო თქვენს ისრაელიაში?!“ და მიუხედავად ჩემი ქართველი ხალხის მიმართ უღრმესი პატივისგებისა, მეგობრებისადმი ქომაგობის გამოჩენის ნიშნით, ვცდილობდი, არ შემეწია მისთვის უმნიშვნელო შენიშვნაც კი მაგრამ ერთხელ, განსაკუთრებით გადაჭარბებული და საჭირობოტო აღმოჩნდა ჩვენს შორის მსგავსი დაპირისპირება; გერმანულის მასწავლებელმა საკლასო ოთახში შემოსვლისთანავე მოგვმართა: „რა არის ურიებო, ჯერ კიდევ არ წასულხართ თქვენს ისრაელიაში?!\", რაზედაც ჩემი საპასუხო რეაქცია შემდეგი იყო: „მასწ., მართალია, რომ თამარ მეფეს ბევრი ქმარი ჰყავდა?“. - „ბევრი ქმარი გოლდა მეირსა ჰყავს, ბოთერაშვილო“, აუგად მომაფეთა მასწავლებელმა თვისი სიძულვილის ღვარძლით დაფისებული ბოროტებით მშუტავი თვალები; პასუხად კი, მივუგე მას, რომ „გოლდა მეირს ყოველ დღე ჰყავს რვა ქმარი, ხოლო თქვენ კი, გთხოვთ, არსებითად გამეცით პასუხი“-მეთქი; მასწავლებელმა კი სინანულით მოიხსენია ადოლფ შიკერუბერი და დასძინა: თუ რაოდენ დასანანი იყო, რომ „დოლფიმ“ დანარჩენებიც არ მიგვაყოლა იმ ექვს მილლიონს. რის შედეგადაც, უკან მივტრიალდი და ბოლო მერხზე მჯდომ ჩემს მეგობარს, როლანდი ჯანაშვილს გადავძახე: „ჯანა, ხვალ სკოლაში რომ წამოვალთ არ დამავიწყო, პატივცემულ მასწავლებელს სამკილოიანი ბანკით მჟავე კიტრები ამოვუტანოთ“-მეთქი... გერმანულის მასწავლებელმა ეგრევე

ისქესა და ერთი უნდა გენახათ, თუ როგორ გაიგიჟა თავი და დაიპურტყნა თმები და წივილ-კივილით, თუ როგორ აიკლო საკლასო ოთახი, რათა დამეტოვებინა იგი...

... ბორია იყო და სიცოცხლე მქონდა მისგან განამებული მისი ჩინინთა და ურჩობით; ისე საჭმელს ვერ შევჭამდი, სისხლის დენამდე, რომ არ ვეცემე... მეც თითქოს დაბარებულივით, მაშინ მომინდებოდა ვახშმობა, როდესაც იგი სახლში ბრუნდებოდა სამსახურიდან... ერთი ვნახოთ მეტყოდა ეს უშმური და ხურუშიანი პირუტყვი მამინაცვალი: „ახლა მივდივარ, დედა უნდა მოვ””ნა შენი“-ო, სანამ ერთხელ მამაპაპურად არ მივჭებვე... და მანც, როდესაც იგი ნეთანიაში უეცარი ქარეთის სიკვდილით დავალიანდა, ჩემს გარდა, მისი ცხედრის და-საპატიოსნებლად, პატრონობა არავის არ გაუწევია...

... ჰოდა, აქეთ ბორიასაგან განამებულმა, იქით კი, გერმანულის მასწავლებელს უმსგავსო საქციელით იმედგაცრუებულმა, ქუთაისზე გული კიდევ უფრო მეტად ავიყარე და გადავწყვიტე, ისევ ახალციხეს გავმგზავრებულიყვავი და იქვე სონა ტოტასთან, მოხუც პოლოს პა-პასთანა და მეგისთან ერთად დამედო ბინა.

გახო და მეგი...

მახსოვს, შავ თეთრ ე. წ. „ბატის ფეხების“ ქსოვილით შეკერილ შარვალ კოსტუმში გამოწყობილმა, თუ როგორ ავირბინე ავტო-ბუსების ვაგზლიდან ჩემს ერდოან სახლამდე სულმოუთქმელად და ბაკებში შესვლისთანავე, ხეირიანად არც კი მივსალმებივარ ბაბოჩემს, ქუთაისიდან წამონაძლვარი მუქი ტყავის ხელჩანთა მაგიდაზე ისე მივაგდე და მამიგონას დუქანთან მოფუსალუსე ვაჭრებს მივამურე, რათა ობლიგაციების აქტუალური ფასი დამედგინა და დავრწმუნებულიყვავი იმაშიც, რომ საჭიროების შემთხვევაში, რეალური მყიდველი დაღალებში მართლა მოიძებნებოდა. ფინჯაკის უბებში წახევარი მიღლიონი მანეთის ოქროს ობლიგაციების დასტა მეწყო, რომელიც ახ-ალციხეში გამომგზავრებამდე დედაჩემის სახლის სარდაფში საგანგებოდ გადამალულ ჩემოდანში ჩაპრესილ ბანკონტებს მოვაკელი, რომლთა საერთო ჯამი 10 მილიონ თუმანს ითვლიდა, იმ მიზნით, რომ ახალციხეში ჩასვლისთანავე ჩემს საკუთარ სახლს შევიძენდი და იქ ვიცხოვრებდი სონა ტოტასთან, პოლოს ძიასთანა და მეგისთან ერთად... როგორც ჩემთვის უკვე ცნობილი იყო, ობლიგაციების ფასი ბაზარზე 6 პროცენტს აღემატებოდა, ხოლო ვაჭრებში თათარიახლად

3 პროცენტში ნაღდდებოდა იგი, რაც იმას ნიშნავდა, რომ მე ახალი ფულით, 15,000 მანეთის შემძლე ვიყავი და თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ იმ დროისათვის ახალციხეში მდებარე ყველაზე საუკეთესოდ მოწყობილი საცხოვრებელი სახლის საყიდელი ფასი 5,000 მანეთსაც კი, არ აღმატებოდა, შესაძლებლობა მექმნებოდა ათი წლის მანძილზე მაინც, ყოვლად უზრუნველმეყო ერთი ოთხსულიანი ოჯახის ლირსეული შენახვა, მოვლა და პატრონობა...

როგორც უკვე აღვნიშნე, მაშინ უკვე მეექვსე კლასში ვიყავით და ჯელი კაცის რომანტიკულ გატაცებას არც ჩემში არა ჰქონია რა საზღვარი... პარიკმახერი გრიშას ჯიშურში, მოთეთ მოშეკასთან ობლიგაციების შესყიდვაზე დალაპარაკების შემდეგ, სკოლისაკენ გავეშურე; ეზოში ჯერ კიდევ არ მისულს შესვენების ზარი შემომესმა. ერთი სული მქონდა, თუ როდის ვნახავდი მეგისა და ვახოს, თანაც თვალინი მედგა მეგის მომლიმარე და ნათელი სახის გამომეტყველება და მისი კამკამა თვალების კიაფი, ჩემი, ახალციხეში მაგის წანანდელი ვიზიტისას, სკოლის ეზოშივე, ესოდენ უხვად რომ გამოიმეტა ჩემს მიმართ და მარგუნა ვყოფილყავი ფარდი მისი მზერისა; აი, მაშინ დღის სინათლით გაკაშკაშებულ ეზოში, მის დასთან, ქეთევანთან ერთად ჩემსკენ მომავლებს მიამიტი აღფრთოვანებით როცა შევაგებე შემდეგი სიტყვები: „მეც არა ვთქვი, ასე რამ გაანათა ეს მიდამო-მეთქი, თურმე, ორი მზე ერთად მოდიოდა და აბა რა იქნებოდა!?”... დათოც იქვე იდგა მაშინ, ჩემი ბიძაშვილი, რომელიც ქეთინოს ფარულად ეტრფოდა ურთიერთ აღიარებით... მე და ვახოს კი, ორთავეს, უზომოდ ვიყვარდა მეგი, მეგი... მეგი მესხიძე!

...სკოლაში, კიბეებთან ნუგზარა შემომეფეთა ხახმიგერი, რომელსაც ვთხოვე მეგისათვის მიეწვდინა, რომ ჩამოსული ვიყავი და მე მას ეზოში ველოდი; ხოლო, ნუგზარმა, ჩემს და გასაოცრად, გურამა ფეიქრიშილი დამაყენა თავზე, რომელსაც, როგორც გამოირკვა, უკანასკნელ თვეებში მეგისთან დაკავშირებით პრეტენზიები გასჩენოდა ჩემთანა და ვახოსთან მიმართებაში... მისი მუქარა, რასაკვირველია, სასაცილოდაც კი არ გვეყო მე და რაიაღმასკომის თავმჯდომარის შვილს, ჩემს ძმაკაცს, ვახოს, მაგრამ ნუგზარის საქციელმა კი ძალიზედ გამიცრუა იმედი და ისე შემაძრნუნა, რომ მას აქეთია, ნუგზარამ სრულიად დაჰკარგა ჩემი მისადმი ნდობა...

ვახოს მოვახსენე შექმნილი სიტუაციისა და ჩემს მიერ განზრახული გეგმების შესახებ, რაზედაც მან სრული თანადგომა განმიცხადა, დამაიმედა და მამასთან ერთად დახმარება აღმითქვა. შესვენება უკვე

კარგა ხნის დამთავრებული იყო, როდესაც ვახომ გაკვეთილზე დაგვი-
ანებით შესვლა არჩია და სანამ სკოლის შენობაში შესასვლელი
კიბეების საფეხურებზე ასვლას დაამთავრებდა, შემითანხმდა,
გაკვეთილების დასრულების შემდეგ მას აპანოების ჭიშკართან დავ-
ლოდებოდ; მანამდე კი სკოლის ეზოში ახალციხის პირველი საშუ-
ალო სკოლის იმ ყოფილ მოსწავლეთა ხსოვნის საპატივცემლო მემო-
რიალთან, ვინც დიდ სამამულო ომში დალუპულიყვნენ გმირულად,
ვახოს კაცობრიობის მოდგმის ყველაზე მნიშვნელოვანი საიდუმ-
ლოება გავანდე, რის ირგვლივადაც, იმ დროისათვის ცნობილი მასა-
ლები, საქართველოს სოციალისტური რესპუბლიკის სახელმწიფო
უშიშროების კომიტეტის მიერ დადგენილი ბრძანებულებით, ხუთ სა-
განგებოდ შერჩეულ დაწესებულებაში, სრული საიდუმლოებით
მოცული და სახელმწიფო გრიფით დაცული, ნლობის მანძილზე,
ყოვლად გასაიდუმლოებული ინახებოდა; მათ შორის ახალციხეში
რუსთაველის ძეგლის გადაღმა, დეკას ჩაყოლებაზე, აფთიაქის მიმ-
დებარედ განთავსებულ საქართველოს სამხედრო ენკავედეს სარ-
დაფში, რომელშიც სამიოდე თვით ადრე, სანამ 1972 წლის 25 აგვის-
ტოს, დღემდე გაურკვეველი მიზეზის გამო, ხანძარი გაჩნდებოდა და
იქ შენახული საიდუმლო მასალები მთლიანად განადგურდებოდა,
წითელი დროშისა და მომავლის სახელით გაცემული ბრძანების სა-
ფუძველზე, კოპირებული და გადატანილი იქნა ასპინძისაკენ მიმავალ
გზაზე, გორაკზე აღმართული 55-ე პოლკის სამმართველოს მაღალი
შენობის სარდაფებში, ისევე როგორც ტავარნის მატარებლების
სადგურის მიწათქვეშეთში განთავსებულ სამსართულიანი იარალის
საწყობის სეიფში და ახალციხის რაიალმასკომის თავმჯდომარისა და
ქუთაისის ობებესის იმდროინდელი უფროსის კანცელარიებში, რუხი
ფერის საოქმო სქელ მუყაოან მსხვილ საქალალდები, შემდეგი
წარწერით: **ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СЕКРЕТ №1 — ДЕЛО — Давид
Ботерашвили...**

მოლოდინის გაცრუება

...გაკვეთილების დამთავრებამდე ბევრი დრო მქონდა და ამიტომ,
ვიფიქრე, სონა ტოტასა და პოლოს ძიას მოვინახულებ-მეთქი; ჩემს
იმედგაცრუებასა და შეშფოთებას საზღვარი არა ჰქონდა, როდესაც
უბნელების კარნახით მიგნებულ აბალათ სახლის შესასვლელთან
მჯდომარე სონა ტოტას დავხედე; სონა ტოტა პერანგგალელილი,

თმაგაბურძგნული და ყველასგან მიტოვებული კიბეზე ჩამომჯდა-
რიყო გადარეული თვალებით, თითქოს რაღაცას ეძებდა და ვერა
პოულობდა... - „სონა ტოტა, მოვედი, ნუღარ გეშინია, კვლავ აღარა-
სოდეს აღარ მიგატოვებ!, შენი დათოი ვარ, გესმის, სონა ტოტა?!”
სონა ტოტამ ამღვრეული გამომეტყველებით ერთი კი, ამომხედა, მა-
გრამ შემდეგ თავჩაქინდრულმა გაუგებრად რაღაცა ამომაძახა...
მივხვდი, რომ მან ვეღარ მიცნო...“

„უბანში ყველასათვის ცნობილი იყო სონა ტოტას დამყაჩალე-
ბლების ვინაობა, ვინც, როგორც გამოირკვა, შუალამისას სახლში
შეჭრიან სონა ტოტას და ნამებით გამოუძალვიათ მისგან სახლის კედ-
ელებში ჩატნეულ სუნდუკში გადამალული განძის შესახებ ინფორმა-
ცია, მაგრამ არცა ხალხი და არცა ადგილობრივი ხელისუფლება არა
იჩენდა რა ინტერესს საქმის გამოძიებით დაკავებულიყვნენ და
ეტეხათ თავი და ის გარყვნილი, ქვეყნის მახსარა ბოზის შევილები,
დღემდე, მართალია სასამართლო განჩინების გარეშე, მაგრამ მწამს,
ღმერთისა და ხალხის მიერ შეჩვენებულნი, კრულვილნი, წყეულნი და
დაბეჩავებულნი დაიარებიან ამ ყოლამობაზე...“

„ აღარმცა ყურებს ვერ ვუჯერებდი, როდესაც მეზობლებმა
მოხუცი პოლოს ძიას უცაბედი გარდაცვალების შესახებ მაუწყეს;
დაბეჯითებით დარწმუნების განზრახვით, მაღლა, რაბათში მდებარე
სომხების ეკლესიას ავაკითხე. ეზოში შესვლისთანავე კვართის მკვე-
თრი სუნი მეცა; სამრეკლოს გვერდით განთავსებულ ტაძარში კი
მდუმარე სიმყუდროვე სუფევდა ოქრო ვერცხლით მოჭედილი
ხატების სასუფეველში, რომლის ძირშიც ახალგაზრდა მღვდელი ხის
ჯირკზე ჩამომჯდარიყო და აზრებით, გადამლილ სახარებაში, მთელი
არსებით ჩაძირულიყო... კედელზე ჩამოკიდებულ იქსოსა და მთავარ
ანგელოზის ხატს კარგა ხანს მივჩერებოდი და ჩემთვის ფიქრებში გა-
ტაცებული ვევედრებოდი: გამაგებინე ღმერთო, თუ რომელი ერთი
ხართ უფალი ქვეყნისა და საერთოდ, მიზნად რა გაქვთ დასახული,
ანდაც, ნეტავი გამაგებინა, თუ რა ჩარა და საბაბი გამოძრავებთ ამ
უკუნო და ბოროტებით გაუღენთილ სამყაროში?! - ნუთუ, ეს უნიჭო,
უსიყვარულო და უჩინო ქვეყანა სიყვარულისა და სიკეთის მოქადაგე
ღმერთის ნახელავია?!. ფიქრებში შთანთქმულს, მღვდლის ადგომა
და ჩემს სამყოფელთან მოახლოებაც კი გამომრჩენია აღმეთქვა და
გამოფხიზლებულმა პირისპირ მომინია მღვდელთან შეფეთება... ალ-
ბათ მიხვდა ეკლესიის კედლებს შიგნიდან პირველად რომ ვეზიარე-
ბოდი და იმასაც, რომ სომეხი არ ვიყავი და მშვიდი ხმით შემეკითხა:

„აქ რას ეძებ, ძმობილო?“, „სიმართლეს, ძამა!“ ვუპასუხე ქედში მოხრილმა; „მოხუცი პოლოსაი, აი, ის, მოწყალებას, რომ ითხოვდა, მართლა გარდაიცვალა?“ მღვდელი გააოცა ჩემს მხრივ მოხუცი პოლოსას ბედისადმი მსგავსმა დამოკიდებულებამ და უცბათ გაახსენდა კიდეც: „ალბათ, შენ ხარ ის ბიჭუნა, მოხუცი პოლოსა სიცოცხლეშივე რომ აზიარე ედემის ბალსაცა და სულის ცხონებასაცა?! მადლი მოგისხავს, შვილო, ამ ქვეყნად და წადი, წადი იარე, უფალი იყოს განმკითხველი შენი!“.

„ეე, დათოვან, არ გეგონოს კაი ცხოვრება ადვილი! კაი ცხოვრებაც უთუოდ თავის მსხვერპლს მოითხოვს“, დამაყოლა, მამიგონას ბუდკისაკენ მიმავალ თავჩაქინდრულს, ქოსათ მორდეხას ცოლმა, ნათელამ: „საწყალ პოლოსას, ზათი ი ხმელი პური უხანგრძლივებდა ხანას, ბალაჯან; კაი შემწვარ-მოხრა კულების მირთმევას იმისმა ორგანიზმმა ველარ გაუძლო და ამიტომაც დაუმოკლდა დღეები ასე უცაბედათ იმ მამაცხონებულს... რას იზამ, ასეთია ბუნება! ახლა, იმის მოსკლამდე შენ იცოცხლე, შვილო!“ და მეც, დაღონებულმა, თითქოს ნიავივით ჩავუარე თავის ჭიშკართან გულხელდაკრეფილ ნათელა დეიდას ისე, რომ მისკენ არც, კი მიმიხედია...

... ბედის განგებამ, ალბათ ასე ინება და აბანოების ჭიშკართან დალოდების მაგივრად, ვახოსთან შესახვედრად, სკოლის ეზოში შევედი, სადაც უკვე სახლებში მიმავალი მოსწავლეების ქრიამული და კინკლაობა იკლებდა გარემოს; ჩემს ყოფილ თანაკლასელებს შორის, ვახოსაც მოვკრი თვალი და ღიმილით მივუახლოვდი; ვახომ, თითქოს და იუკადრისა კიდეც ჩემთან სიახლოვე და ამხანაგების წინაშე, ჩემსდა ყოვლად მოულოდნელად, გამანბილა აუგი მოპყრობით, რის ნიადაგზეც გაოგნებულმა, უმალვე ვიქციე ზურგი და გულნატკენი გაღმა უბინის გზას დავადექი. ვიფიქრე, სანამ ახალციხეს საბოლოოდ დავტოვებდი, რუსთაველის ძეგლის მიმდებარედ მყოფ მესაათის სახელოსნოს ვიტრინაში გამოდგმულ ცენტრიფუგალური სისტემით მომუშავე საათს კიდევ ერთხელ შევავლებდი თვალს, იმ იმედით, რომ ჩვეულებისამებრ ის უშიშროების თანამშრომელი ჯავახელი ვაჟუაცი ჭრელთვალება თენგიზი, რომელიც მაშინ, ბალდობისას, ბორჯომში ჩემი დის, ნანას თანხლებით, მამაჩემის ბონდოს სანახავად ჩასულს, მიხაილ ფილიპეს-ძესა და მის მძღოლს, მჭლე აშოტას რომ ახლდა თან, ამჟამადაც ჩამომაკითხავდა იქ, სახელოსნოს ზედა სართულზე განთავსებული სახელმწიფო დაწესებულებიდან, სადაც, ერთი

პირობა, დედაჩემი სტენოგრაფისტად მუშაობდა, და რაიმე საიმედოს ისევ მეტყოდა...

შეხვედრა მამაჩემთან ბორჯომში

პირველი კლასის დამთავრებისას, სონა ტოტამ წინაღამით, სანამ მამაჩემ ბონდო მამისთვალოვს, ჩემს გააზრებულ ცხოვრებაში პირველად შევხვდებოდი ბორჯომში, გამგზავრებამდე დამარიგა, უთხარიო და მეც შევეხვენე: „მამა, შეურიგდი რა, დედას! დედას, ეხლა ბევრი ფული აქვს; შეგვიძლია ჩვენი საკუთარი სახლიც ვიყიდოთ ახალციხეში და საკუთარი ვოლგაც... მოგვწყინდა ამდენი დაძალულობა მეც და ნანულისაც“; ბონდო კი წელში გაიბლრინდა და მიპასუხა: „როგორ გგონია, მე საახალციხე კაცი ვარ?“! მე კი, სრული გულუბრყვილობით შევეკითხე: „აბა, შენ სასადაურე კაცი ხარ?“- მეთქი, მან კი მრავალფარდოვნად ცერა და საჩვენებელი თითოთ ცილინდრის კეპა აიწია და მომიგო: „რასტოვ, სარატოვ, ადესა, ლენინგრად, მასკვა“... ისიც კარგად შემომრჩა მეხსიერებაში, ბორჯომის მატარებლების სადგურში ჩასვლისთანავე, თუ როგორ გავიქეცი შავცილინდრიანი მამაკაცისაკენ, რომელზეც ნანამ მიმითოთა, „აი, ის კაცია, ცილინდრი, რომ ახურია“-ო და ჩემს გაოცებას საზღვარი რომ არა ჰქონდა, როდესაც, სირბილით მისკენ მიმავალ გზაში, სრულებით სხვა თეთრცილინდრიანი მამაკაცი გადამეღობა და მითხრა, მე ვარ მამაშენიო; როგორც მოგვიანებით გამოირკვა, ის შავცილინდრიანი მამაკაცი, რომელიც, უშიშროების თანამშრომელს, ჭრელთვალება თენგიზსა და მძღოლს, აშოტას თან ახლდა, ბორჯომში, ჩვენს და-საზერვად, საგანგებოდ, პირადად ჩამოსულიყო ახალციხიდან...

... ვიტრინაში საათის ღერძი უკვე გაჩერებულიყო; იგი აღარა ბრუნავდა... მართალია, თენგიზი დამენახა აშოტასთან ერთად, მა-გრამ სახარბიელო არ უთქვაშ ჩემთვის, გარდა იმისა, რომ შემახსენა, რომ სულ ახლო მომავალში ჩემი ისრაელში გამგზავრების უამი ახლოვდებოდა. ამასობაში ვახოც წამომენია და ცდილობდა დავერწმუნებინე, რომ ეს ასე იყო საჭირო და რომ არა მწყენოდა მისი უზნეო საქციელისა, ვინაიდან, მისი თქმით, იმ გარემოცვაში უსათ-უოდ იმგვარად იყო საჭირო მოქცეულიყო იგი; ვახოს ხმის გაგონებაც კი, არ მინდოდა და ჩქარი ნაბიჯით დავშორდი მას; რას ვუწყიდი, რომ ვახო მართალს ამბობდა და ამის გამოდაც იყო, რომ მთხოვა გაკვეთილების შემდეგ, აბანოს ჭიშკართანა და არა სკოლის ეზოში

დავლოდებოდი მას და რომ ვახოს უცნაური საქციელი სკოლის ეზოში, მხოლოდ ჩემს კეთილდღეობას ემსახურებოდა...

ისრაელში გამგზავრების ჟამის მოახლოფება

... სანამ მატარებლების სადგურში გავიდოდი, სონა ტოტას ნანულის მომზადებული ნობათი კალათით ზღრუბლებზე დაუუდგი და მხარზე პაპოჩემის შალის თავშალი მოვასხი; შუბლზე ვაკოცე და ერთი პირობა იყო, ვერაფრით ვერ დამაჯერებდით, რომ სონა ტოტამ ვერ გამიხსენა კიდევაცაო... ყაყრანტო შემცუმშებოდა, ნერწყვს ძლივსლა ვყლაპავდი; დაღონებული, ისევ ქუთაისის გზას დავადექი, სადაც ჩემი სალომე, რამაზი, მანანა, ილიკო, სულა, ჯანა, დარეჯანი და ყველა სხვა ამხანაგები მელოდებოდნენ...

... გერმანულის მასწავლებელმა გამოცდებზე საერთოდ არ დამიშვა და აქედან გამომდინარე, იძულებული შევიქმენ საშემოდგომო გამოცდაზე დასწრების მიზნით, რომელზე დასწრებაც ყოველ მასწავლებელს ავალდებულებდა კანონი, ესენდუკიდან ნაადრევად დავპრუნებულიყავი ქუთაისში მარტოდმარტო, მატარებლით; საშემოდგომო გამოცდაზე 16 მოსწავლე ვიყავით კლასში ჩარჩენის კანდიდატები; ყველა მოსწავლის საგამოცდო ბილეთებსა და ბოლოს ჩემს ბილეთსაც, ისე შეუცდომლად ვუპასუხე, რომ დამსწრე მასწავლებელმა, სიმა თავდიდიშვილმა, შეიცხადა კიდეც და დასძინა: „ამას რა უნდა, ქალო, აქ? ასეთი დონის მოსწავლე ჩემს კლასში ხუთოსნებიც კი, არა მყავს!“ -ო, მაგრამ გერმანულის მასწავლებელმა მაინც ორიანი ჩამინერა დღიურში...

პირველ სექტემბერს, კლასში შესვლისთანავე, მერხებზე უკვე ადგილგანანილებული თანაკლასელების ფუსფუსი ერთბაშად შეწყდა ჩემს დანახვაზე; ყველა მერჩზე, გარდა სალომესი - რომელიც ნაწყენი იყო ჩემზე, შარმან კლასში მომხდარ ინციდენტთან დაკავშირებით, რუსული ენის მასწავლებლად ახლად დანიშნული პრაქტიკანტის, ნინას ინიციატივით წამოწყებულ აშიკს რომ არ შევენინააღმდეგე - და შალიკო გაგულაშვილის ქალიშვილის, მადლენას მერხებისა, ადგილები დაკავებული დამხვდა... ყველას ეგონა, მადლენას გვერდში დავიკავებდი ადგილს, მაგრამ, პირველივე რიგში მჯდომ სალომეს შეპარვით შევეკითხე: „სალომე, გინდა შენს გვერდში დავჯდე?“ სალომებ ერთი კი შეიფრთხიალა, მაჯაში მწვდა და ლამის ზღართანი

მომადენინა მერბზე, „ხო, მოდი აქ დაჯექი!“ უნებლიერ იფეთქა სა-ლომებ და მის გვერდში დამითმო ადგილი... ყველანი გასუსულები ვიჯექით, როცა ზარი დაირეკა და ჩვენი კლასის დამრიგებელი, ბი-ოლოგის მასწავლებელი, ლამარა სულავა კარის გაღებისთანავე ადგილზე შეჩერდა და არც კი მისალმებოდა ბავშვებს, მომმართა: „შენ ჩარჩენილი ხარ, ბოთერაშვილო! ახლავე დასტოვე საკლასო ოთახი“...

ისეთი უსუსური არასოდეს არა ვყოფილვარ; უმალ წამოვიჭერ ზეზე და შურდულივით გავვარდი გარეთ; უმისამართოდ მივაბიჯებდი ქუჩებში და უნებლიერ, ღაპალუპით მცვივოდა ცრემლები თვალების ქუთუთოებიდან...

ჩემი კლასში ჩარჩენის უწყების გაუქმების ფეშქაშად, ქრთამის სახით, ჩვენი სკოლის დირექტორმა ბორიას, შარვალ-კოსტუმის შეკერვა დაავალა, რაზედაც ჩემი, ბუნებით ძუნნი მამინაცვალი, ჩემს და გასასოცრად, დათანხმდა და შეუკერა კიდეც, მაგრამ პასუხი მაინც უარყოფითი მივიღეთ, რადგან ქუთაისს განათლების სამინისტროში უკვე გადაეგზავნათ სიები და ამგვარად ჩემი იგივე კლასში ჩატოვების გადაწყვეტილება ისევე ძალაში დარჩა; გამონაკლისი მხოლოდ სკოლის დირექტორის დანაპირები იყო, რაც ითვალისწინებდა იმას, რომ ჩევენი ოჯახის ისრაელში წასვლის შემთხვევაში მეშვიდე კლასის დამთავრების ნებართვას მოგვცემდა სკოლა, მეექვსე კლასის დამთავრების მაგივრად, რის გამოც, მიუხედავად იმ გარემოებისა, რომ უკვე საქართველოს ნორჩ ფრემბურთელთა ნაკრებში ვიყავი არჩეული და ზაფხულის დასაწყისისათვის ვარჯიში უკვე თბილისში უნდა გამეგრძელებინა, ჩემს მწრთველსა და აღმზრდელს, ბენო ფიჩხაძეს გავანდე ჩემი უპირობო გადაწყვეტილების შესახებ, დამეტოვებინა საბჭოთა კავშირი და დაუყოვნებლივ დამეჭირა თადარიგი ისრაელში მუდმივ საცხოვრებლად გადასახლების განზრახვით და ამ მიზნის განსახორციელებლად დედაჩემისთვისა და ბორიასათვის თანხმობა განმეცხადებინა, რომლებიც უკვე კარგა ხანია სცდილობდნენ ჩემს დაყოლიებას დაგთანხმებულიყავი ისრაელში მუდმივ საცხოვრებლად გადასახლების მიზნით ვიზები საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროში შეგვეტანა; ხოლო ის, რომ დირექტორი, სავარაუდოდ, როგორც ბევრი სხვა თანამდებობის პირი იმდროინდელ საქართველოში, ისიც, კიდევ ერთი მექრთამე ჩინოვნიკი იყო, ამ ფაქტის მომსწრე, მე თავადა ვარ, რადგან, გარდა იმისა, რომ კლასში ჩარჩენის შემდგომ პერიოდში, ძირითადად, ბორიას დუქანში

შეგირდად ვიდექი თერძის ხელობის დაუფლებისა და ქუჩაში ხე-ტიალის თავიდან აცილების მიზნით - როგორც ამას ჩემი მამინა-ცვალი ბორია იტყოდა — დირექტორსა და ბორის მეიროვიჩს შორის გარიგება ჩემს თვალწინ ხდებოდა დუქანში და გარდა ამისა, მაშინ, მესამე კლასში ყოფნისას, სასწავლო წლის ერთი მეოთხედი ახ-ალციხეში რომ უნდა მესწავლა, დირექტორმა კაბინეტში დედაჩემს ახალციხიდან მის პირად მისამართზე ჩიკორი ვაშლის გამოგზავნა დაავალდებულა, რომელიც მე თვითონ ჩავანყვე ყუთში და ახალციხის ფოსტიდან პირადად გადაუუგზავნე მას. ის ამანათი და ახალციხიდან დაპრუნებულმა, ყურუმი გულუპრყვილობით როცა შევეკითხე მას, გემრიელი თუ იყო ის ჯავახური ჩიკორი ვაშლი, აშკარად ცივმა ოფ-ლმა დაასხა პატივცემულ დირექტორს შუბლზე და ხელი პირზე მომაფარა, „ჩუ ბიჭო!, არავინ არ გაგიგოს“-ო...“

... ისრაელში გამომგზავრების წინ, სკოლიდან სათაფლიაზე წა-ვედით ექსკურსიაზე ბავშვები. დედამ წინასწარ გამაფრთხილა, რომ მსგავს სიტუაციებში ხშირი იყო შემთხვევა, როცა სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტი შეცდომაში შეიყვანდა ისრაელში მიმავალ ახ-ალგაზრდებს, მიზეზს გამოუძებნიდა და აპატიმრებდა მათ, ამიტომ, სანამ მშვიდობიანად გავაღწევდით საბჭოთა კავშირის საზღვრებს, სიფრთხილე მმართებდა ხათაბალას არ გადავყროდი და მართლაც, კაგებემ ჩვენი სკოლის სასწავლო ნაწილის გამგის ახალგაზრდა მდი-ვანი, ციცინო მომიჩნია სათაფლიაზე საგანგებოდ, იმ განზრახვით, რომ ჩემი თანხმობის შემთხვევაში მის შემოთავაზებაზე მასთან ცდუნებით სქესობრივი კავშირი დამემყარებინა, რის შედეგადაც, ჩვენი ჯგუფის მიმდებარედ ჩასაფრებული სუკ-ის გადაცმული თანამშრომლები, მცდელობისთანავე, გაუპატიურების ბრალდებით დამაკავებდნენ; და მათი იმედგაცრუება უნდა გენახათ, როცა ცი-ცინო საღსაღმათი დავაბრუნე ავტობუსამდე, ისე, რომ, მიუხედავად მისი დაუინებული თხოვნისა, ერთხელაც კი, არ გადაგვიცვევია სას-იარულო ბილიკებიდან ბუჩქების მიმართულებით და უფრო გამაოგნებელი გახდა მათთვის ჩემი ეს საქციელი, როდესაც, ის-რაელში გამგზავრების დღეს, ჩემი მუქარის შედეგად, დირექტორის მიერ იძულებით გაცემული მე-7 კლასის დამთავრების ცნობის გადაცემისას ციცინოს რომ უუთხარი: „ციცინო, ეს საბუთი, სა-თაფლიაზე რომ მქონოდა, დამიჯერე, არ გაწყენინებდი“...

მანამდე კი, იმავე დილით, მეექვსე კლასის მოსწავლეებს, გერმანულში გვქონდა გამოცდა, რაშიც გერმანულის მასწავლებელმა ოთხიანი დამიწერა განციფრებული მოსწავლეების წინაშე და კლასში სილამაზითა და სიბეჭითით გამორჩეულმა მოსწავლემ, ნანა ბერიძემ, ისიც კი გაბედა ალენიშნა, რომ „ეს სახელმწიფო ბოროტმოქმედება“ იყო! ... მასწ., ისრაელში კი არა, ცხრა მთას იქით, რომ გადავიხვენო, მაინც მოგძებნით!, „განა, შარშან უკეთესად არ ვიცოდი, სულ მთლად რომ ამიბნიერ გზა და კვალი?!” რომ არ ჩაგერჩინეთ, მტკიცედ მქონდა გადაწყვეტილი, ფრიადოსანი გავმხდარვიყავი!“-მეთქი...

გამოსამშვიდობებელი სუფრის ირგვლივ, ჩვენს სახლში, მთელს ჩვენს სამეზობლოს მოყარა თავი და მეც ჩემს თანაკლასელებთანა და ამხანაგებთან ერთად ქართული სუფრის ნირს ეშხსა ვმატებდით; ვიცოდი, ისრაელში ემიგრირება სინამდვილიდან გაქცევას, წარსულის გადავიწყებასა და თავის მოტყუებას ნიშნავდა და ამიტომ, ჩემს შემაჯამებელ სიტყვაში, მკვეთრად მივმართე დამსწრე საზოგადოებას: ამხანაგებო, ჩვენ აუცილებლად შევხვდებით ისევ, მაშინ მაინც, როდესაც წითელი დროშა მთელი მსოფლიოს მთავრობის სასახლეებზე აფრიალდება! როდესაც ძირს დაამხობს იგი უკუნებას და სწავლით დააშრობს ჭაობებს სიბრიყვისა და უსუსურებისას; დროშა, რომელმაც კაცობრიობას განათლება, კანონის უზენაესობა, თანაბარულებიანობა და განურჩევლად პიროვნებისა თუ კლასობრივი ფენებისა, კაცთა შორის ერთობა მემოსთავაზა, როგორც სიმბოლომ ერთგულებისა და ადამიანთა შორის სიყვარულისამ! გაუმარჯვოს საქართველოს — საბჭოთა საქართველოს!

„თქვენგან მოველი პასუხს და ამბავს!
თითქოს ბალლობის სუსხიან დარში
უჩუმრად სევდა დანამულიყო,
თითქოს ხიდაღმა გურამიშვილის
ქუჩა ოცნებით დანალმულიყო...
ნეტავ, რამდენი ოცნების წყარო,
რამდენი მგზნება გზას შთანთქმული აქვს,
განთიადის და მზის მოლოდინში,
ოცნებას აზრი დაკარგული აქვს...
ფიქრის ნაკადი სუსხიან გულში,
თითქოს ქარიშხალს გადაუვლია —
გაბზარული და კვლავ, ისევ მთელი,
სულის სიღრმეში ჩამარხულია...

კაცობრიობის ღრმა სიყვარული,
ერთდება შენში, ჩემო იმედო,
ვეცდები, ყოველ მათგანში გპოვო,
გადაკარგულო ოცნების ველო...
საკანში გიხმობ, რადგან სიბრძნეში,
სიცივე, ყინვა გარეთ შენც გელის,
ფრთხილად გეხები სულის სივრცეში
ღრმად ჩამარხულსა ყვავილსა ველის...
ფიქრი მიიღონვის ზღვის სანაპიროს,
ბუნებას ვეტყვი - ესეც არსებობს!
და შთამბეჭდავი უბრალოებით
მშვენიერება მართალს ანდერძობს...
შევლერებულვართ, ჭალარა გვშვენის,
ან საუკუნის მიჯნაზე დევნილს,
ცხოვრების განვლილ ბილიკებს ტკეპნილს,
ხარ დალოცვილი ზეხუთით ზეცის...
ვის რა შევჩივლო, ან ვინ გამიგებს,
ჩემს გულისტყივილს, ოდესმე ალბათ,
ისევ, ჩემს ირგვლივ განაწამები,
თქვენგან მოველი პასუხს და ამბავს!“

ინტერვიუ

ლევან კევლიშვილი, რუსეთი, სანკტ-პეტერბურგი

ჩემი ოცნება, რომ სიჩერები მაინც მოვახდებო ცხოვრება სამშობლოში

- ბატონო ლევან, თავად გახადეთ ცნობილი საზოგადოებითვის ის ფაქტი, რომ სანკტ-პეტერბურგში შოთა რუსთაველის ძეგლი დაიდგა. გვიამბეთ ამის შესახებ.

- სანკტ-პეტერბურგში რუსთაველის ქუჩისა და განათლების პროსპექტის გადაკვეთაზე 2016 წლის 14 დეკემბერს რუსთაველის 850 წლის იუბილესთან დაკავშირებით, გაიხსნა შოთა რუსთაველის ძეგლი. გახსნას ესწრებოდნენ თავად ძეგლის ავტორი, რუსეთის სამხატვრო აკადემიის პრეზიდენტი ზურაბ წერეთელი, გუბერნატორი გიორგი პოლტავჩენკო, საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი ოლეგ ბასილაშვილი, სანკტ-პეტერბურგის შოთა რუსთაველის საზოგადოების პრეზიდენტი ავთანდილ ბუთხაშვილი, სანკტ-პეტერბურგის ქართული დიასპორის პრეზიდენტი ბადრი კაკაბაძე, სანკტ-პეტერბურგის კულტურული საზოგადოების წარმომადგენლები და კალინინის მუნიციპალიტეტის მცხოვრებნი.

მე ყოველდღე ვნახულობ რუსთაველის ძეგლს, იმიტომ, რომ უკვე 20 წელია, რაც რუსთაველის ქუჩაზე ვცხოვრობ და, როგორც ეკლესიის წინ, ისე ვლოცულობ და პირჯვარს ვიწერ ყოველ გავლისას.

მართლაც და საჭიროა, ქვეყანამ გაიგოს, ამით რა საქმე გაკეთდა, თანაც რუსეთში და თანაც, სანკტ-პეტერბურგში.

მისი იდეის ავტორი, სულის ჩამდგმელი და ფინანსურად უზრუნველყოფელი ერთი უდიდესი სულის პატრონი, ქართული კაცობის ეტალონი, რუსეთისა და საქართველოს მწერალთა კავშირის წევრი, აქ რუსთაველის საზოგადოების პრეზიდენტი, პოეტი და მეცენატი ბატონი ავთანდილ ბუთხაშვილია – ფშავში დაბადებული და გაზრდილი კაცი. იგი უკვე 62 წლია, ამ ქალაქში ცხოვრობს და ამ იდეის განხორციელება მისი ცხოვრების მისია იყო, რასაც საუკეთესოდ გაართვა თავი.

- გვიამბეთ თქვენ შესახებ, როდის დატოვეთ საქართველო და რა იყო ამისიძირითადი მიზეზი?

- სოხუმის დაცემის შემდეგ დავოჯახდი და სულ მალე, 1994 წლის გაზაფხულზე, დედაქამის ძმის შვილებმა, რომლებიც უკვე ამ ქალაქში ცხოვრობდნენ, (ზოგი მათგანი იქ არის დაბადებული), რომ არ ვეძებნე სხვადასხვა კონფლიქტის ეპიცენტრში, გადაწყვიტეს გავეცილებინე იმ პირობებისთვის, რაც მაშინ საქართველოში სუფევდა. ამით, მართლაც და, ჩემი ხასიათის პატრონი, ამაცილეს პოტენციურ საფრთხეს. ყოველთვის იმ ადგილებში ვიყავი, სადაც კი რაიმე ეროვნული საფრთხე იქმნებოდა. იმ დროს გვარდიის ოცდამეათე რაჭის ბატალიონის მებრძოლი გახლდით. ამ ბატალიონის საუკეთესო რეპუტაციასა და საბრძოლო ტექნიკაზე დღესაც საუბრობენ. მისი მეთაური, დღესდღეობით საქართველოში ცნობილი პოეტი გურამ გორდეზიანი იყო – დღევანდელი რაჭის კულტურული ცხოვრების ხელმძღვანელი და მომავლის იმედის მომცემი.

სანკტ-პეტერბურგში ჩამოსვლისთანავე დამხვდა ჩემთვის განკუთვნილი სამსახური, უფროსი ბიძაშვილის წყალობით. შეგვეძინა პირველი ვაჟი - გიორგი, მას მოგვიანებით ილია მოჰყვა და გადავწყვიტე, რადაც არ უნდა დამჯდომოდა, ისინი სულით და გულით, უცხო მიწაზე ნამდვილ ქართველებად გამეზარდა. ისინი დღეს კარგად ფლობებ ქართულ ენას და არ ყოფილა შემთხვევა, ოჯახში რუსულად გვესაუბრა. მათ სიგიურებდე უყვართ საქართველო და ყოველ ზაფხულს საქართველოში ატარებენ. უფროსი შვილი მეორე კურსის სტუდენტია, უმცროსი - მერვე კლასის მოსწავლეა. მეუღლე ქალაქის სასამართლოს თანამშრომელია, მე კი — პენსიონერი.

ხუთი წლის წინ გადავწყვიტეთ საქართველოში სამუდამოდ დაბრუნება, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო ვერ მოხერხდა. რასაც ძალიან ვწუხვარ. ჩემი ოცნება და მიზანია, რომ სიბერეში მაინც

მოვახერხო ცხოვრება ჩემს სამშობლოში. არ ვიცი, ეს რამდენად გამოვა, მაგრამ მე მაინც იმედს არ ვკარგავ.

ჩემი ორივე ვაჟი ქართული ხალხური ცეკვების საუკეთესო შემსრულებლები და ანსამბლ „საქართველოს“ სოლისტები არიან. ანსამბლის სამხატვრო ხელმძღვანელი და სულისჩამდგმელია ლეგენდარული ქართული გვარის, ნიორაძების ექვსი დის ერთ-ერთი წარმომადგენელი, რუსეთის სახალხო არტისტი ირმა ნიორაძე და მისი და მადონა ნიორაძე.

გვაქვს ქართული დიასპორის დიდი შემადგენლობა და ქართული ეკლესიაც პირდაპირ ქალაქის ცენტრში. აქ თავს ყოველთვის საქართველოში იგრძნობს ადამიანი. ხანდახან, თავისუფალი დროის გამონახვის შემთხვევაში, ლექსის წერით ვაყოლიებ გულს სამშობლოს სიშორეს. ლექსების 90 პროცენტი საქართველოს და ჩემს ნაცნობნათესავებს ეხება. არ ვიცი, რამდენად გამომდის, მაგრამ ლექსების წერა გულისტყვილს ცოტა მაინც მიმსუბუქებს. იმ უკვდავი კინოფილმისა არ იყოს – „მე სამშობლოში დაბრუნება უკვე გამომრჩა, უფრო სწორად რომ ვთქვა, გამომატოვებინეს“.

- **ქართულ დიასპორას ვინ ხელმძღვანელობს და რა სახის საქმიანობებს ახორციელებთ. თუ გაქვთ საკვირაო სკოლა, ცეკვის, სიმღერის ფოლკლორული ანსამბლი?**

- ჩვენს ქართულ დიასპორას ოცდაათი წელია, ხელმძღვანელობს ჩვენი სასიქადულო და ყველა ქართველისთვის იმედისა და საქმის სტიმულის მიმცემი, ქუთაისელი, რუსეთში აღიარებული მილიონერი, ბატონი ბადრი კაკაბაძე, რომელსაც არაერთი გაჭირვებული და ცხოვრებისაგან იმედგაცრუებული ქართველი ჰყავს გადარჩენილი. მისი მეშვეობით გაიხსნა თავის დროზე აქ ქართული ეკლესია 90-იან წლებში. ის ერთადერთი ადამიანი იყო არა მხოლოდ ქართველთა შორის, არამედ რუსეთშიც, რომელმაც რუსულ ეკლესიას რამდენიმე მილიონით შესწირა, რის გამოც მას რუსულმა ეკლესიამ მიაკუთვნა „კნიაზის“ საპატიო წოდება. ქართულ და რუსულ ეკლესიებში ამ წოდებით მოიხსენიება და სამწუხაროა, რომ ქართველმა ერმა ამის შესახებ არაფერი იცის.

სათვისტომოს საქმიანობაში შედის ისიც, რომ რეგულარულად აღინიშნება საქართველოს სახელმწიფო დღესასწაულები. ყოველ ასეთ დღეს, ოთხივე ანსამბლი და ქართული ეკლესიის ანსამბლი ღებულობს მონაწილეობას, რომელთა მოსასმენადაც, გარდა

ქართული საზოგადოებისა, რუსული ელიტარული წრის წარმომადგენლები სპეციალურად დადიან.

გვაქვს ქართული სკოლაც, მაგრამ იქ სავალალო მდგომარეობაა, რაშიც მხოლოდ ქართველებს მიუძღვით ბრალი და არა სათვისტომოს ხელმძღვანელებს. თვითონ ქართველებს არ სურთ, რომ მათმა შევილებმა ქართულად ისნავლონ, „რაში გამოადგებათ“ პრინციპით.

სანკტ-პეტერბურგის ალექსანდრე ნეველის სახელობის უდიდეს და უწმინდეს ლავრაში რამდენიმე ბაგრატიოვანთა წარმომადგენლის ნეშთი, დასვენებული, მაგრამ, სამწუხაროდ, არც ამის შესახებაა ცნობილი ქართველი ერისათვის.

- თქვენ თვითონ რას საქმიანობთ, გვესაუბრეთ თქვენი საქმიანობის შესახებ.

- მეოთხე წელია, პენსიონერი ვარ და ამიტომაც მინდოდა საქართველოში გადმოსვლა. მაგრამ შემდეგ ისევ გავაგრძელე სამსახური და 2016 წლის 6 სექტემბრამდე ვიმუშავე სახელმწიფო სტრუქტურაში. ჯანმრთელობის გამო, კერძოდ, ინფარქტი გადავიტანე და გამიკეთდა ოპერაცია, რის შემდეგაც ვეღარ შევძელი მუშაობა. ისე კი მაქვს სურვილი, მაგრამ არც ექიმი და არც ცოლ-შვილი ნებას არ

მრთავენ. მთელ დროს პან-სიონატში ან ჩემს აგარაქზე ვატარებ, ან კიდევ სანადიროდ დავდივარ ტყეში. მაქვს დიდი სურვილი, ჩემს სამშობლოს ვემსახურო, როგორც სიჭაბუკეში შევძელი. ჩემი საუკეთესო წლები სხვისი მინის სამსახურს შევწირე. თუმცა, ამ ხნის მანძილზე არ დამრჩენია ჩემი თანამე-მამულები უყურადღებოდ. თავს რატომდაც მაინც დამნაშავედ ვგრძნობ საკუთარი მიწის წინაშე იმის გამო, რომ ჩემი ენერგია თავიდან ბოლომდე მას ვერ მოვახმარე. თუკი დამცალდა, მე ამ

ოცნებას რამენაირად ავისრულებ. ერთი კვირის წინ დათო სხირტლაძის დაკრძალვაზე მინდოდა ჩამოსვლა, მაგრამ ექიმებმა არ დამრთეს მგზავრობის წება. ეს ის დათუნიკაა, რომელმაც რაჭული ცეკვა შექმნა და აჩვენა მსოფლიოს. აი, ასეთი ხალხის სიყვარული და დაფასებაა ჩემი ოცნება. არასდროს არავისი დაკრძალვა არ გამომიტოვებია, თუკი ამას დროზე გავიგებდი. ამ შემთხვევაში უძლური აღმოვჩნდი. ლექსი კი გავაგზავნე სამახსოვროდ და მიხარია, რომ ეს ლექსი, თურმე, მთელმა რაჭამ ზეპირად ისწავლა.

- დიდი მადლობა, რომ ინტერვიუზე დაგვთანხმდით და გაგვაცანით როგორც თქვენი თავი, ასევე ქართველთა მოლვანეობა სანკტ-პეტერბურგში. გისურვებთ ჯანმრთელობას და წარმატებას როგორც პირად, ასევე საზოგადოებრივ საქმიანობაში.

ინტერვუიერი მაია ქუქჩიშვილი

თბილისი

იოანის ბულიასი, საბერძნეთი, ათენი

საიდან და როდიდან იცნობან ერთმანეთს ეართველები და პერძნები?

როდიდან იცნობენ ერთმანეთს ქართველები და ბერძნები და საიდან ვიცით, რომ მათი ურთიერთობა მრავალ საუკუნეს მოიცავს?

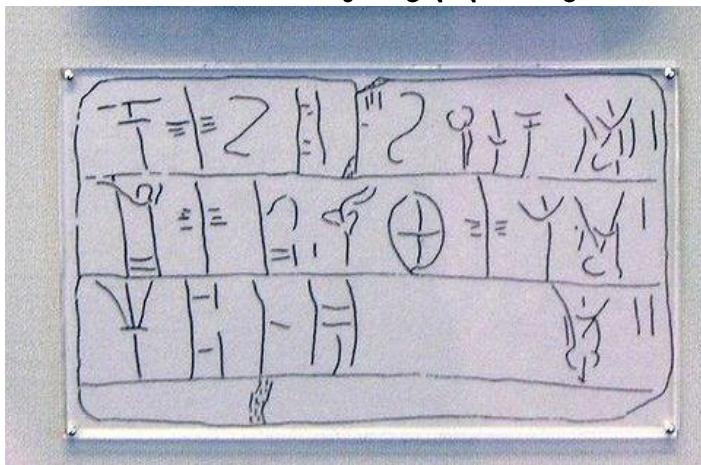
ეტოლოკარნანიას ზღვითა და ტბებით დასერილ წმინდა მიწაზე ამოიხსნა ერთ-ერთი მსოფლიო მნიშვნელობის საიდუმლო: გაიმიტრა „ბ“ ხაზოვანი ანტიური დამწერლობა. ის სილაბური დამწერლობის ტიპს მიეკუთვნება და საბერძნეთში ანბანური დამწერლობის გაჩენამდე გამოიყენებოდა („ბ“ ხაზოვანის შემოღებამდე გამოიყენებოდა „ა“ ხაზოვანი დამწერლობა, რომლის სავარაუდო მოდიფიკაციასაც ის წარმოადგენს). ათწლეულების მანძილზე ბევრი არქეოლოგი, ფილოლოგი, ისტორიკოსი და საიდუმლო აგენტებიც კი ცდილობდნენ, გაეშიფრათ აღნიშნული დამწერლობა, რომელიც ძველი წელთაღრიცხვის მეორე ათასწლეულით თარიღდება და მიკენურ ეპოქას მიეკუთვნება. საბოლოოდ, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კონსტანტინოს კტისტოპულოსმა მოახერხა გაეშიფრა „ბ“ ხაზოვანი დამწერლობა და ტექსტების კითხვა დაიწყო. ამ საქმეში მას დაეხმარა პოლონური წარმოშობის ინგლისელი აგენტი (კერძოდ: დეშიფრატორი), ბრიტანეთის საპატიო ძალების თანამშრომელი მაიკლ ვენტრისი. მათი თანამშრომლობა წარმატებული გამოდგა.

1952 წელს ვენტრისმა მსოფლიოს ამცნო „ბ“ ხაზოვანი დამწერლობის ამოხსნის მისეული ვერსია, რის შედეგადაც მიკენური ცივილიზაციის ბერძნული წარმოშობა ნათელი გახდა. მანამდე ამ საკითხთან დაკავშირებით სხვადასხვა მეცნიერი (ძირითადად გერმანელები) ავრცელებდა მცდარ ვერსიებს მიკენური ცივილიზაციის შესახებ. ისინი მიიჩნევდნენ, რომ მიკენური კულტურა აფრიკული, აზიური ან დასავლეთ ევროპული წარმოშობის იყო.

მიკენური ცივილიზაციის ბერძნული ფესვების დადგენა მნიშვნელოვანია ქართველებისთვისაც, რადგან ამით კაცობრიობას მიეცა საშუალება, გაეგო ბერძნებთან პრეისტორიულ ეპოქაში მათი მრავალმხრივი ურთიერთობის რეალურობა: იაზონი, არგონავტები, პერაკლე, პრომეთე, ორფეოსი, ფრიქსესი და მეტალურგიული ტექნოლოგია იყო რეალობა და არ წარმოადგენდა აპოლონიოსის, ან რომელიმე სხვა მნერლის ფანტაზიას.

აღნიშნული ურთიერთობების დამამტკიცებელ დიდებულ საბუთს წარმოადგენს 2004 წელს ვოლოსში ძველი წელთაღრიცხვის მეორე ათასწლეულის თაღოვანი სამარხის გათხრებისას აღმოჩენილი ოქროს ნაკეთობა. დადგნილია, რომ ეს ოქრო ქართული წარმოშობისაა. სიმბოლურია ისიც, რომ სწორედ ვოლოსში დაიწყო არგონავტების სახელგნათქმული მოგზაურობაც.

ბერძნულიდან თარგმნა ნინო აბაშიძემ

„ბ“ ხაზოვანი დამწერლობის ტექსტი

გლობალი

ვასილ ბერიძე

აცრენა ღრუბლებს მიღმა

ეს ამბავი მოხდა ასი წლის შემდეგ, როდესაც დედამიწაზე სიყვარული გაქრა და სიძულვილმა დაიმკვიდრა ხმელეთი. ადამიანის გული გაცივდა, ბოლმამ და შურმა შეავსო სითბო და სიყვარული. იყო დიდი ომი ადამიანი იბრძოდა, იყოფდა დედამიწას, გეგონება მისი ყოფილიყო. მაღლი გამოეცალა მინას, გაქრა სითბო, ჩამოწვა ნისლი, შემდეგ თოვლი ნამოვიდა და აგერ, უკვე მეშვიდე წელია, არ გაჩერებულა, არ გაჩერებულა არც ომები დედამიწაზე, იყო ყინვები დიდი, საცხოვრებლად ვარგისი ტერიტორია სულ უფრო ცოტა რჩებოდა, მხოლოდ ერთ ადგილზე – ათრიკაში, ეკვატორის გასწვრივ, დიდი მთის კალთაზე გაჩეხილი ტყის პირას გამოქვაბულში თავის ოჯახთან ერთად ცხოვრობდა პატარა პიგმეი ჰალა. იგი სანადიროდ იყო გამოსული სადღაც იქა-იქ შერჩენილ ნადირზე, იქნებ, რაიმე მიეტანა თავისი ოჯახის და პატარა სიცას გამოსაკვებად. იდგა შუბით ხელში, ნახევრად სპორტულებში და ცხოველის ტყავში გამოწყობილი, გაჰყურებდა ზეცას გაოგნებული, უკვირდა სიცივე, არ ენახა არც თოვლი, უხეში მძიმე სველი ფანტელი ცვიოდა ციდან. ჰალა თავისი დამჭერა ხელით შეეხო ციდან ჩამოვარდნილ ფიფქს და ნალლიანად ამოიხრა:

- ეს უკვე დასასრულია.

მის გაცივებულ თვალებში სევდა ჩაძირულიყო, შიში გამქრალიყო და ამაოების უიმედობას გული ამოექარვა, ემოცია დაეჩლუნგებინა, ის ებრძოდა ცხოვრებას ისე, როგორც მისი წინაპრები ათასი წლის წინ! ჰალა დარწმუნებულია, რომ კაცობრიობის დრო დათვლილია, მაგრამ იმედს არ კარგავს, რომ მოვა გაზაფხული, მზე გამოანათებს, მის გაყინულ ფეხებს, გულს გაალლობს და ცოლ-შვილიც გადარჩება.

ჰალამ იცის ერთი ადგილი დაშვრალი ღელის გვერდით, ციცაბო კლდის უკან უფსკრულია დიდი, ციდან არ ჩანს, ნახევარკილო-მეტრიან ვარდნილს ჰატარა ბილიკი მიუყვება კლდის ფერდობზე. უფსკრულის ძირზე ტბაა პატარა, ტბის გასწვრივ კლდის ძირში გამოქვაბულია უზარმაზარი, რომელიც მინის სიღრმეში ტოტებად იშლება. გადარჩენილი ცხოველებისა და ფრინველების ნაწილს თავი აქ შეეფარებინათ, ამ ადგილის შესახებ ჰალას გარდა ალარავინ იცოდა, პიგმეების დიდი ტომიდან მხოლოდ მისი ოჯახია დარჩენილი. ტანმორჩილი, სუსტი, გამხდარი, ფიზიკურად ძლიერი ადამიანი ფრთხილად, აუჩქარებლად მიუყვება საშიშ ბილიკს. ერთი არასწორი ნაბიჯი და ის ცოცხალი აღარ არის.

- დედა ეს რა არის? - ეკითხება ჰატარა მერცხალი ჩხიკი დედას,

- ეს შვილო ცხოველია, ყველაზე საშიში არსებაა, ჩუმად იყავი, არ დაგვინახოს, მოგვკლავს, ის არ ინდობს არც მიწაზე მდგომს, არც მინაში მძრომს, არც ცაში მფრინავს, არც წყალში მცურავს, არც თავისნაირებს - ის ადამიანია!

ჰატარა მერცხალს შეეძინდა, კიდევ უფრო დაბატარავდა, გაიყუსა, - მის ახლოს ჩაიარა უზარმაზარმა ბოროტმა არსებამ, რომელიც დედამინის ზურგზე არაფერს და არავის ინდობდა.

გამოქვაბულს მიუახლოვდა ჰალა, ცხოველიც და ფრინველიც საკმარისი იყო, ბუჩქებში ჩაუსაფრდა, ჰატარა ტბასთან მოკალათდა.

ცხოველებს აქედან გაქცევას ერთი პიგმეის რჩენა ერჩივნათ და ამიტომ არ გარბოდნენ არსად, თან ისიც იცოდნენ, რომ ხშირად არ მოდიოდა და ბევრს არ ხოცავდა, ამიტომ პერიოდულად ერთს უგზავნიდნენ მისი შიმშილის ამოსავსებად, ყველაზე სუსტს ან ავადმყოფს აარჩევდნენ, პიგმეი ხვდებოდა ამას, მაგრამ არ იმჩნევდა, მას ხომ უნდა ენადირა ისე, როგორც მისი წინაპრები ნადირობდნენ ქვეყნიერების დასაბამიდან.

ქურციკი ნირო თავის რემას ნებით გამოეყო.

- დღეს ჩემი დღე ყოფილა, თან ციდან თეთრი ქვა ცვივა, თან ძალიან აცივდა, თან წყალი მწყურია.

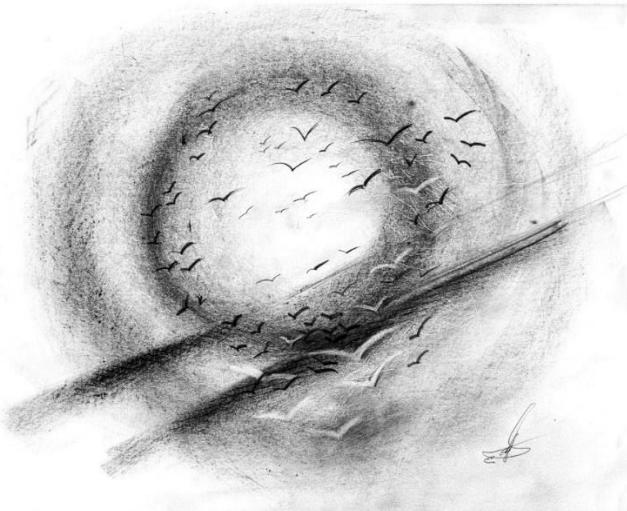
- მოვკლათ ეგ ჯოხიანი ცხოველი, რამდენი ვართ, – წამოიყვირა პატარა ქურციქა.

- არა, ყველა გააჩუმა ნირომ, მის საძებნელად სხვები მოვლენ და ამ ბოლო დარჩენილ თავშესაფარშიც ამონყვეტენ ყველას! – არ გამოვა!

ქურციქი გამოეყო გუნდს, სწრაფად მიუჟახლოვდა ტბას, დაეწაფა, წყალს, მოიკლა წყურვილი და ახედა ქვიან ცას. ჰალამ მოიმარჯვა შუბი, მოემზადა და მთელი ძალით ესროლა, ქურციქს ფერდში, ზუსტად ნეკნებს შორის გულში მოხვდა, ნირო უნებურად შეხტა ჰაერში და დაენარცხა ძირს.

- რა ცივი ყოფილა სიკვდილი, – ესლა თქვა და დალია სული.

ჰალამ საწრაფოდ გაათრია ტბიდან მოშორებით ნირო, სისხლით არ უნდა დაესვარა ტბა, ამ შეურაცხყოფას წინაპარის სულები არ აპატიებდნენ, სწრაფად მოიგდო ნადავლი მხრებზე და გაუყვა ბილიკს. მას კიდევ დიდი გზა ჰქონდა გასავლელი, მშიერი ცოლ-შვილი და პატარა სიცია ელოდებოდა სახლში, ფეხი გაეჭრა აფეთქებულ ტანკზე თამაშის დროს და არ ურჩებოდა, აღარ იყო სითბო აღარც სამკურნალო ბალახები მოიპოვებოდა.

მხატვარი - ლელა ფერაძე

მზე არ ამოდიოდა და ამიტომ მალე ლამდებოდა, თოვლს მთის კალთები გადაეთეთრებინა, ძალიან გაუჭირდა პიგმეის ქურციკის ატ-ანა ამხელა აღმართზე, მითარევდა ნანადირევს და ოჯახზე ფიქრობდა, პატარა სიციას ავადყოფნა კლავდა მას, მაგრამ უხაროდა პიგმეის ოჯახს, დღეს სადილი ექნებოდა სახლში. როდესაც უფსკრულის თავზე ავიდა, დიდი ხნის დაღამებული იყო, ჩამოჯდა, ცოტა დაისუენა, შორს ლანდი დალანდა, გულზე ცუდად მოხედა: ვინმე არ იყოს?! ნადავლისთვის სასიკვდილო ბრძოლა მოუწევდა, გზა გააგრძელა, გარშემო მკაცრად იყურებოდა, შემზადებული ჰქონდა შუბი, შუბის გამოწრობილ ალესილ ბუნიქს არაერთი ცხოველი ოთხფეხა და ორფეხა გამოესალმებინა სიცოცხლისათვის, ხშირად იხედებოდა უკან - ზურგიდან ვინმე არ მომეპაროსო, რაც დრო გადიოდა ლანდი უფრო უახლოვდებოდა, ჰალამ გადაწყვიტა დამშრალ, გადამწვარ და ტალახიან ხეეს გაპყოლოდა, თვალს მოფარებოდა. მართლაც, ლანდი უკვე ერთი საათია, აღარ ჩანდა, ჰალა ჩქარობდა, თან ფიქრობდა, რომ ახლის იყო სახლთან - გზა ავუბნიე გავასწარიო, მაგრამ მის წინ ნახტომის სიშორეზე აიზიდა უზარმაზარი მგელი, შერა მზად იყო, პიგმეი გაეგლიჯა შუაზე და წაერთმია ნანადირევი, ჰალამ ისიც იცოდა, რომ მგელი მარტო არ ნადიობს!, მაგრამ შერა მარტო იყო, მისი ხროვა ადამიანებმა დახოცეს გართობის მიზნით, ტყე ადამიანებმა გაჩეხეს, დაწვეს, ნახშირად გაყიდეს და ამას ბიზნესს ეძახდნენ. მგლისთვის სულ ერთი იყო, ის ცხოველს მოინადირებდა თუ ადამიანს, მისი ლეკვები მშივრები იყვნენ.

ამ ყველაფერს კარგად ხვდებოდა პიგმეი, ამიტომ გადაწყვიტა, ნიროსთვის ფეხის ნაჭერი მოეჭრა, მგლისათვის გადაეგდო, თვითონ კი სამშვიდობოს გასცლოდა, იფიქრა თუ არა შერამ, შეუტია:

- ჩემია ეს ტყე, რომელიც გადამიწვი, ცხოველო! ჩემია ეს ლელე რომელიც დააშრე! ჩემია ეს ხროვა რომელიც დამიხოცე! მე მეკუთვნის მაგ ქურციკის გულლვიძლი!..

ჰალამ ამოაჭრა ქურციკს გულლვიძლი და იქვე ქვაზე დადო, თვითონ კი ისე, რომ თვალებში არ შეხედა შერას, სასწრაფოდ გაეცალა იქაურობას.

პიგმეი გამთენისას მივიდა გამოქვაბულში, გათოშილიყო, გადალლილი და ბედნიერი რომ, მისი ოჯახო უახლოესი ერთი კვირა მშერი არ იქნებოდა. პატარა სიცამ გაახილა თვალები და აცრემლიანებულმა ჩუმად უთხრა:

- მამა, მეგონა აღარ დაბრუნდებოდი, მომენატრე.

ჩხიკი დაიბადა შორეულ აფრიკაში და არასდროს ენახა მზე, არც თავისი სამშობლო კავკასია, მხოლოდ დედისგან გადმოცემით იცოდა იქაურობის სილამაზე, სითბო და ჰაერი, რომელსაც დაბადებიდან უყვება ყოველ დღეს დედა სარია.

- დედა მზეზე მომიყვევი?

- მზე ლამაზია, თვალის მომჭრელი, თბილი, ხანდახან ცხელი, ალისფერი, ჩასვლისას მუქი წითელი, დაბადებისას თეთრი და სწორი... ცოტა ხანში ამოვა მზე, უხუცესი იოანთიმე დაგვლოცავს, გადაფრენის ნებას მოგვცემს და ჩვენ აუცილებლად მოვიყვანთ გაზაფხულს.

- მე ხვალ მივფრინავ იოანთიმესთან! - მე მოვიყვან გაზაფხულს! – ეძინება დედის ბუმბულში თბილად მოკალათებულს.

- კი, შენ შეძლებ, ჩხიკ!

ღამე უჩვეულოდ ცივი გამოდგა, ყველა გათოშილიყ ცხოველი თუ ფრინველი ერთად გამოქვაბულის სიღრმეში მოკალათებულიყვნენ, ელოდებოდნენ გათენებას, არც მხეცი ესხმოდა თავს და არც მსხვერპლი გარბოდა, მათ თვალებში შიშა და უიმედობას დაესადგურებინა, იდგა სრული სიჩრუმე, მხოლოდ დიდი კლდის თავზე ნაპრალში მერცხლის ბუდესთან ერთი პატარა გაბედული მერცხალი იდგა მხნედ და ცას გაჰყურებდა:

- დედა, უკვე დროა, გაზაფხული უნდა მოვიყვანოთ, – აჭიკიკიდა ჩხიკი, - ეს ჩვენი ვალია, რატომ არ მივფრინავთ?

- დედა, დედა, გამეცი პასუხი!

დედა სარია ღამის სიცივეს გაეყინა და გაშეშებულსა და ბუდეზე გადაფარებულს მზის მოლოდინში ცისკენ მიემართა მზერა. ჩხიკი მიხვდა, რომ დედამ მის გადასარჩენად სიცოცხლეც არ დაიშურა, ატირებული გაფრინდა წინამდლოლთან, მერცხალი ხედავდა, რომ ამ დღეში მარტო არ იყო, მრავალი ცხოველი და ფრინველი დაეხოცა ყინვას, მიფრინდა იოანთიმესთან:

- გავფრინდეთ, მოვიყვანოთ გაზაფხული!

წინამდლოლმა პასუხი არ გასცა.

- რატომ არ მოგვყავს გაზაფხული! იქნება დაბერდი და გზაც არ გახსოეს!

- დიდი ხანია ბუზის დაჭერა გასწავლეს ბარტყო! ? ზრდილობა რატომ არ გასწავლა სარიამ!?- ხმას აუნია.

- ვერ მოასწრო, ალარ არის, - პაუზის მერე განაგრძო, - სანამ ყველანი სათითაოდ არ დავწყდებით, ესე ვიდგეთ!? არაფერი ვიღონოთ!?

იოანთიმე დაფიქრდა, ჩხიკი მართალს ამბობდა.

- ერთმანეთის სიძულვილისა და ომის გამო სამყარომ დედამიწას მადლი გამოაცალა, მზე უკვე შვიდი წელიწადია, თვალით არ გვინახავს, ნისლია და თოვლი, აგერ ყინვებიც დაიწყო, რამდენი დღე დაგვრჩა, მე არ ვიცი, - თქვა იოანთიმემ და თავი ჩაღუნა.

- სამყარომ დედამიწას წაართვა მადლი და არა ცას, მზე კი ცაშია, მე ვიპოვნი მზეს!

ჩხიკის შემართებამ მერცხლებს იმედი ჩაუსახა, ძალა შემატა, ერთხმად შეფრთხიალდნენ და მიფრინდნენ წინამძღოლთან.

- დაგვლოცე იოანთიმე! - შესძახეს მერცხლებმა.

- სამყარომ დაგლოცოთ და გაგაძლიეროთ. ამ გადაფრენას უხელმძღვანელებს ჩხიკი, დაე, ვინც მას არ დაუჯერებს, სამყაროს რისხვა დაატყდეს თავს! ყველა ერთბაშად აიძალა და დაიწყეს მზადება გადაფრენისთვის, მერცხლების პატარ-პატარა გუნდები ერთად იკრიბებოდნენ, ამის შემხედვარე იხვებიც მოემზადნენ, წეროებმა შეჰვილეს, ქედანი, მტრედი, ქორი, მიმინო...ყველა, რაღაცის მოლოდინში იყო, ხვდებოდნენ, რომ რაღაც ხდებოდა, რაღაც იცვლებოდა. ცხოველებიც გამოვიდნენ გამოქვაბულიდან, გაყინული სისხლი გაღლვა, თვალებში იმედის ნაპერწკალი გაუჩნდათ ახმაურდნენ, მხოლოდ ერთი, კლდის თავზე მჯდომი თეთრი არწივი, წყნარად ათვალიერებდა ყველაფერს.

პირველი ჩხიკი დაიძრა ცისკენ შემართებით იქნევდა ფრთებს და მიაპობდა ნისლიან თოვლის სეტყვას, წამოენიერენ გამოცდილი მერცხლები უივილ ხივილით, შემდეგ წეროები, ყანჩები, იხვები, ქორები, ყველა სახის დიდი თუ პატარა ფრინველთა გუნგები ნელა-ნელა წრიულად ამოდიოდნენ უფსკრულიდან და ჩხიკს მიჰყვებოდნენ უკან, ულამაზეს სანახაობად გადაიქცეულიყო სპირალისებურად მფრინავი ფრინველები.

ეს სანახაობა არ გამორჩენიათ ადამიანთა მოდგმის ნარჩენებსაც, გაცხარებული ბრძოლის დროს მათ თავებზე უამრავმა ფრინველმა გადაიფრინა, გაოგნებული მებრძოლები უბრალოდ მაღლა იყურებოდნენ და თვალებს არ უჯერებდნენ, ფრინველი ყვავის გარდა შვიდი წელია არ ენახათ.

- ერიკ, ბიჭო ერიკ! დააბრახუნა ტანკის ქონგურზე ჯუნამ,

- მოაბრუნე შენი ტანკის ლულა ჩამოყარე ეს ქათმები, ამოვივსოთ კუჭი!

გამურულმა, ზეთითა და საწვავის სუნით აქოთებულმა ტანკისტმა ახედა ცას, თვალით გაზომა მანძილი, მერე დაეჭვებულმა უთხრა ჯუნას.

- მტრის ტერიტორიაზე რომ ჩამოვარდეს?

- იქითაც შენი ყოფილი ბიძაშვილები არ არიან? რა მოხდა? გავძღვეთ კარგად!

- ჯუნა უფროსს ვკითხოთ!

ჯუნამ მიწათხრილი გაირბინა მივიდა სამეთაურო სანგარში, მაღალი გამხდარი კაცი, მკაცრი და ცივი გამომეტყველებით, გამოსულიყო გარეთ ამ სილამაზეს გაოგნებული შესცექეროდა, თვალები უცნაურად უელავდა.

- ბატონო პოლკოვნიკო მოდი რა, ტანკით ჩამოვყაროთ ქათმები სამიზნე მანძილზე არიან რა?

პოლკოვნიკმა ცას ნელა-ნელა მოსწყვიტა მზერა, მოგონებებით გაწყლიანებული თვალები უცბათ შეუშრა, ჩაუსისხლიანდა, გუგები დაუვიწროვდა თვალი თვალში გაუყარა და ყურის ძირში ისეთი შემოარტყა, რომ ჯუნას კარგი ხანი არ ესმოდა ცალი ყურიდან.

მებრძოლები გამოვიდნენ სანგრებიდან, მოიშალა ბრძოლის ხაზი, ადამიანს ვერ გაეგო, რა ხდებოდა, მაგრამ რაღაცის იმედი გაუჩნდათ, გაეღიმათ და ერთმანეთის სისხლი აღარ წყუროდათ, შეძახილებით ამხნევებდნენ ფრინველებს, უსაროდათ რაღაცის, იმისი რაც დიდი ხანია აღარ უნახავთ. მათ დაიბრუნეს გრძნობა, რომელიც დაასამარეს საკუთარი უგუნურობით, ჩაკეტეს, კანონით აკრძალეს, სინანული იგრძნეს! ომი შეწყვიტეს!

ჩხიკი ასცდა ნისლს, შემდეგ ოსტატურად აუყვა ქარს, მაღლა ეძებს მზეს, მაგრამ ვერ ხდავს,

- ნავედით წინ! - დაიძახა. თოვლის სეტყვას, ქარს, სიცივეს, ებრძოდა თავისი პატარა ფრთხებით ჩხიკი და უქან არ იხევდა, მიაპობდა სიმაღლეს, - ცოტაც და მივალთ მზესთან არ შეშინდეთ! აი ვხედავ! თეთრ ფანტელში თეთრი სინათლე ოდნავ ბჟუტავდა, - სწორედ მივდივართ! ძალიან დაიღლალა ჩხიკი, მაგრამ მას უფლება არ აქვს შეჩერების, ის წინამძღვროლია ახლა. იოანთიმეს გამოცდილ თვალს არ გამოპარვია ახალგაზრდა წინამძღვროლის დაღლა, ბებერმა მერცხალმა თავისი ბოლო ძალები მოიკრიბა, შეეხიდა ჩხიკს, ჩხიკმა გვედში დგომა, სითბო და სიყვარული იგრძნო, მან იმედის გრძნობის ძალით

შევსებულმა გაშმაგებულად განაგრძო ფრენა - თეთრი შუქი სულ უფრო მკვეთრი ხდება, გრძნობს რომ მზე სულ ახლოსაა, მაგრამ ცაში რა გამოლევს ელვასა და ქარს, ამოვარდნილმა ქარიშხალმა გაიტაცა პატარა გაყინული მერცხალი, ჰაერში დააბზრიალა, დაკეცა, ფრთების გაშლის საშუალებაც არ მისცა, ტყვიასავით დაუშვა მიწისკენ, არა და რა ახლოს იყო მზესთან, სულ ცოტაც და მასთან იქნებოდა, გაზაფხულს მოიყვანდა, სახლში დაბრუნდებოდა, ახლა კი ეშვება ძირს, „და-სანანია“ ფიქრობდა, ფრთებსაც ვეღარ შლიდა, ის იყო იმედი გადაეწურა, როდესაც სხეულზე იგრძნო თეთრი არწივის მძლავრი კლანჭები.

- პატარა არ დანებდე ბედისწერას! გაიგე? არასდროს! იბრძოლებოლომდე! უთხრა არწივმა და რაც შეეძლო მალლა აფრინდა, გაგლიჯა ქარიშხალი, გააპო თოვლის თეთრი საბანი აიზიდა თავისი უშველებელი ბრთებით ცის კიდისკენ ცოტა ხნის შემდეგ ქანცგანყვეტილმა შესძახა:

- არ დანებდე იფრინე მზისკენ! და ვეება არსება უძალოდ დაეშვა გადამწვარი დედამიწისკენ.

ჩხიყი თავგანწირვის გრძნობის ძალით შეიგსო, გაასმაგებული სულისკვეთებით მიფრინავდა თეთრი წრისკენ, გასცდა ნაცრისფერ სეტყვიან თოვლს, შემდეგ ქათქათა თეთრ თოვლს, თეთრ ღრუბელს და დანახა კაშკაშა მზე, ზუსტად ის მზე ყოველ დილით დედა, რომ უყვებოდა, უყურებდა და იყო ბედნიერი, ეფერებოდა მზის სხივს, ეალერსებოდა მზის სილამაზეს, გრძნობდა მას.

გაყინული ნისკარტი გაულლო, მის ფრთებს ყინული მოაცილა, გარშემო შეთბა და ვველაფერი გამოეკიდა ცას, გაშეშდა, შემდეგ გაისმა სამყაროს ხმა, ეს ხმა გარედან არ ისმოდა ეს გონებაში ტრიალებდა და ორგანიზმის ყველა წერტილში მკაფიოდ იგრძნობოდა, ამ ხმას გრძნობდა დედამიწაზე დარჩენილი ყველა არსებაც:

- შენ, ჩხიყ, არ დაკარგე იმედი!
- შენ არ დაკარგე სიყვარული
- შენ იბრძოლე თავგანწირვით!
- შენ დააბრუნე სინანული!
- შენ შეცვალე დედამიწა!
- დაე დაუბრუნდეს მადლი დედამიწა! მოვიდეს გაზაფხული! ასრულდეს!

უცებ შეწყდა თოვლი, გაიფანტა ღრუბელი, გაქრა ნისლი, გამ-ოჩნდა მზე და დათბა. მერცხლები დაბრუნდნენ კავკასიონზე,

ცხოველები გაიშალნენ ველზე, ფრინველებმა მიაშურეს ცას, თევზებმა წყალს, ქვენარმავლებმა მინას, ადამიანი დაუბრუნდა ადამიანურობას!

ჩხიკი, კიდევ ასი წელი იყო მერცხლების წინამძღოლი და პატარა ბარტყებს ასწავლიდა მზის, მინის, წყლის, ტყისა და სამყაროს სიყვარულს.

მხატვარი - ლელა ფერაძე

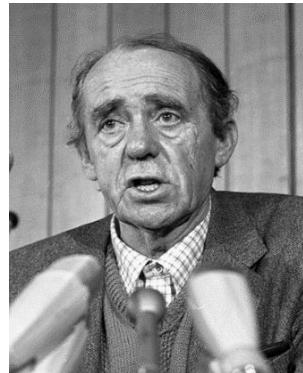
თიბრზებანი

პაინრიხ ბიოლი

პაინრიხ ფილდორ ბიოლი 1917-1985 – გერმანელი მწერალი, ომისშემდგომი გერმანული ლიტერატურის მნიშვნელოვანი წარმომადგენელი, ნობელის პრემიის ლაურეატი (1972). (ცნობილია მისი რომანები, მოთხოვები, რადიოსპექტაკლები და პოლიტიკური ესეები. იგი გერმანულად თარგმნიდა და გამოსცემდა ინგლისურენოვან ლიტერატურას. მიღებული აქვს თითქმის ყველა დასავლეთგერმანული ლიტერატურული პრემია და მისი ნანარმოებები თარგმნილია მსოფლიოს მრავალ ენაზე).

ნლების განმავლობაში დასავლეთ ევროპის მწერალთა გაერთიანების – პენკლუბის თავმჯდომარე იყო. თავგამოდებით აკრიტიკებდა ყუველებარ ძალადობას.

საქართველოს ორჯერ ესტუმრა – 1966 და 1972 ნლებში.

რაღაც მოხდება

მძაფრსიუჟეტიანი ამბავი

ალფრედ ვუნზიდელის ფაბრიკაში მუშაობის პერიოდს ნამდვილად მივაკუთვნებდი ჩემი ცხოვრების ყველაზე უცნაურ ეპიზოდებს. ბუნებით ასეთი ვარ - უფრო ფიქრი მეხერხება, ვიდრე გარჯა, მუშაობას გულს ვერ ვუდებ, უქმად ყოფნისკენ ვარ მიდრეკილი. თუმცა, გამუდმებული ფინანსური სიძნელები – რაკი ფიქრიანობაც ისევე ნაკლებშემოსავლიანია, როგორც უსაქმიურობა – ხანდახან მაიძულებს, რაიმე, ეგრეთნოდებული სამუშაო ადგილი მოვიძიო.

ერთხელ, როცა ჩემი ცხოვრების ერთ-ერთი ასეთი დალმართის დროს კვლავ სრულ უკიდურესობამდე დავემცი, ჩემი ბედი დასაქმების ბიუროს მივანდე და მათაც შვიდ ჩემნაირთან ერთად უნარების გამოსაცდელად ვუნზიდელის ფაბრიკაში გამგზავნეს.

ფაბრიკის პირველი დანახვისთანავე იმედი გამიცრუვდა, ის მთლიანად მინის ბლოკებით იყო აგებული. მე კი ნათელი შენობები და სივრცეები ისევე მეხატებოდა გულზე, როგორც შრომა. გული კიდევ უფრო დამიმძიმდა, როცა ნათელ, მხიარულ ფერებში შეღბილ ბუფეტში მაშინვე საუზმე გაიძალა. კეკლუცმა მიმტანებმა კვერცხი, ყავა და გახუსული პური, გემოვნებით შერჩეული გრაფინებით

კი ფორთოხლის წვენი მოგვართვეს. ოქროს თევზები, თავისი გაბუშტული სახეებით ლია მწვანე აკვარიუმის კედლებს ეხუტებოდნენ. მიმტანები კი ისე ხალისიანები ჩანდნენ, იფიქრებდი, ესაა და სიხარულისგან გასკვდებიანო. ეტყობოდათ, რომ მხოლოდ დიდი ძალისხმევით და ნებისყოფის დააბევის ფასად ცდილობდნენ წამლერებისგან თავის შეკავებას, ამოუთქმელი სიმრერებით კვერცხმომდგარი დედლებივით გაბერილიყებნენ. ჩემი თანამოძეებისგან განსხვავებით, მაშინვე მივხვდი, რომ ეს საუზმეც ჩვენი გამოცდის ერთი ნაწილი იყო და გულდაგულ მოვეკიდე საქმეს, იმ ადამიანის სრული თვითშეგნებით, რომელიც აცნობიერებს, რომ ჭამის დროს თავის სხეულს ძვირფასი ნივთიერებებით ავსებს. ისე ვიქცეოდი, როგორც ნორმალურ შემთხვევაში ამ ქვეყნად ვერანაირი ძალა ვერ მაიძულებდა. მშიერ კუჭჩე ფორთოხლის წვენი მოვწრუპე და კვერცხს და ყავას ხელი არ დავაკარე, გახუსული ჟურიც მხოლოდ მოვციცქნე, დანარჩენი კი ხელუხლებლად დავტოვე მაგიდაზე.

მერე ავდეები და საქმემონადინებულმა ბუფეტში წინ და უკან მწყობრი ნაბიჯით დავიწყე სიარული. ასე რომ, პირველი მე შემიყვანეს საგამოცდო ოთახში, სადაც კოპნია მაგიდებზე წინასწარგამზადებული ანკეტები ეწყო. მწვანედ შეღებილი კედლების დანახვა დიზაინის ფანებს ისე მოაჯადოებდა, რომ სიტყვა „მაგარია“ მოადგებოდათ პირზე.

კაციშვილი არ ჩანდა. დარწმუნებული იმაში, რომ გვითვალთვალებდნენ, ისე ვიქცეოდი, როგორც საქმესმოწყურებული ადამიანი იქცევა, რომ არ უთვალთვალებენ, მაშინაც კი: მოუთმენლად დავაძრე ჯიბიდან ავტოკალამი, მოვხსენი თავი და ანკეტა მოვნიე ჩემკენ, ისე მოუთმენლად, როგორც ქოლერიკები მიიჩინებენ ხოლმე თავისკენ სასტუმროს ანგარიშს.

პირველი შეკითხვა: სწორად მიგაჩნით თუ არა, რომ ადამიანს ორი ხელი, ორი ფეხი, თვალები და ყურები აქვს?

აქ კი პირველად მოვიმკე ჩემი ფიქრიანობის ნაყოფი და უყოყმანოდ დაგნერე: „ოთხი ხელი, ფეხი, ყურიც კი არ ეყოფოდა ჩემ შრომით შემართებას. ადამიანის საკმაოდ საბრალო და უმნეო აგებულება საამისოდ ნამდვილად არ კმარა“.

მეორე შეკითხვა: „რამდენ ტელეფონს მოემსახურებით?“

აქაც პასუხი ისე მეადვილა, როგორც ორჯერ ორი - „შვიდ ტელეფონს, მაგრამ მხოლოდ შვიდი ტელეფონიც არ კმარა“ - დავწერე

- „მაინც ვერ მოვისვენებ. აი, ცხრის შემთხვევაში კი, თავს მართლაც ვიგრძნობ საქმეში ბოლომდე ჩაფლულად.“

მესამე შეკითხვა: „რას აკეთებთ თავისუფალ საღამოს?“

ჩემი პასუხი: ცნება - „თავისუფალი დრო“ კარგა ხანია, უბრალოდ აღარ არსებობს ჩემთვის: ჩემი მეთხუთმეტე დაბადების დღიდან ადაგხაზე ეს სიტყვები ჩემს ლექსიკონში: რამეთუ პირველად იყო საქმე!“.

ამიყვანეს. მივიღე სამუშო ადგილი! ფაქტობრივად, ცხრა ტელე-ფონთანაც კი, არც ისე დატვირთულად ვგრძნობდი თავს. ჩავდახოდი ყურმილში: „ახლავე იმოქმედეთ! ეს გააკეთეთ! - ის უნდა მოხდეს - რაღაც მოხდება - რაღაც მოხდა“. ძირითადად, ეს მგონი ვითარები-დან გამომდინარე, იმპერატიული ტონით გავცემდი ბრძანებებს. სადილის შესვენებები გვარიანი გვქონდა, უხმო სიხალისით გარემოცულნი ბუფეტში ვიტამინებით სავსე კერძებს გეახლებოდით.

ვუნზიდელის ფაბრიკაში დაფუსფუსებდნენ ადამიანები, რომლებ-საც სიგრუემდე უყვარდათ თავიანთი ბიოგრაფიების მოყოლა, რო-გორც ეს ზედმინევნით საქმიან პიროვნებებს ახასიათებთ. ასეთე-ბისთვის ბიოგრაფია უფრო მეტს ნიშნავს, ვიდრე თვით საკუთარი ცხოვრება. ოღონდ კი სათანადო პატივი მიაგონ და პირველივე შესა-ძლებლობისთანავე, მხოლოდ ღილაკზე ხელის დაჭრაა საჭირო, გუ-ლარეულივით ამოანთხევენ მთელ თავის საპატიო ბიოგრაფიას.

ვუნზიდელის მოადგილე იყო ვინმე, სახელად ბროშეკი, რომელმაც თავისი მხრივ, ავტორიტეტი იმით დაიმსახურა, რომ სტუდენტობაში შვიდ შვილსა და დამბლადაცემულ მეულლეს ღამის ცვლაში მუ-შაობით არჩენდა, ამავე დროს ოთხ სავაჭრო წარმომადგენლობაში წარმატებით თანამშრომლობდა და ორ წელიწადში ორი სახელმწიფო გამოცდა მაინც წარჩინებით ჩააპარა.

რეპორტიორების შეკითხვაზე: „როდისლა გძინავთ, ბროშეკ?“- უპასუხა: „ძილი ცოდვააო!“ ვუნზიდელის მდივანიც ქსოვით არჩენდა ხეიბარ ქმარსა და ოთხ შვილს, თან ფსიქოლოგიასა და მხარეთმცოდ-ნეობაში დისერტაცია დაიცვა, მეცხვარის ძალები მოაშენა და მომ-ღერლის სახელიც გაითქვა ღამის ბარში, სახელად „ვამპ 7“.

თვით ვუნზიდელი ერთ-ერთი იმათგანი იყო, დილაობით, გაღვიძებისთანავე შრომისათვის რომ არიან შემართული. „საქმე მაქვს“, - ფიქრობენ ისინი, თან ენერგიულად იკრავენ ხალათის ქამარს.

„საქმე მაქს“, - უტრიალებთ თავში წვერის გაპარსეისას, როცა გამარჯვებულ მზერას გააყოლებენ წყლით საპარის აპარატიდან ჩამორცხილ ქაფიან წვერს: მათი თმიანობის ეს ნარჩენი საკუთარი ბეჯითი გარჯის პირველი მსხვერპლია.

ასეთები თვით ინტიმურ სიტუაციაშიც, ბუნებრივი ქმედებების დროსაც ერთგვარად ტკბებიან განეული გარჯით: წყალი ჩხრიალებს, ქაღალდს იყენებენ. რაღაც ხდება, რა! პურს ჭამენ, კვერცხს თავს აფცქვნიან. ყველაზე უმნიშვნელო საქმიანობაც კი ვუნზიდელისათვის საქმეს ნიშნავდა: როგორ ქუდს იხურებდა, მეტი ენერგიისგან როგორ ფაცაფუცით იკრავდა პალტოს, როგორ კოცნიდა გასვლისას მეულლეს - ყველაფერი ეს ვუნზიდელს საქმის რანგში ჰქონდა აყვანილი.

ბიუროში რომ შეაბიჯებდა, მისალმების ნაცვლად მდივანს შესძახებდა: „რაღაც გასაკეთებელია! ისიც ხალისიანად მიაგებებდა თავის „რაღაც უნდა გაკეთდეს“. ვუნზიდელი განყოფილებიდან განყოფილებას შემოივლიდა და გაიძახოდა: „რაღაც უნდა მოხდეს, რაღაც უნდა გაკეთდეს“. ყველა პასუხად - „რაღაც გაკეთდება“! - იძახოდა. „მოხდება, გაკეთდება“! - ანთებული გავიძახოდი მეც, როცა ის ჩემს ოთახში შემოდიოდა.

პირველ კვირაში ტელეფონების რიცხვი თერთმეტამდე გავზიარდე, მეორე კვირაში კი ცამეტ ტელეფონს ვემსახურებოდი და მსიამოვნებდა კიდეც დილაობით ტრამვაიში ახალი განკარგულებების მოფიქრება და ზმნების - „მოხდენა“ და „კეთება“ - სხვადასხვა გვარში, დროსა და კილოში, თხრობითსა თუ კავშირებითში გამოყენება. ორი დღის განმავლობაში მხოლოდ ერთ წინადადებას ვიმეორებდი. ასე მომწონდა და იმიტომ: „რაღაც უნდა მომხდარიყო“, ორი შემდგომი დღე სხვა წინადადება ავიკვიატე: „ამის მოხდენა დაუშვებელი იყო“. ასე ნელ-ნელა დამეუფლა თვითკმაყოფილების გრძნობა, დავიჯერე, თითქოს ნამდვილად ხდებოდა რაღაც.

ერთ სამშაბათ დილით - ჯერ კარგად არც კი მოვკალათებულიყავი ჩემს ოთახში, ვუნზიდელი შემოვარდა და წამოიძახა თავისი „რაღაც უნდა მოხდეს!“, რაღაც აუხსნელი ეწერა სახეზე და ამან დამაბრკოლა მხიარულად და მხნედ, ისე, როგორც მიღებული იყო, მეპასუხა: „რაღაც მოხდება!“

ეტყობა ცოტა დიდხანს შევყოყმანდი, რადგან ვუნზიდელმა, რომელიც იშვითად ყვიროდა, დამიღრიალა: „მიპასუხეთ! მიპასუხეთ, როგორც წესია!“.

და მე ვუპასუხე ჩუმად და უხალისოდ, როგორც ბავშვმა, რომელსაც აიძულებენ თქვას: ცუდი ვარო. დიდი ძალისხმევა დამჭირდა, ამომეთქვა წინადადება: „რაღაც მოხდება“. და აი, მართლაც, მოხდა რაღაც: ვუნზიდელი დაეცა იატავზე, მყისვე გადაგორდა გვერდზე და გაიშხლართა ლია კარის ზღურბლზე. მაშინვე მიეხვდი, რაც მერე დადასტურდა კიდეც, როცა მაგიდას აუჩქარებლად შემოვუარე და მწოლიარეს მივადექი: ის მოკვედა.

თავის ქნევით გადავაჩიჯე ვუნზიდელს, ნელა გავიარე წინკარი ბროშეკის ოთახისკენ და დაუკაუნებლად შევედი. ბროშეკი თავის მაგიდას მიჯდომიდა, ორივე ხელში ტელეფონის ყურმილები ეკავა, პირით კი პასტა, რომლითაც ის უბის წიგნაკში აკეთებდა ჩანაწერებს, ხოლო შემველი ფეხებით საქსოვ მანქანას ამუშავებდა, კარადის უკან რომ იდგა. ამ გზით ცდილობდა საკუთარი ოჯახის შემოსვას. „რაღაც მოხდა“, ჩავილაპარაკე ჩუმად. ბროშეკმა პასტა პირიდან გადმოაგდო ორივე ყურმილი დადო, ფეხის ცერები ყოყმანით მოაშორა საქსოვ მანქანას.

„რა მოხდა?“ - შემეგითხა. „ბატონი ვუნზიდელი მოკვედა“, - ვუთხ-არი მე. „არა!“-მითხრა ბროშეკმა. „ასეა, წამოდით!“ „არა“, განაგრძობდა ბროშეკი, „წარმოუდგენელია“, ფეხები მაინც წაუყარა ჩუსტებში და გამომყვა წინკარში. „არა“, გაიძახოდა ის, ვუნზიდელის ცხედართანაც, „არა, არა!“. არ შევპასუხებივარ. ფრთხილად გადა-ვაბრუნე ვუნზიდელი ზურგზე, თვალები დავუხუჭე და ჩაფი-ქრებულმა დავხედე. რაღაც სინაზე ვიგრძენი მის მიმართ, და პირველად აღმოვაჩინე, რომ არასოდეს მძულებია. მისი სახე რაღაცით ბავშვების სახეს ჰგავდა, რომლებსაც ჯიუტად უნდათ სწამდეთ თოვლის პაპის არსებობა, თანამოთამაშეების დამაჯერებელი არგუმენტების მიუხედავად. „არა“ - ჩაილაპარაკა ბროშეკმა, „არა“.

„რაღაც უნდა მოხდეს“, ჩუმად ჩავილაპარაკე. „ჰო“ - თქვა ბროშე-კმა- „რაღაც უნდა მოხდეს“.

ჰოდა, მოხდა კიდეც ეს რაღაც: ვუნზიდელი დაკრძალეს და მე მერგო პატივი ხელოვნური ვარდების გვირგვინით ხელში გავყოლოდი მის სასახლეს, რადგან მე მარტო ჩაფიქრებულობასა და არაფრის კეთებაზე მიდრეკილებით კი არ ვფასობდი, არამედ იმითაც, რომ ჩემი გარეგნობისა და სახის წყალობით, შავ პიჯაკებს განსაკუთრებულად ვიხდენ. როგორც ჩანს - ხელოვნური გვირგვინით ხელში ვუნზი-დელის კუბოს უკან მიმავალი - დიდებულად გამოვიყურებოდი:

საკმაოდ პრესტიული დამკრძალავი ბიუროს შემოთავაზება მივიღე, პროფესიონალ მგლოვიარედ მიმიწვიეს. „თქვენ ნამდვილად მგლოვი-არედ ხართ გაჩენილი“ მითხრა ბიუროს ხელმძღვანელმა, „შესაფერის ტანსაცმელს ჩვენგან მიიღებთ. სახე კი ნამდვილად დიდებული გაქვთ“.

დავეთხოვე ბროშექს, რასაც იმით ვასაბუთებდი, რომ მე არასა-კმაოდ დატვირთულად ვგრძნობდი თავს და მიუხედავად ცამეტი ტე-ლეფონისა, ჩემი უნარების რაღაც ნაწილს ვერ ვიყენებდი. ჩემი პირველივე პროფესიული სამგლოვიარო პროცესის შემდეგ უკვე ვი-ცოდი: ეს ჩემი საქმეა, ესაა ადგილი, რაც სწორედ მე შემეფერება. სადა სამგლოვიარო ყვავილების თაიგულით ხელში, ჩაფიქრებული ვდგავარ კუბოს უკან საპანაშვიდო კაპელის რიგში პენდელის „ლარ-გოს“ ფონზე, რატომლაც ეს მუსიკალური ნაწარმოები ცოტას თუ მოსწონს.

სასაფლაოს კაფეს მუდმივი კლიენტი გავხდი, იქ ვატარებ დროს ჩემს პროფესიულ გამოსვლებს შორის. ზოგჯერ იმ კუბოებსაც ვჭირი-სუფლობ, მე რომ არ მევალება, ჩემი ჯიბიდან ვყიდულობ ხოლმე ყვავილების თაიგულს და ვუერთდები სოციალურ მუშაკებს, რომ-ლებიც რომელიმე უსამშობლოს კუბოს აცილებენ. აქა იქ ვუნზიდე-ლის საფლავსაც ვესტუმრები ხოლმე, ბოლოსდაბოლოს მას უნდა ვუმადლოდე, ჩემს ნამდვილ პროფესიას რომ მივაგენი, სადაც ჩაფი-ქრებულობა ზუსტადაც რომ სასურველია, არაფრის კეთება კი პირ-დაპირ მევალება. მხოლოდ მოგვიანებით გამიელვა თავში, რომ არასოდეს დავინტერესებულვარ, რა პროდუქციას უშვებდა ვუნზიდე-ლის ფაბრიკა. თურმე ეს საპონი ყოფილა.

გერმანულიდან თარგმნა ლალი ბერიძემ

გიორგი ბერიძე

დაიბადა 1982 წელს ახალციხის რაიონის სოფელ მინაძეში. 2004 წელს დაამთავრა თსუ მესხეთის ფილიალის ისტორიის ფაკულტეტი, თსუ-ის მაგისტრატურა და თავდაცვის ეროვნული სამხედრო აკადემია. მუშაობდა საქართველოს ეროვნული გვარდის ოფიცრად, სამხედრო - ანალიტიკურ ჟურნალ „არსენალში“ სამხედრო-ისტორიკოსად. მისი ლექსები იბეჭდება გაზეთ „ახალციხეში“, „მესხეთის უნივერსიტეტსა“ და „ლიტერატურულ მესტოში“.

არის 2015 -2016 წლების „ფოლკლორის ეროვნული ფესტივალის“ ლაურიატი.

ჯავახის სივრცა

ვერა მცნობულობ ჯავახსა?
სევდით ვარ დოვლათიანი,
დიდის ტყი ბოლო ფესვი ვარ,
შემოვრჩი ინადიანი..

რიენ მათრია ცხოვრებან,
ჭირი ჩემს ბანზე გალალდა,
რაც კი ღმერთ მოუგონია,
ყველა ტკივილი მანახა.

სან ოშკი ტაძარ ვაგენდი,
ანბან, კუმურდოს ვსწავლონდი,
თამარის დროშას ვიცამდი,
ტარიელივით ვყვარონდი.

აუუხ, რა რიგად ვნარტულომ,
ჩვენს შალვას გავყვე ბასიანს,
სანძთას სანთლები დავანთო,
ვაზი ვახაროო არსიანს!

ჩემი ნაგები საყდარი,
ჯამედ მიქცია მოლამა,,
ტერტერამ ზარი შემოჰკურა,
ვაზმა ცრემლები მონამა...

არც ერთმორწმუნებ მამაკლო...
რუსმა მითეთრა ფრესკები
ლამის წარსული მავიწყა ..
ტკბილად მიმწარა ფესვები...

ცრემლებით ვრწყამდი ერუშეთ,
ვავსე ფარავნის სანახი,
დარანში ჩუმად ვილოცე,
არ მწამს მტრისა და სალხნის..

ყველ დილით ნისლი აბულის,
იმედ თავიდან ალალემს,
სპარსი მონღოლი, ოსმალო,
წივი გორებად ვალაგე.

შემოვრჩი ინადიანი,
გადმიტანია ზეირთები,
მესხთა ტყის ბოლო ფესვი ვარ
მამრწყე და.. გავიკვირტები.....

პავანური სიყვარული

რაგორც ძველ კალატოზმა,
ქვაზე ლოცვი მისხალი,
ნახვის დღიდან გოგოჯაან,
გულში ამოგიჭარი.

ხარ აბული ყვავილი,
მამკლა გული ჭიამა,
სიზმრებშიც კი მამნარამ,
მარტო ცხადში კი არა.

სამსრი დეკამბერივით,
გამოხედვა ცივია,
მარა შენი ტუჩებიი...
ბაქმაზივით ტკბილია..

საღამო და წუნდაა,
იდუმალი თვალები,
სიდაან ? ეგრე ინაღი,??
გახსენ გული კარები..

გაგიტაცებ ჯავახეთ,
გადაგმალამ დარანში,
გული ეგრე ფართხალომს,
რაგორც მწყერი ყანაში,

ჯვარ კუმურდოს დავიწერთ,
მესხურ დარბაზს ვხარომდეთ,
ერთხელ დაბადებული,
ერთხელ უნდა ყვარობდე..!!! "

ეს და დროის გუთანი

ჰაამო! უამის გუთანო,
იეს წელიც ლენე ხაროში,
გამოა და გაია,
იემ წუთისოფლი კალოში.
არც შენ დამაკელ და არც მე...
მითამ გგონია იმარჯვამ?
შენ თუ მათრიე, ჰალა თქვიი...
ხო გტანჯა ჩემმა ინადმაც?
გალენამ, ქვასაც ყორესაც,
ცრემლით ვრწყე მინდვრი მანდილი,
რა გრჯია? თუკი მამნარამ..
გამნარამს ჩემი ხადილიც..

ყველას გალენამ უამი-უამ,
იეგრე მოდგმა-ადათი,
ნახო ჰახია, ერთხელაც,
იექ გემსხვრევა ჰაჯათი...
ჰაამო, უამი დაკვალე,
გასწიე დროი გუთანო,
„როდინობი თვეს“ გამლენამ,
შენ მეხრეს აგრე უთხარო.

ერთი კოცნი მიზანდა

რა ლირან? იეგ ერთი ლიმილი?
რა ლირან იეგ ერთი კოცნა?
უშველამს ვარძიას შეთქმული
ოშკში და ხანცთაში ლოცვა?!

რა ლირან? ძრიენ, ძრიენ ძვირია..??
ყველაფერ გავიდემ გჯერამს?
ერთი კოცნა მინდა და მერე..
მირაშხან შევდგები ბერად.

გულად მაქეს ნიალის აბქარი,
ვფიცულომ ჩემ მთებ და ხევებ,
ყეჯელგულიანი ჯავახი,
ყველაფერ დაგითმობ მერე..

მამენატრა

მამენატრა, ყურმობი წლები,
ჯავახეთის ზეგანი,
მომღიმარე მამაი და..
ახალგაზრდა დედაი.

მამენატრა, თუთი ბალი,
ნისლი აბულ ასული,
ფურნი პური მამენატრა,
ზედ ბაქმაზი წასმული.

ვერცხლიფერი სამსრი ქედი,
დაჩხილი სერები,
ოქროფერი დიკი ყანა,
ერუშეთის ჭელები.

მამენატრა ზამთრი ოდა,
წივის ცეცხლი, ლამპარი,
ბაბოი რომ მოჰყვებოდა,
ჰექიათი - ზღაპარი.

მამენატრა ღიმის კრეფა,
ძველი ჭაჭური მარანი,
ქამრობანა, ღორჯვაობა,
იდუმალი დარანი.

პანი? გახსომთ ლეგენდები?
მეციხოვნის თამაში,
პანი? ცელსაც ვიღან ჰკვერამს,
ნარიანის ჭალაში?.

პაპის - პაპი გამოთლილი,
საყდარ ცვიგა ლოდები,
დაბზარულან ციხეები,
დაქცეულან ოდები.

პანი? აღარც ბაბოია,
გულში სიმი ჩამიწყდა,
ერთი ნატვრა შემრჩა, ღმერთო,
ბავშობაში წამიყვა...

პავახეთ გამოვიკაფი

ძრიენ მოთოვა ჯავახეთ,
დიდრონი ფიფქი დასტვია,
ჰანი? შორ დამრჩა ქალაქი,
გაზაფხულამდე დამტვია.

ვეღარ იძვიამს კაი ხან,
ვეღარც ფარა და ნახირი,
ჰაიდე, უკან ჭალიდან,
ვიციგაოთ ნა მარხილით.

დაჲფარა თოვლმა ბალანთა,
ჯანჯლი ხევი და ლოდები,
ავაგუზუზოთ დარბაზი,
წივით გავათბოთ ოდები.

ნისლმა დამალა ნიალა,
კოთელია და სამსარი,
ყორადა მთებმა მოიგდეს,
მარტამდე თეთრი ფაფარი.

იძინამს, ყანაც კალოცა,
უბერამს გიურ აბქარი,
იშტა, ოდებში გუზგუზამს,
წივის ცეცხლი და ლამპარი.

ჩემი ყისმათი ყოფილა,
დიდრონი თოვლი დასტვია.
დაასხა? პური არაყი,
გაზაფხულამდე აქ ვგდივარ!

მაჟათიერი დედიჯან

ეძღვნება იმ გულანთებულ მესხ ბიჭებს ვინც
ოჯახს გაეპარა და სიკვდილს შეეგება

დედაი ძრიენ ვატირე,
სახლში ვერ გამაძლებინა,
რაგორც ქვეყანას დასჭირდა,
სიკვდილიც გამაპედინა!

იქ, წაველ სადაც გვიჭირდა,
იქ, ვიდექ სადაც გეტყიოდა,
სხვა კუთხის შვილებთან ერთად,
მესხური სულიც ყიოდა!

რაგორც შამეძლო, ვიომე,
შევხდი სიკვდილსაც ღიმილით,
შვილების ნაცვლად დავტვიე,
სიამაყე და ტკივილი.

მოხუცი მამა ვატირე,
შავად შევმოსე დედაი,
რანა ვქნა? გაგიგონიათ,
ომში შინ იყვეს მხედარი?!

მაინც ჩვენია სოხუმი!
მაინც ჩვენია ცხინვალი!
ვერ დაგვაშორამს ჩვენს ძმებთან,
ცრემლის და სისხლის მდინარით!

დედაჯან ნუღარ იტირამ,
დედი დასძლიე ტკივილი,
ოსის და აფხაზ დედებთან,
მინდა, შენც გნახო ღიმილით...

ჰაიდე, ჰავახეთ ნავიდეთ

ჰაიდე, წავიდეთ ჯავახეთ,
ჰაიდე, ინადი რად გინდა?
ჰაიდე, აბულზე ავიდეთ,
ოცნებებ დავხედოთ მაღლიდან.

ჰაიდე, ფარავან ავუყვეთ,
ფოკაში შემოვერათ ზარები,
წუნდის ტბას რომ ნახამ, მიხვდები,
რად ვყარობ, ბორილა თვალები.

ჰაიდე, ხერთვისი განახო,
მადლ ვეტყვი ღმერთ ჭაჭკრი მარანთან,
ფურნეს აგუზგუზამს ძალი,
ყირაზე დაგვხვდება ბალანთა.

ჯვარი დავინეროთ ფოკაში,
ჩვენც გავხდეთ ყისმათი პატრონი,
ნისლიან ტაბანყურ წავიდეთ,
დავჰკრიფოდ ღიმი და ატოლი.

ჰაიდე, მესხეთში წავიდეთ,
არ გინდა ინადი, ჰაიდე,
ძრიენ მოკლე ყოფილა ცხოვრება,
დროს ნულარ დავკარგამთ, ჰაიდე!

რუსთავის მუნიციპალიტეტი

ნებარი სულავა

მეცნის სახელმწიფო კიბისათვის „ვეფხისტყაოსანები“

„ვეფხისტყაოსანები“ მეფე ღვთის ხატად ქმნილი არსებაა, რასაც შოთა რუსთველი ბიბლიურ კონცეფციაზე დამყარებული თვალთახედვით წარმოაჩენს: „მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე სახითა მის მიერითა“ (1).¹ მეფე ბიბლიური სწავლებების კვალობაზე წარმართავს სახელმწიფოს ცხოვრებას. მეფე მუდმივად მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე უნდა კითხულობდეს და სწავლობდეს სჯულის წიგნს, რათა დაიცვას მისი ყოველი სიტყვა და მცნება, როგორც მისი და მის მემკვიდრეთა წარმატებული მეფობის ხანგრძლივობის გარანტი. მეფე, როგორც ყოველი ადამიანი, საერთოდ, ყოველი არსი, რუსთველის სიტყვისამებრ, „ლმრთისა დანაბადია“. მეფე სახელმწიფოს სიმბოლოა, მისი ინტერესების დამცველია, მისი პატრონია. სამეფო სკაპტრა და გვირგვინი მან ღვთის ნებით უნდა მიიღოს, რის შემდეგაც შეუძლია წარმართოს თავისი მოღვაწეობა ღვთაებრივი სამართლის კვალობაზე; მისი მოვალეობა ღვთისაგან წინასწარ განგებული და განსაზღვრულია, მას, ქართველ ისტორიკოსთა სიტყვით, ღმერთმა „არწმუნა“ ქვეყანა და ხალხი, ხოლო რუსთველურად, მას „ევალება“ ერის სამსახური, ქვეყნის მსახურების მძიმე ტვირთი. მეფის ღვთივცხებულობა და ზეცით ნაკურთხი სამეფო გვირგვინი სამეფოს/სახელმწიფოს აღორძინების საწინდარია. მეფის მსოფლმხედველობა, ზეცით სახე სახელმწიფოს ხატ-სახეა, იგი მისაბაძია ყოველი მოქალაქისათვის, იგი განსაზღვრავს ერის რაობასა და სულიერ-ზნეობრივ ცხოვრებას. მეფემ ადამიანურ სისუსტეებს უნდა სძლიოს, რათა ერის წინაშე მართლად წარდგეს და ცოდვათაგან განწმენდილმა ღირსეულად მართოს ღვთისაგან რწმუნებული ქვეყანა. მეფე ღვთისაგან რჩეული ის ადამიანია, რომელმაც უნდა

¹ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტი დამოწმებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით: შოთა რუსთველი, ვეფხისტყაოსანი, I, ტექსტი ძრითადი ვარიანტებით, კომენტარებით და ლექსიკონითურთ, ა. შანიძისა და ა. ბარამიძის რედაქციით. თბ., 1966.

დადგას თავი თვისი ღვთისაგან მინდობილი ქვეყნისა და ერისათვის თვისისა. ყოველივე ამის საფუძველი ევანგელიური მოძღვრებაა: „მე ვარ მწყემსი კეთილი; მწყემსმან კეთილმან სული თვისი დადგვის ცხოვართათვს“ (ი. 10, 11). მეფე სახელმწიფოს მთლიანობის, ერთიანობის სახე-სიმბოლოა, საფუძველია, ეროვნული ცნობიერების დვრიტაა, სათავეა, რის გამოც არის იგი შარავანდმოსილი. საღვთის-მეტყველო ლიტერატურაში, წინაქრისტიანულ სახელმწიფო-სამეფოებში, ბიბლიური დავითიდან მოყოლებული, ისრაელისა და იუდას სამეფოთა ისტორიის კვალიბაზე, მეფის ორი ტიპი ჩამოყალიბდა: 1. კეთილი, ქველმოქმედი მეფისა, რომლის პროტოტიპად მოიაზრება ბიბლიური დავით წინასწარმეტყველი, და 2. უკეთური მეფისა, რომელმაც დავითის გზას გადაუხვია (II რკ. 17,19) (კიენაძე 2004: 335-337). მეფის ბიბლიური მოდელი, რაც დავით წინასწარმეტყველის პიროვნებაშია განსახოვნებული და რაც ქართულ საისტორიო მწერლობაში ქართველ მეფეთა ხატვის საფუძვლად არის მიჩნეული, გულისხმობს ყოველმხრივ შემკულ, ჰარმონიულად განვითარებულ პიროვნებას. ბიბლიური მეფე განსაკუთრებული პიროვნული ლირსებებით გამოიჩინდა და იგი ქართველ ქრისტიან მეფეთა წინასახედაა მოაზრებული. ბიბლიური წიგნებიდან იმზირებიან ღვთის მიერ ცხებულ შეფეთა მისაბაძი, სიბრძნით ალსავსე სახეები. ბაგრატიონთა მთელ დინასტიას გასდევს დავით წინასწარმეტყველის პიპოლიგმური სახე, როგორც ნიმუშისა, ხოლო თვით ამ დინასტიის, მის წარმომადგენელთა სულიერ-ინტელექტუალური გზა წინააღმდეგობებით ალსავსე ურთულეს ცხოვრებაზე გადის; მათი სახელმოვანი ბრძოლების, სახელმწიფოებრივი ქმედებების მიღმა მისი (დავით წინასწარმეტყველის) სულიერი აღმასულა და ღვთიური მადლით განათებული ღვანლი იხილვება, რასაც ამქვეყნიურ ცხოვრებაში დაშვებულ შეცდომათა და ჩადენილ ცოდვათა მონანიების ღრმა განცდა ახლავს, რაც მისავე ფსალმუნებშია გაცხადებული და რაც მისაბაძია დავით წინასწარმეტყველის ჩამომავალ მეფეთათვის, საქართველოს სამეფო დინასტიის – ბაგრატიონთა სამეფო საგვარეულოს ყოველი წარმომადგენლისათვის. ამის ნიმუშებად შეიძლება დასახელდნენ საგალობელთა შემოქმედი მეფეები: დავით აღმაშენებელი, დემეტრე-დამიანე, თამარი, ქართული ეკლესიის მიერ წმინდანებად შერაცხულნი, რომლებიც მეფის ბიბლიურ მოდელში ხედავდნენ თავიანთ სულიერ-სახელმწიფოებრივ მისას, ღვთაებრივ დანიშნულებას. „ვეფხისტყაოსანში“ მეფის ხატ-სახის გააზრებისას

ბიბლიური და საქართველოს ისტორიის ნიშნით აღბეჭდილი მოდელი იკითხება. ამავე დროს, ძველი მსოფლიოს, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის რუსთველის თანამედროვე იმპერიათა სახელმწიფოებრივი წყობის, მათში არსებული წინააღმდეგობების ანარეკლიც შეინიშნება, რაც, ცხადია, მწერლის თანამედროვე ეპოქის საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და პოლიტიკურ-იდეოლოგიური ვითარების ღრმა ცოდნას ასახავს. „ვეფხისტყაოსანში“ სახელმწიფოს მოწყობის ორგვარი მოდელია ნაჩვენები, რაც მეფის სახის ზოგად ასპექტში გააზრებას უკავშირდება. მეფის იდეალის რაობა ბიბლიური მოდელის გააზრების, სახელმწიფოებრივი მოწყობის სისტემათა ღრმა ცოდნის, წინარე ლიტერატურულ ტრადიციებში ასახული მეფის სახის გათვალისწინების, ცხოვრებისეული მდიდარი გამოცდილების საფუძვლზე ჩამოყალიბებულია სულხან-საბა ორბელიანის მიერ „სიბრძნე სიცრუისაში“, რომელიც იმ ძირითად მიზანდასახულობასთან ერთად, რაც ამ თხზულებას დააკისრა ავტორმა, „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგიერთი ეპიზოდისა თუ კონტექსტის კომენტარის როლსაც ასრულებს. ესაა მეფის ფუნქციის განსაზღვრა სახელმწიფოს პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. დავიმოწმებ საბასეულ შეხედულებებს მეფის შესახებ, როგორი უნდა იყოს იგი, რომ სახელმწიფოს სწორად მართვა და საკუთარი ქვეყნის მოქალაქეთა მოვლა-პატრონობა შეძლოს:

„მეფეთაგან სამნი უყვარან ღმერთსა: სიმშვიდე, სიმდაბლე და სულგრძელობა. მეფეთაგან სამს დაიმადლებს უფალი: სამართალსა უქრთამოსა, მოწყალებასა და დიდსა სიყვარულსა ყოველთასა.

მეფეთაგან სამს ინატრიან ქვეყანანი: ზავთსა მართებულსა, სიმართლესა უზაკველსა და სიუხვესა მოუკლებელსა.

მეფეთაგან სამს იქნებენ დიდებულნი: სიტყვისა წესიერსა, ნადიმსა ამოსა და ჭირში – ჭირსა და ლხინში – ლხინსა.

მეფეთაგან სამს ნდომობენ მხედარნი: ცხენთა მალსა, საჭურველსა მაგარსა და დანახვასა ნამსახურისასა.

მეფეთაგან სამს იღვნიან გლაბაკნი: კარსა ღიასა, თხოვისა ბოძებასა და სიხარულით წარვლენასა.

მეფეთაგან სამს ითხოვენ მონანი: სავსესა ტაბლასა, ჯამაგირთა მოუკლებლობასა და მალე შეუბეზღებლობასა.

მეფეთაგან სამს ინდომებენ ვაზირნი: ყურის მიპყრობასა, სიტყვის გაგონებასა და რჩევის დაჯერებასა.

მეფეთაგან სამს ინებებენ მოჩივარნი: საჩივრის სმენასა, აუჩქარებლობასა და დაუფერებლობასა.

მეფეთაგან სამს ინატრებენ ვაჭარნი: თვალთა და ლალთა ცნობასა, ღირებულის მიცემასა და უფასურად ვაჭრობასა.

მეფეთაგან სამს ევედრებიან მოგზაურნი: მეკობრეთაგან მორჩენასა, ზერის წესად აღებასა, ფუნდუკთა უშულართა დგომასა.

მეფეთაგან სამს იხვეწებიან შესმენილნი: მობეზლრისა წაყენებასა, ურისხველად ბრძანებასა და მართლებასა თავისასა.

მეფეთაგან სამს ითხოვენ პატიმარნი: შეცოდებისა შენდობასა, რისხვის წყალობად შეცვლასა და ხილვასა პირისა მისისასა.

ესე არს წესი მეფეთა, ესე არს საბოძვარი თემთა, ესე არს გოდოლი სპათა, ესე არს ზრუდე ქალაქთა! რომელმან ჰყოს, იგი და ქვეყანა მისი დაემყაროს“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 41-42). სამეფო ქცევათა და მოქმედებათა სულხან-საბასეული კოდექსი ბიბლიურ ზნეობრივ წნავლებებს ემყარება, იგი ყოველი დროისათვის შესაფერისია. „მრავალნი მწყემსნი უმჯობეს არიან უგანთა მეფეთა... მეფე ესეთი ხამს: გლახაკთა, მონათა, გლეხთა, მსახურთა, აზნაურთა, თავადთა, დიდებულთა, მეფეთა და ხელმწიფეთა წესი, რიგი, შრომა, ჭირი, მუშაკობა, საქმე, ვაჭრობა, სმა-ჭამა და მიცემა იცოდეს“ (სულხან-საბა ორბელიანი, 1959: 30). ესაა „საქმე სიტყვიანი და სიტყვა საქმიანი“ კოდექსი მეფეთა და ხელმწიფეთა ქცევა-ქმნათა, რომელსაც ეფუძნება სამართლიანი, პარმონიული სახელმწიფოს მართვისა და არსებობის წესი და რიგი².

შოთა რუსთველის პოემის მოქმედება ძირითადად ორი სახელმწიფოს – ინდოეთისა და არაბეთის სივრცულ არეალში მიმდინარეობს. თითოეულს თავისი მხატვრული ფუნქცია აქვს, რაც კონცეპტუალურია შოთა რუსთველისათვის. ორივე სამეფოში ტახტს ხანდაზმული მეფე ფლობს, ორივეს ერთადერთი ასული ჰყავს, ორივეს ერთნაირი პრობლემა აქვს გადასაჭრელი, მაგრამ განსხვავებულია მათი დამოკიდებულება ტახტის მექვიდრისადმი³.

² ქართული რომანტიზმის საუკეთესო წარმომადგენლის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსში „ფიქრნი მტკვრის პირას“ ასახულია ორი ტიპის მეფის სახე ბიბლიური, ისტორიული და ლიტერატურული რეალიების გათვალისწინებით (ინგოროვა 1968: 15-17; სულავა 2006: 60-65).

³ სამეფო ოჯახებისა და ტახტის მემკვიდრეების პრობლემის ასახვის თვალსაზრისით მეტად საინტერესო პარალელები იკვეთება, ერთი მხრივ, „გეფხისტყაოსანსა“ და, მეორე მხრივ, „სიბრძნე ბალაპვარისას“ და სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ შორის.

მამისა და ასულის ურთიერთობის მოდელი ძველთაძველია – იგი მითოსიდან და ბიბლიიდან მომდინარეობს. ამ თვალსაზრისით „ვეფხ-ისტყაოსანი“ ერთდროულად არეკლავს მითოსურ, ზღაპრულ, რელი-გიურ და ლიტერატურულ ტრადიციებს; მითოსში იგი ორი მოდელის მიხედვით წარიმართება:

1. მეფე თავად თანხმდება ასულის გამეფებას და სასიძოსაც თავად არჩევს, მას სახელმწიფოს შიგნით პოულობს, სამეფო ძალაუ-ფლებასაც თავად გადასცემს ასულსა და სასიძოს;

2. მეფე თავის ასულს მექვიდრედ მიიჩნევს, მაგრამ მას არ ამე-ფებს, ასულის გათხოვებაზე ზრუნავს და სასიძოს სახელმწიფოს გა-რეთ ექებს; იგი ვერ ეგუება ასულის გამეფებას, რადგან ამით ძალაუ-ფლებას კარგავს; ძალაუფლებას ასულის გათხოვებითაც კარგავს, ვინაიდან სასიძო მისი სახელმწიფოს პოტენციური მფლობელია. ამი-ტომაც უმძიმს გადაწყვეტილების მიღება. ასეთ შემთხვევაში კონ-ფლიქტი მეფესა და სასიძოს შორის, აგრეთვე, ღალატი ასულის მხრი-დან, გარდუგალია, რაც სახელმწიფოს შიგნით არეულობის სა-ფუძველი ხდება.

მითოსშივეა ასახული მექვიდრეობის კიდევ ერთი ვერსია, როდესაც ერთმანეთს უპირისპირდება მეფის ძმისა და მეფის შვილის სახელმწიფოებრივი და მექვიდრეობითი ინტერესები. ამ მოდელთა გათვალისწინებაც გვმართებს „ვეფხისტყაოსანში“ ასახული სამეფო დინასტიების მდგომარეობისა და მეფეთა გადაწყვეტილებების გაანალიზებისას, რადგან პოემაში ორივე მოდელი ირეკლება, თუმცა საბოლოო შედეგი მათგან განსხვავებულია.

არაბეთში თაობა იცვლება, ღმრთისაგან სვიანმა, მორჭმულმა და განგებიანმა არაბთა მეფემ, როსტევანმა, თავისი ერთადერთი ასული გაამეფა. მის პიროვნულ ღირსებებს, მეფისათვის აუცილებელ თვისებებსა და ღირსებებს მამაც და ვაზირებიც ერთმად აღიარებენ. სამეფოში აღმოჩნდა ღირსეული რაინდი ავთანდილი, „სპასპეტი, ძე ამირსპასალარისა“, რომელსაც როსტევანისაგან „ესწავლნეს სამამა-ცონი ზნენია“, რაც სამხედრო და სავაჟვაცო თვისებებს გულისხმობს. ეს ნადირობისას გამომჟღავნდა კიდეც. მაგრამ სამამაცო ზნეთა ფლობა არაა საკმარისი პირობა სამეფოს სრულყოფილებისათვის, მი-უხედავად იმისა, რომ არაბეთში ყველაფერი წესისამებრ მიემართება და ჰარმონიულობა სუფევს. არაბეთში მამისერთა ასულის გამეფება ღვთის ნებით ხდება; მამამ, როსტევანმა, მეფედ დალოცა თავისი

ძე//ასული თინათინი, რაც იმას ნიშნავს, რომ აქ მშვიდობიანი დინასტიური ყოფა უნდა გაგრძელდეს. ამას ადასტურებს „ვეფხისტყაოსანში“ ლექსიკური ერთეულის – „ძე“ – მემკვიდრის სინონიმად გამოყენება. პოემაში ასულიც, ვითარცა სამეფო ტახტის მემკვიდრე, ძედ მოიხსენიება.

ბიბლიური სწავლებით, მეფე მთელი ცხოვრების მანძილზე უნდა იცავდეს და ასრულებდეს უფლის სიტყვას და რჯულის წიგნს, რაც მისი და მის მემკვიდრეთა მეფობის ხანგრძლივობისა და სვიანობის გარანტიად ისახება. ამიტომაც შეიძინა მეფობამ ესქატოლოგიური და მესიანური დატვირთვა. მოსეს სჯულის წიგნის ჩამოყალიბებისას ბიბლიის პირველ წიგნებში არ იყო გათვალისწინებული გამეფებისა და მემკვიდრეობის გადაცემის ყველა შესაძლო შემთხვევა, შესწორებები შევიდა რიცხვთა და მეორე სჯულის წიგნებში. ბიბლიური სწავლებით, როდესაც საგვარეულოში მამას მხოლოდ ასული ან ასულები ჰყავდა, მემკვიდრეებად სწორედ ისინი უნდა ყოფილიყვნენ მიჩნეული. რიცხვთა წიგნში მოთხოვდილია ცელაფხადის ასულთა იგავი (რიცხვ. 27,1-11), რომლის მიხედვით ასულები მოითხოვენ მამისეული სამკვიდროს გადაცემას, როგორც ეს მემკვიდრე ვაჟებს ეკუთვნით; მათ იყისრეს მემკვიდრე ვაჟების მისია, რათა მამას სახელი და ხსოვნა გაუგრძელონ. ამგვარი შემთხვევა მოსეს სჯულში თავიდანვე გათვალისწინებული არ ყოფილა; ამიტომ მოსეს კითხვას, როგორ უნდა მოიქცნენ მაშინ, როცა საგვარეულოში მამას მხოლოდ ასულები ჰყავს, უფალი მემკვიდრედ ასულებს მიიჩნევს. საგვარეულოს უძეო მამის სამკვიდრო ადრე, მოსეს მიერ პირველი სჯულის კანონის მიღების დროს, მამის ძმებზე გადადიოდა, ქალიშვილები მემკვიდრეებად არ მიიჩნეოდნენ. ცელაფხადის ქალიშვილებმა დასვეს კითხვა, თუ ვინ უნდა ინახავდეს მამის სახელსა და ხსოვნას: უძეო მამის ღვიძლი ასულები თუ მამის ძმები? უფალმა ასულებს მიანიჭა უპირატესობა. ამ პრობლემის განხილვამ მოამზადა ახალი სჯულის საფუძველი, რომელსაც ბიბლიაში მეორე სჯულის წიგნი ეწოდა. რიცხვთა წიგნში უკვე შევიდა ცელილებები და დაწესდა, დაკანონდა, რომ უძეო მამის ასულები მამის მემკვიდრეობის უფლებას მიიღებენ, ოლონდ თავიანთ საგვარეულოებში უნდა გათხოვდნენ, რათა მამის სამკვიდრო, ქონება სხვა საგვარეულოს არ გადაეცეს. მართლაც, ცელაფხადის ასულები თავიანთ ბიძაშვილებს მისთხოვდნენ, რის შედეგადაც მათი სამკვიდრო სხვა შტოში არ გადასულა (რიცხვ. 36,

6-7); ასე გახდა შესაძლებელი ასულთა ინტერესების დაცვაც და შტოს, საგვარეულოს მთლიანობის შენარჩუნებაც.

ამ ბიბლიური სიბრძნის კვალი იკითხება „ვეფხისტყაოსანში“ ინდოეთისა და არაბეთის სამეფოთა მაგალითზე. როსტევანი თავის ქვეყანაში პოულობს სასიძოს, მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილი სამეფო საგვარეულოს არ ეკუთვნის; ამას ნადირობის შედეგით არაბთა მეფის კმაყოფილება მოწმობს: „უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა“ (83/82); ამასვე გამოხატავს ავთანდილის გაპარვის ამბის გაგებისას როსტევანის ნათქამი სიტყვები: „ან უშენოდ, გლახ, რა ვუყო საჯდომსა და სრასა სრულსა“ (825/23); ნაწარმოების დასასრულს კიდევ უფრო ნათლად გამოჩნდა ამ სიბრძნის რეალური განხორციელება არაბეთის სამეფოში. ინდოეთში ეს ბიბლიური სიბრძნე არაა გათვალისწინებული, იგი უგულებელყოფილია და საჭიროა მისი აღდგენა ან მოპოვება, რისთვისაც იბრძვის ახალი თაობა – ნესტან-დარეჯანი და ტარიელი.

არაბეთისაგან განსხვავებით, ინდოეთში, ძველი ტრადიციების ქვეყანაში, ბევრი რამ მოსაწესრიგებელია, შესაცვლელია, გასაახლებელია, რაც მთავარია, საღვთო სიბრძნის კვალობაზეა მოსაწყობი. ფარსადანი, გაერთიანებული ინდოეთის მეფე, იმპერატორისათვის დამახასიათებელი ნიშნებითაა წარმოდგენილი, რაც იმთავითვე მიუთითებს მისი პოლიტიკური თვალთახედვის ძველ ტრადიციათა კვალზე სვლას და მის ამოვარდნას სამყაროს განვითარების კანონზომიერებიდან. ამდენად, „ვეფხისტყაოსანში“ ორი განსხვავებული ტიპის სამეფოა ასახული.

„ვეფხისტყაოსანში“, მეფის ინსტიტუტის ასახვის თვალსაზრისით, ძირითადად სამი მეფე იქცევს ყურადღებას: როსტევანი, ფარსადანი და სარიდანი. მეფის იდეალური სახე როსტევანის დახასიათებაშია გაცხადებული:

„იყო არაბეთს როსტევან, მეფე ლმრთისაგან სვიანი,

მაღალი, უხვი, მდაბალი, ლაშქარ-მრავალი, ყმიანი,

მოსამართლე და მოწყალე, მორჭმული, განგებიანი,

თვით მეომარი უებრო, კვლა მოუბარი წყლიანი“ (33/32).

როსტევანის დახასიათებაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს მეფის შესახებ ნათქამი – „განგებიანი“, რომელსაც ძალზე სპეციფიკური მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან იგი საღვთისმეტყველო ტერმინია და განგების ცნებას უკავშირდება. ამ ეპითეტით როსტევანის

ის თვისებაა აღნიშნული, რომელიც მას ღვთის ნების, განგების გამოცნობად და მიმდევრად წარმოგვიჩენს. ამაში იგულისხმება ის, რომ არაბეთში ყველაფერი, კერძოდ, სამეფო ტახტის მემკვიდრისათვის გადაცემა წესისამებრ მიემართება. თუმცა, აქვე აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ როსტევანში მაინც არის იმპერატორის ტიპისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, რაც იმას გვაფიქრებინებს, რომ არც ისაა იმთავითვე იდეალურად წარმოსახული. მასში ჯერ კიდევ დასტურდება „კულტურული თუ სტრუქტურული ძალადობის“ გამომხატველი ფაქტორები, რისთვისაც შეიძლება დავიმონმოთ მეფესთან უცხო მოყმის მისაგვრულად 12 მონის მიგზავნა. მაგრამ, ამავე დროს, პოემის დასაწყისში როსტევანი იმგვარ მეფედაა დასახული, რომელშიც მეფის იდეალისათვის საჭირო თვისებები მოცემულია, ოლონდ იდეალად ჩამოყალიბებას დრო სჭირდება. გასათვალისწინებელია თვით იდეალურის ცნების შინა-არსი, რადგან იგი დროთა განმავლობაში ეპოქის მოთხოვნათა შესაბამისად იცვლება, იცვლება ლიტერატურული ტრადიციები, მოთხოვნები, პრინციპები, შეფასების კრიტერიუმები, რის გამოც იდეალურისადმი დამოკიდებულებაც ტრანსფორმაციას განიცდის. „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟთა იდეალურობის პრობლემაც იმ ლიტერატურულ მოთხოვნებსა და სპეციფიკას უნდა ითვალისწინებდეს, რომელიც XII საუკუნის საქართველოს ლიტერატურული ცხოვრებისათვის იყო დამახასიათებელი; აგრეთვე, საჭიროა მსოფლიო ლიტერატურულ მოთხოვნათა გათვალისწინებაც, რადგან ქართული მწერლობა მსოფლიო ლიტერატურის ნაწილია. ამიტომ პოემის დასასრულს მას უკვე ვხედავთ ღვთაებრივი სიბრძნით განსრულებულსა და აღჭურვილს, რასაც მისი, როგორც შემფასებლის, ფუნქცია ადასტურებს. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ არაბეთიდან იწყება „პოლიტიკური აზრის არისტოკრატიზაცია“ (ი. ს. ჩიჩუროვი), რასაც სულიერად და ინტელექტუალურად მომზადებული საზოგადოება სჭირდება და რის მოთავედ, საფუძვლის დამდებად ახალგამეფებული თინათინი გვევლინება.

ფარსადან მეფის დახასიათება, ცხადია, განსხვავებულია როსტევანისაგან და ეს კარგად ჩანს ტარიელისეულ წარდგინებაში: ექვსი სამეფო ფარსადანს პქონდა, თვით იყო მპყრობელი, უხვი, მდიდარი, უკადრი, მეფეთა ზედა მფლობელი, ტანად ლომი და პირად მზე, ომად მძლე, რაზმთა მწყობელი (313/311).

მეფე ფარსადანი სხვა დროსაც დაახასიათა ტარიელმა და ხა-ტაელთა მეფისადმი მიწერილ წერილში მის შესახებ განაცხადა: „მეფე ინდოთა არისმცა ღმრთულებრ ძლიერი!“ (390/387). აქაც ფარსადანის ფიზიკურ სიძლიერეზე, უმეტესად გარეგნულ ფაქტორებზეა ყურ-ადლება გამახვილებული, მაგრამ ისიც აღნიშნულია, რომ ყოველი სიკეთე ღვთისაგან აქვს მინიჭებული.

როსტევანისა და ფარსადანის დახასიათებათა შედარებისას ნათლად ჩანს მათი განსხვავებული სახეები, როსტევანში გონება და სამამაცო ზნენი შეზავებულია, ფარსადანში მხედრული მონაცემები, საპრძოლო გამოცდილება ჭარბობს.

როდესაც არაბეთისა და ინდოეთის მეფეთა – როსტევანისა და ფარსადანის იდეალურობაზე ვსაუბრობთ, საჭიროა ყურადღება მიექცეს შემდეგ გარემოებას: თითოეულ მათგანზე თხრობის და-საწყისშივე ავტორი მათ ყოველმხრივ მისაბად მეფებად არ წარმო-აჩენს; ისინი იდეალურნი არ არიან; როსტევანი მხოლოდ პოემის და-სასრულს წარმოჩნდება იდეალურად, ხოლო ფარსადანის, როგორც მეფის, იდეალურობაზე საუბარი სრულიად ზედმეტია. რუსუდან ცა-ნავამ საინტერესო პარალელი გაავლო ჰომეროსის „ილიადასა“ და შოთა რუსთველის პოემას შორის და აღნიშნა, რომ როსტევანსა და ფარსადანს საერთო ადამიანური ნაკლი აქვთ, ესაა მრისხანება (ცა-ნავა, 2005: 237-238). არც როსტევანი, არც ფარსადანი არ არიან იმ-თავითვე იდეალურნი. მაგრამ როსტევანი წაწარმოების დასასრულს ავთანდილის ქცევათა, ზნეთა შემფუსებლად გვევლინება, – პოემის დასაწყისში ამას მოითხოვდა იგი არაბეთის მხედროთმთავრისაგან, – რაც იმას მიუთითებს, რომ იგი თავადაც იდეალად თანდათან ჩამოყალიბდა, რაშიც ახალ თაობას მიუძღვის წვლილი, სახელმწიფოს ახლებურ მოწყობას, ახლებურ იდეოლოგიას, საზოგადოებრივ ყო-ფასა და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ წეს-კანონებს ახალი თაობა განსაზღვრავს.

ჯერ არაბეთის სამეფოსა და როსტევანის შესახებ.

არაბეთი რომ საღვთო სიბრძნისა და მეცნიერების საუფლოა, ამას როსტევანის მოკლე დახასიათება, ვაზირებთან მისი საუბარი და თინათინის გამეფებისას ასულისათვის მიცემული ბრძნული დარიგება ადასტურებს. როსტევანი იშვიათი შეზავებაა ძველი და ახალი სიბრძნისა, ფაქტობრივად, იგი ახალ სიბრძნეს უყრის საფუძველს, იწყებს ახალ ერას. ზ. გამსახურდიას შეხედულებით, წაწარმოების და-

საწყისში მასში მაინც ჯერ კიდევ ძველი, კოლექტიური ცნობიერები-დან მომდინარე სიბრძნე გამოსჭვივის (გამსახურდია, 1991: 256), ვინაიდან იგი ვაზირთა რჩევებს ემყარება. მეფე და ვაზირები, მიუხედავად მეფის დომინანტურობისა, მაინც ერთიანობაა, ერთი მთლიანობაა. მეფე ვაზირთა რჩევებს ითვალისწინებს, რაც იმ ძველ, კოლექტიურიდან ამოზრდილ ცნობიერებაზე მიგვითითებს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ინდოეთიც ამგვარივეა თავისი სახელმწიფოებრივი წყობით, კანონმდებლობით. ოლონდ ინდოეთის მეფე უფრო გამოკვეთილი იმპერიული თვისებებითაა აღჭურვილი, მკაცრად ჩამოყალიბებული ინდივიდია, რომელიც საკუთარ ნება-სურვილს ატარებს და სხვათა აზრს მხოლოდ ფორმალურად ისმენს.

არაბეთის მორქმულმა და განგებიანმა მეფემ, ღმრთისაგან სვიანმა და განგებიანმა როსტევანმა, თავისი ერთადერთი ასული უნდა გაამეფოს, რაც განაცხადა ვაზირთა წინაშე საგანგებოდ მოწვეულ თათბირზე; მეფის სიტყვით, იგი უკვე მოხუცდა, „სიბერე სჭირს, ჭირთა უფრო ძნელია“. საჭიროა ახალი მეფე; როსტევანმა ვაზირთა წინაშე კითხვა დასვა, რომელსაც თავადვე უპასუხა. ყოველივეს პირველმთქმელი თავად არაბეთის მეფეა: „გკითხავ საქმესა ერთგან სასაუბნაროსა“ (36/35, 1). მას უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა თავისი ასულის გამეფება და განაცხადა კიდეც: „ჩემი ძე დავსვათ ხელმწიფედ, ვისგან მზე საწუნელია“ (37/36, 4), რაც იმას მოასწავებდა, რომ მეფემ, მართალია, კითხვა დასვა, მაგრამ კითხვაში პასუხიც იყო მოცემული.

როსტევანის მსგავსად, ვაზირებმაც აღიარეს თინათინის სამეფო უფლებები უკვდავი აფორიზმით და თანხმობა მისცეს:

„თუცა ქალია, ხელმწიფედ მართ ღმრთისა დანაბადია;

არ გათნევთ, იცის მეფობა, უთქვენოდ გვითქვამს კვლა დია;

შუქთა მისთაებრ საქმეცა მისი მზებრ განაცხადია.

ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“ (40/39).

ცხადია, სავაზირო ოდენ დეკორაციაა, ფორმალურია, ფაქტობრივი განმგებელი მეფეა. მაგრამ სავსებით ნათელია, რომ როსტევანი თავისი სიბრძნით, ინტუიციით, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური საკითხისადმი დამოკიდებულებით, სიახლის შეგრძნებით გამორჩეული და სამართლიანი პიროვნებაა. თუ როსტევანსა და ინდოეთის მეფეს ფარსადანს ერთმანეთს შევადარებთ, როსტევანი ფარსადანს ბევრი თვისებით აღემატება, იგი თავად წყვეტს სახელმწიფოსათვის ესოდენ მნიშვნელოვან საკითხს – მომავალი მეფის

პრობლემას და სავსებით სამართლიანად აგვარებს მას. როგორია ეს გადაწყვეტილება? მისთვის მთავარი და უმნიშვნელოვანესია ასულის გამეფება, რათა ლეგიტიმიზმი არ დაირღვეს და მეფის ინსტიტუტი გაგრძელდეს, ქვეყანას ახალმა მეფემ უპატრონოს; ამიტომ როსტევანისათვის თავდაპირველი საზრუნავი არაა ასულის გათხოვება ან სასიძოს ძიება. ეს ისედაც მოგვარდება. მთავარი სახელმწიფო ზე ზრუნვა და მისი სტრუქტურული მოწყობაა. ძველი მეფის ამგვარი ნაბიჯი სამყაროს ჰარმონიულობაზე ზრუნვისა და მოგვარების საწინდარი უნდა გახდეს. ამიტომ როსტევანის ქცევაში, მის სახელმწიფოებრივ მსოფლმხედველობაში რამდენიმე საფეხური იკვეთება.

როსტევანისა და თინათინის, როგორც მეფისა და მეფის მემკვიდრის, ხატ-სახეები საგანგებო დაკვირვებას მოითხოვს. საყურადღებოა ხელმწიფისა და ასულის ურთიერთობა მითოსურ, რელიგიურ და ლიტერატურულ ტრადიციებში, ვინაიდან მამისა და ასულის ურთიერთობის მოდელი ძველთაძველია, იგი მითოსიდან და ბიბლიური სწავლებიდან მომდინარეობს. ეს ურთიერთმიმართება მითოსში ორი მოდელით წარიმართება: 1. მეფე თავად თანხმდება ასულის გამეფებას და სასიძოსაც სახელმწიფოს შიგნით პოულობს, შესაბამისად, სამეფო ძალაუფლებას თავად გადასცემს ასულს და სასიძოს პოულობს; 2. მეფე თავის ასულს ტახტის მემკვიდრედ არ მიიჩნევს, შესაბამისად, არც ამეფებს, ასულის გათხოვებაზე ზრუნავს და სასიძოს სახელმწიფოს გარეთ ექებს. იგი ვერ ეგუება ასულის გამეფებას, რადგან ძალაუფლებას კარგავს; ასულის გათხოვებითაც კარგავს იგი ძალაუფლებას, ვინაიდან სასიძო მისი სახელმწიფოს პოტენციური მფლობელია, ამიტომაც უძმიმს გადაწყვეტილების მიღება. „ვეფხისტყაოსანში“ ამგვარი მითოსური მოდელები ნაწილობრივ იკვეთება.

მამისა და ასულის ურთიერთობის პირველი მოდელი, რომელიც სამეფო ტახტის მემკვიდრეობით გადაცემას გულისხმობს, ნათლად ჩანს როსტევანისა და თინათინის მაგალითზე. მამამ თინათინს ლეგიტიმური პრინციპების მიხედვით გადასცა სამეფო ძალაუფლება იმ მოტივით, რომ „მამა ყოველი ძისაგან ითავსებოდა“ (48/47, 3). თინათინი სიმბოლური და ალეგორიული თვალსაზრისით ბიბლიური ჩამომავლობისად უნდა მივიჩნიოთ, რასაც, ბიბლიურთან ერთად, ისტორიული ალუზის ხასიათიც აქვს. „ვეფხისტყაოსანში“ ეს ბიბლიური იგავი-ალუზია პოლიტიკურ მეტაფორა-ალუზიად გარდაისახა, ბიბლიური სიბრძნე ირეკლება ინდოეთისა და არაბეთის

სამეფოთა მაგალითზე. შეიძლება ითქვას, თინათინის გამეფებით არაბეთში მშვიდობიანი დინასტიური ყოფა გრძელდება, ინდოეთში – არა და ორლევება კიდეც სამეფო ტახტის კანონიერად გადაცემის წესი.

„ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“, „მამა ყოველი ძისაგან ითავსებოდა“ ბიბლიური სიბრძნეა და მისი აღსრულება როსტევანის, როგორც მეფის, უპირველესი მოვალეობაა. როსტევან მეფე ახლადგამეფებულ ასულს არიგებს, როგორ მოიქცეს, რა უნდა გააკეთოს, რომ ღირსეული მეფე იყოს თავისი ქვეყნისა. პოემის ამ ეპიზოდში გადმოცემულია ის სიბრძნე, რომელიც მეფეს წინ უნდა გაუძლვეს თავის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ, სოციალურ-ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ საქმიანობაში. როსტევანის დარიგება მომავალი მეფის მოღვაწეობის პროგრამაა, რომლის გარეშე შეუძლებელია სახელმწიფოს მართვა და საზოგადოების ღვთაებრივი სამართლიანობის გზით ტარება. ცხადია, როსტევანს ეს სიბრძნე თავადაც წინაპართაგან აქვს მოსმენილი და თავის მემკვიდრესაც ამასვე ასწავლის, თინათინმაც მომავალში იგივე უნდა გააკეთოს და თავის მემკვიდრეს გადასცეს ღვთისაგან ბოძებული, მამისაგან თქმული სიბრძნე, რასაც ზემოთ დამოწმებული აფორისტული გამოთქმა გვასწავლის: „მამა ყოველი ძისაგან ითავსებოდა“, რომლის აღსრულებამ უნდა დაამშვიდოს და სულიერად გაზარდოს როსტევანი. მისივე სიტყვით: „ამისად ქმნამდის დამწველი ცეცხლი არ დამესებოდა“ (48/47, 4).

დაისმის კითხვა, რატომ ტირის თინათინი, რა არის მისი ცრემლისა და მღელვარების საფუძველი? ჩანს, რომ ესაა სიახლის დამკვიდრების მოლოდინი არაბეთში, როგორც სახელმწიფოში. როგორი იქნება ეს სიახლე, ჯერ ცნობილი არაა, ჯერ არ იცის თინათინმა. მან იგი მამის სიტყვებში უნდა მოიძიოს, თუ ეს საკმარისი არ აღმოჩნდა, თავად უნდა ეძიოს. ამიტომ გულდასმით ისმენს როსტევანის დარიგებას, რომ ტირილი არაა გამოსავალი, რომ დღეიდან მამისაგან არაბეთის მეფედაა სახელდებული, არაბეთის სამეფო ამიერიდან ღმერთმა მას არწმუნა, მისი მართვა-გამგეობა ღვთისაგან მას მიენდო. თინათინისადმი როსტევანის რჩევაა, იყოს „ბრძნად მქმნელი საქმისა“, „ნენარი და ცნობილი!“ უფროსი მეფის, ძველი თაობის მეფის რჩევა-დარიგება ემყარება ბიბლიურ-ევანგელიურ და ხანგრძლივი სულიერი გამოცდილების შედეგად მოპოვებულ სიბრძნეს:

„ვარდთა და წევთა ვინათგან მზე სწორად მოეფინების, დიდთა და წვრილთა წყალობა შენმცა ნუ მოგეწყინების!

უხვი ახსნილსა დააბამს, იგი თვით ების, ვინ ების.

უხვად გასცემდი, ზღვათაცა შესდის და გაედინების.

მეფეთა შიგან სიუხვე, ვით ედემს ალვა, რგულია;

უხვსა ჰმორჩილობს ყოველი, იგიცა, ვინ ორგულია;

სმა-ჭამა – დიდად შესარგი, დება რა სავარგულია?!

რასაცა გასცემ, შენია; რაც არა, დაკარგულია!“ (50/49 – 51/50).

როსტევანის რჩევებს თინათინი ბრძნულად ისმენს და შეისმენს, რის ადსრულებასაც დარიგების მოსმენისთანავე იწყებს და გასცემს წყალობას. მეფე კი, ასულის საქციელით კმაყოფილი, „სმასა და მღე-რასა იქმს, მეტად მოილხინებდა“ (52/51, 3). მოუხედავად იმისა, რომ არაბეთში ყველაფერი წესისამებრ მიემართება და ჰარმონიულობა სუფევს, ეს საქმარისი პირობა არა სამეფოს სრულყოფილებისათვის, რაც პოემის მოქმედების მსვლელობისას მალე გამოჩნდა კიდეც. უწინარეს ყოვლისა, როსტევანმა თინათინის გამეფებასთან და-კავშირებით გადაწყვიტა ნადიმის გადახდა, რომელზეც მან საზეიმოდ მთელ არაბეთს მოუხმო და უამრავმა ხალხმა მოიყარა თავი. მაგრამ ამ ნადიმზე თვითონ მეფემ მოიწყინა, რაც ავთანდილმა და ვაზირმა სოგრატმა მყისევე შენიშნეს; მათ გადაწყვიტეს მეფესთან მისვლა და მოწყენის მიზეზის შეტყობა, მაგრამ პირდაპირ კითხვის დასმას მოერიდნენ და ლალობა-ხუმრობის ხერხს მიმართეს. ვაზირი ხუმ-რობით შეეხმიანა მეფის „დალრეჯილობას“ და იგი თინათინის მიერ საგანძურის უხვად გაცემით ახსნა. ცხადია, როსტევანი ძლევამოსილი და ხელგაშლილი მეფეა, მისთვის უცხოა სიძუნე, ხელმოჭერილობა, ამიტომ ვაზირის მიერ მისი მოწყენის მიზეზის ამგვარმა კვალიფიკა-ციამ გააკვირვა და ვაზირს მიმართა:

„ჩემი ზრახვა სიძუნებისა, ტყუის, ვინცა დაიყბედნა! (62/61, 4).

ეგე არ მიმძიმს, ვაზირო, ესეა, რომე მწყენია:

სიბერე მახლავს, დავლიერ სიყმაწვილისა დღენია,

კაცი არ არის, სითგანცა საბრძანებელი ჩვენია,

რომე მას ჩემგან ესწავლნეს სამაცონი ზნენია.

ერთაი მიზის ასული, ნაზარდი სათუთობითა;

ღმერთმან არ მომცა ყმა-შვილი, – ვარ საწუთოსა თმობითა, –

ანუმცა მგვანდა მშვილდოსნად, ანუ კვლა მობურთლობითა;

ცოტასა შემწევს ავთანდილ ჩემგანვე ნაზარდობითა“ (63/62 – 64/63).

როსტევანის განაცხადმა ავთანდილი და ვაზირი დაარწმუნა იმაში, რომ მისი მოწყენილობის მიზეზი სხვა რამ ყოფილა; მეფის სიტყვებში

შეფარვით სასიძოს ძიების პრობლემა შეიგრძნობა; მართალია, ახალი მეფე ლეგიტიმური გზით სამეფო ტახტზე ავიდა, მაგრამ ახალი მეფე ქალია, რაც იმას ნიშნავს, რომ „სამამაცო ზენეთა“ მფლობელი არაა და, ცხადია, სარდლობას//მხედართმთავრობას ვერ გასწევს, არადა, სახელმწიფოს სჭირდება სწორედ ამგვარი პიროვნება, რომლის მიმს-გავსებულადაც როსტევანს ავთანდილი მიაჩინა. არაბეთის სპასპეტმა მორიდებით გაიღიმა, ხოლო ამ ღიმილმა იგი არა მხოლოდ გარეგ-ნულად დაამშვენა, არამედ ავთანდილის თვისებები და ხასიათი წარ-მოაჩინა, რითაც მეფეს აგრძნობინა, რომ მისი ნათქვამი არ იყო მართალი. ავთანდილის ღიმილ-სიცილი და მორიდებული პასუხი პატ-რონისადმი მოკრძალების გამოხატულებაა, რაც ავთანდილს ღირსებას ჰმატებს, რადგან მან თავისი სტატუსის შესაბამისი ადგილი ძალიან კარგად იცის, თუმცა, როცა საქმე ვაჟკაცობასა და ას-პარეზობას შეეხება, იგი უკომპრომისოა. მიუხედავად ამისა, სიმართ-ლის თქმის გაბედვისათვის მეფისგან ხელშეუხებლობის გარანტია ითხოვა. როსტევანის შეპასუხების შემდეგ ავთანდილმა უკვე აშკარად განაცხადა, რომ პრობლემა მხოლოდ ასპარეზობაში შეჯიბრით შეიძლება გადაწყდეს. მეფემ თინათინის მზე დაიფიცა, რომ არ დას-ჯიდა ავთანდილს, რომელმაც მხოლოდ ამის შემდეგ გაუტედა ას-პარეზობასა და წადირობაში გაჯიბრება:

„ნუ მოჰკვებ მშვილდოსნობასა, თქმა სჯობს სიტყვისა წყნარისა.
მიწაცა თქვენი ავთანდილ თქვენს წინა მშვილდოსანია;
ნაძლევი დავდვათ, მოვასხნეთ მოწმად თქვენივე ყმანია;
მოასპარეზედ ვინ მგავსო? – ცუდნილა უკუთქმანია.

გარდამწყვედელი მისიცა ბურთი და მოედანია!“ (67/66, 4; 68/67).

როსტევანმა თავისი აღზრდილი სპასპეტის გამოწვევა მიიღო და სუმრობით შეთავაზებული შეჯიბრიც გადაწყდა. ნაძლევიც დადეს, რომელიც იუმორითაცაა გაზავებული და იმდროინდელი სამეფო კა-რის საყოფაცხოვრებო წეს-ჩვეულებათა ღრმა ცოდნაც შეინიშ-ნება//წარმოჩნდება: „ვინცა იყოს უარესი, თავშიშველი სამ დღე ვლიდეს“ (70/69, 4). ნადირობა დილაადრიან დაიწყო, მეფე და ავთან-დილი ერთმანეთს ეხუმრებოდნენ, რომ თვითონ ჯობდა. და ბოლოს, როდესაც მსახურებმა მოახსენეს ნადირობის შედეგი, „ავთანდილს ოცითა უფროსი დაუხოცია“ (82/81, 2), როსტევანმა სიხარულით მიიღო ეს ცნობა, თავისი აღზრდილის გამარჯვება უხაროდა. ეს ის იშვიათი თვისებაა, რასაც სხვისი წარმატებით გახარება ჰქვია, მაგრამ „სხვა“ ამ შემთხვევაში ავთანდილია, მეფის აღზრდილი, როსტევანი

ჯერ არას ამბობს, მაგრამ უკვე იცის, რომ ავთანდილი მისი სასიძოა. როსტევანმა თავისი აღზრდილი ავთანდილი ღირსეულად შეაფასა, ფაქტობრივად, მასში დაინახა არაბეთის სახელმწიფოს მომავალი დამცველი, მხედართმთავარი, პატრონი, და ბოლოს – სასიძო. მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილი სამეფო საგვარეულოს არ ეკუთვნის, როსტევანი თავის ქვეყანაში პოულობს სასიძოს. ძველი მეფე დარწმუნდა, რომ თინათინს ღირსეული მიჯნური ჰყავს, თუმცა, მათი მიჯნურობის შესახებ ან არაფერი იცის, ან არაფერს ამბობს. შოთა რუსთველი ავთანდილს მიიჩნევს როსტევანისათვის სასურველ, საყვარელ ადამიანად და მათი პატრონულური და მამაშვილური ურთიერთობის შესახებ ამბობს: „აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა“ (83/82, 3). მართალია, ავთანდილისა და თინათინის ქორწინება უკვე გადაწყვეტილია, მაგრამ, ერთი მხრივ, თინათინ-ავთანდილის სიყვარული უნდა გამოიცადოს, მეორე მხრივ, თვით ავთანდილმა უნდა დაამტკიცოს, რომ იგი ღირსეული პიროვნებაა, ღმრთივგანპრძნობილი თინათინის შესაფერისია, რისთვისაც დროსა და სივრცეში მისი გამოცდა საჭირო და აუცილებელი.

როსტევანი ავთანდილის ღირსებებს მაშინაც აღნიშნავს და აფასებს, როდესაც ავთანდილი თინათინის დავალებით უნდა წასულიყო უცხო მოყმის საძებრად. თუმცა, მეფეს ავთანდილის წასვლის ნამდვილი მიზეზი არ უნდა სცოდნოდა. ავთანდილმა წასვლის წინ მეფესთან გამოთხოვება და სამი წლით განშორების შესახებ საუბარი გადაწყვიტა, როსტევანმა ავთანდილის გადაწყვეტილებაში გმირული საქციელი და ერთგულება დაინახა, რაც ეჯიბთან საუბარში გამოამჟღავნა: „...ლომო, არა გჭირს შენ ომთა გამდრეულობა, ან მაგა შენსა თათბირსა ჰყავსო შენივე ქელობა. წა, მაგრა მომხვდეს, რაღა ვქმნა, თუ სიმორისა გრძელობა!“ (145/144, 2-4). მეფე გულით გამოეთხოვა შვილივით გამოზრდილ ავთანდილს და გზა დაულოცა:

„მეფე ყელსა მოეხვია, გარდაკოცნა ვითა შვილი.

სხვა მათებრი არ ყოფილა არ გამზრდელი, არ გაზრდილი!

როსტან მისთვის აატირა გონიერი გული, ლბილი“ (147/146, 1-2, 4).

შოთა რუსთველმა კიდევ ერთხელ საგანგებოდ აღნიშნა როსტევანისა და ავთანდილის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ, რომ მათი მსგავსი გამზრდელი და გაზრდილი სხვა არავინ ყოფილა, როს-

ტევანის სიბრძნისა და გრძნობის ერთიანობის, შერწყმულობის გამო-
სახატავად ბიბლიური სოლომონისეული გამოთქმაც გამოიყენა –
„გული გონიერი“.

არაბეთის სამეფოში ყოველმხრივი სიხარულისა და ბედნიერების
უამს გამოჩენილმა უცხო მოყმემ არაბეთის სახელმწიფოში არსებული
ჰარმონიულობა დაარღვია, არაბთა ცხოვრებაში დისონანსი შეიტანა;
მისი ამბის შეტყობის აუცილებლობა და საჭიროება შეიქმნა, რადგან
არაბეთში იციან ვეფხისტყაოსნობის მნიშვნელობა. ტარიელის
ვეფხისტყაოსნობა ვინაობის დასამალად და დროებით შესანიღბად
ისევე სიმბოლურად აღსაქმელია, როგორც გულანშაროში ვაჭრულად
გადაცმული ავთანდილის შესვლაა გასააზრებელი. ვეფხისტყაოსანი
რაინდის გამოჩენა არაბეთში ბედნიერებისა და სრული ჰარმო-
ნიულობის პირობებში კონცეპტუალურია, რათა არაბეთის ახალ-
გაზრდა მეფემ, ბრძნულად განსწავლულმა და ღმრთივგანბრძნო-
ბილმა თინათინმა ცხოვრებისეული გამოცდილება შეიძინოს, საღვთო
სიბრძნით განსრულდეს, აგრეთვე, თინათინისა და ავთანდილის
სიყვარული გამოიცადოს, ავთანდილმაც უნდა შეიძინოს გამოცდი-
ლება, მან უნდა დაამტკიცოს, რომ იგი თინათინის ღირსი და
შესაფერისა, რაც მოყვასისათვის გარჯით უნდა გამოხატოს; რაც
მთავარია, როსტევანი, თინათინი და ავთანდილი ზნეობრივად უფრო
სრულყოფილნი უნდა გახდნენ, შინაგანად გამოლიანდნენ.

ამიტომ სწორედ არაბეთი უნდა შეეცადოს უცხო, ვეფხისტყაოსანი
მოყმის ამბისა და მისი მწუხარების მიზეზის შეტყობას, უნდა მიაგონს
უცხო მოყმის ვეფხის ტყავის სამოსლისაგან განძარცვის შესაძლებე-
ლობას. უცხო მოყმის უეცარი გამოჩენითა და ასევე უეცარი
გაუჩინარებით როსტევან მეფემ ძლიერ მოიწყინა, მიატოვა სანადირო
ასპარეზი და სასახლეში დაბრუნდა, სადაც მხოლოდ ავთანდილი
იახლა. მასთან შესვლა ვერავინ გაბედა, მის დარბაზთან მისულმა
თინათინმაც დროებით გაცლა ამჯობინა, სანამ თვითონ მეფე არ
უხმობდა. თინათინის მხრივ ეს რიდი უფროსისადმი დამოკიდე-
ბულების, მის მიმართ მოკრძალების გამოხატულებაა. ეს უფროსი კი
არაბეთის მეფე! თინათინმა იცის, რომ განრისხებისა და
მოწყერილობის ჟამს როსტევანს არავისთან საუბარი და შეხვედრა არ
სურს. ამიტომ მამის ხმობამდე მასთან შესვლაზე თავი შეიკავა.
ბოლოს თვითონ როსტევან მეფემ მოიკითხა თავისი ასული და იხმო,
თინათინს თავისი მოწყენისა და დაღვრების მიზეზი აუწყა,
ვეფხისტყაოსანი უცხო მოყმის გამოჩენისა და გაუჩინარების

საკვირველი ამბავი უამბო, რითაც როსტევანის ფსიქოლოგიური პორტრეტი და მდგომარეობა დაიხატა, ერთი მხრივ, ნებიერი მეფისა, რომლისთვისაც მიუღწეველი არაფერია, მეორე მხრივ, შეურაცხყოფილი მეფისა, რომლის სიტყვას უცხო მოყმე, როგორც ჩაცმულობა-აღკაზმულობიდან ჩანდა, დიდებული ჩამომავლობისა, არ დაემორჩილა:

„უცხოსა და საკვირველსა ყმასა რასმე გარდვეკიდე, მისმან შუქმან განანათლა სამყარო და ხმელთა კიდე, რა უმძიმდა, არ ვიცოდი, ან ტიროდა ვისთვის კიდე; ჩემად ნახვად არ მოვიდა, გავგულისდი, წავეკიდე. მე რა მნახა, ცხენსა შეჯდა, თვალთა ცრემლნი მოიხოცნა, შესაპყრობად შევუზახენ, სრულად სპანი დამიხოცნა, ვითა ეშმა დამეკარგა, არ კაცურად გარდამკოცნა, ჯერთცა ესე არა ვიცი, ცხადი იყო თუ მეოცნა“ (110/109 – 111/110).

არაბეთში, მის სივრცეში, როსტევანის, თინათინისა და ავთანდილის შიდასამყაროში გარესამყარო შეიჭრა თავისი დიდი საფიქრალ-სადარდელით, პრობლემებით. როსტევანს, ბრძენისა და ყოვლისმცოდნე მეფეს, ეეჭვება კიდეც, ნანახი უცხო მოყმე ხორციელი იყო თუ მოჩვენება ან ეშმაკი, რასაც კიდევ ერთხელ აღნიშნავს: „კაცთა ხორცისად ვით ითქმის ისრე თვალთაგან ფარული?!” (112/111, 3)

საგონებელში ჩავარდნილი როსტევანი, როგორც ადამიანური სიბრძნისა და მდიდარი ცხოვრებისეული გამოცდილების მქონე მეფე, ცდილობს ამქვეყნიური ემპირიული სინამდვილისა და ტრანსცენდენტურის ურთიერთმიმართებათა გარკვევას, რაც მის გონებრივ შესაძლებლობებს აღემატება. განა შესაძლებელია ადამიანის თვალისათვის ფარული რამ ხორციელ ადამიანად იქნეს მიჩნეული და აღქმული? ე. ი. ძველი სიბრძნე მიიფარულს ვერ სწვდება, მას ახალი სიბრძნე (თინათინი) უნდა მისწვდეს. ამიტომ უცხო მოყმის ვინაობის დადგენასა და ძებნაში ჩაერთვება როსტევანის ღმრთივგანბრძნობილი ასული თინათინი, რომელიც შექმნილ ვითარებას აფასებს და ცდილობს გამოსავალი მოძებნოს. ბრძენთა და მამისაგან განსწავლული თინათინი დადარდიანებულ, დანალვლინებულ მამას ამშვიდებს, რომ ღმერთისა და ბედის მდურვა სიკეთეს ვერ მოიტანს, მით უფრო, რომ კეთილის შემოქმედი ღმერთი ბოროტს არ შექმნიდა,

რაც არეოპაგიტულ მოძღვრებას ასახავს კეთილის არსობისა და ბოროტების უარსობის, ე.ი. ღმერთის მიერ ბოროტის დაუბადებლობის, შეუქმნელობის შესახებ; თუ ბოროტება არსებობს, იგი მხოლოდ წუთისოფლისეულია, სოფლისაგან მომდინარეა, იგი არაა ღვთის ნებისაგან მომდინარე, ანუ განგებისმიერი: „ჰე მეფეო, რად ემდურვი ანუ ღმერთსა, ანუ ბედსა? რად დასწამებ სიმწარესა ყოველთათვის ტკბილად მხედსა? ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა?!“ (114/113, 2-4). ამიტომ თინათინი როსტევანს უცხო მოყმის მოძებნას ურჩევს, რათა შეიცნოს, „არის იგი ყმა შობილი, თუ უშობელი“ (115/114, 4). თინათინის სიტყვები მისი საღვთო სიბრძნით განსწავლულობის, ღვთივგანპრძნობილობის გამოვლინებაა, რაც მისი, როგორც ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟის, პოემის სიუჟეტის ძირითადი მამოძრავებელი პერსონაჟის, მხატვრულ ფუნქციას მიუთიერს.

უცხო მოყმის ძებნამ პირველი ცდისას შედეგი ვერ მოიტანა, მეფის მიერ დაგზავნილმა მსახურებმა მის გზა-კვალს ვერ მიაგნეს, ვერაფერი შეიტყვეს მის შესახებ; ერთი წლის უშედეგო ძებნიდან მათი დაბრუნების შემდეგ როსტევანმაც დაიჯერა, რომ უცხო მოყმე რეალური პიროვნება არ უნდა ყოფილიყო და მან ნახა „რამე ეშმაკისა სიცუდე და სიბილწეო, ჩემად მტერად წამოსრული გარდმოჭრილი ზეცით ზეო“ (119/118, 2-3), რის შემდეგაც კვლავ ძველებური უჭირველი ცხოვრება განაგრძო, კვლავ სილალეს მიეცა. აქ დასრულდა როსტევანის ძიება უცხო მოყმისა, რადგან იგი მას აღიქვამს ზეციდან გადმოჭრილ ეშმაკეულ ძალად. მიუხედავად იმისა, რომ იგი მეფის იდეალად არის წარმოჩენილი, ფაქტობრივად, ძველი მეფე მაინც ვერ მისწვდა ღვთაებრივ სიბრძნეს. ახალი მეფეა საჭირო, ახალი თაობის წარმომადგენელი მეფე, რათა ღვთაებრივი სიბრძნის წვდომა შეძლოს. უცხო მოყმის საძებრად ამიტომაც გაგზავნა თინათინმა ავთანდილი, რომელსაც, როგორც ჩანს, თავადაც არ ანუხებს უცხო მოყმის პრობლემა.

როსტევანმა ავთანდილისადმი მამაშვილური დამოკიდებულება მაშინაც გამოამჟღავნა, როდესაც ავთანდილი არაბეთიდან გაიპარა მას შემდეგ, რაც ტარიელის დასახმარებლად წასვლის ნებართვა არ მისცა. დარბაზს შესულ ვაზირისათვის როსტევანის მიერ მიცემული კითხვა მეტაფორულად მიუთითებს ავთანდილისადმი მეფის დამოკიდებულებას, სიყვარულს, ღირსების შეგრძნებას: „წასრულა მზე დაუდგრომლად, მთვარულად?“ (822/820, 2). ვაზირის პასუხის

შემდეგ – „მზე ალარ მზეობს ჩვენთანა, დარი არ დარობს დარულად!“ (822/820, 4) – ქვეშევრდომის, გაზრდილის გაპარვით გამოწვეული მეფე-პატრონის, მეფე-აღმზრდელის ტირილი და მოთქმა იშვიათ შთაპეჭდილებას ტოვებს მკითხველზე, მასში როსტევანის ეჭვი და გულისტკივილი გამოსტვივის იმის თაობაზე, რომ იგი მოხუცია და ვაითუ ველარ მოესწროს თავისი აღზრდილი ავთანდილის ნახვას: „ვა, გაზრდილო, ველარ გნახვენ თვალნი რეტნი!“ (823/821, 3). როსტევანის წუხილი და ტირილი არაბეთზე ზრუნვითაცაა გამოწვეული, რადგან თინათინთან ერთად სწორედ ავთანდილი წარმოუდგენია არაბეთის მხედართმთავრად და მმართველად. იგი ავთანდილის მომავალზეც წუხს, მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან კარგად იცის, მას მისივე „მშვილდი დაარჩენს, მისთა ისართა პირები“; მეფის მისი საწუხარი ისაა, „თუ მოვკვდე, გაზრდილო, ვისგანლა დავიტირები?“ (824/822). როსტევანს რომ ავთანდილი ეგულება არაბეთის პატრონად, ავთანდილის გაპარვის ამბის გაგებისას მეფის მიერ წარმოქმული სიტყვები აშკარად გამოხატავს:

„თუ თავი შენი შენ გახლავს, ლარიბად არ იხსენები,
მაგრა მე რა ვქმნა, გაზრდილო, ან სახლად მმართებს სენები!
გამაღარიბე, დამაგდე, გულსა, გლახ, ვისთვის ენები?
შენად შეყრამდის პატიჟთა ჩემთა ვერ იტყვის ენები?
ოდეს გნახავ მხიარულსა ნადირობით შემოსრულსა?
ველარ გიჭვრეტ ნაბურთალსა, ტანსა მჭევრსა, ჯავარ-სრულსა.
ველარ ვისმენ ხმასა შენსა, სასმენელად მე მას რულსა“ (824/822 – 825/823).

მაგრამ მეფის განსაკუთრებული საწუხარი ისაა, რომ სახელმწიფოს სჭირდება ავთანდილის მკლავი და ხმალი, მისი იმედი ავთანდილია: „ან უშენოდ, გლახ, რა ვუყო საჯდომსა და სრასა სრულსა?“ (825/823, 4). ეს სიტყვები კი იმას მოწმობს, რომ როსტევანის შინაგან სამყაროში კიდევ ბევრი რამ შეიცვალა, იგი საბოლოოდ დარწმუნდა ავთანდილის ღირსებებში და ამიტომაც ამახვილებს ყურადღებას „საჯდომსა და სრასა სრულზე“, რაც სამეფო ატრიბუტიკას შემადგენელი ნაწილია. როსტევანი ლოცულობს, რომ ღმერთი ავთანდილის მიმართ მოწყალე იყოს, რათა „ღმერთმან წყალობით გაგიადვილოს ჭირები“ (826/824, 3); როსტევანთან ერთად არაბეთის დიდებულები და მთელი მოსახლეობა, განსაკუთრებით ჯარი, განიცდის ავთანდილის გაპარვას და მეფეს თანაუგრძნობს: „ბნელი გვმართებს დღე-კრულთა, რათგან მზე

მიგვიდრკა ცისა!“ (827/825, 4). შერმადინის მიერ გადაცემული ავთანდილის ანდერძის წაკითხვის შემდეგ მეფემ ბრძანება გასცა, რომ მთელ სახელმწიფოში ილოცონ ავთანდილისთვის: „... მხიარულსა ნუ ჩაიცმენ ჩემნი სპანი, ვამლოცველნეთ დავრდომილნი, ობოლნი და ქვრივნი სხვანი, შევენივნეთ, მშვიდობისა ნუთუ მისცნეს ღმერთმან გზანი!“ (831/829, 2-4). როსტევანის ამგვარი მსჯელობა ავთანდილის ანდერძის შედეგია, ანდერძით გამოხატული სიბრძნის შედეგია. როსტევანის ხატ-სახეს ამშვენებს ავთანდილისადმი მამბორივი დამოკიდებულება და მზრუნველობა, ავთანდილის ანდერძმა კი იგი სულიერად გაზარდა, განვრთნა, ღვთაეპრივ სიბრძნეს აზიარა.

ნაწარმოების დასასრულს კიდევ უფრო ნათლად გამოჩნდა როსტევანის რეალურად ბრძნული სახე და სალვთო სიბრძნის განხორციელების გზა არაბეთის სამეფოში. ქაჯეთის ციხის აღებისა და ნესტან-დარეჯანის გამოხსნის შემდეგ ტარიელის ინიციატივით „ვეფხისტყაოსნის“ გმირები არაბეთისაკენ გაეშურნენ; ტარიელმა ბოდიშის მოხდის მიზნით ნადირობის შემდეგ თორმეტი მონის დახოცვის გამო როსტევანთან შეხვედრა გადაწყვიტა, აგრეთვე, თინათინისა და ავთანდილის ქორწინების მოგვარება ჰქონდა მიზნად დასახული. როსტევანი ტარიელთან შეხვედრისას გამოჩნდა როგორც შემფასებელი ყოველივე იმისა, რაც პოემაში გადმოიცა, ერთი მხრივ, ნესტან-დარეჯანისა და ტარიელის, მეორე მხრივ, თინათინისა და ავთანდილის ამბეჭით, კერძოდ მათი სიყვარულით. აქ განსაკუთრებული ადგილი ავთანდილის შეფასებას ენიჭება, რადგან მეფე თავის აღზრდილ სპასპეტს შემდეგი სიტყვებით მიმართავს: „შენ ზნენი გამოგჩენიან“. თუ როსტევანი პოემის დასანყისში არაბეთის პირველი რაინდისაგან „სამამაცო ზნეთა“ ფლობას მოითხოვდა, პოემის დასასრულს ზნეთათვის ეპითეტი არ ეძებდნება, რადგან ის, რაც ავთანდილმა შეძლო და აღასრულა, ყოველგვარ ეპითეტს აღემატება.

როგორც ზემოთაც აღინიშნა, არც როსტევანი, არც ფარსადანი იმთავითვე იდეალურნი არ არიან. ფარსადანი იდეალურობისაგან შორს იდგა და ასეთადაც დარჩა. მაგრამ რადგან როსტევანი ნაწარმოების დასასრულს შემფასებლად მოგვევლინა, ეს იმას მიუთითებს, რომ იგი იდეალად თანდათან, პოემის მოქმედების პროცესში ჩამოყალიბდა, რაშიც ახალ თაობას მიუძღვის წვლილი, ახალი თაობაა ზნეობრივი პრინციპებისა და სახელმწიფოებრივი მოწყობის ახალი მეთოდების განმსაზღვრელი. იგი ახალი თაობის ქცევაში

სულიერად გაზარდა და აამაღლა, მორალურად უფრო ძლიერ პი-როვნებად ჩამოაყალიბა. „ვეფხისტყაოსნის“ მეფეთა შორის როსტევანი ყველაზე პროგრესულად მოაზროვნე და სულიერად მზარდი პიროვნებაა, რის გამოც, როგორც ჩანს, პოემის დასასრულს სწორედ მას დაეკისრა მთავარ პერსონაჟთა ობიექტური შემფასებლის მისია და როგორც პერსონაჟის, მხატვრული ფუნქციაც ესაა.

ახლა ფარსადანის შესახებ

ფარსადანის ხატ-სახე ძლიერი და საბრძოლო საქმით გამორჩეული მეფის თვისებებით ხასიათდება. როსტევანთან შედარებით, მისი სახის წარდგენისას მკითხველის ნინაშე შოთა რუსთველი უმეტესად ყურადღებას გარეგნობასა და მებრძოლ ბუნებაზე ამახვილებს, არც ადამიანისათვის არცთუ სასურველ მის თვისებას ფარავს, რომელიც მხოლოდ ერთი სიტყვითაა მონიშნული: „უკადრი“, რაც მეფის ამპარტავნებას მონმობს. როსტევანის ეპითეტებსა და მეატფორებშია ამგვარი სიტყვა არ შეინიშნება, რაც მათ ერთმანეთისგან მკვეთრად განასხვავებს. ფაქტობრივად, ფარსადანი შეუვალი იმპერატორის ტიპად არის წარმოსახული.

ინდოეთის სამეფოს შედგენილობა შვიდი სამეფოსაგან საქართველოს სამეფოსთან ანალოგს პოულობს, რადგან XII საუკუნის საქართველოს მეფეთა ტიტულატურა შვიდ კომპონენტს გულისხმობდა: „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, კახთა, რანთა, ჰერთა, შაპანშა და შაპინშა“, ეს ორი უკანასკნელი გვიან მოპოვებული ტიტულები იყო. საგანგებო განხილვას მოითხოვს ინდოეთის შვიდი სამეფოს მეტაფორულობისა და სიმბოლურობის საკითხი. ინდოეთში შვიდი სამეფოს არსებობა უძველეს მისტერიას ასახავს, რასაც საფუძვლად უდევს მითოსური, ისტორიული და ლიტერატურული მონაცემები ქვეყნის შვიდი სამეფოსაგან შედგენილობის შესახებ. ამ მოდელს შეესაბამება შვიდი სამეფოსაგან შედგენილი ინდოეთის სამეფოც. ამ მოდელში ქრისტიანული მსოფლმხედველობა და საქართველოს ისტორიული სინამდვილე იკითხება. მასში ღრმა და ფარული ცოდნაა კოდირებული, საიდუმლო მეტაინფორმაციას შეიცავს, რაც, ერთი მხრივ, რიცხვთა სიმბოლიკას, მეორე მხრივ, ენიგმატურ ხელოვნებას უკავშირდება.

„ვეფხისტყაოსანში“ ბიბლიური და საქართველოს ისტორიის იდეოლოგიური მიმართულება ერთდროულად აისახა, რადგან ინდოე-

თის სამეფოში სამეფო საგვარეულოს პირდაპირი შტოს წარმომადგენელია ფარსადანი და გვერდითი შტოს – სარიდანი. ფარსადანი უპირატესია სარიდანთან შედარებით. საინტერესოა, რომ ქართულ საისტორიო მწერლობაში ბიბლიური იაკობის ძე იუდა და მისი შთამომავლები სამეფო საგვარეულოს პირდაპირი შტოს წინასახედ, იოსები და მისი მემკვიდრე ეფრემი კი გვერდითი შტოს წინასახედ მოიაზრებიან. იუდა და მისი შორეული მემკვიდრე დავით წინასწარმეტყველი საქართველოში ქართველ ბაგრატიონთა პირდაპირი შტოს წინაპრად დასახეს, ხოლო მისი ძმისნული ეფრემი – ოსეთის ბაგრატიონებისა. საისტორიო თხზულებების მიხედვით, თამარ მეფე არის გიორგი პირველის პირდაპირი ჩამომავალი, დავით სოსლანი გვერდით შტოს წარმოადგენს. ანონიმი „ისტორიანსა და აზმანში შარავანდედთანი“ აღიარებს, რომ თამარ მეფე არის დავით წინასწარმეტყველის ჩამომავალი, დავით სოსლანი – იოსებისა, რომლის შვილია ეფრემი და სწორედ ამ უკანასკნელის ჩამომავლად მიიჩნევს ისტორიკოსი თამარის მეუღლეს (კეკელიძე, 1956: 317-318).

ეს ბიბლიური და XII საუკუნის ბოლო მეოთხედის საქართველოს ისტორიის ჰიპოდიგმა „ვეფხისტყაოსანშიცაა“ პარადიგმულად ასახული ნესტან-დარეჯანისა და ტარიელის მაგალითზე. ნესტან-დარეჯანი სამეფო საგვარეულოს პირდაპირი შტოს ჩამომავალია, ტარიელი – ინდოეთის სამეფო დინასტიის გვერდითი შტოს წარმომადგენელია, ალეგორიულად, ბიბლიის მიხედვით, იგი იოსებისა და ეფრემის შთამომავალია. იოსები მამამ – იაკობმა თავად ჩააგდო საფრთხეში. ტარიელიც ჯერ მამის, შემდეგ მამობილის გადაწყვეტილების შედეგად მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

„ვეფხისტყაოსანში“ ინდოეთის სამეფო ტახტის პრობლემა, არაბეთისაგან განსხვავებით, იმთავითვე მოუწესრიგებლად არის წარმოჩენილი. მეფე ფარსადანს, სამეფო საგვარეულოს პირდაპირი შტოს წარმომადგენელს, შვილი არ ჰყავს; სარიდანის მიერ მემკვიდე სამეფოს ექვსი სამეფოსათვის შეერთების შემდეგ ფარსადანმა გადაწყვიტა ტარიელის შვილად აყვანა, რომელიც მამის ამირბარობისას არის დაბადებული. მაგრამ ეს გადაწყვეტილება საბოლოო არ აღმოჩნდა, რადგან ტარიელის შვილად აყვანიდან ხუთი წლის შემდეგ მეფეს ასული შეეძინა და თავის კანონიერ მემკვიდრედ მიიჩნია. საინტერესო ისაა, რომ ფარსადანმა ტარიელი მამას დაუბრუნა, რაც იმას წინავს, რომ ტარიელს გამეფების პერსპექტივა აღარ აქვს, სამეფო ტახტის მემკვიდრის სტატუსი აღარ აქვს.

ამრიგად, ინდოეთის ტახტის კანონიერი მემკვიდრე ნესტან-დარე-ჯანია, შესაბამისად, ნესტანის ქმარი სამეფოს ფაქტოპრივი გამგებელი და პატრონი გახდება, მაგრამ მეფე – არა.

ფარსადანმა მძიმედ განიცადა სარიდანის გარდაცვალება, გამოიტირა იგი და მის ნაცვლად მისსავე ძეს, თავის შვილობილს ტარიელს უბოძა ამირბარობისა და ამირსპასალარობის მამისეული სახელო, რაც ტარიელს მეფის ახლოს ყოფნას ავალდებულებდა.

ნესტან-დარეჯანის დავალებით ტარიელი, უკვე ინდოეთის ამირბარი და ამირსპასალარი განდგომილი ხატაეთის წინააღმდეგ საომრად ემზადება. ცხადია, სახელმწიფო ომს მეფის გარეშე ვერ დაიწყებს, მაგრამ ხატაეთში წარმოებულ ომთან დაკავშირებით ტარიელი ფარსადანს არსად ახსენებს; იგი მხოლოდ ომში გამარჯვების შემდეგ იხსენიება, როდესაც ინდოეთის მეფემ, ფარსადანმა ომგადახდილი, გამარჯვებული და უკვე სახელმოხვეჭილი ტარიელის ომიდან დაბრუნების აღსანიშნავად საგანგებო ნადიმი გამართა. სწორედ ამ ნადიმმა გადაწყვიტა ნესტან-დარეჯანისა და ტარიელის მომავალი.

ფარსადანი ტარიელისა და ნესტან-დარეჯანის ერთად ყოფნის მოწმე ორჯერ გახდა: 1. პირველად მაშინ, როდესაც ინდოთ მეფე და ამირბარი ნადირობიდან ერთად მივიდნენ ნესტან-დარეჯანის სასახლეში. მეფე ასულთან შევიდა, ხოლო ტარიელი კარებთან დარჩა. ეს არ იყო ტარიელისა და ნესტანის პირისპირ შეყრა, ამას შეხვედრა არ ჰქონია. ნანადირევი დურაჯების გამოსართმევად მეფისაგან გაგზავნილი ასმათის მიერ ფარდაგის გადაწევისას ტარიელმა თვალის-მომჭრელი სილამაზის ქალი, ნესტან-დარეჯანი დაინახა, ასმათი-სათვის დურაჯების გადაცემა ძლიერ მოახერხა და გულიც წაუვიდა. ესაა პირვეტის მიერ გამოყენებული მხატვრული ხერხი, ადამიანის ფსიქიკის მცოდნე და რთულ სიტუაციებში მოინტირების უნარის მქონე ფარსადანი მაშინვე უნდა მიმხვდარიყო, რაც დაემართა ტარიელს. მიხვდა კიდეც და ამის ცოდნა მოგვიანებით გამოამჟღავნა; 2. მეორედ ფარსადანმა ნესტან-დარეჯანი და ტარიელი ერთად ნახა ხატაეთის ომში გამარჯვების აღსანიშნავად გამართულ ნადიმზე, რომელზეც მეფისაგან „სამეფოდ სახელდებული“ ნესტან-დარეჯანი პირველად გამოიყვანეს საჯაროდ.

მომღვაწები

გულისა ჩხაიძე

სხვა საუკუნის მგზავრი გვიანი*

გიორგი ჯაფარიძე რაჭის ულამაზეს სოფელში, აბარში, იყო დაბადებული და გაზრდილი. სამწეხაროდ, მე მხოლოდ ფოტოებზე მინახავს ამ სოფლის საოცარი ხიბლის მქონე პეიზაჟები, მდინარე ლუხუნი, ჭუთხაროს მთა. გიორგი ჯაფარიძე თბილისშიც რაჭველად და აბარელად დარჩა. თავს ქალაქელად არ თვლიდა. არ გაქალაქელებულა. დიდ ხანს ვერც ძლებდა ქალაქში, ხან რაჭაში გაიჭრებოდა, ხან ფშავში, ხან ხევსურეთში, ხან თუშეთში, ხან ხევში. ერთ თავის წერილში „თოვლიანი ხევსურეთი“ წერს, როგორ უშლიდენ ხევსურები ზამთარში დათვისჯვარზე გადასვლას:

- „— გაბრუნდა!
- რატომ?
- არ გადაისვლების და მისთვის!
- ნუ დარდობ, გადავალ.
- ხევსურებ არ გადადიან ამ ჯანლში. ქალაქელ კაც რაით გადახვალ?
- არა ვარ ქალაქელი“.

* დასაწყისი იხ. „არავი“ №12-ში, გვ. 201-221.

სამოსლითაც განირჩეოდა ქალაქელთაგან. ზამთარ-ზაფხულ გა-
ნუშორებლად ეხურა სვანური ქუდი, ეცვა სამთო ფეხსაცმელი. ზამ-
თარში ქურთუკს იცვამდა. ერთხელ სიცილით გვიამბო, როგორ დაი-
ბარა ქალბატონმა ქსენია სიხარულიძემ სახლში და როგორ
დაახვედრა საჩუქრად პალტო, რაც, როგორც მახსოვს, იურამ
წამოიღო თავაზიანობის გამო, მაგრამ ერთხელაც არ ჩაუცვამს.

შატილის ექსპედიციის შემდეგ იმავე წლის ზაფხულში ისევ მთაში
ვართ, ამჯერად ფშავში. მანანას, ჩემს მეგობარს და ჯარვის
მეუღლეს, უკვე შვილი ჰყავს, ჩემი ნათლული სალომე. ისინი ზაფხ-
ულს თხილიანაში ატარებენ. ჩვენ ჩავდივართ შუაფხოში. ექსპედი-
ციას ბეჟან აპაშიძე ხელმძღვანელობს. იურა მალე შემოგვიერთდება.
ცოლი შეირთო და იმიტომაც ვერ წამოვიდა ჩვენთან ერთად.
ექსპედიციის წევრები ვართ მე, თინა შიომვილი, სალომე ნიკოლეიშ-
ვილი და მარინე ბაკურაძე. თემსაბჭოში მივედით. შევედით ეზოში და
ვხედავთ, ერთი კაცი წამონოლილა პირდაპირ ბალახზედა სძინავ.
სხვათაშორის მზე სახეში ჩასცერის, მაგრამ ეს სრულებით არ
უშლის ხელს ძილში. გემოზე სძინავს. ერთხანს მორიდებით ვიდექით,
მერე, როგორც იქნა, გავპედეთ და გავაღვიძეთ. ვუთხარით, ჩვენ
ფოლკლორისტები ვართ, თბილისიდან ჩამოსულიო. ყროლ-ყრო-
ლისტები? – თქვა და ენამჭრელი ფშაველი გვერდზე გადაბრუნდა.
როცა მოიგუნება, ფეხზე წამოდგა. ის კაცი აღმოჩნდა საბჭოს მდი-
ვანი ვახტანგ მთვარელაშვილი. ორსართულიან შენობაში იყო გან-
თავსებული თემსაბჭო, ბიბლიოთეკა, მედპუნქტი და სკოლა. ჩვენ ბიბ-
ლიოთეკაში დაგვაბინავეს. საწოლი – იატაკი, ქვეშაგები-საძილე
ტომარა, სასოფლო-ზურგჩანთა. ვახტანგ მთვარელაშვილი საბჭოს
იშვიათად სტუმრობდა. საერთოდ, საბჭოს ფუნქცია რა იყო, ვერ
გავიგე. მასწავლებლად ირაკლი ციგროშვილი მუშაობდა, ჯარვი
ფხოველის ძმა, თავადაც პოეტი. ფხიზელ ირაკლის ხმას ვერ ამოაღე-
ბინებდი, ნასვამი კი ლექსებს ამბობდა, მაგრამ თავისას-არასოდეს.“
მადლიანი ხარ, ბუერავ, მთას მჯდარო ფეხებმორთხმითა“, – ისე
იტყოდა, თითქოს გეეითხებოდა, აბა, როგორ მოგწონთო. უყვარდა
გამეორება ამ სტრიქონების:

„ცერზე შევდგები, როგორც ავაზა,
ერთს გადავხედავ დღეებს გაფრენილა,
მერე მოვკვდები ისე ლამაზად,
ვით დაიბადა ეს ყველაფერი“.

ექთნად კი ილო ფხოველის მეუღლე მუშაობდა, მწვანე თვალები და ლამაზი თეთრი კბილები ჰქონდა. ჯარჯის ბიძაშვილი, ვახტანგ ჩიტოშვილი, სურსათის მაღაზიას განაგებდა, ხშირად გვეპატიუებოდა თავისთან ან ჩვენთან მოდიოდა სანოვაგით და ლვინის ბოთლებით დატვირთული. პირველი ჩანაწერები თხილიანასა და შუაფხოში გავაკეთეთ. ჩემს რვეულებში ზოგიერთ ჩანაწერს რიცხვიც უზის, ზოგან მხოლოდ წელი და თვეა მითითებული. ჩამიწერია სალომე ხუმარას ასული ციგროშვილისაგან, თინა თურმანაულ-ჯაბანაშვილისაგან, ბენინტურ ხუმარას ძე ჩიტოშვილისაგან, ნინო ციგროშვილ-კარატიელისაგან, გიორგი თევდორეს ძე ციგროშვილისაგან, იოსებ ხევსურის ძე ჯაბანაშვილისაგან... ყველას ჩამოთვლას ვერ შევძლებ. სალომე ციგროშვილი საქმაოდ ნათლად მახსოვს. ცოტა მედიდური ქალი იყო. რალაც ლირსების გრძნობით იჯდა ხოლმე მაღალ სკამზე, როცა მანერინებდა. გიორგი ციგროშვილი, ჩემი ნათლიმამის ჯარჯი ფხოველის მამა, ჯმუხი, მკვრივი აღნავობის მოხუცი იყო, მკაცრი, სიტყვაძვირი, მაგრამ სახეზე საოცარი სიკეთე და პატიოსნება ენერა. მან თავიანთი დიდი პანტის ძირში ერთი კარგი ლექსი ჩამანერინა. მაშინ გიორგი ციგროშვილი 76 წლისა იყო, წერა - კითხვა იცოდა, როცა გაცილებით ახალგაზრდები, 49-50 წლისანი, წერა-კითხვის უცოდინარები იყვნენ. დღეს ეს, ალბათ, ბევრს გაუკირდება. ექსპედიციის ყველა წევრს ჩაგვინერია ერთი უსინათლო კაცისა-გან-ეს იყო 67 წლის იოსებ ხევსურის ძე ჯაბანაშვილი, ისიც წერა-კითხვის მცოდნე. არ ვიცი, რა შემთხვევას დაებრმავებინა. ამ კაცმა მართლა უამრავი ლექსი იცოდა. მრავალ სხვასთან ერთად ერთი საკმაოდ ცნობილი ლექსის ვარიანტი ჩამიწერია მისგან:

„გზანიმც კი აყოვდებიან ცხვრისანი, მემცხვარისანი,

წყალთ მაგათ გამამახდინეს, ხიდნი დამისხნეს ხისანი.

მათ არ გამოეხდინეო, თევზნი შემჭამდნენ წყლისანი,

ან თევზთ ვინ დამანებებდა გველნი, ბაყაყანი ზღვისანი?

დამასტეს ვარდნი აყოვდნენ, ძირად იმ ერთის ხისანი.

ჩასახვევნელად ვინდომნე, თურმე მკლავნ იყვნეს დისანი.

რად რაით გამრისხდომიყვნეს თვალნი მაღალის ღვთისანი,

შავეთს არ დამაყენებდნენ, არც შამირევდნენ მიწანი“.

მთქმელის განმარტებით, ლეკების ტყვეობიდან გამოპარული ფშაველი დამასტეს სალოცავში მისულა და თავისი და მოსწონებია. ტყვეობაში გაზრდილი ყოფილა და დას არ იცნობდა. ერთად დაწოლი-

ლან და მათ შორის სანთლები ანთებულა. გაკვირვებულან, გამოუკითხავთ და შეუტყვიათ, რომ და-ძმანი ყოფილან. ეს ლექსი იმ გამოქცეული ტყვის ნათქვამია.

სხვათა შორის, ამ ლექსის ვარიანტი დიდ ვაჟასაც ჩაუწერია:

„დამასტეს ხენი აყოვდეს ძირადა ერთის ხისანი,

შესახვევნელად მამინდეს, მკლავნი თუ იყვნენ დისანი,

რად-რაით გამიწყრებოდეს თვალნი ზეითის ღთისანი,

არ დამფარვიდეს მიწანი ბარისანი და მთისანი,

ცრემლნი არ მეღირსებოდეს ქალისანი და რძლისანი“.

ვაჟა ასეთ კომენტარს ურთავს: „დამასტედან პატარაობისას ტყვედ წაყვანილი და-ძმა შეხვედრიან ერთმანეთს დაღესტანში, მოსწონებიათ ერთმანეთი და ბიჭს შერთვა განუძრახავს დისა; მაგრამ ლაპარაკი გაუბამთ ერთმანეთის ვინაობაზე და გამორკვეულა მათი და-ძმობა, მაშინ ბიჭს უთქვამს ეს ლექსი“. ფშავში მრავალ ვარიანტად გვხვდება მიხა ხელაშვილის ლექსები; კოპალა და იახსარი; ახადს გოდერძის ციხეო; თორლვა ძაგანი; ლაშარს მოიდა თილისძე; სამუკათ ხვარამზეს ლექსები... ჩვენც, ძირითადად, ამ და სხვა ცნობილი ლექსების ვარიანტებს ვიწერდით. პეტრე-პავლობის შემდეგ, როცა გახსნილდება, ფშავში ხატობები იწყება. პირველი გოგოლაურთობაა. იურას გარეშე გავუდექით ნაზი ფერადებით მოჩითულ გზას. 12 ივლისს უკვე გოგოლაურთაში ვართ. იქ მარიამ თურმანაულისაგან ჩამიწერია ლექსი. გოგოლაურების თემის ხატი ქმოდის წმინდა გიორგია. მისი საბრძანისი მაღალ მთაზეა. საშინლად ცხელოდა. დროშებითა და „ფერხისას“ სიმღერით შეუდგნენ ფშავლები მთას და ჩვენც მივყევით. გოგოლაურთობას ლაშარობა მოჰყევა... აი „მუხა-იფნებით ფარული“ ლაშარის გორაც და სანათას ლანდი...“ ეს ფშაველთ სალოცავია“, არა რომელიმე სათემო ხატი, არამედ ყოველთა ფშაველთა სალოცავი. ლაშარში ბიჭურ ბადრიშვილი ხევისბრობდა, ჩვენი დროის ლუხუმი, „დამრიგებელი ფშავისა“, ცველასაგან პატივცემული ბრძენი მოხუცი, წელში ოდნავ მოხრილი, მაღალი, „სრულიად გუამითა მრთელ, ყოვლად კეთილ“. ლაშარობა იმ წელს 14 ივლისს იყო. ჩვენ ჩანაწერები გაგვიკეთებია ხატობისას. ლაშარის სალოცავში ხოშარელი ავტორ -მთქმელისგან, 63 წლის იმედა მიხეილის ძე ხოშურაულისაგან, ავადმყოფი კაცისაგან ჩამიწერია:

„ეჸ, დამენატრა ქვეყანა, ველარ თუ ვნახო ფშავია,

ნეტავი კიდევ მასმია ხოშარის ცივი წყალია!

ჭლექო, შასჭამე ფილტვები, ახლა გამოხარ ძვალია.

არც ეხლა მამშორდებია, რო გამასვენონ მკედარია?
თან ჩაგიყოლებ შენაცა, ნახე სამარის კარია.

ჩემ მეშველ აღარა არი, ვტირივარ, როგორც ქალია.
ლმერთო, ნუ მიწყენ სიტყვასა, ეს სიტყვა პირის ქარია,
მოვკედები, კიდევ დარჩება ხოშარეულის გვარია“.

ჩანს, ხოშურაული და ხოშარეული ერთი და იგივე გვარი ყოფილა.

ასე ებრძოდა კაცი ლექსით სენსა და სიკედილს! ლმერთსაც
შენდობას სთხოვდა,

თავსაც თვითონვე ინუგეშებდა, მოვკედები, მაგრამ ჩემი გვარი
ხომ მაინც დარჩებაო.

ეჱ, მართლა რა ცივი და გამრიელი იყო ხოშარის წყაროს წყალი!

ჩვენ, როგორც ზემოთ ვთქვი, ძირითადად, ცნობილი ლექსების
ვარიანტებს ვიწერდით, ავტორ-მთქმელი ნაკლებად გეხვდებოდა. ეს
მთქმელი ამ მხრივ გამონაკლისთაგანია. ლაშარობას ლელეობა
მოსდევს. ამ დროისთვის იურაც ამოვიდა, ჯარჯიც მოჰყვა და თამა-
რის სალოცავში 15 ივლისს უკვე ერთად ავედით. ძნელად სავალი
იყო, სულ ეკალ-ბარდებში მივიკვლევდით გზას. უსაშველოდ ცხე-
ლოდა. საშინლად დავიქანცეთ. ლელეს სალოცავში კანალებვში
მცხოვრები 67 წლის ნინო ხვთისოს ასული ჯაბანაშვილ-ცაბაურაშვი-
ლისაგან ჩამიწერია ბიჭურ ბადრიშვილის ლექსი:

„მიდევ-მოდევგი, ლრუბელო, ნუ ჰეთავა არემარესა,

გადაიტანე ამბავი ცივის გომბორის მხარესა.

ბიჭი დაჭერილია, ჩასაო უდგას კარებსა.

ნუ მტანჯავ, ხუჯიაშვილო, მრუდად ნუ მიბლვერ თვალებსა,

შვიდ წელ მეც მიმსახურებავ ჩემი სამშობლოს მხარესა.

არც მე მდურავდა სოფელი, ვერც თქვენ მადებდით ვალებსაა“.

ამ ლექსის ნაკლული ვარიანტი ჩაუწერია თინა შიოშვილსაც. თინას
საყურადღებო შენიშვნა აქვს გაკეთებული. პაპა ბიჭური კოლექტივი-
ზაციის დროს დაუჭერიათ. ეს ლექსი მილიციის უფროსისთვის დაუ-
წერია. ლელეობის შემდეგ ხოშარაში დავრჩით. ჯარჯის ბადე წამო-
ელო და წითლად დაწინწელულ კალმახს ვიჭერდით. არ მახოვს, იქ
რამდენ დღეს დავრჩით, მაგრამ, როგორც ჩანაწერებიდან ჩანს, იახ-
სრობას, 19 ივლისს, უკვე შუაფხოში ვიყავით. ახლაც თვალწინ
მიდგას ხასხასა ავისგორა, სადაც ლალი იახსრის საბრძანისია. აქაც
პაპა ბიჭური ხევისბრობდა. პაპაის ქალებოო, ასე მოგვმართავდა
გოგონებს. ერთი თასი ხატის ლუდიც შეგვასვეს. ისეთი გემრიელი

სიცოცხლეში არაფერი დამიღევია. პაპა ბიჭური ვაჟა ფშაველას იცნობდა. იგონებდა: ვიღაც გარდაცვლილა ფშავები და მის დაკრძალვაზე ბევრი ხალხი მოსულა. ვაჟას უთქვამს, აი, მე რომ მოვკვდები, უფრო მეტი ხალხი მოვაო. ფშავლებს ჩასცინებიათ. უქმად არც იახსრის ხატობაზე ვყოფილვართ. მე რამდენიმე ლექსი ჩამიწერია თხილიანადან გომენარში გათხოვილი მართა ხეთისოს ასული ჯაბანაშვილ-მახაურისაგან; ჩამიწერია თხილიანელი სიმონ იოსების ძე ჯაბანაშვილისაგან. შუაფხოში გოგი და ორაკლი ოჩიაურების ცოლშვილი ისვენებდა. პატარები-ბუბა და ხათუნა-დამიმეგობრდნენ. მოვიდოდნენ და ტოლივით დამიძახებდნენ. ვსეირნობდით და მთის მიხაკებს ვკრეფდით. ასევე დაგვიმეგობრდნენ ბიჭურ ბადრიშვილის შვილიშვილები-ნუგზარი და ჰამლეტი. ისინი 15-16 წლისანი იქნებოდნენ. მზიანი ზაფხული იდგა. ერთხელ მოვიდა წვიმა. ჩვენ წინ მღვრიე ტყვიისფერი ფარდა ჩამოაფარა. თემსაბჭოს აივანზე ვიდექით. არაფერი ჩანდა, როგორც ნისლში იცის ხოლმე. ალბათ, ასეთ წვიმას ეძახიან დელგმას. ჩვენ თითქოს მოვწყდით სამყაროს, დიდხანს არ უწვიმია, მაგრამ ხიდი კი წაილო. მერე ხე გადეს არაგვზე და მასზე გავდიოდით და გამოვდიოდით. შემდეგი დღესასწაული კოპალობა-ირემთკალოობა იყო. 26 ივლისს უძილაურთაში ვართ. სოფელში კაფია ჩამიწერია 36 წლის ვახტანგ ბოძაშვილისაგან. იქვე ამავე კაცისაგან ჩამიწერია ყრუვ გიორგის ლექსი:

„ჩემო ძმობილო ბესუა,
დახატოს დახვალ დღეშუა,
ე ნავთში არ მამატყუო,
ეშმაკ არ იყოს ჩვენ შუა“.

მე მიმიწერია: ავტორი გიორგი გელაშვილი აქვეა სხვა მინაწერიც: (ყრუვ გიორგი, – გ. ჯაფარიძე). 26 და 27 ივლისს ჩაგვინერია ირემთკალოს ხატში. აქ ერთ უძილაურთელ ყმანვილს, რევაზ მადერაშვილს, გოგონები ვულექსებივართ. ნეტავ, ერთხელ კიდევ გადმომახედა ირემთკალოდან! ბუმბერაზ მთებს გადმოჰყურებ. გამაოგნებელი სილამაზე იშლება თვალნინ. ათეული წლები გავიდა მას შემდეგ და მაინც ცხადად მახსოვს. ასევე ორი დღით, 28-29 ივლისს ვიყავით, ცაბაურთობასაც, ზვიადი მთების რკალში მოქცეულებმა, „არწივთა საბონიფან“ ჩვენც ჩამოვხედეთ არაგვს. აი, სად არის სიცოცხლე მშვენიერი! იქაც ჩავიწერეთ. ულამაზესი ადგილები მოვიარეთ, ულამაზესი სალოცავები. შეუძლებელია ფშავის ტყეების დავიწყება, ფოთლების ჭრელ ხალიჩას რომ გიფენენ ფეხქვეშ, ზემოდან კი მწვანე

ტოტებს გაფარებენ მზრუნველად და თაკარა მზისაგან გიცავენ. თბილისიდან წამოღებული საკვები შემოგველია. ერთხელ, რომელიდაც ხატობას, თუ არ ვცდები, ირემთკალობას მიმავალი დასასვენებლად დავსხედით. ირგვლივ ყველაფერი მშვენიერია, მათრობელა სურნელი დგას, ათასფერი ყვავილი ყვავის. ბუნება ხარობს... ოღონძ ჩვენ მშივრები ვართ, სული კბილით გვიჭირავს. სალოცავამდე თუ მივაღწით, მერე არაფერი გვიჭირს. მღლოცველები სუფრასთან უეჭველად მიგვინვევენ. ამით ვინუგეშებთ თავს. იქნება მოხარშული ხორცი, პური, ყველი, ქადები... დავეყარეთ, მივესვენეთ ჩვენ-ჩვენს ზურგჩანთებს. იურამ მოიხსნა ზურგჩანთა, ამოიღო იქიდან ქალალდის პარკი და დიდი სერიოზულობით ჩამოგვირიგა პურის ნამცეცები. ერთი ქილა შესქელებული რძეც დაგვრჩენოდა. ქილას ნახვრეტი გავუკეთეთ და რიგ-რიგობით მოვიყუდეთ პირზე. კეთილსინდისიერად გავინანილეთ პურიც და რძეც. ერთ სალოცავში, მგონი ისევ ირემთკალოზე, ფშაველ ქალს ავადმყოფი შვილი ჰყავდა ამოყვანილი, ვაჟი. საბრალო ყმანვილი აშკარად ჭკუასუსტი იყო. დედა მის განკურნებას ევედრებოდა ხატს. ამ ქალს, ჩემდა ილბლად, მე მოვენონე სარძლოდ. სალოცავიდან ტყით ვბრუნდებით. ჩემ უკან იურა და ის ქალი მოდიან. მესმის მათი საუბარი. ქალი იურას სთხოვს ჩემს თავს, უნდა, აქედანვე წამიყვანოს. იურა დინჯად უხსნის, რომ ახლა ჩემი დატოვება არ შეუძლია. სთავაზობს, სექტემბერში ჩამოდით თბილისში და გამოგაყოლებოთ. მოკლედ, შეთანხმდნენ. მერე დამენია და მეუბნება: მორჩა, გათავებულია შენი საქმე, ჩამოვლენ თბილისში და წამოგიყვანენო. მე ხან ვიცინი, ხან ვუბრაზდები... ერთხელ სადღაც მივდივართ. მოსალამოვდა. რომელიდაც სოფლამდე უნდა ჩავიდეთ, ვიდრე დაბნელდება. იურა წინ მიდის, უკან მე მივყვები. კარგად გავიგონე, როგორ ჩაილაპარაკა, ამის დედა ვატირე, გედევერიოთ ტყესო, და გადაუხვია კიდეც. მართლა ტყიურა იყო, როგორც ახლო მეგობრები ეძახდნენ. მეც უსიტყვოდ გავყევი. სხვები რაღას იზამდნენ? გამოგვყვნენ. მივდივართ, მივდივართ და შუაგულ ტყეში იურა შედგა. აი, მოვედითო. მე შევძახე: აუ, რა კარგია-მეთქ! სასოწარკვეთილმა ბეჟან აბაშიძემ ზურგჩანთა მოიხსნა, მე შემომხედა, პირზავარდნილი იურისტიაო, თქვა და უიმედოდ ჩაიქნია ხელი. ეს იყო და მისი ზურგჩანთა შეტრიალდა, შეხტა და ხევში გადაეშვა. მე სიცილი ვერ შევიკავე, თუმცა რატომდაც ზურგჩანთის გადავარდნაში დამნაშავედ ჩემი თავი ჩავთვალე. უკვე ბნელოდა. ხევში ფარანი ჩავანათეთ, მაგრამ ვერაფერი

დავინახეთ. ცეცხლი დავანთეთ. იურა გარშემო უტრიალებს და ალ-ვივებს, მე კი ხელებს მაღლა ვწევ და ვამბობ ჩემი საყვარელი პოეტის ლექსა:

„ვაღმერთებ მზესა,
ვანთებ ცეცხლსა
და ვნირავ მსხვერპლსა...
გრძნეულ ურარტუს ეფინება
რძისფერი კვამლი...
იურა დასძენს:
ფეხზე მაცვია „ბათინკა“.

ჰო, „ბათინკებს“, რა თქმა უნდა, დისონანსი შეჰქონდა ჩვენს ველურ-რომანტიკულ ყოფაში. „ბათინკები“ ნამდილად არ შეგვეფერებოდა, პრეისტორიულ ხანაში გადასახლებულებს. მავრამ სად იყო „ირმის ტყავით შეერული ხამლი“? საძილებში არ ჩავწოლილვართ. ჯერ ერთი, ბეჟანს გამოვუცხადეთ თანადგომა, მეორეც, ცეცხლს ვდარაჯობდით, რომ არ ჩაგვერობდა. ვისხედით კოცონთან და გოგონები— თინა, სალომე, მარინე და მე –ხმაშეუწყობლად გავკიოდით:

„შუა ტყეში ვარ, მოგელი მალე,
მშია, დედიჯან, მაჭამე რამე!“

რა გვინდოდა შუა ტყეში? მშვენიერი გზით მივდიოდით, რომელიც უეჭველად მიგვიყვანდა ტაძრამდე თუ არა, სოფლამდე, მაგრამ იურა ჯაფარიძეს სწორედ ტყეში უნდოდა დაკარგვა, ცეცხლის დანთება და რძისფერ კვამლში გახვეული საუკუნეების უღრანებში გადავარდნა. მას ეს მძაფრი განცდები და ნარმოსახულში ცხოვრება უყვარდა. თუ ჰეგავდი მას და აპყვებოდი, ხომ იქლიდით ერთად. თუ არ ჰეგავდი, ერთხელ გაბრიყვდებოდი და მეორედ აღარ გაპყვებოდი. დილით ბეჟანის ზურგჩანთაც ვიპოვეთ და დავემშვიდობეთ ტყეს. ჩვენ შუაფხოდან გავდიოდით სალოცავებსა და სოფლებში და მერე ისევ უკან ვბრუნდებოდით. ერთ დღეს, შუაფხოში ყოფნისას, ვხედავ, იურა ვახოს დუქნის ახლოს ღობესთან მიგდებულ კაცს ეჯავეგურება, ცდილობს, ფეხზე წამოაყენოს. აქ რამ მოგიყვანა, აქ რამ მოგიყვანა? თინიკომ სიცილით მითხრა, რაჭველია ეს კაციო. გალოთებული და გამათხოვებული რაჭველი ფშავში ამოსულიყო. მართლა რამ მოიყვანა შუაფხომდე ის საცოდავი? იურამ(ცოტა ნასვამიციყო ამ დროს) ეს ამბავი საშინლად ითაკილა. როგორც უკვე ვთქვი, ჩვენ თემსაბჭოს შე-

ნობაში ვცხოვრობდით და იქვე იყო ოთახი მედდისათვის. ერთ საბა-
მოს ავადმყოფი მოიყვანეს, ერთი ბრგე ფშაველი, დევივით კაცი, და
დატოვეს. არც იმ კაცს უძინია იმ ღამეს და არც ჩვენ. ისიც ჩვენსავით
იატაკზე იწვა, აივანზე. მთელ ღამეს გმინავდა, თუმცა ძალიან
ცდილობდა, თავი შეეკავებინა. თურმე შარდის შეკავება სჭირდა და აუ-
ტანელი ტკივილებით იტანჯებოდა. გათენდა. მოვიდა მედდაც, მაგრამ
მას არაფრით შეეძლო ეშველა ავადმყოფისათვის. ამ კაცის პატრონი
არავინ ჩანდა. მოშუადლევდა. იურა ბორგავდა, ნინ და უკან დადიოდა
აივანზე. კვდება კაცი და ასე უნდა ვუყუროთ? მერე სადლაც გა-
ვარდა... ახლა უნდა დამეწერა, მანქანით დაბრუნდა-მეთქი, მაგრამ და-
ვეჭვდი-მანქანას სად იშოვიდა? შუაფხოში არავის ჰყავდა. ცხენი
იშოვა? ის კაცი ცხენზე როგორ დაჯდებოდა? ან ცხენით სანამდე უნდა
ევლო? არა. ნამდვილად მანქანა მოიყვანა, ჩასვა ეს კაცი და დუშეთში
გაისტუმრა ვიღაც ახლობელთან ერთად. მხოლოდ მერე მოისვენა. სად
იშოვა მანქანა? ალბათ, ორნყლამდე ჩავიდა და რაღაც სასწაულით
(მანქანა მაშინ ერთეულებს ჰყავდათ) ბარისახოდან ჩამოვლილი ვიღაც
გააჩერა და შუაფხოში ამოიყვანა. ყოველ ექსპედიციაში კანოეტებით
დატვირთული მოდიოდა, რათა ბავშვებისათვის დაერიგებინა. ჩვენც
გვაძლევდა, მაგრამ გოგონები მაინც ვპარავდით. არ გვიჯავრდებოდა.
ეცინებოდა. გვიმალავდა, მაგრამ სად დამაღავდა? ერთი ზურგჩანთა
ჰქონდა. სხვაგან სად წაიღებდა? იმ წელს შუაფხოში ერთ საოცარ კაცს
შევხვდი. ჩემოდნით დადიოდა, ჩემოდანში ვაჟას წიგნები ეწყო. სადაც
წავიდოდა, თან მიჰქონდა. თითქმის ზეპირად იცოდა ვაჟას პოეზია.
წიგნებს ამოიღებდა, გულში ჩაიკრავდა და ქვითინებდა: იქ ხომ მაინც
შევხვდები ვაჟასაო. არ მახსოვს, რა ერქვა და რა გვარი იყო. ფარვლებს
უექველად ემახსოვრებათ ეს კაცი. თბილისში დაბრუნების დრო ახ-
ლოვდებოდა. ექსპედიციამ მუშაობა დაამთავრა და იურამაც შემა-
ჯამებელი ლექსი დაწერა. გოგონები ექსპედიციაში, ჩვეულებრივ, შარ-
ვალს ვიცვამდით. თბილისში კაბა გვეცვა, ქალის შარვლით სიარული
ქალაქში მაშინ არ იყო მიღებული. თინიკოს შარვალთან ერთად მთაში
რამდენიმე კაბა ჰქონდა წამოღებული, რაც მე, მარინეს და სალომეს
აზრად არ მოგვსვლია. თინიკო შეღლოცვებს იწერდა. ის ფოლკლორში
მუშაობის გაგრძელებას აპირებდა და სწორედ შეღლოცვებით იყო
დაინტერესებული.

თინიკოს სახე იურას ლექსში ასე იყო დახატული:

„თინათინ იწერს შეღლოცვებს,
ლექსისათვის ველარ იცლისა,

კოპნიაობს და კისკისებს,
დღეში სამ კაბას იცვლისა“.
ბეჟან აბაშიძემ სიზმრების ჩაწერა აიხირა:
„ბეჟანა ინერს სიზმრებსა,
დაკარგა ჭუუა-გონება“.

სალომე კი „თუ სადმე ტოში ჩამოჰკრეს“, მოუწყინებლად
ცეკვავსო. თუშ მარინე ბაკურაძეს“ ფშავს გაუცვდალ ველობა... და-
ლივნა ფშავლის შვილები მარინეს თვალთა ელვამა“.

ჩემზე იყო ნათქვამი: დგება ადრიან,
სულ სოფელ-სოფელ დადისა,
მე ვერა გამიგია რა
მიზეზი მისი დარდისა“.

თავად იურა „არის უგონთა, აღარა გაეგონება“. ამ ლექსში
ფშავლებსაც ახასიათებდა:

„თხილიანელი ირაკლი
იქნება ჩემი ხნისაო,
თვის სახლი დავიწყებია,
სულ თემსაბჭოში ზისაო.
შუაფხოს ერთის მაგივრად
ვახტანგი არის ორია,
ერთ საბჭოს მდივანი არის,
მეორე დირექტორია.
ერთმა ვახტანგმა გვალექსა,
ყროლ-ყროლისტები გვიწოდა,
მეორემ დუქან დასცალა,
გული მის ცოდვით იწვოდა“.

ადრესატი ამ ლექსისა ქალბატონი ქსენია სიხარულიძე გახლდათ
და ლექსიც მისდამი მობოდიშებითა და გამოთხოვებით მთავრდე-
ბოდა:

„ცოცხალ კი ველარ მოგივალთ,
ჩვენ გავხდით მთების ზვარაკი,
ჩაწერით ვერა ჩავწერეთ,
კუჭს კი ჩავწურეთ არაყი“.

ვერა ჩავწერეთ! ვხუმრობდით, ვლხინობდით, ფათერაკებშიც
ვეხვეოდით, მაგრმ ჩვენი მთავარი საქმე ჩაწერა იყო, თითოეულს ათ-

ათი თორმეტფურცლიანი რვეული უნდა გაგვევსო. ეს როგორც მინ-იმუმი. მეტიც ჩავიწერეთ. ხელცარიელი ნამდვილად არ დავბრუნებულვართ.

უნივერსიტეტი დავამთავრე. მამაჩემმა დიდი ნაცნობობით და დიდი ამბით სამსახური მიშოვა საჯარო ბიბლიოთეკაში. 1973 წლის იანვარია. იურა და გვანცა ამოსულან ჩემთან. მე შინ არ დავხვედრივარ და იურას წერილი დაუტოვებია, რაჭას „ვაპირობთ“ წასვლასო. მე ბევრი არ მიფიქრია, განცხადება დავწერე, ვითხოვე, სამსახურიდან გამათავისუფლეთ-მეთქი. ვეძმზადები რაჭაში წასასვლელად და... არ ჩამოვიდა მამაჩემი! რა ვუთხრა ახლა, რატომ წამოვედი სამსახურიდან-მეთქი? ექსპედიციაში მივდივარ და ამიტომ-მეთქი? კაცმა ძლივს მიშოვა სამსახური! მაინც და მაინც არც მოსწონდა ჩემი უგზო-უკელო ხეტიალი. ვეპარებოდი ექსპედიციებსა თუ ალპინიადებში. ამას ადვილად ვახერხებდი, რადგან ის ლანჩხუთში ცხოვრობდა და მე თბილისში. ვუთხარი, არ მინდა ბიბლიოთეკაში მუშაობა, არ მაინტერესებს-მეთქი. მამაჩემი თბილისში რამდენიმე დღეს დარჩა. ამასობაში ექსპედიცია გაემგზავრა. ასე! სამსახურიც დავკარგე და ვერც რაჭაში წავედი! იმავე წელს, ზაფხულში, კიდევ გავყევი ფოლკლორულ ექსპედიციას. ისევ უკანა ფშავში ვიყავით. ექსპედიციას, რა თქმა უნდა, ისევ გიორგი ჯაფარიძე ხელმძღვანელობდა. ჩემ გარდა მონაწილეობდნენ გვანცა კოპლატაძე, იმუამად ასპირანტი; სტუდენტი ბეჟან ხარაიშვილი და ერთი ბიოლოგიც, გვანცას მეგობარი ნანა იაშვილი. მეორეკურსელი სტუდენტები უნდა წამოსულიყვნენ, მაგრამ ბოლო მომენტში რატომ-დაც გადათქვეს. ჩვენ ეს არ გავამუდავნეთ და ჩანაწერები მათი სახელითა და გვარითაც გავაკეთეთ. ისევ შუაფხოში დავპანაკდით, ისევ თემსაბჭოს შენობაში. იურამ იმ წელს ახალი მაგნიტოფონი იყიდა. მაგნიტოფონს კასეტა მოჰყვა იმ დროისათვის მეტად პოპულარული ვოკალურ-ინსტრუმენტული ანსამბლის „ორერას“ სიმღერებით. იურას საესტრადო მუსიკა არ უყვარდა. ერთ სააღამოს შეაგვიანდა, სადღაც შერჩა ფშავლებში. ჩვენ ჩავწერით საძილეებში და დავიძინეთ. სიმღერის ხმამ გამომაღვიძა. თვალი გავახილე და რას ვხედავ! ოთახს ლამპა ანათებს. იურა მისჯდომია მაგიდას, გადაზნექილა სკამზე, მარჯვენა ხელი მაგიდის ძგიდისთვის მიუბჯენია... წინ მაგნიტოფონი უდევს... და უსმენს „ორერას“ სიმღერას...“ კუკუ-რუკუკუ“, -ისმის მაგნიტოფონიდან და იურაც ჰყება. ქუდი წარბებზე აქვს ჩამოფხატული, რაც უტყუარი ნიშანია იმისა, რომ ნასვამია... თვალებმოხუჭული, დიდი

გრძნობით მდერის საესტრადო სიმღერას. სიცილი ამიტყდა. იურას მრავალხმიანი ვაჟეაცური ქართული ხალხური სიმღერები და მთის მელოდიები უყვარდა მხოლოდ, ახლა კი ზის და „კუკურუკუკუ“ მდერის! სიცილზე მოიხედა, უსიტყვოდ დამაკვირდა, მერე დაავლო ხელი საძილეს, რომელშიც მე ვიწექი, და მძინარე გვანცას ესროლა. გულგახეთქილმა გვანცამ შეჰქივლა, ვერ გაეგო, რა დაატყდა თავს. ბეჟანსა და ნანასაც გაელვიძათ. ბევრი ვიცინეთ. მე ასე დამსაჯა, მაგრამ გვანცას რას ერჩოდა, არ ვიცი. ასეთი იყო ჩვენი ურთიერთობა, ტოლამხანაგური, დაძმური, რასაც მან მიგვაჩვია თვითონ. სხვანაირ ურთიერთობას ის ვერ ეგუებოდა. იმ დღიდან ჩვენს მაგნიტოფონს „კუკურუკუ“ დავარქვით. იმ ზაფხულს თხილიანაში ჯარჯის დედისაგან ბევრი ლექსი ჩამინერია. აღარ მახსოვს, მე ვთხოვდი თუ მისი სურვილი იყო ასეთი, მზექალა ჩიტოშვილი-ციგროშვილი ძირითადად ნატირლებს მანერინებდა. სამწყემსურში ვიწერდი, მზექალა ტანმომცრო ქალი იყო, კოჭლობდა. ხელში წინდას დაიჭერდა და ქსოვა-ქსოვით მიუყვებოდა გზას. ეს სამოცდაათი წლის ქალი საოცრად ყოჩალი და გამრჯე იყო, მას უსაქმოდ წამითაც ვერ ნახავდით. თხილიანადან ორწყლისკენ მივდიოდით. ხანდახან ქვებზე ჩამოსხდებოდით და აი მაშინ შევუდგებოდი მე წერას. მზექალა თან ქსოვდა, თან მანერინებდა და თან ქვებს ჯანგს (როგორც თვითონ უწოდებდა) აცლიდა. მეც ვებმარებოდი. ეს ჯანგი, თურმე, ძალიან კარგი ბუნებრივი საღებავი იყო. ციგროშვილები არახიჯიდან ჩამოსახლდნენ თხილიანაში. ეს ჯარჯის ბავშვობაში მომხდარა. არახიჯაში თურმე ხშირად ჩამოწვებოდა ზვავი და ადამიანების სიცოცხლეს იწირავდა. სწორედ ეს გამხდარა მიზეზი სოფლის დაცლისა. მზექალასაგან ჩანერილ ერთ ნატირალს მოვიყან: „დაგწყიოსთ წმინდა გიორგიმაო, სახლო ხიზანათ ნასახლარო, შენ ამასწყვიტენ ხიზანანიო, გამაათავე სახლშიითაო, შვიდმეტად შასრულე ეხლაო, აგრემც სამ-სამ ძმან შამრჩებიანო, სამ-სამი არ წამივლენ რძალნიო, გაგლილ გულს აღარ გამიგლიანო“. (გაგლილი-გათელილი)

შენიშვნა: ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი ზვავს დაუტანია. იმათი ჩათვლით იმ ოჯახში მეჩვიდმეტე მკვდარი ყოფილა. ერთი ბებერი დარჩენილა და თავის მამის სახლში წასულა ძმისშვილებთან. ოჯახი დანგრეულა. მოტირალი სოფიო ციგროშვილი მთქმელის დედამთილი ყოფილა. თვითონ მასაც სამი ძმა მოჰკვდომია. მოტირალიცა და დატირებულებიც არახიჯელები ყოფილან. შუაფხოში ჩვენს ექსპედიციას ბევრი ლექსი ჩაუწერია ივანე მახარას ძე მახაურისაგან.

მთქმელი წითელწყაროს (ახლანდელი დედოფლის წყარო) რაიონის სოფელ ქვემო ქედში ცხოვრობდა. შუაფხოში ცხვარს ედგა. როგორცმახსოვს, მე იმ ზაფხულს უძილაურთაში არ ავსულვარ, მაგრამ ბეჟან ხარაიშვილს უძილაურთაშიც ჩაუნერია. არ ვიცი, იქნებ უძილაურთელი მთქმელისაგან ჩაიწერა და შეცდომით ჩაწერის ადგილადაც ეს სოფელი მიუთითა ან მარტო ავიდა უძილაურთაში, ან იურასთან ერთად. ძალიან საყვარელი, კეთილი და გულუბრყვილო ბიჭი იყო, კვიცივით დასდევდა უკან იურას, „უფროსო-უფროსოს“ ძაბილით. თუ ახალს და კარგს ჩავიწერდით, ეს ძალიან გვახარებდა. მახსოვს, როგორ მორბოდა თხილიანადან გვანცა ალფრთოვანებული: რომ იცოდეთ, რა ლექსი ჩავიწერეთ. ფშავიდან ისევ ხევსურეთში უნდა გადავსულიყავით და არხოტში ავსულიყავით ათენგენობას. გაბრიელ ოჩიაურიც გველოდებოდა ბარისახოში, არხოტისკენ უნდა გაგვძლოლოდა. შუაფხოში კარგა ხანს დავრჩით, ფოლკლორული მასალა მართლა ბლომად მოვიპოვეთ. თბილისიდან წამოღებული საჭმელ-სასმელი შემოგველია. სულ ვახო ჩიტოშვილის პურმარილზე ყოფნასაც იურა არ კადრულობდა. ჯარჯის ოჯახის კარი მუდამ ღია იყო ჩვენთვის, მაგრამ ვერც იმათ ჩავუსახლდებოდით. გვშია. მე აზრად მომივიდა, გვეყიდა მაკარონი და მოგვეხარშა. მოვიქექეთ ჯიბეები, შევაგროვეთ რაღაც გროშები და ვახოს მაღაზიაში მაკარონი და შაქარი ვიყიდე. შაქარი მოზრდილ ნატეხებად იყიდებოდა. წამოვიდევამტკრიი ეს ნატეხები, დავაყარე მოხარშულ მაკარონს (აივანზე თუნუქის ღუმელი გვედგა) და ყველა მოვიპატიუე სუფრასთან. იურამ გასინჯა ერთი კოვზი. გაჩუმდა... მე შევაჩერდი. გული მიფანცქალებდა. ეს გაჩუმება რაღაც საეჭვოდ მეჩვენა. როგორც იქნა ამოიღო ხმა, ეს რა ბულბულების საჭმელი გაგიკეთებია, ბოშოო, და ადგა. ის კი ადგა, მაგრამ მე დავაკვდი სკამს. ერთი ღუკმა აღარ მიჭამია არც მე, შიმშილის გრძნობაც გამიქრა. საშინლად ვწუხდი, მშიერი დავტოვე-მეტეი. არადა, მარილით რომ გამეცეთებინა, თუ არ მოეწონებოდა, შეჭამდა მაინც. თანაც რამდენი ვინვალე იმ შაქრის დამტვრევაზე! ივლისის შუა რიცხვებია. ისევ გოგოლაურთაში ვართ ხატობაზე. ბევრი ხალხია. დიდი საყმო ჰყავს ქმოდის თავის წმინდა გიორგის. ხევისბერები, მლოცველები დროშებით, სიმღერით ავიდნენ მთაზე. ავიდნენ იურაც, გვანცაც, ნანაც, ბეჟანიც. მე, რადგან წინა ექსპედიციაშიც ვიყავი გოგოლაურების ხატობაზე, ახლა აღარ მოვინდომე იმსიმაღლე მთაზე ასვლა. სანამ ისინი ქვემოთ ჩამოვიდოდნენ, ამინდი შეიცვალა, მოილრუბლა. წვიმას აპირებდა. მე

ვიფიქრე, მოდი მოვასწრებ და, სანამ განვიმდებოდეს, კარავს გავშლი-მეთქი. შევუდექი კარვის გაშლას და უეცრად საშინელი გრგვინვა გაისმა. მარცხენა მხარზე თითქოს რაღაც მძიმედ დამეცა და ცეცხლი მომეკიდა. აქვარად დავინახე, ცეცხლის ნაპერნები მცვიოდა, მაგრამ არ მნვავდა. არაფერს ვამატებ. რასაც ვყვები, სრული სიმართლეა. ამ ხმაზე ქვემოთ დარჩენილი ფშავლები შემობრუნდნენ და მომაძახეს: გამოდი, მალე გამოდი მანდედან! ეგ საჯარეა. „საჯარეს დიაცს რა უნდა? არ თუ ეშინის დავისა?“ – ეგ ჩემს თავზე გამოვცადე. არ ვიცოდი, თუ იქ საჯარე იყო, თორემ მლოცველთა პატივისცემის გამო არ შევიდოდი, თუმცა მე არ მნამდა სალოცავის ძალისა. რაც მოხდა, იმას არაფრით არ მოველოდა. ის მხარი, მარცხენა, დიდხანს მტკიოდა. მლოცველებს მთაზევე გაუწვიმდათ. გიორგი ჯაფარიძის რვეულში ასეთ ჩანაწერს წავაწყდი: „შენამც იმრავლე მაღლა ცის ნამო, დაბლა მწვანეო, ხორციელთ საცხოვრებლად ღვთისაგან დაწესებულო („დიდების“ ტექსტია, რომელსაც ხატობაში ხევისბერი წარმოთქვამს, -გ.ჩ.)... მთქმელი ხევისბერი პეტრე კუნაშვილი, მუქიდან. ჩანერილია მაგნიტოფონზე, გოგოლაურთობაზე, 1973 წლის 15 ივლისს გ.ა. ჯაფარიძის მიერ. ჩანაწერი ფრაგმენტულია. მთაზე წვიმდა და ძლიერი ქარი იყო. ქარის ხმა იტაცებდა ხევისბრისას და ფირზე სრულად ვერ აღიბეჭდა“. გოგოლაურთიდან ლაშარისაკენ დავიძარით. წვიმდა. დავსველდით. ხოშარის მახლობლად ხატის ტყის მინდოოზე ახალგაზრდა თბილისელ მხატვრებს კარავი გაეძალათ. ცეცხლიც ენთოთ ბრეზინტით გადახურული ფანჩატურის ქვეშ. მიგვიპატიუეს, ჩაით გავვიმასპინძლდნენ. მეორე დღეს ბადით კალმახიც დაიჭირეს. იურას რატომდაც მაინც არ მოუვიდა თვალში ეს ბიჭები, ჯერ პატარა გოგენ-მოგენები დაარქვა, მერე ხოშარის მხატვართა კავშირის სახელით იხსენიებდა. კარვები ჩვენც იქვე გავშალეთ, ცოტა ზემოთ. ლაშარში გვიამბეს, როგორ შევიდა ქალი გოგოლაურების ხატის საჯარეში და როგორ დაეცა მეხი, მაგრამ გადარჩა, ხატმა დაინდო. ჩემი ამბავი ჩემზე ადრე მისულიყო ლაშარში. იმ წელს ლაშარობაზე პაპა ბიჭური ვერ ამობრძანდა, შეუძლოდ იყო. მაღაროსკარიდან ამოიყვანეს ხევისბერი. ხვთისო ერქვა. იურა თავის მაგნიტოფონს – „კუკუ-რუკუკუს“ – ხშირად გადაუსვამდა ხელს და იტყოდა, პურს ეს გვაჭმევსო. მართლაც, „კუკუ-რუკუკუთი“ დაინტერესება დიდი იყო, ფშავლები გვაწერინებდნენ და მერე დიდი სიამოვნებით ისმენდნენ საკუთარ ხმას მაგნიტოფონიდან. რა თქმაუნდა, იურა ხუმრობდა, თორემ ხატობაში მშიერს „კუკუ-რუკუკუს“

გარეშეც არ დაგვტოვებდნენ. ეს წინა ექსპედიციიდანაც კარგად ვი-ცოდი. სუფრიდან სუფრაზე გვეპატიუებოდნენ, საგზლადაც გვატანდნენ ქადა-პურებს. ლაშარობის შემდეგ კარგა ხანს დავრჩით ხოშარაში. იქ ვიწერდით ხატობებზე მოსული ფშავლებისაგან. ლექსები ჩამიწერია გომენარში მცხოვრები 52 წლის ივანე დავითის ძე ბექაურისაგან, ახადელი მართა მაჩურაშვილი-ბერიშვილისაგან, რომელიც იმუამად ახმეტაში იყო ჩასახლებული. ეს ექვედიცია ჩვენთვის იმითაც იყო მნიშვნელოვანი, რომ ხოშარაში მიხა ხელაშვილის დას, პელაგიას შევხვდით. ერთ დღეს ვხედავთ, იურა წარბ-შეკრულ, მკაცრ, შავით შემოსილ მოხუც ქალს ესაუბრება. ხელში მაგ-ნიტოფონი უჭირავს. მივუახლოვდით და ჩუმად დავდექით. თუმცა, ახლა ჯობია თვითონ გიორგი ჯაფარიძეს მოვუსმინოთ: „პირველად გოგოლაურთობას ვნახე ხატობაში. მითხოეს, მიხა ხელაშვილის და არისო. აღალი, შავებში ჩამჯდარი ქალია, ძვალმსხვილი, პირხმელი. მთელი ფშავის დედას ჰგავს. უთხრა კიდეც ერთმა ფშაველმა-ჩვენი დედა ხარ, ჩვენი სანათა ხარ, ხატმა და ლმერთმა დიდხანს გა-ცოცხლოსო. ბევრი არ იცნობდა პელაგიას მლოცავთაგანი, მაგრამ ყველას ყურადღებას იქცევდა. ჩურჩულით კითხულობდნენ, ვინ არის ეგ ქალიო. როცა ვინაობას გაიგებდნენ-მიხა ხელაშვილის და არისო, ქალები გულში იცედნენ მჯიდს, კაცები ხმამაღლა მოურიდებლად ოხ-რავდნენ. იმ დღეს(15 ივლისს) გადაუღებლად წვიმდა და პელაგიასგან ვერაფერი ჩავიწერე, თუმცა მისი ვაჟის- ხთისოს გამართულ სუ-ფრასთან ვიყავი თავსხმა წვიმაში. პელაგია რომელილაც სოფელში წავიდა რძალთან თუ შვილიშვილებთან და გული დამწყდა, რომ ვერ გამოველაპარაკე. დღეს (17 ივლისს) ხოშარას ხატის მახლობლად ვართ-ხატის ტყის მინდორში. მლოცავი თამარის ხატში ვერ გავიდა. მდინარეს ხიდი წაედო. ლელეობა აქ გაიმართა. საღამო ხანს, ჩემთვის მოულოდნელად, ისევ გამოჩნდა პელაგია. დადის ეს მაღალი ქალი ხო-შარის გორზე მლოცავებს შორის და მგონია, ხორცებსხმულ სანათას ვხედავ... პელაგია ხევისბერთან მივიდა. ქაღალდის მანეთიანი და რამდენიმე ხურდა ფული ჩაუდო ხელში. სანთლის მოზრდილი ნაჭერი მისცა, ძაფშემოხვეული-ეს ლაშარის, ლელეს და ხოშარის სალოცავე-ბისთვის მომირთმევიაო.

- აბა, ჩემო პელაგია, მე ახლა ამ ხატებს ვეღარ მოვივლი, მარა ეს შენაწირი მათ საქმეს მოხმარდება, - უთხრა ხევისბერმა. პელაგიამ ჩამოქნილი სანთელიც მისცა ხევისბერს, ქადები და ბოთლით არაყიც

მიაყოლა—შემახვეწე ხატსა, ძმების სამხვეწროაო. ხევისბერი გადახ-ნეული მთვრალი იყო. მაინც ზრდილობიანად წამოუდგა ფეხზე, გამოართვა ქადა-სანთელი, არაყი და ბარბაცით წავიდა ყორისაკენ.

პელაგია ჩამოჯდა. მივედი.

— გამარჯობათ, წყალობა ხატისა!

— თქვენიმც მწყალობელი იყოს, თქვენიმც გამმარჯვებელი! წყალობა მოგცათ, წყალობა გაგაყოლათ ბარშიით მოსულ ხალხსაც და მთაშიითაც! პელაგია ჭიქას მისწვდა. არყით შემივსო, მომაწოდა, თავსაფარზე ქადა და ყველი დადო.

— დაილოცე, აგრემც ხატი დაგლოცავს!

— დალოცვილი იყავით! რისთვისაც მოსულხართ, ვისთვისაც ეს ზღვენი მოგირთმევიათ, თუ სახმარია-ახმარას, თუ სამწყალობნოა-წყალობა გააყოლას. თქვენი ძმის — მიხა ხელაშვილის სხოვნა-განათლება იყოს! (ეს რომელიმე ფშავლის ნაუბარი ნუ გეგონებათ. გიორგი ჯაფარიძე ილოცება ასე, ფშაური წესით და ფშაური კილოთი — ,გ.ჩ.).

— წყალობა მოგცათ, წყალობა, დაგლოცოთ, შვილო!

გვერდით ბუზიკა ჭყივის, დოლი ბრახუნობს. პელაგია ზის და ეტყობა, ძმაზე ფიქრობს, მის სულს ესაუბრება. — დედი, მიხაზე უნდა მითხრათ დაწვრილებით, მისი ამბავი მაინტერესებს თავიდან ბოლომდე. სად დაიბადა, როგორი იყო ბავშვობაში, სიჭაბუკეში... იქნებ მომიყვეთ. მე აი, ამ მანქანაზე ჩავიწერ. თქვენ მხოლოდ ისაუბრეთ, არ შეგაჩირებთ. — ძნელია, შვილო, დიდ ლოდ რაიმ მანევს გულს, უძმოდ დავრჩი, არმოსაკლავი ძმა მამიკლეს ლალატით, ქურდულათ, შვილო. პელაგია იწყებს და ვინერ ფირზე“... ჩანაწერი საკმაოდ ვრცელია და ფშაური დიალექტიც ცოტა ძნელად გასაგები, ამიტომ პელაგიას მონათხობს ალარ მოვიყვან. იურას მიხას ლექსის ვარიანტიც ჩაუწერია მისგან:

„დადექ, გაჩერდი, ნიავო, ნეტა, რა მიგეჩქარისაო“...

მთქმელი: პელაგია ზურაბის ასული ხელაშვილი,⁷⁵ წლის, გადასული სოფელ ახალიდან წითელწყაროს. მოსული იყო სადღეობოდ. სხვათა შორის, ხოშარაში ჩვენ ვნახეთ საფლავი, რომელსაც სანათას საფლავად მიიჩნევდნენ ფშავლები. ლაშარობა და ლელეობა დასრულდა, მაგრამ ხევისბერი მაღაროსკარში დაბრუნებას არ ჩქარობდა. შუახნის კაცი იყო, გაუთავებლად ცეკვავდა, იღხენდა. ფშავლებს, საზოგადოდ, ცეკვა ძალიან უყვართ. ხატი თხოვნას არ

შეისმენს, თუ მახვენარი არ იცეკვებსო, ასე სწამთ. როგორც გავი-
გეთ, ხევისბერი უცოლო იყო, თუ ქვრივი. ქალს ურიგებდნენ. ეს ქალი
ხოშარაში ცხოვრობდა, მეტად სათნო და ნაზი, მთის ყვავილს ჰგავდა.
ქეთევანი ერქვა. დიდი ხვეწნა -მუდარით გამოიყვანეს ამ კაცის
გასაცნობად. ხვთისო უფრო თავგამოდებით ცეკვავდა. ქეთევანი
ნარნარად მოდიოდა, გზადაგზა წინდას ქსოვდა. მოვიდა. ერთი
შეავლო თვალი მოცეკვავე ხვთისოს, იპო, თქვა, ჩაიქია ხელი,
შებრუნდა და ნავიდა ისევ წინდის ქსოვით. ხოშარის ზემოთ გა-
ბიდაურთა სალოცავია-სახუთმეტო ძელის ანგელოზი. მისი დღეობა
თამარლელობის მომდევნო დღეს იმართებოდა. ქალები ეხვეწებოდ-
ნენ ხვთისოს, ხატში ავიდეთ და საკლავი დაგვიკალიო, მაგრამ
ვერასგზით ვერ დაითანხმეს. თუ არ ვცდები სწორედ ამ სალოცავში
უნდოდათ ასვლა. აბა, როგორ იქნებაო, მლოცავ აქ იყოს (ლაშარის
და ლელის მლოცველებს გულისხმობდა, უთუოდ), მე იქ ვიყორ? ხატი
არ მიშვებსო. სხვათა შორის, მაშინ ქადაგიც ვნახე. ერთი ფერ-
დაკარგული ქალი ნერვიულად იძლეოდა ბრძანებებს, ზოგჯერ შე-
ჰყვირებდა, ცახცახებდა. გადიოდა დღეები და ჩვენ ისევ ვისხედით
ხოშარაში. ჩაწერასაც მოვრჩით. იურას ვახსენებ, ხევსურეთში უნდა
გადავიდეთ, ბარისახოში გაბრიელ ოჩიაური გველოდება, რომ არხ-
ოტში წაგვიყვანოს-მეთქი. იურა მშვიდად მიპასუხებს: რა არხოტ-
მარხოტი აგიტყდა, აქაურობას რა სჯობიაო. თვითონ კი არაერთხელ
უთქვამს, „არხოტს რო ცივი წყარო დის, ამი წყაროსთან ჩამამსვაო!“.
ისიც ვიცი, რომ თავად არაერთხელ არის არხოტში ნამყოფი. მე არ
ვეშვები. ყოველი დილა ხვეწნა-მუდარით იწყება და ჩემი
განაწყენებით მთავრდება. ერთ დღეს ისეთი მიზეზით იმართლა თავი,
სინდისით, უეჭველად უნდა გავჩიუმებულიყავი: ხატი არ მიშვებსო.
როგორც იქნა, ავიყარეთ ხოშარიდან. ნანა იაშვილს მთაში სიარული
ძალიან უჭირდა, ბეჟან ხარაიშვილი ხელს ჩაჰეთდებდა და დაჰყავდა,
მაგრამ არ ვიცი, იმ დღეს რა ქარი შეუჯდა სხეულში, წინ გაიჭრა,
ყველა უკან ჩამოგვიტოვა. ვერც ვეწერდით და ხმასაც ვეღარ
ვაწვდენდით. რაღა გვექნა, მის კვალდაკვალ უნდა გვევლო, და მოხდა
ის, რაც უნდა მომხდარიყო-ნანას კი დავენიეთ, მაგრამ გზას ავცდით,
ბილიკიც დავკარგეთ. მთის ფერდობზე მიგბობლავთ, ბუჩქებსა და
ბალახებს ვეჭიდებით. ამ დროს ძლიერი ქარიც ამოიჭრა. იურა
კბილებს აღრჭიალებს და ჩუმად თავისთვის ბრდლვინავს: ქალი წინ
როგორ გავუშვიო? ვითომ მისი წინამძლოლობით არასოდეს გადა-
ვყროდით ხიფას! ღამდება და ერთი ხელისგულისოდენა ვაკე

ადგილი არ ჩანს, რომ შეეჩერდეთ და ცოტა სული მოვითქვათ. ჰოდა ის იყო, გადარჩნის ყოველგვარი იმედი გადაგვეწურა, რომ უფლის წყალობით ზუსტად იმხელა მოსწორებულ ადგილს წავაწყდით, ერთი კარავი რომ გაიშლებოდა. სიბნელე ჩამოწვა, ქარი ქრის. დიდი გაჭირვებით გავშალეთ კარავი. იურა ჩამოჯდა და მძიმედ აღმოთქვა: დავსწვეთ და დავიძინოთ! გრამატიკულ შეცდომებს ხომ შეგნებულად უშვებდა. ზოგჯერ სერიოზულადაც ამტკიცებდა, გრამატიკა სრულებით არ არის საჭირო. ამ დროს ეს საგანი ზედმიწევნით კარგად იცოდა. მის ნაწერში ერთ გრამატიკულ შეცდომასაც ვერ იპოვიდი. დავსწვეთ და დავიძინოთ! სხვა დროსაც უთქვამს ეს ფრაზა დიდი სევდაშემოყრილობის უამს. ამგვარი განწყობა კი მისთვის უცხო არ იყო. ბავშვური ანცობაც სჩვეოდა და ნალველიც ხშირად ეძალებოდა. სხვათა შორის, სწორედ იმ ზაფხულს გაგვიმუდავნა, „დარდისას გეტყვი“ ჩემი ლექსიაო. ის ღამე მართლა ძალიან მძიმედ მახსოვს. უკუნეთი. უკაცრიელი ადგილი. მთის ფერდობზე კარავში შეყუული ხუთი ადამიანი. ქარი აყრუებს მთებს... ერთხელ კიდევ შემეხვენა იურა, პაპა ტრიხისთვის ნამოლებული არაყი დაგვალევინერ (სხვა დროსაც უთხოვია), მაგრამ მტკიცე უარი მიიღო. დილით ისევ გავაგრძელეთ გზა. ვიყავით ჩალახევში; ვიყავით ელიაგზაში, სადაც ჩამიწერია 68 წლის მამუკა გიორგის ძე ბობლიაშვილისაგან; 65 წლის მარიამ ჭრელას ასული გოდერძაული-ბობლიაშვილისაგან. უფრო კარგად მახსოვს ულამაზესი ვაკისოფელი, სადაც მაშინ ოთხი კომლი ცხოვრობდა. იურასთვის უთქვამს 63 წლის ივანე იოსების ძე ცოკილაურს, მეცხვარეს, ჩემს მახსოვრობაში აქ 60 კომლი იყო. ვაკისოფელში ვიწერდი 50 წლის ნინო კარატიელი-ჯაბანაშვილისაგან.

„ნეტაი შენა, მთვარეო, რა სუყველასა ჰქედაო!

კიოთ სად არის ქორწილი, ტოშებიოთა ტყვერებაო,

თამაშობს წითელკაბაი, რაკი არ შაუხდებაო,

თამაშობას რომ მაიწყენს, ნაძმობს წინ გაუძლვებაო,

მაიხვევს ტყავის ძველათა, საბძელში შაუძლვებაო“.

მთქმელი მაღალი ლამაზი ქალი იყო, სატრიფიალო ლექსები უყვარდა.

კარგად მახსოვს სოფელი უკანა ფშავი-სოფელს მოხუცი ცოლ-ქმარი და ერთი გონებასუსტი ქალი შემორჩენოდა. ის ქალი მეტისმეტად გაახარა ჩვენმა მისვლამ, უცნაურად გამოხატავდა ემოციებს. ძალიან საბრალო იყო. გული მოგიკვედებოდა. ასევე ძალიან საბრალონი იყვნენ მოხუცებულები, ერთმანეთის გვერდით ისხდნენ,

ნაღვლიანად შემოგცექროდნენ. კაცი უხალისოდ შემოგვეხმიანა ორიოდე სიტყვით. სოფლის აყრა-დაცარიელებას გლოვობდა. მერე, როცა გოდერძი ჩოხელის ფილმი ვნახე „ადგილის დედა“, ის მოხუცებულები გამახსენდა. ისევ მახსენდებიან ამ ფილმის ყოველი ნახვისას. დავდიოდით და გვხვდებოდა ჭინჭარმოდებული ბილიკები და ნასახლარები, განადგურებული და ნაშლილი „ქვეყანა, ხმელეთის თვალი, დიდი სამოთხის კუთხე პატარა“. ზურგჩანთებში საგზლად გველაგა დიდი სევდა და ზურგზე მოკიდებული მიგვექონდა. ბოლო ფშაური სოფელი, რომელსაც ჩვენ ვესტუმრეთ, მათურა იყო, კვირიას სოფელი („მათურელი ვარ ძირადა, სახელად მქვია კვირია“). ხევი ორად ჭრის ზეგანზე განფენილ სოფელს, სულ სამი კომლიცხოვრობდა. ჩვენი მასპინძელი იყო ახალგაზრდა კაცი, ხევისბერი პეტრე ხიბლაშვილი, ცოლი და ერთი ბავშვი ჰყავდა. ხინკალი გაგვიკეთეს. იმ ღამეს კარავი არ გაგვიშლია, პეტრემ არ მოგვცა ამის ნება. ჩვენ თავის სახლში მოგვასვენა, თვითონ კი საბძელში გავიდა და-საძინებლად. პეტრე ხალისიანი მოსაუბრე გამოდგა, კარგად უკრავდა და მღეროდა ფანდურზე. ჩავიწერეთ. მასპინძელი მიხა ხელაშვილის ლექსებს მღეროდა. მე მაშინ და მერე კარგა ხანსაც არ ვიცოდი, როგორ ჟღერდა ეს ლექსები დედანში. მიხა ხელაშვილის განადურებას გადარჩინილი ლექსების კრებულები ხომ ახლახან დაიბეჭდა (ჯერ გიგი ხორნაულმა გამოსცა, მერე ვანო ბერიძიაშვილმა). ვარიანტები ბლომად ჩავიწერია. ზოგმა მთექმელმა იცოდა, რომ ლექსი მიხასი იყო, ზოგმა არც იცოდა. ასე რომ, ჯერ ხალხურ ვარიანტებში გავეცანი მიხა ხელაშვილის შემოქმედებას და მერე დედანში. პეტრე ხიბლაშვილის ნამდერი ტექსტები ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მახსოვ:

„ახყვებ-ჩახყვება ხელაი ცივის გომბორის სერებსა,

ზამთრის ყვავიან იანი, აქ კაცს რა დააბერებსა?

ყაჩაღებს გადავეკიდე, ქურდებსა, კაცის მკვლელებსა,

ყარაიაის მინდვრებსა ჯარები მააბნელებსა“...

ეს ხალხური ვარიანტია. მიხასეული ტექსტი კი ასეთი ყოფილა:

„გარეჯის ბოლოს ავდარი რიყებს მაასველებსა,

მიულ-მაულით მალ-მალა ცივის გომბორის სერებსა,

ტყე ყოის ფერად-ფერადა, აქ კაცს რა დააბერებსა?

მამაგონდები, ფშავეთო, გამაცივ-გამაცხელებსა.

ჩემ დაბარებულ უთხროდით მაგ ჩემსა ჩარგალელებსა,

იტყვიან: ყაჩაღად არი, გაუდგა (გაჰყვა,-გ.ჩ.) კაცის მკვლელებსა“...

ეტყობა, ქაქუცას რაზმელობა ზოგს ყაჩალობად მიაჩნდა. ამას პეტრე ხიბლაშვილისაგან მოსმენილი ვარიანტიც ადასტურებს. სხვათა შორის, არ ვიცი, როდის უნდა ყოფილიყო, მაგრამ მიხა მართლა მოხვედრილა ყაჩალებს შორის. ეს ჩანს მისი დის, პელაგია ხელაშვილის მონათხრობში, რომელიც ზემოთ ვახსენეთ და რომელიც გიორგი ჯაფარიძემ ჩაიწერა: „ერთხელ გაჰყოლია ყაჩალებს (არ ვიცი, კონკრეტულად, ვის გულისხმობდა პელაგია, -გ.ჩ.), რო რას აკეთებენ. აი რო სახლებსა სტეხინენ და დადიოდნენ. გაჰყოლიყო და ისე შასძაგებიყო, ისე, ისე, რო ეთქვა, რო ეგ არა, ეგ არ გააკეთოთო. ბალღებს და დედაკაცებს რო აწიოკებთო, კითობანებსა სტეხთო, ეგ რა კაცის საქმეაო“. ერთი ასეთი ლექსიც აქვს მიხას: „მააბნელებენ ჯარები ყარაიასი ველებსა, მოვყები დალონებული ცივი გომბორის სერებსა... და კიდევ: „გარეჯის ბოლოს ნისლები რიყებს მააბნელებსა, თქვენგანა, კომუნისტებო, მოვდევ თოვლიან სერებსა... ცხადია, ხალხური ვარიანტი სამივე ლექსით სარგებლობს, მხოლოდ“ ყაჩალებს გადავეკიდე, ქურდებსა, კაცის მკვლელებსაო“, - ეს არსად უთქვას ხელაშვილს, რადგან ძალიან კარგად ჰქონდა გააზრებული, რა საქმეს ემსახურებოდა ქაქუცა ჩოლოყაშვილი და მისი რაზმი (შეფიცულები). ის აღფრთოვანებულ სტრიქონებს უძღვნიდა თავის მეთაურს და სწამდა, რომ მისი წინამდლოლობით კომუნისტებზე გამარჯვება და სამშობლოს გადარჩენა უნდა ეზეიმა ერს. პეტრე ხიბლაშვილი სიმღერისას ლექსს ლექსზე აბამდა. „ახყვებ-ჩახყვებას“ მიაყოლა:

„დადექ და, ქარო, მიამშე ამბავი ჩემის ფშავისა,
როგორ არიან სერები, დაყრუებულნი ქარისა?

ან წყალნი კიდენ დიანა? ან ყვავილნ კიდენ ყვავისა?

იქ არის ქალი ლამაზი, ან ის როგორა მყავისა?..

ვაჲ, დედას მტრისას, ჯეილო, ხელს ხვევ საყვარელს სხვისასა,

თუ სადამ შაგეყრებოდა, გიქმოდა თავის ჭკვისასა...

ნუღარაფერსა კითხულობ ქალისა ლამაზისასა,

დღეს რომ შენია, ხვალ ისევ ხელს არის სხვადასხვისასა“.

მიხა ხელაშვილის ეს შედევრი თავისი პირვანდელი სახით ახლახან წავიკითხე:

„დადეგ, ქარო, და მიამშე: საისაკ მიგეჩარისა?..“

გიორგი ჯაფარიძის მიერ პელაგია ხელაშვილისაგან ჩაწერილი ამ ლექსის ვარიანტი სხვა ვარიანტებზე უფრო ახლოს არის მიხა-სეულთან. პეტრე ხიბლაშვილი მღეროდა ჩინთაზე, რომელმაც

მჭევარტლიანი ისრით მოკლა თორლვა ძაგანი; მღეროდა ტუნკით ივანეზე, ხევსურები რომ ნასკვაურის ძედ იხსენიებენ; მღეროდა ძალიან მიმზიდველად... მეორე დღეს მათურელმა მასპინძელმა გამოგვაცილა და დავადექით მთას, რომელსაც ხევსურეთში უნდა გადავეყვანეთ, მიღმა ხევში. ამ მთას საქარავნე უწოდა პეტრე ხიბლაშვილმა, ასე მახსოვდა. მთას ასეთი სახელწოდებით ვერსად მივაგენი. ვეძებდი ინტერნეტში, ვეკითხებოდი ფშავლებს და ხევსურებს, გაეგონათ თუ არა საქარავნეს მთა. ახლახან სრულიად შემთხვევით ალტინჯარაულის „ვაჟა ფშაველას მცირე ლექსიკონში“ წავანუდი სიტყვებს—საქაროვნე. „საქაროვნე—ქარიანი ადგილი“. ამ სიტყვის განმარტებას ერთვის ვაჟას მიერ ჩაწერილი ხალხური ლექსი: „ქარი ჰქინის საქაროვნესა, ლურბელი ელავდიანო...“ („ფშაველი და მისი წუთისოფელი“—ეთნოგრაფიული მოთხოვნა). ალბათ, მთას საქაროვნეს ეძახდნენ ქარიანობის გამო. ვფიქრობ, ეს მთა ბოროლა იყო, რადგან მათურიდან ყველაზე მოკლე გზა არჭილომდე (ჩვენ არჭილობი ჩავედით) ბოროლაზე გადადის. ქარი მაშინ არ ქროდა, მაგრამ ნიავი არ ცხრებოდა. შატილს სამტროდ მიმავალი გარა თურმანაულის გზით წავსულვართ. „გარამა თურმანაულმა მშავისხევ მაიარაო, შაყარა მშავლის ლაშქარი. მათურა აიარაო, წითელ-ყვითელი დროშაით ბოროლა გადიარაო...“ მთელი დღე ვიარეთ. მთის წვერზე ავედით. ამ სიმაღლეზე დგახარ, ამხელა სივრცე იშლება შენ თვალშინ, გარშემო მთებია, მართლა „გასამტერონი“, და ფიქრობ, რა მდიდარი ხარ, შენია ეს ყველაფერი, შენ ხარ ამ სიდიადის, ამ მშვენიერების ბატონ-პატრონი! წვეთი წყალი ალარ გვქონდა. სადაც შორს ცხვარი დავლანდეთ. ბეჟან ხარაიშვილი წავიდა მწყემსებთან და ცელოფანის პარკით წყალი მოგვიტანა, მაცოცხლებელი ცივი წყალი. ლამე იქ გავათიერ კარვებში. ადრიანად ვიღვიძებთ. ჩვენი კარვები ნისლითაა შებურვილი. ვისაუზმეთ და დავადექით გზას. ნიავი დაქრის, ლურჯ და ყვითელ ყვავილებს არწევს. იურას მაგნიტოფორნი ჩართული აქვს და პეტრე ხიბლაშვილის წიავივით ლალი ხმა ფანდურის ტკბილ ყლერასთან ერთად ეფინება მობიბინე მინდორს:

„იქ არის ქალი ლამაზი, ან ის როგორ მყავისა?“

ფშაური მელოდიის რიტმს აყოლილი ნანაობენ ყვავილები.

მშვენიერია სიცოცხლე, თუ ასეთ რამეს გამოცდი. დღეს ბევრი ახალგაზრდაა მოგზაურობით დაინტრესებული, მაშინ ნაკლები იყო. ეს ახალგაზრდები იღებენ ფერად ფოტოებს, ვიდეოებს, რაც მაშინ ჩვენთვის არ იყო ხელმისაწვდომი. ახლა ნელ-ნელა თავქვე ვერვებით.

მერე მივყვებით ხევს, ვფიქრობ, ეს იყო არჭილოს ხევი, მდ.ანდაქის ერთ-ერთი შენაკადი. არჭილოს ხევისა და ანდაქის შესართავთან მდებარეობს სწორედ სოფელი არჭილო, ზღვის დონიდან 1900 მ.სიმაღლეზე. მივდივართ მთის ფერდზე საცალფეხო ბილიკით. ერთი წამით რომ მოადუნო ყურადღება, კისრისტებით გადაეშვები ხევში და შეიძლება შენი გვამიც ვეღარ იპოვონ. მივდივართ ნელა და ფრთხილად, მაგრამ თუ გზაზე პირიმზე შეგხვდა, შიში დაგავიწყდება, აუცილებლად წასწვდები... და ასე, ალისფერი პირიმზების თაიგულებით ვუახლოვდებით არჭილოს. სხვათა შორის, ახლახან ვნახე ჯარჯი ფხოველის ნაჩუქარ ალექსი ოჩიაურის „ფშავ-ხევსურულ პოეზიაში“ ჩადებული გამხმარი პირიმზები. არ მახსოვდა, თურმე თბილისამდე მიტარებია და იქ მიმიჩინია ბინა, სადაც ეკუთვნოდა. ჩვენ ზვიადაურების სტუმრები ვართ. არჭილოს იმ დღეებში სხვა სტუმრებიც ჰყავდა მეზობელი სოფლებიდან. შამილ ზვიადაურს ბიჭის-ვეფხვიას საღმრთო ჰქონდა (ეს აკურატულად ჩაუნიშნავს გვანცას). ორი დღე არჭილოში... ხინკალი... ლუდი... მთქმელები-ბერა ჩხუბიას ასული დაიაურ-მინდიკაური, ხახაბოში მცხოვრები, 60 წლის; ბათირა ჩიმაქოს ძე მურდულევი, სოფ.ანდაქში მცხოვრები; წიქა როსტომის ძე შეთეკაური, ხონისჭალაში მცხოვრები, 47 წლის... ესენი სტუმრად იყვნენ შამილ ზვიადაურთან. 60 წლის თინა ვაჟუზძეს ასული დაიაურ-ზვიადაური კი არჭილოში იყო გამოთხოვილი სოფ მუცოდან. „შავი და წითელი ღვინო ყელჩი მიყარყარებია, ვაჟაი შენისთანაი კარჩი მიკანკალებია“, – უთქვაშს თინა დაიაურს. ავტორ-მთქმელი არ არის. ახლა კი ბარისახოსკენ შეუსვენებლად. მუცო, თორღვას ციხე... არა, ვერ ავალთ... ანატორი, შატილი. პაპა ტრიხი იქ არ დაგვხვდა და არაყი რძალს დაუზოვე, რათა მოხუცისთვის გადაეცა. ბარისახოში დაგხვდა გაბრიელ ოჩიაური. ათენგენობა, რომელიც ამღაში 24 ივლისს იმართება, ახილები კი, 26 ივლისს, რა თქმა უნდა, ჩავლილი იყო და გაბრიელიც დაბრუნებულიყო არხოტიდან. ამ დროს მიხა არა-ბულს უკვე ცოლი ჰყავდა შერთული-არაჩვეულებრივი გოგო, ფშაველი სოფიკო ვარდანაშვილი. ისინი ბარისახოში ცხოვრობდნენ ფინურ სახლში და სკოლაში მუშაობდნენ. მიხა ქართულს ასწავლიდა, სოფიკო-გერმანულს. დედაც ჩამოეყანა მიხას დათვისიდან. მიგვიღეს, მოგვასვენეს, გვიმასპინძლეს, თავზე შემოგვევლნენ. ასე დამთავრდა ჩვენი ექსპედიცია ფშავ-ხევსურეთში. მართალია, იმ ზაფხულს არხოტში ვერ ავედი, მაგრამ არც ეს სურვილი დამრჩენია აუსარულებელი. ორი წლის შემდეგ მე, გვანცა კოპლატაძე და ნანა

იაშვილი გაბრიელ ოჩიაურმა აგვიყვანა ათენგენობაზე ახიელში. მე გიორგი ჯაფარიძის სტუდენტი არასოდეს ვყოფილვარ, ის ჩვენთან არ შემოსულა, მაგრამ ის იყო ჩემი მასწავლებელი. მე მისგან ბევრი რამ გავიგე. 1968 წელს ჩეხოსლოვაკიაში ანტისაბჭოური მოძრაობა დაიწყო. ჩვენ ამ დროს ხევსურეთში ვიყავით, ზამთრის პირველ ექსპედიციაში. ალუდა არაბულის სუფრასთან ვისხედით. იურა ადგა, ჩეხოსლოვაკიას გამარჯვება უსურვა და ინატრა, ჩვენს ქვეყანაშიც დაექროლა ამ სიოს. ყველანი ფეხზე წამოდგნენ და ასე შესვეს ეს სადღეგრძელო. მე დავიძენი, მაგრამ არ შევიმჩნიე. საბჭოთა კავშირი მაშინ ჩემი დიდი სამშობლო მეგონა. ამ ექსპედიციაში გავიგონე პირველად ქაქუცა ჩოლოყაშვილის, მიხა ხელაშვილის, თომა ბალიაურის სახელები. ოფიცერი თომა ბალიაური-ეს უშიშარი ხევსური ვაჟკაცი, არხოტიონი, ახილში დაბადებული-ქაქუცა ჩოლოყაშვილის თანამებრძოლი იყო. თომა, ისე როგორც მიხა ხელაშვილი, ღალატით მოკლა ახლობელმა. მახსოვს გაბრიელ ოჩიაურის მიერ ნათევამი ლექსი:

„ქართველო კომუნისტებო, მუნი გასხიათ თავზედა,
გაცვალეთ საქართველო უნიფერსიტეტის ქალზედა“.

თუ არ მეშლება, ამ ლექსის ავტორი თომა ბალიაურია, თუ არადა მისი ბიძაშვილი, ღალატით ბალიაური, რომელიც პოლიტიკიმარი იყო და ციმბირში დაიღუპა, გადასახლებაში. ესეც იმ ექსპედიციაში გავიგე. გაბრიელმა მაშინ თქვა, რომელს ეკუთვნოდა ეს ლექსი, მაგრამ მე არ მახსოვს კარგად. ექსპედიციებში იურა ბევრ საინტერესო რამეს გვიამბობდა. ერთხელ მთაში შოთა ჩანტლაძეს შეხვედრია. იურას მიულექსებია: „თავს რად იდიდებ, შოთაო, ერთი ხარ, განა სამი ხარ?“. შოთას უპასუხია: „ფშავს რომ ჩამაიმათხოვრე, ახლა მითხარი, სა მიხვალ?“. 70-იან-80-იან წლებში გიორგი ჯაფარიძესთან ერთად მისაღები გამოცდების კომისიაშიც მიმუშავია. არ მახსოვს, ვინმესთვის ორიანი დაეწეროს. ერთხელ აბიტურიენტის ნაწერი ვაჩვენე, ძალიან ცუდი. ერთგან ბაგშვი წერდა, გალაკტიონმა სიკვდილის წინ მეგობრებს უთხრაო... ამას მოჰყვებოდა სრული აბდაუზდა, სადაც ნახსენები იყო მთვარე, ღამე...რა დავუწერო ახლა ამ ბაგშვს-მეთქი? მომეცი კალამიო. ეს რომ უთხრა მეგობრებს, მთვრალი იყო მაშინ გალაკტიონი, რას ერჩი ბავშვსო? და სასწავლოდ მოუხაზა სამიანი. აბიტურიენტი თუ „შპარგალკას“ იყენებდა, იურა თვალს არიდებდა. როგორ აკადრებდა, გარეთ გაეგდო. იყო ასეთი შემთხვევა: ბავშვები წერდნენ, ჩვენ თავზე ვადექით. იურა მომიახლოვდა და ჩამილაპარაკა, ისრაელის აგრესია

გრძელდებათ. ვერ მივხვდი, რას მეუბნებოდა. მიმახედა. რუბენ ენუქაშვილი პატა-პუნტით ყრიდა ბავშვებს გარეთ. მარტო რუბენი კი არა, სხვებიც იქცეოდნენ ასე. წესით ყველას ევალებოდა, „შპარგალ-კის“ გამოყენებაში შემჩნეული აბიტურიენტი გამოცდიდან მოეხსნა, მა-გრამ იურა სხვა წესებით მოქმედებდა.

1973 წლის ზაფხულის შემდეგ ექსპედიციაში აღარ ვყოფილვარ. 1974 წლიდან ისევ დავუბრუნდი სამსახურს, მაგრამ ამჯერად პედა-გოგის ჯვარი ავიღე. გადიოდა წლები და იურას უფრო და უფრო იშ-ვიათად ვხვდებოდი. ბოლოს მე მას შევხვდი 1991 წლის 9 აპრილს, რუსთაველზე, უზენაესი საბჭოს შენობის წინ, როცა ზვიად გამსახ-ურდიამ საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ამ დღეს ელოდა ეს კაცი მთელი სიცოცხლე. რა ბედნიერი უნდა ყოფილიყო, ხომ ადვილი წარმოსადგენია! მივულოცეთ ერთმანეთს, გადავკოცნე. სადა ხარო, მკითხა. მე ვუთხარი, აქა ვარ-მეტქი. აქ კი უნდა იყო, მა-გრამ უნივერსიტეტში რატომ აღარ ჩანსარო. რა ვიცი, ზედმეტი მგონია თავი-მეტქი. თავისებურად ჩაიცინა, იქ ყველა ზედმეტი ვართ, შენობის გარდაო. დიდხანს არ შეგვარჩინეს გამარჯვების სიხარული. უცხო ძალებისაგან წაქეზებულმა შეიარაღებულმა კრიმინალურმა და-ჯგუფებებმა 1992 წლის 6 იანვარს დაამხეს ეროვნული ხელისუფლება, ფეხქვეშ გათელეს ხალხის ნება, პრეზიდენტი გააძვეს. დაიღვარა მრავალი მართალი ადამიანის სისხლი. ტყვიას ესროდა ქართველი ქართველს. გადაბუგეს რუსთაველი, ააოხრეს სამეგრელო, მთელ საქართველოში დათარებობდა მხედრიონი. დადგა შიმშილობის, უშუქობის, უგაზობის, ძარცვის, გლეჯის, განუკითხობის პერიოდი... გიორგი ჯაფარიძე ამ უკუღმართ წლებს ემსხვერპლა. ყველაფერ ამას დაერთო, თურმე, ისიც, რომ დედა გარდაეცვალა; თბილისში ბინა გაუტეხეს, გაძარცვეს. გულმა უმტყუნა.

1993 წლის 30 მაისს გარდაიცვალა. წავიდა ამ ქვეყნიდან იმედგაცრუებული და გულმოკლული. შემთხვევით გავიგე მისი გარ-დაცვალების ამბავი. მივედი პანაშვიდზე. იები მივუტანე, ფეხებთან დავუწყვე. ცრემლები მახრჩობდა. მე მისი სიკვდლის დაჯერება ძალიან გამიჭირდა. რომ ვუყურებდი, იწვა გულზე ხელებდაკრეფილი, მინდოდა, მეტქვა, იურა, ადექი, ნუ ხუმრობ-მეტქი. მაინც ჩვენზე ბედნიერი ყოფილა. ჩვენ უარესებს მოვესნარით.

„ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილ შენს ნეკროლოგს ფორმო არ ახლდა, გიორგი. ფოტოს მაგივრად ხევსურული ლექსი იდო:

„ზენ ბაცალიგოს თოვლსა სთოვს,
ქვენ ბაცალიგოს შრებისა,
თინიბექაურთ ციხესა
კუთხი მარჯვენა სქდებისა.
თავსა ზის შავი ყორანი,
ლიბოში გველი ძვრებისა.
შიგა წევს თინიბექა,
გულსუნადინოდ კვდებისა,
გვერდს უზის ცოლი ლამაზი,
სანთელივითა დნებისა“.

ეს შენი სულის ფოტო იყო, ეს იყო შენი სახე – ხალხური ლექსი, ისიც ხევსურული.

საქართველოს კუთხეებს შორის ყველაზე მეტად, თავის რაჭაზე მეტადაც კი, ხევსურეთი უყვარდა. ერთ დღეს თბილისში ირაკლი აბაშიძის ლექსი წამოიწყო:

„როცა დათბება, როცა დათბება,
და მზე ჩატკბება შემკულ დაისში,
უნდა აღსრულდეს, რაც მენატრება..“

და რომ მგონია, იტყვის: „უნდა გავფრინდე ჩემს ქუთაისში“, იურა ჯაფარიძე ამბობს: „უნდა გავფრინდე ჩემს ხევსურეთში“. ის ხევსურ ქალს უნდა დაეტირა: „ადე, ქვე რასალ უწევხარაო, ბრალია შენი მანდ წოლაიო“.

გიორგი ჯაფარიძე იყო „სხვა საუკუნის მგზავრი გვიანი“, თავის საუკუნეს ჩამორჩენილი და მის საქებნელად გაჭრილი. ხევსურეთში ყველაზე მეტად შემორჩენილიყო სული მისი საუკუნისა. აქ ხალხური ლექსით გაუკვდავებულ გმირთა აჩრდილებიც ცოცხლდებოდნენ მისთვის. მათთან პოულობდა სულის ერთობას. მათ ესიტყვებოდა იდუმალად. ხევსურული მეომრული, დაუმორჩილებელი ვაჟკაცური სული იზიდავდა. მეც... მეც ეს ვაჟკაცური სული მიზიდავს, ჩემთვის გიორგი. მეც ამიტომ მიყვარს ბავშვობიდან საქართველოს ყველა კუთხეზე მეტად ხევსურეთი, დღეს გულში ტკივილების ამშლელი, მიტოვებული, დაცარიელებული... ღმერთმა ინებოს, რომ აღდგეს!

სარჩევი

ნოთები რევაზ მიშველაძე ჯალათი	3
ინტერვიუ სარდგენილის ნობელის პრემიაზე	10
პოზიცია ეკა პაქრაძე	43
პოზიცია მარიამ მოგელაშვილი	49
იმიტრატული პოზიცია მაღონა მატარიძე, საბერძნეთი	57
იბრტმბრი ხაყანი შირვანელი (XII ს.) საიბ თავრიზელი (XVII ს.)	59 59
იმიტრატული პოზიცია დავით ბოთერა ჩანახატები რაპათის ეპრაელია ყაიდებისა	61
ინტერვიუ ლევან კევლიშვილი, რუსეთი ჩემი ოცნებაა, რომ სიბერეში მაინც მოვახირხო ცხოვრება სამმაბლოოში	81
იბრტმბრი იოანის ბულიასი, საბერძნეთი საიდან და როდენდან იცნობენ ერთმანეთს ძართველები და პერძები?	86
გლეხბრი ვასილ ბერიძე აჭრენა ღრუბლებს მიღმა	88

**თბრტობი
ჰაინრიშ ბიოლი
რაღაც მწედება**

97

**პოვგის
გიორგი ბერიძე
რუსთავილიან
ნესტან სულავა
მიზის სახისმეტყველებისათვის „ვეფხისტყაოსანები“**

**103
111**

**მოგონებები
გულისა ჩხაიძე
სხვა საუკუნის გგზავრი გვიანი**

134

გამომცემლობა

„ახალციხის უნივერსიტეტი“

ქ. ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106,
ტელ.: 0(365)22-19-90, 595-94-02-26, 591-41-12-88
ელ. ფოსტა: jurnaliaravi@gmail.com